

BY- OG REGIONFORSKNINGSINSTITUTTET NIBR

Senterstrukturer, regionsentre og regional utvikling i Vestland fylke

Knut Onsager, Heidi Bergsli, Frants Gundersen og Iratxe Landa Mata

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

tøi

Knut Onsager
Heidi Bergsli
Frants Gundersen
Iratxe Landa Mata

Senterstrukturer, regionsentre og regional utvikling i Vestland fylke

NIBR-rapport 2022:15

Publikasjonene finner du på
<https://www.oslomet.no/om/nibr/publikasjoner>

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2021:2	Mindre byer og regionsentre-roller og funksjoner i regioner og regional utvikling
NIBR-rapport 2020:20	Evaluering av Regionalt innovasjonsprogram for Oslo og Akershus (2014-19)
NIBR-rapport 2019:17	Viken og delregionene –samfunnsutvikling og bærekraft, utfordringer og muligheter
NIBR-rapport 2019:13	Regional bolig-, areal-og transportplanlegging: Status og utviklingsmuligheter
NIBR-rapport 2019:11	Samskaping som samarbeids-og styringsform for kommunenes folkehelsearbeid
NIBR-rapport 2019:7	Nærings-og distriktsutvikling -perspektiver, politikk/virkemidler og samhandling
IRIS-NIBR samarbeidsrapport	Evaluering av utviklingsprogrammet for 2018:184 byregioner (2013-18)

Tittel: Senterstrukturer, regionsentre og regional utvikling i Vestland fylke

Forfattere: Knut Onsager (NIBR), Heidi Bergsli (NIBR), Frants Gundersen (TØI) og Iratxe Landa Mata (TØI)

NIBR-rapport: 2022:15

ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-8309-381-0 (Elektronisk)

Prosjektnummer: 202912

Prosjektnavn: Anskaffing av kunnskapsgrunnlag Vestland fylkeskommune

Oppdragsgiver: Vestland fylkeskommune

Prosjektleder: Knut Onsager

Referat: Rapporten belyser egenskaper ved Vestlandets senter- og regionstrukturer, demografiske og økonomiske strukturer og utviklingstrekk med spesielt søkelys på de mindre byregionene og deres senter- og omlandskommuner. Disse regionene omfatter hoveddelen av Vestland fylke utenom Bergensområdet. Rapporten er et resultat av et oppdrag for Vestland fylkeskommune og inngår som del av kunnskapsgrunnlaget til fylkeskommunens arbeid med ny Regional plan for senterstrukturer og bærekraftige lokalsamfunn.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: November 2022

Antall sider: 131

Forsidefoto: Flørø, av Freysteinn G. Jonsson

Utgiver: By- og regionforskningsinstituttet NIBR
OsloMet – storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO
Telefon: (+47) 67 23 50 00
E-post: post-nibr@oslomet.no

Vår hjemmeside: <http://www.oslomet.no/nibr>

© NIBR 2022

Forord

Rapporten er skrevet på oppdrag for Vestland fylkeskommune, og er basert på et samarbeidsprosjekt mellom TØI og NIBR (prosjekteier). Frants Gundersen (TØI) har skrevet kapitlene 4.2, 4.3 og deler av kapittel 8, Iratxe Landa Mata (TØI) har skrevet kapittel 4.4, Heidi Bergsli (NIBR) har bidratt til deler av kapittel 2.3 og kapittel 5. Bjørg Langset Flotve (TØI) har levert noe av underlaget fra virksomhets- og foretaksregisteret med kart i kapittel 4, Anders Eika (NIBR) har laget kart over regionale inndelinger, og Marianne Tønnessen (NIBR) har bidratt med litt av underlaget til kapittel 5. Knut Onsager (NIBR) har analysert og skrevet de øvrige delene, og ellers vært prosjektleder.

Marianne Bugge ved Vestland fylkeskommune har vært kontaktperson hos oppdragsgiver og har bidratt med nyttige innspill underveis.

Vi takker for bidragene i prosessen.

Oslo, november 2022

Berit Nordahl
Forskningsleder

Innhold

Forord	1
Tabelliste	3
Figurliste	5
Sammendrag	7
Summery	13
1 Innledning	14
1.1 Bakgrunn og formål	14
1.2 Tema og problemstillinger	14
1.3 Metoder og data	15
1.4 Oppbyggingen av rapporten	16
2 Perspektiver, begreper og planer	17
2.1 Overordnede perspektiver	17
2.2 Byer og tettsteder, sentre og omland i regioner	18
2.3 Fylkeskommunale perspektiver, mål og planer	25
3 Inndelingen av regioner (BA), senter- og omlandkommuner	31
4 Senterstrukturer, tjenestetilbud, arbeidsmarked og tilgjengelighet	35
4.1 Senterstrukturer og tjenestetilbud	35
4.2 Pendling.....	39
4.3 Arbeidsmarked	42
4.4 Tilgjengelighet	49
5 Demografiske og økonomiske strukturer og utviklingstrekk i de mindre byregionene, senter og omland, det siste tiåret	54
5.1 Demografi, strukturer og utviklingstrekk	55
5.2 Næringsstrukturer, arbeidsplasser og utviklingstrekk.....	62
5.3 Befolknings- og arbeidsplassutviklingen i sammenheng.....	73
6 Noen makrobetingelser, drivkrefter og endringsprosesser framover	79
7 Framtidige senterstrukturer og regionsentre	88
7.1 Dagens struktur og kriterier for framtidig senterstrukturer.....	88
7.2 Hva skal et regionsenter være for ulike regioner?.....	94
7.3 Handlingsrom og muligheter for aktører og tjenester	95
7.4 Behovet for samarbeid og koordinering mellom nivåer og sektorer.....	98
8 Oppsummering, konklusjoner og noen anbefalinger	99
Litteratur	104
Vedlegg	106

Tabelliste

Tabell 2.1:	Regionsentre i fylkenes tidligere planer sammenholdt med største tettsted som regionsentre i bo- og arbeidsmarkedsregionene (BA) (TØI2019/NIBR2021).....	30
Tabell 3.1:	Nøkkeltall for undergrupper av mindre byregioner, Vestland fylke.	32
Tabell 4.1:	Tjenestetypers representasjon og fordeling i ulike regionklasser, senter- og omlandskommuner i Vestland (Kilde: SSB VoF 2019, NIBRs versjon).....	37
Tabell 4.2:	Pendlingsandeler mellom og internt i BA-regionene i Vestland fylke etter kommunetype. 2022.	41
Tabell 4.3:	Gjennomsnittlig lengde (km) på arbeidsreisen for bosatte i BA-regionene etter kommunetype. 2019.....	42
Tabell 5.1:	Folketall, befolkningsstrukturer og endringskomponenter i BA-regionen i ulike delområder (regionråd) i Vestland.	59
Tabell 5.2:	Befolkningsutvikling og endringskomponenter de siste 15 årene i BA-regionene, senter og omland.....	60
Tabell 5.3:	Befolkningsstrukturer og -grupper i BA-regionene, senter og omland.	61
Tabell 5.4:	Samarbeidsregionene (regionrådene) og BA-regionenes næringsspesialiseringer (lokaliseringkvotienter 2021).....	65
Tabell 5.5:	BA-regionene med senter- og omlandskommunenes næringsspesialiseringer (lokaliseringkvotienter 2021).....	66
Tabell 5.6:	Oversikt over «hubene» i strategi Grøn region 2022.....	68
Tabell 7.1:	Illustrasjon av egenskaper til større og mindre regionsentre i mindre byregioner i Vestland.	90
Tabell 7.2:	Nøkkelindikatorer for fylkets BA-regioner og senterkommuner som er rangert etter ulike senter- og regionnivåer.	91
Tabell 8.1:	Illustrasjon av noen relevante politikk- og tiltaksfelt for ulike BA-senternivåer man har blant mindre byregioner i Vestland.	102
Tabell V.1:	Oversikt over BA-regioninndelingen og vår begrepsbruk i rapporten.	107
Tabell V.2:	Antall sysselsatte (2021) i utvalgte tjenestekategorier (Datakilde: VoF/SSB, bearbeidet av TøI)	108
Tabell V.3:	Utviklingstrekk i næringer og sektorer – Vestland fylke 2008-21.	109
Tabell V.4:	Nærings- og sektorspesialiseringer i mindre byregioner – Vestland fylke 2021 (lokaliseringkvotienter basert på sysselsatte, fargede celler illustrerer overrepresentasjon vs. landet=1,00).....	110
Tabell V.5:	Sysselsatte i næringer/sektorer i mindre byregioner, senter og omland, Vestland fylke 2021.	110
Tabell V.6:	Utviklingen i antall arbeidsplasser i mindre byregioner, næringer og sektor 2015-2021- Vestland fylke.....	111
Tabell V.7:	Arbeidsplasser i ulike næringer/sektorer for hver av de mindre byregionene i Vestland (merkede celler er de største regionale miljøene i hver næring/sektorer).	112
Tabell V.8:	Arbeidsplasser i ulike næringer/sektorer i BA-regionene fordelt på samarbeidsregionene (regionråd o.l.), Vestland 2021.....	113
Tabell V.9:	Arbeidsplassendringer (2015-2021), ulike næringer og sektorer i samarbeidsregionene og BA-regioner.	114
Tabell V.10:	Arbeidsplasser i ulike næringer og sektorer 2021 BA-regionene, senter og omland.	115
Tabell V.11:	Endringer i arbeidsplasser i ulike næringer og sektorer 2015-21 i BA-regionene.	116

Tabell V.12:	Gjennomsnittlig reisetid med bil til nærmeste lokale tjeneste, minutter.	123
Tabell V.13:	Gjennomsnittlig reisetid med bil til nærmeste regionale tjeneste, minutter. ..	124
Tabell V.14:	Gjennomsnittlig reisetid til en tjeneste med kollektivt transportmiddel, minutter.	125
Tabell V.15:	Gjennomsnittlig gangavstand i kilometer til nærmeste tjeneste, kilometer. ..	126
Tabell V.16:	Gjennomsnittlig sykkelavstand til nærmeste tjeneste, kilometer.	127
Tabell V.17:	Avstand til grunnskole etter forskjellige reisemidler, andeler innen tids- /avstandsintervall.	128
Tabell V.18:	Avstand til vgs etter forskjellige reisemidler, andeler innen tids- /avstandsintervall.	129
Tabell V.19:	Reisetid til sykehus og for ambulanse (ikke utrykning).....	130
Tabell V.20:	Pendlere mellom kommuner i Vestland fylke. Absolutte tall. 2021.	131

Figurliste

Figur 2.1:	Fra to tidligere fylkeskommunale planprogram til Nytt planprogram for Vestland fylke.	26
Figur 2.2:	Utsnitt fra Sogn og Fjordane fylkeskommunes «Handelsføresegna»	29
Figur 3.1:	Bosettingsmønsteret etter regionklasser i Vestland og hele landet 1982-2022 (folketallet prosentvis fordelt hvert tiende år i perioden).	32
Figur 3.2:	Bo- og arbeidsmarkedsregionene (BA) med største tettsted (2021).....	33
Figur 3.3:	Regionrådene fra 1.1.2023.....	34
Figur 3.4:	Kommunene 2022.	34
Figur 4.1:	Private og offentlige tjenestetypers representasjon i antallet kommuner i Vestland fylke (2020).	36
Figur 4.2:	Pendling til de 14 grunnkretsene som utgjør Førde sentrum. Antall. 2019.	40
Figur 4.3:	Antall arbeidstakere etter lengde på arbeidsreisen. Hele Norge. 4. kvartal 2019	44
Figur 4.4:	Mulige funksjoner for avstandsvektning av tilgjengelighet av arbeidsplasser. Standardiserte normalfordelingskurver med ulike standardavvik etter avstand (i minutter).	45
Figur 4.5:	Gjennomsnittlig reisetid på arbeidsreiser etter et utvalg hovedtransportmidler. 2013/2014.	46
Figur 4.6:	Antall tilgjengelige arbeidsplasser (arbeidsmarkedsstørrelse) med bil etter grunnkrets i Vestland fylke. 2022.	47
Figur 4.7:	Antall tilgjengelige arbeidsplasser (arbeidsmarkedsstørrelse) med kollektivtransport etter grunnkrets i Vestland fylke. 2022.	48
Figur 4.8:	Prosentvis nedgang i tilgjengelige arbeidsplasser (arbeidsmarkedsstørrelse) når en bytter ut bil med kollektivtransport etter grunnkrets i Vestland fylke. 2022.	49
Figur 4.9:	Reisetid (i minutter) med bil fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med allminnelig somatisk sykehus (nace 86.101).	50
Figur 4.10:	Reisetid (i minutter) med bil fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med ambulansetjenester (nace 86.907).	51
Figur 4.11:	Reisetid (i minutter) med bil fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med spesialiserte legetjenester.	52
Figur 4.12:	Reisetid (i minutter) med kollektiv fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med spesialiserte legetjenester (Kilde: TØI).	53
Figur 5.1:	Illustrasjon av noen sentrale vekst drivere og endringskomponenter bak regional utvikling.	54
Figur 5.2:	Folketallsutviklingen for regionklassene 1980-2022 i Vestland (prosentpoeng endring fra 1980=100).	55
Figur 5.3:	Befolkningsutviklingen i senter- og omlandskommunene i de ulike regionklassene i perioden 1980-2022 (prosentpoeng endring fra 1980=100).	56
Figur 5.4:	Endringskomponentene bak befolkningsutviklingen i regionklassene 2006 - 2021 (prosent endring av gj.sn.folketall).	57
Figur 5.5:	Endringskomponentene bak befolknings-utviklingen i senter og omland i mindre byregioner 2006-2021 (prosent endring av gj.sn.folketall).	57
Figur 5.6:	Utvikling i folketall 2002-22 for hver av de mindre byregionene i Vestland (prosentpoeng endring fra 2002=100).	58
Figur 5.7:	Nærings- og sektorstrukturene i de mindre byregionene i fylket (sysselsatte 2021).	62
Figur 5.8:	«Hubene» som inngår i strategi Grøn region.	68

Figur 5.9:	Folketalls- og arbeidsplassvekst i ulike regionklasser – senter og omland - 2011-21 Vestland. (øvre figur har alle regionklasser, nedre figur bare mindre byregioner forstørret).....	74
Figur 5.10:	Utvikling i folketall og arbeidsplasser i de mindre byregionene (BA) 2011-21 (gj.snittlige vekstrater per år).	76
Figur V.1:	Folketalls- og arbeidsplassendringer for mindre byregioner (BA) i Vestland (årlige vekstrater ved ulike periodiseringer).	117
Figur V.2:	Netto-flytting og arbeidsplassutvikling.	118
Figur V.3:	Netto- <i>innenlands</i> flytting og arbeidsplassutvikling.	118
Figur V.4:	Reisetid (i minutter) med bil fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med videregående skole.	119
Figur V.5:	Reisetid (i minutter) med kollektiv fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med videregående skole.	120
Figur V.6:	Gangavstand (i km) fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med kulturtilbud.	121
Figur V.7:	Sykkelavstand (i km) fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med sportilbud.	122

Sammendrag

Knut Onsager, Heidi Bergsli, Frants Gundersen og Iratxe Landa Mata
«Senterstrukturer, regionsentre og regional utvikling i Vestland fylke»
 NIBR-rapport 2022:15

Rapporten er resultatet av et utredningsoppdrag som NIBR og TØI ble tildelt av Vestland fylkeskommune sommeren 2022. Dokumentet er deler av kunnskapsgrunnlaget til fylkeskommunens arbeid med ny Regional plan for senterstrukturer og bærekraftige lokalsamfunn. I utredningen belyses *tema og problemstillinger som:*

- Hvilke rolle og funksjoner har mindre byer i regional utvikling ifølge faglitteratur?
- Hva ligger i begreper om regionale sentre, senterstrukturer og -nivåer?
- Hva kjennetegner region- og senterstrukturene i Vestland fylke?
- Hva kjennetegner fylkets mindre byregioner og deres senter- og omlandskommuner med hensyn til tjenestefunksjoner og pendlingsmønstre?
- Hvilke demografiske og økonomiske utviklingstrekk og strukturer har de mindre byregionene og deres senter- og omlandskommuner? Og hva forklarer den ujevne utvikling mellom dem?
- Hvilke makrobetingelser, utviklingstrekk og mulige endringsimpulser har betydning for senter- og regionutviklingen de nærmeste årene?
- Hvilke kriterier for framtidige senterstrukturer og -typer er det særlig relevant å legge vekt på i regional planlegging og strategi?
- Hva kan og bør et framtidig regionsenter være for ulike regioner?

Rapporten har sitt primære søkelys på fylkets mindre byregioner, deres sentre og omland. Dette omfatter det meste av fylket utenom Bergensregionen.

Senterstruktur og -nivåer i fylket

Med et senter menes i rapporten et tettsted som er et befolkningsmessig tyngdepunkt i en bo- og arbeidsmarkedsregion (BA), og som også er et tyngde- og knutepunkt for mye av tjenesteytingen og arbeidsmarked i hele regionen. De fleste BA-regionene vil bestå av flere kommuner, og den med størst innpendling over et visst nivå defineres som senterkommune og de øvrige som omlandskommuner. En senterkommune har stort sett alltid det største tettstedet og mangfoldet av tjenester blant kommunene i regionen. I rapporten dokumenteres et ganske så systematisk mønster av samvariasjon mellom BA-regionens og senterets størrelser (innbyggertall) og nivået på senterkommunenes tjenestemangfold og innslaget av høyere ordens spesialtjenester (UoH, sykehus, statlig/fylkeskommunal administrasjon m.m.). Det er noen få nyanser i dette bildet ved at et par av sykehusene og enkelte handelssentre er lokaliserte på et lavere senter- og regionnivå enn det som er hovedmønsteret ellers. På grunnlag av folketall, arbeidsplasser, tjenestemangfold og innslag av spesialtjenester skiller rapporten mellom fem senternivåer (sentre for antall BA-regioner i parentes) i fylket¹ :

- 1: Landsdels- og fylkessenter (1 stk.)
- 2: Større regionsentre (8 stk.)
- 3: Mindre regionsentre (6 stk.)
- 4: Kommunesentre (4 stk.)
- 5: Kommunesenter - mikro (2 stk.)

¹Disse er på nivå 1: Bergen, nivå 2a: Knarvik, Leirvik, Florø, Førde, nivå 2b: Sogndalsfjøra, Vossevangen, Odda, Husnes, nivå 3: Norheimsund, Øvre Årdal, Stryn, Sandane, Storebø, Dale, nivå 4: Viksøyri, Aurlandsvangen, Våge, Eivindvik, og nivå 5: Fedje, Hardbakke.

Søkelyset i mye av rapporten videre er rettet mot de mindre byregionene, som stor sett dekker hele fylket når man ser bort fra Bergensregionen (BA). De mindre byregionene har i hovedsak regionsentre på nivå 2 (8 stk.) og nivå 3 (6 stk.). Innenfor disse to senternivåene er det imidlertid en betydelig spennvidde i senterets og regionens størrelse (innbyggertall, arbeidsplasser, areal o.l.), mangfold av tjenester og inkludert høyere ordens spesialtjenester. Regionsentre på nivå 2 (BA-regioner med 10.000-35.000 innbyggere) har et ganske høyt tjenestemangfold, og særlig BA-regioner som bikker over 15.000 innbyggere. I disse sistnevnte er en hoveddel av fylkets høyere ordens spesialtjenester utenom bergensområdet, også lokaliserte. Sentrene på nivå 3 (BA-regioner med 4.000-10.000 innbyggere) har et langt mindre tjenestemangfold enn nivå 2 og sjelden høyere ordens spesialtjenester.

Men det finnes som nevnt enkelte unntak fra hovedmønsteret. To av fylkets alminnelige sykehus er lokaliserte på et lavere nivå enn ellers (Nordfjordeid i Kinn BA, Lærdal i Årdal BA). Og handelsnæringen har noen steder klart større volum og mangfold enn det senter- og regionstørrelsen skulle tilsi, dette nye på grunn av stor besøksaktivitet (eks. Norheimsund, Aurland, Stryn, Sandane).

I rapporten framgår det ellers at senterstrukturene i ulike deler av fylket varierer en del. I de fleste delområdene er det ganske tydelige tettsteds- og senterhierarkier etter størrelse og tjenestemangfold, men særlig i nordre deler av fylket (deler av samarbeidsområdet Fjordane) er det en mer flerkjernet senterstruktur der man har flere nærliggende mindre BA-regioner og kommuner med hvert sitt største tettsted omtrent på samme størrelse. Her har det imidlertid utviklet seg en viss funksjonell arbeidsdeling mellom dem med hensyn til visse tjenester. I tillegg har vi her Kinn kommune og Kinn BA-region med noen spesielle senterstrukturer.

Generelt sier imidlertid senternivåene mye om ulike BA-regioners folketall og tjenestetilbud der sistnevnte er mye påvirket av regioners befolknings- og markedsgrunnlag, dog med noen nyanser for enkelte offentlige tjenester (bl.a. sykehus) og deler av handelsnæringen. Sentertyper og posisjoner i et senterhierarki er et resultat langvarige historiske utviklingsprosesser og legger føringer på hva slags sentertyper og -nivåer et sted realistisk sett kan utvikle seg til de nærmeste tiårene. Det er en stor treghet i slike steds- og senterhierarkier. Dette gjelder selv om digitaliseringen bidrar til å endre enkelte tjenesters og arbeidsfunksjoners lokaliserings-krav og blant annet åpner muligheter for økt desentralisering av visse tjenester og tilbud til lave senter- og regionnivåer.

Bilavhengige regionale arbeidsmarkeder

I rapporten belyses flere egenskaper ved pendlingsmønstre og utstrekning på regionale arbeidsmarkeder betinget av transportform. Generelt kan de mindre byregionene betegnes som sentrerte bo- og arbeidsmarkedsregioner i den forstand at pendlingsstrømmene er størst inn mot deres største tettsted/by. Innpendlingen er betydelig mange steder, andre steder ganske beskjeden. Det er generelt vært å merke seg at de langt fleste arbeider i egen bostedskommune uavhengig av om det er senter- eller omlandskommune. Selv om hoveddelen av utpendling fra omlandskommunene vanligvis går bare til senterkommunen, har en del også betydelig pendling til andre omlandskommuner og til dels BA-regioner.

De største arbeidsmarkeder finnes rundt tettstedene, og antallet tilgjengelige arbeidsplasser varierer naturlig med tettstedsstørrelse og avstand til disse. Pendlingsdataene viser at antall arbeidsplasser som er tilgjengelig blir veldig sterkt redusert i Vestland når man går fra bil til kollektivtransport. Nedgangen i arbeidsmarkedsstørrelse er svært stor. Dette viser at Vestlands regionale arbeidsmarkeder er svært bilbasert. Det er ikke et så bra utbygd kollektivsystem at det påvirker hvordan tettstedene fungerer som regionsentra eller at en kan argumentere med kollektivtilbudet som et regionforstørrende virkemiddel slik man kan i

enkelte andre deler av landet, som i Østlandsregionen. Samtidig ser det ut til at kollektivtilbudet i Vestland er rimelig godt fordelt i forhold til befolknings- og arbeidsplasskonsentrasjoner. På dette datagrunnlaget kan man ikke påpeke at noen deler av fylket har «for svakt» eller «for godt» tilbud i forhold til andre deler av fylket, og det ser ut til at kollektivtilbudet er brukbart tilpasset de regionale forholdene (uten at våre data sier noe presist om helt lokale forhold).

Demografiske og økonomiske strukturer og utviklingstrekk i de mindre byregionene, deres senter og omland

I fylke er 37 prosent av innbyggerne bosatt i de mindre byregionene (236.000, 2021), 62 prosent i Bergensregionen (395.490) og drøyt 1 prosent i de spredtbodde regionene. De mindre byregionene består av 6 småbyregioner (15.000-35.000 innb.) og 9 bygdebyregioner (5.000-15.000 innb.). De mindre byregionene er således basisen for det desentraliserte bosettingsmønster i fylket utenfor storbyområdet.

I rapporten belyses sentrale demografiske og økonomiske strukturer og utviklingstrekk i de mindre byregionene, deres senter- og omlandskommuner. Dette gir et bredere bilde av disse regionenes egenskaper, enn kun senterstrukturer/-nivåer, pendling, tjenestetilbud og tilgjengelighet.

Generelt er fylkets mindre byregioner en svært mangfoldig gruppe av regioner og lokalsamfunn med ulik historikk, varierte naturgitte og kulturelle ressurser, nærings-strukturer og -spesialiseringer samt demografiske og økonomiske utviklingstrekk. Denne mosaikken av ulike regioner betyr ikke at de ikke har en del fellestrekk.

De fleste mindre byregionene (BA) består således av senter- og omlandskommuner som er tettere integrerte i felles bo-, arbeids- og servicemarkeder, enn andre kommuner. Strukturelt og utviklingsmessig er disse kommunene ofte ulike, men i betydelig grad gjensidig avhengige og påvirket av hverandre. Et hovedtrekk er at senterkommunene (med regionsenteret) gjennomgående har «gunstigere» strukturer og utviklingstrekk (i befolkning, arbeidsplasser og tjenester) enn det omlandskommunene enkeltvis og samlet har i samme region. Et annet hovedtrekk er en funksjonell arbeidsdeling der senterkommunene har mye av regionens tjenesteyting rettet mot befolkning og bedrifter i nærområdet, mens omlandskommunene ofte har en relativt større andel av sin aktivitet innen næringer som utnytter områdets ressurser og framstiller varer og tjenester. Mye av inntektene kommer mye fra nasjonale og internasjonale kundemarkeder. Samtidig gir senterkommunen jobbmuligheter for mange også av de bosatte i omlandet. Senter- og omlandskommunene er kjennetegnet ved betydelig interaksjon og samhandling mellom folk og aktiviteter i regionen, både gjennom pendling, tjenester, verdikjeder, rekreasjons- og fritidsaktiviteter..

Senter- og omlandskommunene har ulike ressurser, spesialiseringer og fortrinn som ofte komplementere hverandre, og som påvirker utviklingskapasitet og attraktivitet for bosetting, sysselsetting og verdiskaping i regionen. Men det kan også være enkelte konkurranseflater mellom senter- og omlandskommuner om lokalisering enkelte tjenester o.a..

Når det gjelder de demografiske og økonomiske strukturene og utviklingstrekkene det siste tiåret viser rapporten betydelige variasjoner blant de mindre byregionene. Rapporten går også noe inn på bakgrunnen for variasjonene.

De mindre byregionene har hatt *svakere vekst i folketall* (2,3 % 2011-21) enn fylket (8,2%) og landet (9,6%). Den relativt sett svakere veksten skyldes betydelig nettoutflytting og mindre naturlig tilvekst (fødselsoverskudd) enn for fylket ellers (mye Bergensregionen). Når de mindre byregionene har hatt noe vekst skyldes det nesten utelukkende høy (netto-)

innvandring pluss et lite fødselsoverskudd. Dette har samlet overgått et stort flyttetap til fylket og landet forøvrig. Utviklingen blant fylkets mindre byregioner har imidlertid vært ujevn: 7 har hatt vekst (5-30%, 2002-2021), 4 stabil utvikling (minus 2 til pluss 4%) og 4 reduksjon (minus 5-12%). Dette mønsteret gjelder i all hovedsak også for det siste tiåret.

Når det gjelder *utviklingen i antall arbeidsplasser har tilveksten vært svak* i de mindre byregionene i perioden 2015-21 (2,2 %) sammenliknet med fylket (4,5%) og landet (6,4%). Tilveksten har vært lavere enn andelen av de sysselsatte i fylket skulle tilsi (omvendt for Bergensregionen). Viktig her forskjeller i nærings- og sektorstrukturer der de mindre byregionene har hatt og fortsatt har en mye høyere andel i primærnæringer, industri og transport, og langt lavere andel i privat tjenesteyting, enn det som kjenner seg fylket for øvrig (dvs. Bergensregionen). De førstnevnte næringene består mye av konkurranseutsatt vareproduksjon sterkt eksponert for strukturendringer og prosesseffektiviseringer som reduserer arbeidskraftbehov. I fylket har veksten i arbeidsplasser kommet mest i offentlig og privat tjenesteyting, hvorav en svært stor andel av disse sentralisert i Bergensregionen.

Arbeidsplassveksten i de mindre byregionene har kommet innen (i rangert rekkefølge) bygg/anlegg, kunnskapsintensive forretningstjenester (KIFT), helse/sosial og sjømat, og litt i opplevelsesnæringer og enkelte industrier. Drivkreftene bak veksten i disse næringene er ulike. Bygg/anlegg har vært stimulert av lave renter og et høyt aktivitets- og investeringsnivå i økonomien. KIFT av noe av det samme pluss en underliggende langsiktig trend av økt etterspørsel etter kunnskapsintensive tjenester og IKT i hele samfunnet. Veksten i sjømat har vært drevet av større produksjonsvolum og flere konsesjoner i oppdrettsnæringa, gode tider i tradisjonelle fiskerier, og generelt stor internasjonal etterspørsel og høye priser. Veksten i helse og sosial skyldes demografisk utvikling og ekspansive offentlige budsjetter på feltet over flere år. Mens veksten i KIFT og sjømat har vært svært ujevnt fordelt mellom de mindre byregionene, har veksten i bygg/anlegg og helse/sosial kommet de fleste regionene til gode.

De næringene som bidratt til størst reduksjon i antall arbeidsplasser i de mindre byregionene i perioden 2015-21 er, i rangert rekkefølge, teknologiindustri (mest maritim), landbruk/foredling og handel. Den kraftige nedgangen i maritim teknologiindustri skyldes antakelig en kombinasjon av flere ting, som ettervirkninger av olje/gassprisfallet, økt internasjonal «outshoring» av skrogbygging (nå også økende del av fiskebåt- og føringsbåtmarkedet) samt enkelte koronnaeffekter (2021/22).

Endringene i folketall og arbeidsplasser har slått ulikt ut i de mindre byregionene. I rapporten dokumenteres dette ganske inngående. Der omtales også noe av de underliggende faktorene som kan forklare noe av utviklingen innenfor og mellom en gruppe «vekstregioner» kontra «krypende regioner». Generelt kan ikke den ujevne utvikling blant de mindre byregionene på noen måte bare forklares med ulik «størrelse» i folketall og arbeidsmarked. Det er flere andre faktorer som virker inn på om (netto-) effekten blir vekst eller nedgang i folketall og arbeidsplasser. Viktige differensierende faktorer knyttes til kvalitative forskjeller i befolknings- og næringsstrukturer (påvirker indre vekstevne og netto-tilvekst), attraktiviteten (evne til å beholde og tiltrekke seg folk, bedrifter og kapital utenfra) samt visse geografiske spesifikke forhold (naboskapseffekter, nærhet til større byer, kommunikasjonsknutepunkt).

Noen utfordringer og muligheter

De mindre byregionene er bærebjelker i fylkets verdiskaping, desentraliserte bosetting og fordelingen av velferdstjenester. Det å utvikle mindre byer som attraktive og bærekraftige regionsentre blir viktigere for å skape livskraftige og robuste distriktsregioner i årene som kommer. Deres utvikling blir avgjørende for å nå overordnede mål på sikt om mer bærekraftige regioner og en regionalt balansert utvikling i hele fylket.

Sentrale utfordringer for mange av de mindre byregionene er knyttet til demografi (aldring) og bostedsattraktivitet for unge voksne, tilgang på kvalifisert arbeidskraft og kompetansepersonell, sikre gode velferdstjenester for alle, grønt skifte og digitalisering, og skape flere attraktive arbeidsplasser. Med antatt noe svakere demografisk vekst i mye av landet i årene som kommer, vil de mindre byregionene sannsynligvis møte økt konkurranse fra storbyene om de unge voksne. Imidlertid kan økte bo- og levekostnader i sentrale strøk kombinert med digitaliseringen av arbeidslivet og det grønne skiftet, åpne nye muligheter for desentralisert jobbskaping og bostedsattraktivitet. Her har mindre byregioner ofte kvaliteter og kapasiteter å tilby. I dette kan attraktive regionsentre spille en sentral rolle for å styrke mindre byregioners konkurranse-evne og bærekraftige utvikling på sikt.

Strategier og tiltak for å *utvikle sterkere regionsentre* krever helhetlig og langsiktig innsats med tiltakspakke tilpasset senteret og regionens egenskaper. På et generelt nivå er følgende elementer relevante i en slik helhetlig tiltakspakke:

- Utarbeide omforent plan og strategi for fylket og regionenes senterstruktur og -typer, arbeidsdeling og relasjoner mellom sentertyper, senter og omland i funksjonelle regioner
- Utvikle kompakte flerfunksjonelle regionsentre med varierte tjenester, opplevelser og arbeidsplasser, og som er attraktive steder å bo, arbeide og besøke.
- Sikre god fysisk sentrumutvikling som er menneskevennlig og godt tilpasset stedets historie, kulturarv og natur/miljø, med kvalitet og variasjon i bygg, fasader, offentlig rom og møteplasser.
- Samlokalisere kompetanse- og kunnskapsintensive tjenester sentrumsnært
- Etablere/utvikle rollen som utdannings-, kompetanse- og innovasjonssenter for regionen, og tilpasset dets forutsetninger, fortrinn og behov
- Styrke rollen som regionens kultursenter med større bredde i tilbud og arenaer for ulike grupper.
- Involvere og integrere regionens «deltidsbefolkning» og relatert politikk (folk med fritidsbolig, sesongarbeidere etc.)

Det å utvikle regionsentre av forskjellige typer i et fylke krever overordnede planer og strategier for senterstrukturer, -nivåer og -typer, som kan gi felles rammer og koordinere retning og mål for beslutninger og tiltak på feltet. Dette handler om planer og strategier som sørger for å koordinere sektorer og nivåer på tvers av de politisk-administrative grensene til kommuner, fylker og regional stat.

Hva et regionsenter skal være for ulike regioner bør i første omgang knyttes til senter- og regionnivå etter kriterier knyttet til eksisterende innbyggertall og tjenestetilbud i bo- og arbeidsmarkedsregioner. Utover dette kan det også være hensiktsmessig å ha noen utvidede perspektiver på senterfunksjoner og -typer (eks. områders næringsspesialiseringer). Samtidig må senternivåer og -funksjoner alltid tilpasses de aktuelle BA-regioner og større områders tettsteds- og senterstrukturer. I regioner og større områder med tydelige tettsteds- og senterhierarkier er en viss arbeidsdeling mellom sentrene etter deres ulike nivåer relevant. I flersentrerte regioner og områder med flere 'største' tettsteder på samme nivå, vil det være behov for en annen type arbeidsdeling og samarbeid (særlig relevant nord i fylket).

I rapporten har hovedfokuset vært rettet mot regionsentrene i de mindre byregionene, og disse har i all hovedsak sentre på nivå 2 og nivå 3 i vår hovedinndeling. Avslutningsvis i rapportene omtales noen typer av politikk- og tiltaksfelt for disse to senternivåene men også det laveste nivået 4, Dette nivået representerer enkelt små kommunesentre i en-kommune-BA.

Selv om det er betydelige forskjeller i kapasitet og muligheter for regionsentre på nivå 2, 3 og 4 vil det på alle tre senternivåene være relevant å styrke deres egenskaper som «kompakte og flerfunksjonelle sentre» med en «god fysisk sentrumsutvikling». Men generelt vil regionsentra på nivå 2 (og særlig nivå 2a) ha et mye bedre rekrutteringsgrunnlag for fagpersoner til «høyere ordens» spesialtjenester, enn sentre på nivå 3 og 4. Høyere ordens spesialtjenester stiller stort sett krav til personell med høgskole- og universitetsdanninger (UoH). Regionsenter på nivå 2 er, og bør ytterligere forsterkes, som områdesentre for UoH-utdanninger og fagskoler, styrke videre utvikling av samlokalisert stort tjenestemangfold og bredde av faste kulturtilbud, foruten etablere/utvikle sentrumsnære kompetanse-, innovasjons- eller entreprenørsentre og møteplasser for kunnskapsdeling, -innhenting og nettverksbygging mellom aktører i området og eksternt.

Regionsentre på nivå 3 gir ikke muligheter til å utvikle samme bredde av tjenestetilbud som sentre på nivå 2. Og, med et mer beskjedent befolkningsgrunnlag og arbeidsmarked enn på nivå 2, vil nivå 3-sentre kunne ha større utfordringer med å rekruttere fagpersoner med høgere utdanning til spesialisert tjenester innen helse- og omsorg m.m.. Men i sentre på nivå 3 bør det være mulig å videre styrke kultur- og aktivitetstilbudet for regionen, og de bør ha størrelse og kapasitet til å etablere/videreutvikle lavterskel kontorfellesskaper med læringsarenaer og fellestjenester for digitale fjernarbeidere, nyetablerere, entreprenører og selvstendig næringsdrivende. Samarbeid og koordinering

Det å utvikle sterkere regionsentre krever som nevnt regionale planer og strategier som gir retning og som aktivt søker å koordinere sektorer og nivåer på tvers av de politisk-administrative grensene til kommuner, fylker og regional stat. Det å utvikle slike planer og strategier for senterstruktur, sentertyper, senter og omland, krever koordinering, samarbeid og arbeidsdeling mellom flere nivåer og sektorer.

Et viktig nivå er de enkelte delområdene og BA-regionene. Regionsentrene er avhengige av sitt omland, som omlandet er av sitt regionsenter. Senter og omland besitter komplementære ressurser og aktiva. Utvikling og styrking av mindre byer som regionsentre for sitt omland, bør derfor skje i et nært samarbeid med relevante aktører i de kommuner og områder som tilhører omlandet. Mange av kommunene, særlig i omlandet, er også såpass små at de har svært begrensede ressurser til på egen hånd å drive strategisk utviklingsarbeid og samfunnsplanlegging i samarbeid med de andre kommunene i BA-regionen. Gjennom et godt og tillitsbasert samarbeid mellom senter- og omlandskommunene, vil mulighetene være størst for å utvikle attraktive og bærekraftige regionsentre som kan tjene sitt omland på den riktige måten, og selv utvikles gjennom solid forankring til omlandet og regionens fortrinn og muligheter som helhet.

Slik sett krever planlegging og utvikling av senterstrukturer og -typer ikke bare samarbeid internt i den enkelte BA-regionen, men mellom kommuner og regioner på ulike nivåer senter- og regionhierarkiet. I dette er det også viktig å sikre at også de små og mer «isolerte» kommunene som ikke er integrerte i større regionale arbeidsmarkeder, også trekkes med gjennom kommunikasjoner og utviklingssamarbeid med de mest nærliggende regionsentrene selv om de ikke er integrert i samme BA-region.

Summery

Av Knut Onsager, Heidi Bergsli, Frants Gundersen og Iratxe Landa Mata

«Urban structures, regional centers and regional development in Vestland county»

NIBR Report 2022:15

The report is the result of an investigation assignment that NIBR and TØI were awarded by Vestland County Council in the summer of 2022. The document is part of the knowledge base for the county municipality's work on a new Regional Plan for Centre Structure and Sustainable Local Communities. The report sheds light on *topics and issues such as*:

- What role do towns and cities have in functional regions and regional development?
- What is understood by the concepts as urban structures and levels, urban centers and hinterlands in functional regions?
- What characterises the urban and regional structures and levels of Vestland county in Norway?
- What properties do in particular the county's smaller urban regions, urban centres and hinterland, have with regard to demographic and economic structures and trends, commuting patterns and service provisions?
- How can the uneven demographic and economic development patterns between the smaller urban regions, as well as their urban centres and hinterland, be explained?
- What criteria for the future centre structures and types are particularly relevant to emphasise? And what should a future regional centre be for different regions?

The report has its primary focus on the county's smaller urban region, their centers and surrounding areas. This includes most of the Vestland county outside the large city region of Bergen.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Bakgrunn

I Vestland fylkes «Utviklingsplan for Vestland 2020 – 2024» slås det fast at man skal utarbeide en *ny Regional plan for bærekraftig senterstruktur* som erstatter planene i de to tidligere fylkene. Den regionale planen skal synliggjøre hvordan man i Vestland skal jobbe for:

«...å utvikle regionane og lokalsamfunna i eit langsiktig perspektiv, på ein måte som skaper føresetnader for eit godt tenestetilbod, gode bumiljø, drive næring, og leve gode liv i heile fylket. Planen skal bidra til ei balansert areal- og ressursutnytting og til reduserte klimagassutslepp».

(Konk.grunnlaget, Bilag 1, krav.spes., s.2)

Noe av bakgrunnen for dette er knyttet til et behov for å vurdere differensiering mellom regioner basert på deres egenskaper. Regionene har ulike utfordringer, svakheter, fortrinn og muligheter, og det må planlegges for ulike typer utvikling. Mens noen regionsentre, kommunesentre og regioner har utsikter til nedgang i folketall, har andre utsikter til befolkningsvekst. En balansert utvikling i hele fylket betyr at alle skal ha tilgang til grunnleggende tjenester, relevante funksjoner og gode muligheter for utvikling. En ny Regional plan for bærekraftige senterstrukturer vil kunne legge et viktig felles grunnlag for dette.

Formålet med oppdraget

Formålet med oppdraget er å utvikle noe av kunnskapsgrunnlaget til ny regional plan for senterstrukturer og bærekraftige lokalsamfunn i Vestland. I oppdragsbeskrivelsen heter det at prosjektet skal bidra til «et helhetlig kunnskapsgrunnlag som utgangspunkt for fylkeskommunens videre arbeid med utforming av en strategisk og handlingsretta plan. Oppdraget skal bidra til å konkretisere utfordringsbildet og definere hvilke problemstillinger planen bør gripe fatt i. I dette ligger kunnskap om hvilke strukturer og generelle utviklingstrender som påvirker framover og som kan gi utfordringer og muligheter».

1.2 Tema og problemstillinger

Ett sentralt bidrag til fylkeskommuners og kommuners planlegging og samfunnsutvikling for attraktive og bærekraftige lokalsamfunn og regioner er et felles kunnskapsgrunnlag om senter- og regionstrukturer, roller og funksjoner til ulike sentra og deres omland. Det gir mer forutsigbare rammer og felles grunnlag for beslutninger knyttet til lokalisering, investeringer og arealbruk samt samordnet tilrettelegging for framtidsrettet bærekraftig senter- og regionutvikling. I forvaltningen fastsettes sentrene i regional og kommunal plan, og til grunn for planlegging og forvaltning på ulike nivå skal en regional senterstruktur og -strategi ligge. Kommunene skal gjennom eget strategisk plan- og utviklingsarbeid innarbeide sine sentre og senterstrategier i samsvar med regional plan for senterstruktur.

Dagens tettsteds- og senterstrukturer er utviklet over en lang historisk periode og representerer materielle og relasjonelle strukturer som legger sterke føringer på den videre utviklingen. Over tid er det svært mange små og store beslutninger om lokaliseringer,

investeringer og tiltak i offentlig sektor, næringsliv og sivilsamfunn, som samlet virker inn på tettsteds- og senterutviklingen i et område. For at mange slike beslutninger skal kunne skje innenfor noen rammer og retningslinjer slik at dette bidrar til bærekraftig samfunnsutvikling, er det nødvendig at det utvikles noen overordnede planer og strategier for senterstrukturer og -typer i fylkene. Disse må blant annet bygge på et oppdatert kunnskapsgrunnlag som blant annet viser eksisterende tettsteds- og senterstrukturer og -nivåer for hele området.

Senterstrukturer og -strategier er viktig for regional utvikling for eksempel ved å legge til rette for at tjenester, handel, arbeidsplasser og fritids- og kulturtilbud blir lokalisert sammen for å skape best mulig tilbud og tilgjengelighet for innbyggerne og næringsliv. Ved å samle en del tilbud i sentrumsområdene kan sentrene også bli mer attraktive for bosatte og bedrifter i omlandet. Samlokalisering kan legge grunnlag for et mer effektivt og miljøvennlig transportsystem, og kan også ha noen andre positive samfunnsøkonomiske effekter. Nærhet kan bidra til reduserte transaksjonskostnader, bedre informasjons- og kunnskapsflyt samt øke sannsynlighet for å utnytte synergier mellom virksomheter i området. Samlokalisering og mangfold kan også gjøre senteret mer attraktivt for flere typer aktiviteter og virksomheter.

Problemstillinger som belyses i rapporten er følgende:

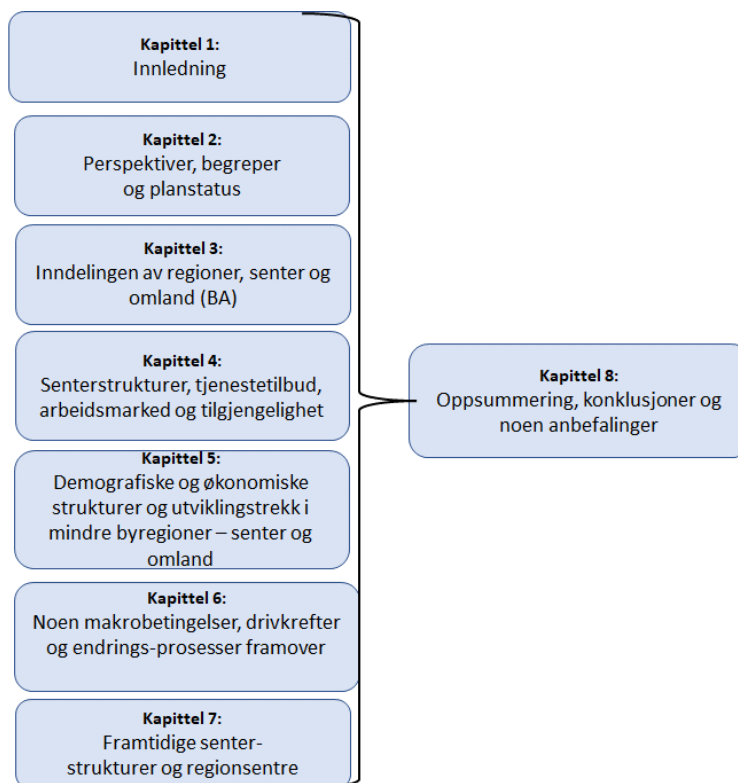
- 1) Hvilke rolle og funksjoner har mindre byer i regional utvikling ifølge faglitteratur?
- 2) Hva ligger i begreper om regionale sentre, senterstrukturer og -nivåer?
- 3) Hva kjennetegner region- og senterstrukturene i Vestland fylke?
- 4) Hva kjennetegner fylkets mindre byregioner og deres senter- og omlandskommuner med hensyn til tjenestefunksjoner og pendlingsmønstre?
- 5) Hvilke demografiske og økonomiske utviklingstrekk og strukturer har de mindre byregionene og deres senter- og omlandskommuner? Og hva forklarer den ujevne utvikling mellom dem?
- 6) Hvilke makrobetingelser, utviklingstrekk og mulige endringsimpulser har betydning for senter- og regionutviklingen de nærmeste årene?
- 7) Hvilke kriterier for framtidige senterstrukturer og -typer er det særlig relevant å legge vekt på i regional planlegging og strategi?
- 8) Hva kan og bør et framtidig regionsenter være for ulike regioner?

1.3 Metoder og data

Rapporten er basert på (1) dokumenter, og (2) statistikk fra offentlig eide registerdata (SSB, Statens Kartverk). Hoveddelen av arbeidet har vært knyttet til det å framskaffe oppdatert statistikk, analysere og beskrive dette på region- og kommunenivå for Vestland fylke på temaene gitt i problemstillingene. Det er gjennomført 2 drøftings- og kommentarmøter med oppdragsgiver underveis i arbeidet. Det ble også tidlig i prosjektet holdt en presentasjon på fylkeskommunens høringsmøte med kommunene om ny regional plan for senterstruktur og bærekraftige lokalsamfunn.

1.4 Oppbyggingen av rapporten

Rapporten beskriver fakta og drøfter forhold knyttet til problemstillingene som er listet over, og kapittelinnholdet følger samme rekkefølge tematisk som listen over:

2 Perspektiver, begreper og planer

2.1 Overordnede perspektiver

I nasjonal og fylkeskommunal politikk er målene om bærekraftige regioner og balansert regional utvikling sentrale. Målene knyttet til *regionalt balansert utvikling* har ofte ikke et høyt presisjonsnivå med hensyn til region og geografi, men det ligger gjerne implisitt i dette at utviklingen i befolkning, sysselsetting, velferd, levekår og utviklingsmulighetene ikke bør bli for skjev innenfor og mellom landsdeler, fylker og funksjonelle regioner. En viktig betingelse for dette vil være å gjøre mindre byregioner attraktive og bærekraftig med fornyelses- og utviklingsevne. De mindre byregionene utgjør en bærebjelke i det desentraliserte bosettingsmønsteret i Vestland fylke og mye av Norge for øvrig. Bosettingsmønsteret er kjennetegnet ved betydelig desentralisert konsentrasjon, der mindre byer og regionsentre har en viktig rolle og funksjon for større omland i distriktene, og der det er utviklet gjensidige avhengigheter mellom senter og omland. Regionale sentre og senterstrukturer kan bidra til en balansert utvikling innenfor og mellom fylker og landsdeler. Til dette vil det være behov for et felles kunnskapsgrunnlag i ulike fylker som kan gi noen forutsigbare rammer og underlag for drøftinger og beslutninger knyttet til senterstrukturer og -utvikling, arealbruk og utviklingstiltak for å skape attraktive og bærekraftige regioner å leve og arbeide i.

I rapporten brukes begrepet *senter* om tettsteder/byer som utgjør et befolkningsmessig tyngdepunkt og fungerer som sentralsted for tjenester i nærmere avgrensede regioner. Hovedfokus er her primært rettet mot funksjonelle bo-, arbeids- og serviceregioner, og i mindre grad organiserte regioner (politisk/administrative). Med en *senterstruktur* menes her sammensetningen av ulike typer sentre og senternivåer i et nærmere avgrenset område². Dette handler slik sett også om sentres rolle og funksjoner til andre sentre på ulike nivåer og områder. Det er vanlig å differensiere et hierarki her mellom landsdelssenter, fylkessenter, regionsenter, kommunesenter, bydelssenter, lokalsenter og nærsenter (NIBR 2021:2). Vårt hovedfokus her er rettet mot mindre byer som fungerer som regionsenter i sin funksjonelle bo- og arbeidsregioner (se mer inngående omtale senere).

Mål om *bærekraftige byer og regioner* handler om en samfunnsutvikling som er miljømessige, sosialt og økonomisk holdbar på lang sikt. Bærekraftsmål 11 har eksplisitt fokus på det å gjøre «byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige». Utvikling av bærekraftige byer, tettsteder og regioner som er inkluderende og attraktive for en god miks av ulike sosiale grupper, er sentralt for å nå flere av FN17-målene. Tettsteder og byer representerer bo- og arbeidsteder for en hoveddel av befolkningen i de fleste land, og viktige kunnskaps-, innovasjons- og utviklingssentre i service- og kunnskapsøkonomien. Deres tetthet og konsentrasjon av mennesker og kompetanse, bebygde strukturer og finansielle ressurser, gjør dem til viktige arenaer for innovasjon og problemløsning for å nå bærekraftmålene. Tettsteder og byer er samtidig viktige for arbeid med klimatilpassningsløsninger, med sin sårbarhet for hyppigere regnflommer, oversvømmelser og overvann, som følger med klimaendringene. Byer og sentra har særskilte ressurser og potensialer for å ta ledende roller i en mer bærekraftig samfunnsutvikling lokalt, regionalt og nasjonalt. Relevante tiltak er her blant annet knyttet styrke kompakt by- og tettstedsutvikling, skape mer

² I følge sentralstedsteorien utvikles et finmasket nett med småsteder med lavere ordens tjenester og tilbud for å dekke daglige behov (eks. dagligvarebutikker, grunnskole), og et mer grovmasket nett sterkere konsentrert til større tettsteder og byer (også) med høyere ordens tjenester og tilbud på mer sjeldnere brukte spesialtjenester (eks. spesialvarehandel, sykehus, FoU). De mest kunnskapsintensive tjenestene preges også av vekstkonsentrasjon i de større byene.

attraktive og inkluderende småbyer/tettsteder, samordne regional bo-, areal- og transportutvikling i funksjonelle regioner m.m. Noen særskilte utfordringer og muligheter for mange mindre byer og byregioner i distriktene er å skape gode lokalsamfunn for alle grupper, styrke bostedsattraktivitet også for unge voksne og personer med høyere utdanning, tilrettelegge for framtidsrettet, bærekraftig næringsutvikling og jobbskaping, samt sikre god inkludering i lokalsamfunn og arbeidsliv.

2.2 Byer og tettsteder, sentre og omland i regioner

Historikken bak utvikling av mindre byer og regionsentre

I faglitteratur vises det til at de urbane strukturene i land og regioner gjerne har utviklet seg på basis av tettsteder med ulik opprinnelse, videre vekst og utvikling. Forenklet har dette blitt knyttet til noen typologier av tettsteder og vekstmekanismer knyttet til (NIBR 2021:2):

- *Sentralsteder for varer/tjenester* der mye av tettstedsutviklingen er knyttet til vekst i tjenesteytingen rettet mot kunder og brukere i nærområdet (senter og omland).
- *Spesialiserte produksjonssteder* der mye av tettstedsutviklingen er knyttet til eksportbasert vekst³ i basisnæringer rettet mot internasjonale/nasjonale markeder.
- *Attraktive bo- og besøkssteder*⁴ der hovedgrunnlaget for vekst og utvikling er tiltrekningskraft på bestemte grupper utenfor nærområdet .

Typologier er idealtyper i rendyrkede former, og i virkelighetens verden er naturligvis blandingsvarianter vanlig særlig for litt større byer. Mindre tettsteder og byer vil oftere kunne være mer preget av å være en av de to første variantene, og således der vekstmekanismene knyttet til sektorer med helt ulikt geografisk marked og nedslagsfelt.

I Norge vokste mange tettsteder tidlig fram i middelalderen som fiskeri-, handels-, kjøps- og ladesteder. Fra 1800-tallet og fram mot vår tid har først industrialiseringen og deretter servicesamfunnets framvekst forsterket by- og tettstedsutviklingen. Dette har dannet grunnlaget for de tettsteds- og senterstrukturene vi har i dag. Industrialiseringen bidro til utvikling av tettsteder og byer med nærhet til råvarer og kraftkilder (fisk, landbruk, vannkraft), fiskeri- og utskipingshavner samt andre knutepunkt for sjø- og landtransport. Turisme bidro også tidlig til tettstedsvekst noen steder. Viktige deler av småbyveksten i denne fasen var drevet av en eksportbasert vekst innenfor næringer som utnyttet naturgitte fortrinn (marine ressurser, metaller, vannkraft etc.) og ulike relaterte næringer (skipsbygging, utstyersindustri, sjøfart). Det vokste også fram en del forbruksvareindustrier (teko, møbel etc.).

På 1970-80-tallet vokste servicesamfunnet for alvor fram med utbyggingen av offentlige velferdstjenester og en sterk vekst i privat service. Det meste av tjenesteyting vokste fram i tettsteder og byer, og forsterket veksten av arbeidsplasser og bosatte der. Mange tettsteder og byer vokste i rollen som sentralsteder for tjenester til et større omland. Tjenesteyting hadde en sterkere region- og omlandsdannende rolle og effekt enn det eksportbaserte industrier oftest hadde. Veksten i tjenesteytingen og kommunikasjonsutviklingen bidro til at en del mindre tettsteder og byer vokste gjennom mer flersidige tjenestefunksjoner for et større omland. I denne perioden ble særlig de nedre delene av tettstedshierarkiet

³Teori om «eksportbasert vekst» har fokus på vekst i basisnæringer og mulige ringvirkninger deres vekst skaper også i ulike avledda næringer som måtte finnes i området. Basisnæringer har sine hovedinntektskilder og/eller -markeder utenfor egen region. Basisnæringer er gjerne primærnæringer, industri, reiseliv ofte forankret til spesielle ressurser i et område, men også stalling virksomhet kan ha samme rolle.

⁴Bo- og besøksattraktivitet kan i seg selv bidra til tettsteds- og byvekst og -konsolidering i mindre byer (som eks. via selektiv innflytting av bestemte grupper (pensjonister, unge voksne, høyt utdannede), eller stor turisme/fritidsbefolkning).

komplementert gjennom at utbyggingen av kommunale tjenester i mange av landets kommuner og kommunesentre. Samtidig vokste en del tettsteder og småbyer videre fram mest som spesialiserte næringssteder. Systemet av tettsteder og -byer som vokste fram la grunnlaget for en regionaldemografisk og -økonomisk utvikling med andre forutsetninger enn tidligere.

De siste tiårene har kunnskaps- og forbruksøkonomien bidratt til å forsterke befolknings- og arbeidsplassveksten særlig i storbyer og deres nærområder. Kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting (KIFT), kreative næringer, eiendomsutvikling og statlige virksomheter, har vært vekst drivere i storbyene. For en del mindre byer og deres nærområder har vekst i kommunale tjenester, sjømat, maritim og reiseliv, bidratt til å videreutvikle stedene.

Utbygging av bedre kommunikasjoner og økt bruk av IKT har hatt, og vil fortsatt ha varierte effekter for en del mindre byers og tettsteders utvikling framover, herunder sentralstedsfunksjoner og -strukturer i ulike regioner.

Senterstrukturer og -nivåer

Den historiske utviklingen av tettsteder danner bestemte *senterstrukturer* i et område. Som omtalt er et senter gjerne et befolkningsmessig tyngdepunkt med tjenestefunksjoner for et større omland. Senterstrukturer handler således både om egenskaper ved sammensetning av sentertyper og -nivåer⁵, sentertypenes rolle og funksjon til omlandet, samt deres arbeidsdeling og relasjoner til andre sentre/tettsteder på ulike nivå. Generelt har *senterhierarkiet* i Norge tidligere vært differensiert slik (NIBR2021:2):

1. *Landsdels-/fylkessentre*: er ofte større/mellomstore byer med stort mangfold av tjenester inkludert flere høyere ordens spesialtjenester (eks. fylkesadm, sentralsykehus, universitet, FoU, spesialiserte forretningstjenester, finans/forsikring) med fylke/landsdel som omland.
2. *Regionsenter*: mindre byer/tettsteder som har tjeneste- og arbeidsmarkedsfunksjoner for et omland – som regel utover egen kommune. Senteret har innslag av høyere ordens tjenester (eks. UoH, sykehus, statlig adm), og forholdsvis stort mangfold av midlere og lavere ordens tjenester (videregående skoler, helsetjenester, kulturinstitusjoner, varehandel, pers. tjenester og forretningstjenester). Tjenestetilbud varierer imidlertid betydelig betinget av bl.a. folketall (senter/omland), fritids/turistbefolkning, andre funksjoner (eks. fiskerihavner, kommunikasjonssenter), tettstedsstrukturer i området og nærhet til større byer.
3. *Kommunesenter*: administrativt senter i en kommune med tjenester rettet mot folk og virksomheter i egen kommune. Bredde av grunnleggende daglige tjenester (barnehage, SFO, grunnskole, eldreomsorg, dagligvarer etc.), færre/få spesialtjenester.
4. *Lokalsentre*: mindre tettsteder med noen basistjenester rettet mot deler av en kommune (eks. nærbutikk, barnehage, grunnskole).

Regionbegrepet brukes vanligvis om geografiske områder som er større enn lokalsamfunn og kommuner, men mindre enn nasjoner. Det skiller ofte mellom organiserte regioner og funksjonelle regioner. Med *organiserte regioner* menes da gjerne de som er etablert for bestemte formål av politiske og/eller administrative myndigheter og som forvaltes av ulike offentlige institusjoner (eks. kommuner, fylkeskommuner, regional stat, regionråd etc.). De

⁵ Ifølge sentralstedsteorien utvikles et finmasket nett med småsteder med lavere ordens tjenester og tilbud for å dekke daglige behov (eks. dagligvarebutikker, grunnskole), og et mer grovmasket nett sterkere konsentrert til større tettsteder og byer (også med høyere ordens tjenester og tilbud på mer sjeldnere brukte spesialtjenester (spesialvarehandel, sykehus, FoU). De mest kunnskapsintensive tjenestene tenderer til å konsentrere seg i større byer.

fleste kommuner er i dag med i interkommunale regionråd⁶, som i økende grad opererer som regionale utviklingsaktører (NIVI2019). *Funksjonelle regioner* er et begrep som ofte er brukt om områder der interaksjonene mellom mennesker er større internt enn ut av området. Da er regioner utviklet med basis i økonomisk og/eller sosial samhandling og interaksjon mellom mennesker som bor og arbeider i området. Tettsteder og byer har senterfunksjoner og relasjoner til omland som kan danne funksjonelle regioner av ulike typer. Senterets innhold av henholdsvis høyere, midlere og lavere ordens tjenester⁷, og infrastrukturene rundt, påvirker omlandets rekkevidde og regionens geografi.

Mye brukte inndelinger av funksjonelle *bo-, arbeids- og serviceregioner* (BA/BAS). Disse kalles også ofte sentrerte regioner fordi det er snakk om områder der man har bo- og arbeidsintegrasjon mellom største tettsted, som fungerer som et sentralsted, og dets dagpendlingsomland. Inndelingen av bo- og arbeidsmarkedsregioner følger noen statistiske kriterier knyttet til integrasjon og interaksjon der mønstre for dagpendling og reiseavstand er viktige kriterier (TØI 2019)⁸. Det er her snakk om funksjonelle pendlingsregioner der senterkommunen defineres med basis i å være dominerende innpendlingskommune blant grupper av nærliggende kommuner. Disse har stort sett også alltid regionens største tettsted/by og kommunen med størst tjenestetilbud og arbeidsmarked⁹.

I både organiserte og funksjonelle regioner kan det tettsteds- og senterstrukturene være mer eller mindre hierarkiske vs. egalitære, mono-sentriske vs. flersentriske. I *hierarkiske* regioner kan det være tettsteder av ulike størrelse som danner bestemte steds- og senterhierarkier. Dette vil ofte danne grunnlag både for en viss geografisk spredning av lavere ordens tjenester på mange tettsteder, og samtidig en klar konsentrasjon av midlere og særlig høyere ordens tjenester til ett eller få sentre. Posisjonen i hierarkiet påvirker naturlig nok noe av vekstevnen og levedyktighet til tjenester i ulike tettsteder. Det gjør også selve strukturen på hierarkiet. Der det er snakk et veldig skjevt hierarki med et svært dominerende senter (monosentrisme) vil dette største tettstedet og senteret ofte vokse på bekostning av de mindre stedene, dvs. tappe mindre sentra i influensområde for tjenester, funksjoner og arbeidsplasser. I mer *flersenterte* regioner med mer egalitære strukturer vil det være flere største tettsteder/byer omtrent på samme størrelse og nivå. Slike finnes blant annet i en del distrikter der flere små likeverdige kommuner inngår i en felles samarbeidsregion med regionråd. Der kan det være utfordringer med å opprettholdelse av samme servicenivå i alle kommunesentre om folketallet går ned. Generelt vil det å sikre levedyktige for sentre og rimelig stabil balanse mellom flere sentrene krever et de enkelte sentrene er bevisst og tar hensyn til rollen de har og kan ta som senter i en større sammenheng. Ulike tettsteds-, senter- og regionstrukturer fordrer at strategier for robuste sentre gjerne vil kreve samarbeid mellom flere kommuner i regioner om senterutvikling og arbeidsdeling mellom sentre på ulike og samme nivåer.

Funksjonelle regioner preges både stabilitet og endring. På den ene siden har historisk utviklede by- og kommunikasjonsstrukturer betydelig stabilitet. På den annen side bidrar

⁶ Et regionråd er et formalisert vedtektsfestet samarbeidsorgan mellom kommuner ledet av et politisk styre der minst ordførerne deltar (NIVI/SØA 2019). Disse har generelt hatt som mål å ivareta kommunenes felles utfordringer og interesser ovenfor omverden. Fra tidligere mye samarbeid om administrative oppgaver og enkelte tjenester, har regionale utviklingspolitiske og – strategiske oppgaver innen samferdsel, næring og samfunn fått økt betydning (NIVI 2019).

⁷ I sentralstedsteori skilles mellom høyere, midlere og lavere ordens tjenester med ulike terskelverdier og rekkevidder.

⁸ Se nærmere omtale i vedlegg.

⁹ Andre brukte inndelinger er økonomiske regioner, handelsregioner og næringsregioner. Økonomiske regioner (SSB) kombinerer noen kvantitative kriterier (pendling og handel) men forvaltningsmessige krav om at de ikke skal bryte fylkesgrenser og ellers skjønnsmessig inndelt i områder med mange småkommuner uten et senter. Handels- og næringsregioner er noe brukt med varierende bruk av gode statistiske kriterier. Regionråd og interkommunale samarbeid er politisk-administrative institusjoner basert på varierende kriterier av funksjonalitet og samarbeidstradisjoner.

utbyggingsmønstre, nærings- og kommunikasjonsutvikling også til endringer i disse strukturene og de funksjonelle regionenes utstrekning.

Nærmere om byers roller og funksjoner i regioner

I det følgende omtales noen hovedtyper av roller og funksjoner som tettsteder og byer hevdes å kunne ha i regioner, ifølge faglitteratur.

1. Sentralsted for tjenester og arbeidsmarked i regioner. Byer fungerer som tidligere nevnt, ofte som sentralsteder for variert tjenesteyting og arbeidstilbud for innbyggere i bo-, arbeids- og serviceregioner. Der er varierte handels- og servicetilbud, helsetjenester, kultur- og fritidstilbud m.m. ofte samlokaliserte. Der er også gjerne utvalget av arbeidsplasser og jobbmuligheter noe større enn i omlandet, og sysselsetter mange som er bosatte innenfor dagpendlingsomlandet. Senterets tjenestefunksjoner styrker sysselsettingen og velferden til innbyggerne i hele bo- og arbeidsmarkedsregionen, og tilbyr ofte mer spesialiserte tjenester også for næringslivet lokalisert i regionen. Slik sett bidrar sentralsteder gjerne både direkte og indirekte til å understøtte mye av verdiskapingen i regionen som helhet. Sentralsteders tjenestetilbud påvirker regioners attraktivitet, kvaliteter og statuser som bo-, nærings- og besøksteder. I rapportens senere empiriske beskrivelser av fylkets senter-strukturer og -nivåer, og de mindre byregionenes sentre og omland, er sentralsteders folketall og tjenestetilbud sentrale elementer vi belyser.

2. Kompetanse-, kunnskaps- og innovasjonssenter. Mindre byer er gjerne sentre og knutepunkt for kunnskapsutvikling, innovasjon og økonomisk verdiskaping i regioner. De største arbeids- og kompetansemiljøene som er samlokaliserte i slike regioner er å finne de største tettstedene. Her kan visse agglomerasjonsfordeler i noen grad utnyttes. Samlokalisering og fysisk nærhet mellom flere aktører kan bidra til reduserte transaksjonskostnader, forsterke læring og kunnskapsflyt, understøtte entreprenørskap og innovasjon blant flere aktører i regionen¹⁰.

Mange små byer og deres nærområder er økonomisk utviklet gjennom eksportorienterte virksomheter og næringer på basis i områdespesifikke ressurser og fortrinn, og rettet mot nasjonale og internasjonale markeder. Ofte er en vesentlig del av de eksportorienterte basisnæringene i en bo- og arbeidsmarkedsregion lokaliserte i omlandet til senteret. I flere av de minste byene ligger de eksportorienterte basisnæringene mer sentralt, og har i seg selv vært grunnlaget for by- og tettstedsveksten der.

Eksportledet vekst i basisnæringer gir ofte (men ikke alltid) vekst- og innovasjonsimpulser også til avleda næringer og tjenester i nærområdet. Mindre byer og regioner som er ensidig spesialiserte innenfor en/få næringer er naturligvis sårbare for eksterne sjokk eller endringer i rammebetingelser som rammer disse næringene og avledet virksomhet. Dette gjelder selv om de eksportorienterte basisnæringene i seg selv ikke lenger utgjør noen hoveddel av den direkte sysselsettingen i regionene. De fleste er sysselsatte innenfor tjenesteyting og servicesektor rettet mot befolkning og virksomheter i nærområdet. Deler av denne sysselsettingen er relativt stabil uavhengig av konjunkturelle svingninger i basisnæringene,

¹⁰Deling-læring-matching har vært brukt som begreper om sentrale mekanismer knyttet til slike agglomerasjonsgevinster. *Deling*: Mange bedrifter og nærhet i avstand/reisetid bidrar til større markeder, rimeligere enhetskostnader i felles infrastruktur og bedre tilgang på spesialisert kompetanse og arbeidskraft. *Læring*: Nærhet letter og forsterker læring og kunnskapsoverføring ved observasjon og samhandling, lettere utveksling av kompetanse og ressurser. Kostnadene ved overføring og tilpasning av kompetanse og teknologi blir dermed lavere, og området vil kunne tiltrekke seg innovative bedrifter som har behov for kompetanseutveksling m.m. *Matching*: Samlokalisering som gir større arbeidsmarked øker sannsynligheten for bedre 'matching' mellom arbeidskraft og bedrifter, som igjen styrker produktivitet og attraktivitet. I små arbeidsmarkeder er sannsynligheten større for at en høyere andel arbeidstakere låses fast i stillinger som ikke like godt tilpasset kompetanse og ønsker, samtidig som bedriftene har mer begrenset tilgang til spesialisert kompetanse (Duranton, G. & Puga, D. 2003. *Micro-foundations of urban agglomeration economies*. (NBER Working Paper 9931). National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts.

mens andre deler er sterkere påvirket av dette. Generelt har imidlertid utviklingen i basisnæringene over tid vesentlig betydning for utviklingen i arbeidsplasser i avledete næringer både i regionsenteret og omlandet.

I høykostland som vårt er vare- og tjenesteproduksjonen preget av sterk teknologiutvikling og effektiviseringer. Dette har særlig redusert etterspørselen etter ufaglært arbeidskraft i industri og mye annen vareproduksjon. Samtidig har mangelen på faglærte, og personer med høyere utdanning vært markant til deler av industrien og tjenesteytingen, særlig i en del distrikter.

I små ensidige næringsmiljøer kan det også være utfordrende å utvikle nye næringer om for mye av de menneskelige, entreprenørielle og finansielle ressursene er bundet opp i modne virksomheter uten fornyelsesevne eller i store virksomheter i eksternt eide globale foretak. I små miljøer kan det slik sett være utfordrende å utvikle nye vekstnæringer, slik som kunnskapsintensive næringer som ofte krever et visst miljø for å være levedyktige. Muligheter for å utvikle nye relaterte næringer og jobber knyttet til kompetansebaser der regionen har fortrinn, kan da fremmes gjennom å utvikle lokalt tilpassede kompetanse- og innovasjonssentre og -arenaer for kunnskapsdeling og entreprenørskap. Regionalt tilpassede kompetanse- og innovasjonssentre kan ellers styrke regioners attraktivitet og tiltrekningskraft på faglærte og personer med høyere utdanning, entreprenører og bedrifter.

Kunnskapsinstitusjoner (FoU/UoH) spiller i seg selv ofte viktige roller for regional attraktivitet, verdiskaping og innovasjon i kunnskapsbaserte økonomier. Dette er institusjoner som oftest er lokaliserte i byer og regionale sentre med varierende grader av desentralisering i ulike land. I norsk sammenheng er det dokumentert at slike institusjoner kan ha betydning for å fremme utdanning, tilgang på kvalifisert arbeidskraft, entreprenørskap og innovasjon samt bosteds- og næringsattraktivitet i regioner (Arbo, P. 2011, Sæther et.al. 2003). Rolle og funksjon vil riktignok være betinget av regioners og institusjoners størrelser, typer og innretninger. Kompetanse-, kunnskaps- og utviklingsmiljøer har fått større relevans som lokaliseringsfaktor for bedrifter og entreprenører enn i tidligere tider da naturressurser og kostnadsfaktorer var viktigst (skatter, avgifter og arbeidskraft). Steder og regioner med kunnskapsintensive miljøer og næringer har styrket sine lokaliseringsfortrinn for flere bransjer og bedrifter enn før.

I våre empiriske beskrivelser av de vestlandske mindre byregionene har enkelte av disse aspektene ved regionsentrenes og omlandets rolle for ulike typer verdiskaping (næringer/sysselsetting) og de kunnskapsmessig infrastrukturene blitt omtalt.

3. Urbane steds kvaliteter og attraktivitet. I internasjonal faglitteratur har urbane kvaliteter lenge vært trukket fram som noe som er blitt viktigere for bostedsvalg og bedrifters lokaliseringsvalg (eks. Florida 2007, Glaeser 2011). Urbane kvaliteter knyttes her til mangfoldet av tjenester, handels- og kulturtilbud, sosiale møteplasser, tilgjengelighet med rimelig kollektivtransport til mange tjenester etc. Studier av bostedspreferanser og -motiver i Norge har lagt vekt på at steds kvaliteter, miljø og sosiale forhold er blitt viktigere for flytte- og bostedsvalg enn tidligere, dvs. utover de vanligere refererte faktorene som arbeidsmarked og jobbmuligheter (Sørliie m.fl. 2011)¹¹. De geografisk ujevne arbeids- og utdanningsmulighetene i landet er imidlertid sentrale forklaringsfaktorer bak sentraliseringen og en ujevn befolkningsutvikling der veksten i storbyregionene ofte har blitt forsterket under høykonjunkturer (Johansen et.al.2009). Konkurransen mellom større byer og øvrige byer og distrikter om tilgang på kapital og menneskelige ressurser er ikke noe nytt fenomen, selv om økonomiske strukturer og konjunkturer samt demografiske forhold har påvirket strømmer og relasjoner over tid.

¹¹ Sammenliknet med det man fant i tidligere landsdekkende flyttemotivundersøkelse i 1972 (SSB flyttemotivundersøkelsen).

Begrepet attraktivitet har samtidig fått økt oppmerksomhet i lokal og regional planlegging og politikk. Noe av bakgrunnen er utviklingen av en mer utpreget kunnskapsøkonomi og velferdssamfunn der tilgangen på kompetanse og menneskelige ressurser blitt viktigere for steds og regioners økonomiske og sosiale utvikling. Steder og regioner har blitt mer bevisste konkurrerenter om menneskelige ressurser og investeringer, og blitt mer aktive «aktører» i arbeidet med å styrke egen attraktivitet. Dette både for å beholde og trekke til mennesker, entreprenører og bedrifter. I et perspektiv på *attraktivitet* har søkelyset vært rettet mot steds bo-, bedrifts- og besøksattraktivitet, og hvordan disse tre dimensjonene enkeltvis og samlet påvirker steds vekst og utvikling (Vareide m.fl. 2013 og 2018). Her har attraktivitet vært definert som «et steds tiltrekningskraft for bosetting, bedrifter og besøkende utover det som kan forventes ut fra strukturelle forhold» (op.cit.). De fire strukturelle forhold det vises til her er; (i) befolkningsstørrelse, (ii) arbeidsmarkedsintegrasjon, (iii) nabovekst (arbeidsplassvekst i områder det pendles til påvirker nettoinnflyttingen til steder det pendles fra) og (iv) bransjestrukturer (steder med høy andel arbeidsplasser i vekstbransjer får systematisk sterkere arbeidsplassvekst). Videre heter det at de tre hoveddimensjonene av attraktivitet «samspiller og påvirkes» også i noen grad av følgende fire faktorer *på stedet*:

- ameniteter (stedlige goder, tilbud, tjenester),
- bygninger/areal,
- identitet og kultur
- omdømme.

Disse fire siste faktorene her hevdes å være de eneste kommunene selv kan gjøre noe med, mens de strukturelle forholdene nevnt foran, har «en selvstendig og systematisk effekt på enten flytting eller arbeidsplassutvikling som den enkelte kommune kan gjøre lite med» (op.cit.). Denne avgrensingen av handlingsmuligheter kan nok virke noe smal i den forstand at elementer av det som inngår i de omtalte «strukturelle forholdene» burde i noen grad være påvirkbart på et regionalt nivå gjennom for eksempel samarbeid mellom flere kommuner i en bo- og arbeidsmarkedsregion. Bortsett fra dette er det rimelige at de omtalte strukturelle forhold er noe som bare i noen grad kan påvirkes, og da første og fremst gjennom nasjonale politikk og virkemidler og i beskjeden grad på fylkesnivå. Ellers kan listen av attraktivitetsfaktorer som her er omtalt neppe oppfattes som noen helt komplett liste over hva skaper tiltrekningskraft med mindre man har en svært vid definisjon av stedlige goder. Ellers er denne «teorien» som behandler befolkningen som en ensartet gruppe noe blind nettopp for ulike grupper. Det vil for eksempel si hvilke sosiale grupper snakkes det om når steds attraktivitet beskrives. Stedskvaliteter oppfattes forskjellig blant ulike grupper.

Det å utvikle attraktive sentre med urbane kvaliteter har relevans for mange regioner uten større byer. Med basis i ulik litteratur om urbane stedskvaliteter og attraktivitet kan i et policy-perspektiv på attraktive regionsentre, hevde at det er særlig viktig med helhetlige strategier for å utvikle (NIBR 2021:2):

- variert tjeneste- og servicetilbud tilpasset alle grupper
- fysisk attraktivitet (kompakt stedsutvikling, bygningsmessig kvaliteter, god tilgjengelighet, ivareta kulturarv, natur- og miljøkvaliteter)
- varierte sosiale og kulturelle møteplasser, aktiviteter og tilbud
- variert arbeidsmarked og kompetansemiljøer

Det er nettopp når det gjelder helheten her – dvs. tilstedeværelse av en bredde av gunstige attraktivitetsfaktorer og synergier mellom dem, at man kan snakke om attraktive byer/sentre og deres regioner. Dette innebærer også at sentre som bare er attraktive for spesialiserte bedrifter, men lite attraktive for bosetting og besøk, i liten grad kan betegnes som attraktive

regionsentre eller steder. Det er når flere av disse attraktivitetselementene er tilstede og forsterker hverandre at man kan snakke om attraktive byer, regionsentre og regioner.

Gode urbane kvaliteter kan styrke mindre tettsteder og regioners attraktivitet som bosted, besøkssted og bedriftssted. Ikke slik å forstått at slike urbane kvaliteter alene gir mindre byer i distriktene tiltrekningskraft og attraktivitet i konkurranse med for eksempel storbyene. Enkelte studier har trukket fram den nære kombinasjonen av enkelte rurale og urbane kvaliteter som viktig for mange menneskers opplevde bostedsattraktivitet i mindre tettsteder i distriktene (bl.a. Onsager et.al. 2013). Dette har også vært omtalt som rurbane kvaliteter.

Det kan her også ha relevans å minne om tidligere nasjonale bo- og flyttemotivundersøkelser som viser til at sted og miljø har blitt viktigere sammenlignet med arbeid ved flyttingen til andre regioner enn storbyregioner (Sørliie m.fl., 2012). Undersøkelsen viser til en dreining mot familieorientering, der sted, nærmiljø, stedstilhørighet, sosiale forhold og identifisering med stedet utgjør viktige flyttemotiver. Det vises til at arbeidsmotivet synes derimot viktigere i yngre fase, før bolig- og familiemotivene blir viktigere i noe senere fase. Undersøkelsen i 2008 (Sørliie m.fl.) viste således ikke til at tilgangen til en del «urbane kvaliteter» som mangfold av tjenester og tilbud, gode kollektive kommunikasjoner o.l. i seg selv var noen utpregede flyttemotiver, mens derimot fysiske og sosiale forhold ved nærmiljøet samt tilhørighet og stedsidentitet ble trukket mer fram. I det fysiske inngikk her miljøfaktorer, barnevennlighet, bebyggelse og nabolag, mens i sosiale forhold inngikk blant annet vennskap og naboskap, toleranse, trafikksikkerhet og kriminalitetsnivå. Med tilhørighet og stedsidentitet inngikk blant annet familieeiendommer, erfaringer og opplevelser med stedet, natur og identitet knyttet til stedet eller regionen. Denne type faktorer ble trukket fram som viktige for mange menneskers motivasjon til å flytte til, vende tilbake men også bli et sted (bo- og bli-lyst).

Attraktivitet og bærekraft er to begrep som ofte brukes av kommuner og fylkeskommuner i deres perspektiver, mål og strategier for lokal og regional samfunnsutvikling. Dette kan være mål, strategier og interesser som understøtter hverandre, men kan også være mål, strategier og interesser som står i konflikt med hverandre. Det er avhengig av hva man legger inn i begrepsforståelser og strategier i ulike områder. For eksempel kan mål og strategier for å besøksattraktivitet for visse typer turisme og utbygging, stå i konflikt med hensynet til miljømessig og sosial bærekraft både lokalt, regionalt og nasjonalt. Det ligger generelt en del konfliktlinjer latent i forholdet mellom besøksattraktivitet og bærekraftig lokalsamfunnsutvikling i en del regioner.

Skal steders attraktivitet være holdbar på sikt kan den ikke stå i sterk konflikt til miljømessig og sosial bærekraft lokalt, regionalt eller nasjonalt. Samtidig er det slik at skal steders og regioners miljømessige, sosiale og økonomiske bærekraft sikres på sikt, krever det at bærekraft-målene og -tiltakene innrettes slik at de kan bidra til å understøtte utvikling av de konkrete områdenes bosteds-, besøks- og næringsattraktivitet på en holdbar og framtidrettet måte. Dette krever et tydeligere fokus på utviklingsmål og -aspekter framfor tradisjonelle mål knyttet til (netto-) vekst i folketall og arbeidsplasser.

4. Kompakt sentrums-, tettsteds- og byutvikling. Den kompakte byen er ofte trukket fram som symbolet på bærekraftige byutvikling, fordi den søker å balansere økonomisk, sosial og miljømessig utvikling. Den kompakte by har ellers sine røtter i ideen om at en tett, funksjonsblandet by sikrer en levende og mer mangfoldig by. Funksjonsblandete byer innebærer at områder utvikles som en blanding av boligformål og andre formål til næringsvirksomhet, offentlig og privat service, osv. Tanken er at samlokalisering av boliger og servicetilbud skal bidra til å redusere transportbehov. Målet er også å skape arenaer for sosial møter og aktiviteter hvor ulike mennesker kan bo og trives. Videre kan en mer

konsentrert befolkning gi større kundegrunnlag til lokale bedrifter. Konsentrasjon av flere funksjoner som boliger, arbeidsplasser, service og kulturtilbud, kan bidra til vitalisering av byrommet og arealøkonomisering. Dette gir også grunnlag for bærekraftig mobilitet, som igjen kan redusere klimagassutslipp. Byutviklingsmodellen har fått stort gjennomslag i Europa og deler av Norge allerede. Parallelt med utbredelsen har diskusjon om omkostningene ved kompakt byutvikling, blant annet for natur- og miljøverdier og for de som lever og arbeider i byen – hvordan sosial og miljømessig bærekraft ivaretas, blitt sterkere. I spenningsfeltet mellom økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft vil det ofte være motstridende interesser i kompakt byutvikling. Skal en kompakt byutvikling være bærekraftig sosialt, miljømessig og økonomisk krever dette gode medvirkningsprosesser der sivilsamfunn, næringsliv og myndigheter på ulike nivå involveres.

Mange tettsteders og regionsentres attraktivitet og bærekraft kan styrkes gjennom å utvikle en bedre balanse mellom handels- og tjenestetilbud, arbeidsplasser og boliger for ulike grupper. En utfordring en del steder er butikkdød og redusert sentrumshandel, og at de mest attraktive sentrumsområdene fylles med boliger på bekostning av arbeidsplasser. Dette kan svekke byers kompakthet og potensialer for å skape levende byer og attraktive regionsentre.

Gjennom god transformasjon, revitalisering og mangfoldsutvikling kan regionsentra gjøres mer attraktive. Spesielle aktiva for dette kan være historisk bygningsmasse, vann-nær tilknytning, moderne bystrukturer, gode møteplasser og aktivitetsrom, og tilrettelegging av arbeidsplasser i sentrum. Sistnevnte har større betydning for levende bysentrum enn tilrettelegging for handel. For del mindre byer vil fortetting gjennom økt utbygging av boliger kunne presse arbeidsplassene ut av sentrum. Det vil kunne svekke grunnlaget for salg av varer og tjenester, fordi det blir færre folk i byen.

Kompetansearbeidsplasser i statlig eller privat sektor kan bidra positivt til det motsatte. Men når statlig funksjoner flyttes eller bygges ut utenfor byen, blir ofte tomten i byen transformert til boliger. Det gir best pris for eier men bidrar samtidig til å flytte arbeidsplasser ut av sentrum. En slik transformasjon gir som nevnt et dårligere utgangspunkt for god senterutvikling. Det svekker sirkulasjonen av mennesker i bysenteret og dermed reduseres grunnlaget for salg av varer og tjenester. Det gir byer et stort fortrinn å ha arbeidsplasser i sentrumskjernen. I mange mellomstore byer fylles sentrum i dag opp med boliger på bekostning av arbeidsplasser fordi det gir de mest lønnsomme prosjektene. Denne utviklingen reduserer byens kompakthet og svekker potensialet for urban attraktivitet og vekst.

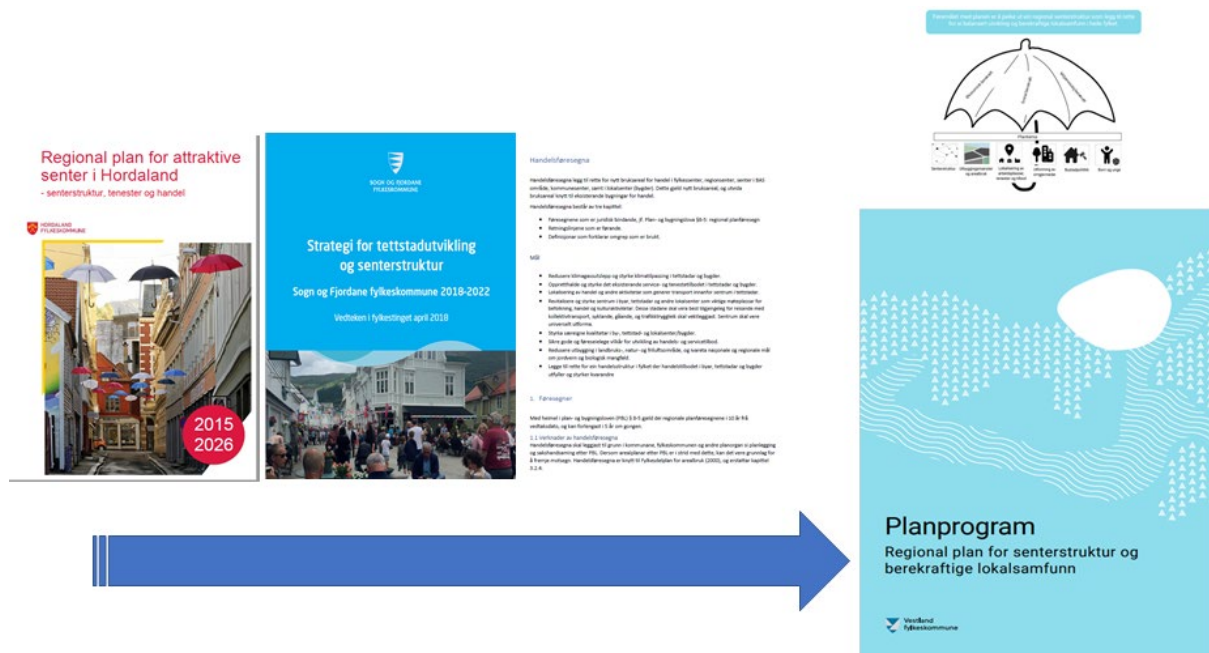
Utbygging av infrastrukturer påvirker også senterstrukturer. Flere store infrastrukturprosjekter der regionforstørring er deler av målene og de forventede effektene, skal realiseres i årene som kommer (eks. Rogfast, Hordfast, Møreaksen). Disse prosjektene vil kunne påvirke pendlingsmønstre og senterstrukturene i de aktuelle områdene. Flere mindre sentra/byer og deres BA-regioner vil bli sterkere integrert i de større byregionene som vil vokse, og man kan risikere en viss funksjonstapping til større byene.

2.3 Fylkeskommunale perspektiver, mål og planer

Det nye fylkets plan for senterstruktur og bærekraftige lokalsamfunn har til hensikt å utvikle *en felles tilnærming* til regionsenterstruktur og -strategi som kan bidra til en balansert og bærekraftig senterstruktur i det nye fylket. I dette vil man ta opp i seg relevante perspektiver og elementer fra de gjeldende planene fra de tidligere fylkeskommunene. I vedtatt planprogram skriver Vestland fylkeskommune at «Ein regional senterstruktur skal hjelpe oss

å sikre balansert utvikling i heile Vestland. Arbeidet skal sjå på kva eit regionsenter er og skal vere for sitt omland, kva tenester og «plikter» det skal sørve omlandet med. Samstundes skal ikkje regionsenteret konkurrere med kommunesentera om kommunale tenester og tilbod. Regionsenteret er avhengig av omlandet, som omlandet er avhengig av regionsenteret. Å vere einige om ein senterstruktur vil og bety noko for korleis vi prioriterer felles innsats og verkemiddel».

Figur 2.1: Fra to tidligere fylkeskommunale planprogram til Nytt planprogram for Vestland fylke.

I det følgende beskrives noen hovedelementer fra de to tidligere senterstrukturplaner pluss handelsføresegna for handel.

«*Regional plan for attraktive senter i Hordaland - senterstruktur, tjenester og handel*» ble vedtatt av fylkestinget i Hordaland i desember 2014, og med planens tidsperspektiv fram til 2026. Planrevisjon skulle vurderes hvert 4.år og handlingsprogram rulleres årlig. Planen beskriver først hovedmål, strategier og senterstrukturer (kapittel 1):

Hovudmål:

Hordaland skal ha attraktive senter som fremjar livskvalitet, robust næringsliv og miljøvenleg transport. Sentera skal tilretteleggje for vekst i heile fylket.

- Sentera skal utformast slik at dei er attraktive å vere, bu og drive næring i.
- Sentera skal ha eit mangfald av tenester, arbeidsplassar, fritids- og kulturtilbod tilpassa senteret sitt nivå i senterstrukturen.
- Sentera skal vere attraktive for handel med handelsverksemd dimensjonert etter nivå i senterstrukturen.
- Sentera skal vere tilrettelagt for effektiv og miljøvenleg transport i, til og frå sentrum.

Videre omtaler planen innledningsvis også sentrale begrep og premisser fastsettelse av senterstrukturer. Her omtales følgende overordnede *prinsipper for senterstrukturen* i fylket: (i) robusthet og forutsigbarhet, (ii) nærhet og kvalitet, (iii) transportmengde og reiseavstand, (iv) samlokalisering og mangfold, (v) arbeidsdeling mellom senternivå. Deretter omtales begrepet regionsenter og følgende kriterier for utvelgning av regionsenter i planen:

- Eksisterende regionsenter ligger fast
- Alle innbyggere skal kunne nå et regionsenter innen ca. en times kjøring
- Regionsentre skal ha et omland på minimum 10.000 innbyggere
- Nye regionsenter rundt Bergen må ha et omland med mer enn 25.000 innbyggere

Under omtale av «Om nye regionsenter og omlandskommunar» heter det at «planen opprettholder alle regionsentrene fra Fylkesdelplan for senterstruktur fra 2002, men endrer kriteriene for regionsenter og justerer omlandsgrensene noe. Det er ikke lenger lagt til grunn at et regionsenter må være senter for flere kommuner, men en kommune kan ha et regionsenter dersom folketallet tilsier det. Det er med andre ord grunnlaget for regionale oppgaver i senteret som er i fokus. På den andre sida er det ikke ønskelig med unødige mange sentere, og i sentrale strøk vil det ikke være ønskelig med flere sentere uten et stort folketallsgrunnlag». På dette grunnlag legger planen opp til følgende 10 *regionale sentre* (kommuner i parentes): Knarvik (Lindås), Vossevangen (Voss), Straume (Fjell), Kleppestø (Askøy), Osøyro (Fusa), Norheimsund (Kvam), Odda sentrum (Odda), Leirvik (Stord), Husnes (Kvinnherad), Indre Arna (Bergen). Videre omtaler planen 8 bydelsentre i Bergen kommune.

Planen beskriver videre, med utgangspunkt hovedmålenes fire underpunkter (se over), fire hovedtema og fokusområder for planen knyttet til følgende problemstillinger:

- Hvordan kan planlegging bidra til å skape *attraktive sentrumsområder* (kap.2)
- Hvilke *tenester, arbeidsplasser og fritidstilbud bør legges til sentrene* i fylket (kap.3)
- Lokalisering og dimensjonering av nye *handelstilbud* (kap.4)
- Hvordan kan *sentrumsplanlegging bidra til et effektivt og bærekraftig transportsystem* (kap.5)

Hordaland fylkeskommune har også utarbeidet en egen «*Regional areal- og transportplan for bergensområdet 2017–2028*» som ble vedtatt av fylkestinget juni 2017¹². Planområdet omfatter kommunene Bergen, Askøy, Øygarden, Osterøy, Vaksdal, Samnanger, Bjørnafjord og Alver (tidligere Radøy, Meland, Lindås). Planen omfatter altså kommunene i storbyregionen Bergen BA pluss Alver BA. Dette er utenfor det geografiske fokusområdet for vårt oppdrag og rapport, og omtales derfor ikke nærmere her.

Rogaland fylkesting og Hordaland fylkesting vedtok i 2016 også «Regional plan for areal og transport på Haugalandet». Planen har mål¹³ om hvordan man ønsker at framtida skal være på Haugalandet når det gjelder sentrumsutvikling, bolig- og næringsbygging, transport og arealforvaltning. Planen legger felles og langsiktige rammer for areal- og transportutvikling i regionen. Planområdet dekker de ni kommunene Haugesund, Karmøy, Tysvær, Utsira, Bokn, Vindafjord og Sauda i Rogaland, samt *Sveio og Etne i Vestland*. Disse ti sistnevnte kommunene er omlandskommuner i BA-regioner med senterkommuner og regionsenter i Rogaland (hhv. Haugesund og Ølen). Det geografiske planområdet ligger altså i hovedsak i

¹² Planen har strategier for å nå må med fokus på (i) 'Utbyggingsmønster – styrke regionale sentra', (ii) 'Transportsystem – effektivt og miljøvenlig', (iii) 'Bosted – kompakt men godt', (iv) 'Næring – rett virksomhet på rett sted'.

¹³ Planen har 8 målområder knyttet til å skape 'attraktiv, synlig og robust region', 'urbant bysentrum', 'levende og velfungerende tettsteds- og grendesentre', 'kompakt utbyggingsmønster, effektiv, enkel, forutsigbar og miljøvennlig transport', 'knytte regionen sammen', 'gode bo- og nærmiljøkvaliteter og god tilgjengelighet', 'langsiktig bruk og vern'.

BA-regionene nord i Rogaland, selv om to vestlandskommuner inngår i BA-regioner med senter i Rogaland.

Sogn og Fjordane fylkeskommunes «Strategi for tettstadutvikling og senterstruktur 2018–2022» ble vedtatt av fylkestinget i april 2018. Innledningsvis heter det at «Strategien er laga for å styrkje tettstadene våre, og for å utvikle sterkare bu-, arbeids- og serviceregionar (BAS-regionar) i fylket» (s.2). Strategiens mål er formulert slik:

Samfunns mål:

- Strategi for senter og tettstadsutvikling skal gje Sogn og Fjordane sterkare BAS-regionar, med meir attraktive tettstader som utfyller og styrkjer kvarandre.

Delmål:

- Leggje til rette og bidra til ein struktur og arbeidsdeling mellom byar og store og små tettstader i fylket som sikrar framtidige samhandlings- og vekstområde.
- Leggje til rette for lokalisering av offentlege tenester, næring og handel i strukturen
- Skape føreseieleg grunnlag for private og offentlege investeringar.
- Leggje grunnlag for å utvikle tenester tilpassa befolkningsgrunnlaget.
- Gje kriterium for utvikling av attraktive tettstader.
- Leggje til rette for BAS-område i område rundt framtidsnæringar og næringar med høgt vekstpotensial.
- Lukkast med god by- og tettstadutvikling i eit miljø- og klimaperspektiv.

I planen har man valgt å dele satsingsområdene inn i tre delområder/tema knyttet til henholdsvis: (i) attraktive tettsteder og gode lokalmiljø, (ii) attraktive bosteder og (iii) attraktive bo-, arbeids- og serviceregioner. Det heter ellers at miljø- og klimaperspektivet er overordna det hele og inngår i alle satsingsområdene. I plandokumentet omtales i egne hovedkapitler henholdsvis attraktive tettsteder og attraktive BAS-regioner. I kapitlene omtales foruten status og drivkrefter, planforutsetninger og retningslinjer for kommunene på feltet. Under retningslinjene for BAS-regioner omtales følgende *10 regionale sentre* i fylket: Førde, Florø, Sogndal, Nordfjordeid, Stryn, Måløy, Sandane, Dale, Høyanger og Årdal. Det vises ellers til at Førde har utvidet funksjon som fylkessenter, Sogndal som regionsenter i Sogn, Florø som kystregionsenter og at «Nordfjord ikke har et dominerende regionsenter, men er del av en flerkjernestruktur med Måløy, Eid, Sandane og Stryn som jamstilte BAS-senter. Nordfjord skal òg ha regionsenterfunksjonar, og vidare utvikling i Nordfjord vil krevje samordning av satsingsområde, og fordeling av oppgåver».

Sogn og Fjordane fylkeskommune har gjennom «*Handelsføresegna*» retningsgivende bestemmelser/forskrift for tilrettelegging av nytt bruksareal for handel i fylkessenter, regionsenter, senter i BAS område, kommunesenter, samt i lokalsenter (bygder). Dette gjelder for nytt bruksareal, og utvida bruksareal knyttet til eksisterende bygninger for handel.

I vedlegget til førsegna ligger følgende oversikt over funksjonene tettsteder og byer har i fylket, om de er senter i en BAS-region, og hva arealavgrensing for nyetablering og utviding av handel som er gjeldende:

Figur 2.2: Utsnitt fra Sogn og Fjordane fylkeskommunes «Handelsføresegna».

Tettstad/by	Funksjon i fylket Jømføre hovudpunkt i Strategi for tettstadutvikling og senterstruktur SRF fylke 2018–2022, vedtatt i Fylkestinget april 2018	Senter i BAS – reg.	Arealavgrønsing ved nyetablering og utviding av handel (BRA-bruksareal)
Førde	Fylkescenter i Sogn og Fjordane og regionsenter i Sunnfjord Naturleg lokalisering av offentlege og private tenester som dekkjer heile fylket.	Ja	Ingen arealavgrønsing i handelsetablering innanfor sentrumsavgrønsinga. Plasskrevjande handel kan etablere seg utanfor sentrumsavgrønsinga men i direkte tilknytning til eksisterande sentrum.
Flørø	Regionsenter ved kysten Naturleg lokalisering av offentlege og private tenester som dekkjer kystregionen.	Ja	
Sogndal	Regionsenter i Sogn Regionsenter i Sogn Sogndal er naturleg lokalisering av offentlege og private tenester som dekkjer regionen Sogn med Hermansverk som naturleg lokaliseringstad for offentlege tenester som dekkjer heile fylket.	Ja	
Måløy	Regionsenter- delt funksjon i Nordfjord % Regionsenterfunksjonar, samordning av satsingsområde, fordeling av oppgaver.	Ja	
Nordfjordeid	Regionsenter- delt funksjon i Nordfjord % Regionsenterfunksjonar, samordning av satsingsområde, fordeling av oppgaver.	Ja	
Stryn	Regionsenter- delt funksjon i Nordfjord % Regionsenterfunksjonar, samordning av satsingsområde, fordeling av oppgaver.	Ja	
Sandane	Regionsenter- delt funksjon i Nordfjord % Regionsenterfunksjonar, samordning av satsingsområde, fordeling av oppgaver.	Ja	
Øvre Årdal		Ja	
Høyanger		Ja	
Dale		Ja	
Askvoll	Kommunesenter		Maks. detaljhandel 2000m ² innanfor sentrumsavgrønsinga. Plasskrevjande handel kan etablere seg utanfor sentrumsavgrønsinga men i direkte tilknytning til eksisterande sentrum.
Aurlandsvangen	Kommunesenter		
Balestrand	Kommunesenter		
Eivindvik	Kommunesenter		
Gaupne	Kommunesenter		
Hardbakke	Kommunesenter		
Hermansverk	Kommunesenter		
Hyllestad	Kommunesenter		
Lærdalsøyri	Kommunesenter		
Naustdal	Kommunesenter		
Sande	Kommunesenter		
Selje	Kommunesenter		
Skei	Kommunesenter		
Svelgen	Kommunesenter		
Vik	Kommunesenter		
Årdalstangen	Kommunesenter		
Lokalsenter (bygder)			Maks. detaljhandel 1.500 m ²

De to tidlige fylkeskommunenes planer bygger på noen av de samme forståelsene av senterbegrepet og -nivåene, men kriteriene i dem er allikevel ikke like. De har ellers noe ulikt fokus i mål, planskildringer og retningslinjer, samt ulikt tematisk fokus og vektlegginger når det gjelder (i) attraktive tettsteder/lokalmiljø/ sentrumsutvikling, (ii) ulike tjenesters roller og lokaliseringer, samt bruken av (iii) bo-, arbeids- og serviceregioner som prinsipper. Ellers gir planene et bilde av noen viktige fellestrekk og ulikheter i senterstrukturer og funksjonelle regioner i de to tidlige fylkene.

Regional plan for senterstruktur og berekraftige lokalsamfunn i Vestland tar opp i seg de to tidlige fylkenes tilnærminger og behov i de respektive regionale planene. Mens Hordaland sin *fylkesplan* har hatt et tolv års-perspektiv med handlingsplan (2015-26), har Sogn og Fjordane hatt en femårig *strategi*.

Hordalands regional plan har med retningslinjer for senterstruktur og handlingsprogram, men i mindre grad beskrivelser av barrierer og drivere for den lokale og regionale utvikling. Planen beskriver imidlertid faktorer for attraktivitet i regionsentra og tettsteder, og henviser noe til befolkningsundersøkelser i fylket. Sogn og Fjordane har en fylkesstrategi med anbefalinger,

og legger stor vekt på å beskrive barrierer og fremmere og hva som bygger opp under attraktivitet. Ingen av planene er spesielt opptatt av omlands-funksjoner overfor senteret, men Hordaland sin plan har lagt avstandskriterier til grunn for regionsenterstrukturen.

Oversikten under viser tettstedene som er som blinket ut som regionsentre i gjeldende planer til tidligere Hordaland fylkeskommune og Sogn og Fjordane fylkeskommune. I kolonnene til høyre har vi lagt inn våre merknader relatert til standard BA-regioninndeling (TØI 2019) og største tettsted (NIBR 2021).

Tabell 2.1: Regionsentre i fylkenes tidligere planer sammenholdt med største tettsted som regionsentre i bo- og arbeidsmarkedsregionene (BA) (TØI2019/NIBR2021).

Planer, strategier tidligere fylker		NIBR 2021/TØI2019	
Regional plan for attraktive senter i Hordaland 2015-26		Største tettsted i BA-region 2020	Kommentarer
1	Vossevangen	Ja	
2	Norheimsund	Ja	
3	Odda	Ja	
4	Leirvik	Ja	
5	Husnes	Nei	Sunde/Valen er største tettsted i Kvinnherad BA
6	Knarvik	Ja	
7	Straume (Fjell), Klepppestø (Askøy), Osøyro (Os), Indre Arna (Bergen)	Nei	Subreg-sentra i Bergen BA
Sogn&Fjordane Strategi for tettstedsutvikling og senterstruktur 2018-22			
1	Førde	Ja	
2	Florø	Ja	Florø er største tettsted i Kinn kommune og Kinn BA
3	Sogndal	Ja	
4	Måløy (delt funksjon i Nordfjord 1/4),	Nei	Tettsted i Kinn kommune og Kinn BA (der Florø er største tettsted)
5	Nordfjordeid (delt funksjon i Nordfjord 1/4),	Nei	Største tettsted i Stad kommune, men ikke i Kinn BA (Florø)
6	Stryn (delt funksjon i Nordfjord 1/4),	Ja	
7	Sandane (delt funksjon i Nordfjord 1/4),	Ja	
8	Øvre Årdal (Bu-, arbeids- og servicesenter (BAS))	Ja	
9	Høyanger (Bu-, arbeids- og servicesenter (BAS))	Nei	Tettsted i Sunnfjord BA (der Førde er største tettsted)
10	Dale (Bu-, arbeids- og servicesenter (BAS))	Ja	

3 Inndelingen av regioner (BA), senter- og omlandskommuner

Utgangspunktet for de påfølgende empiriske analysene og beskrivelse i rapporten er altså bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA) som geografisk inndelingsprinsipp (nærmere omtalt i vedlegg 1), Fylket består av 20 komplette BA-regioner innenfor fylkets grenser pluss 2 kommuner (Sveio og Etne) som er integrert i to BA-regioner der senterkommunene og hoveddeler ligger i Rogaland fylke (se tabell 3.1 og figur 3.2).

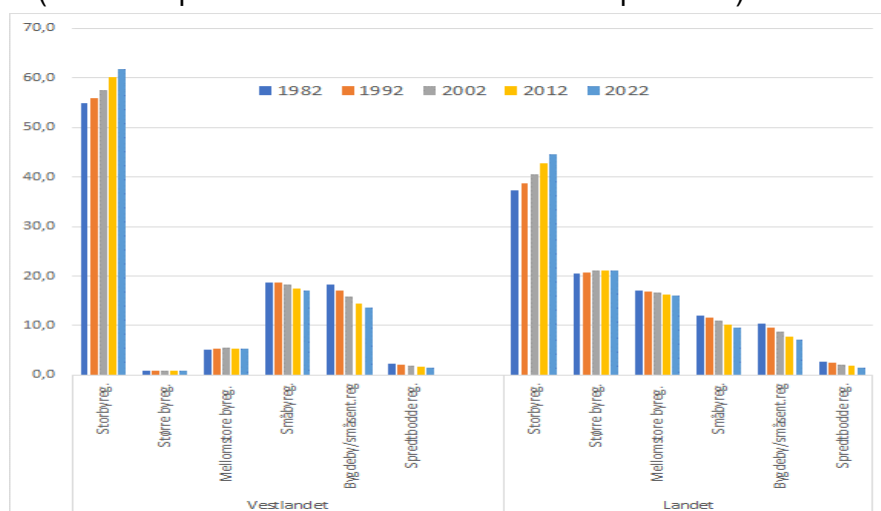
Tabell 3.1: Regionklasser, BA-regioner, senter- og omlandskommuner Vestland 1.1.2020.

Region-klasser:	Bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA 2020):								Regionrådene (IKR/IKS):	
	Navn på BA	Innbyggere i BA (2020)	Største tettsted (regionsenter)	Innbyggere reg.senter (2020)	Subregion-sentre (navn og innb. 2020)	Kommunetypen (i BA)	Navn kommune (2020)	Innbyggere i kommune (2020)		
1. Storby-regioner	Bergen-BA	391 266	Bergen	259 958	Osøyro(14046) Knarrevik/Straume (11711) Askøy (23959)	Senterkommune	4601 Bergen	283 929	Ingen	
						Omlandskommune	4623 Samnanger	2 485	Ingen	
						Omlandskommune	4624 Bjørnafjorden	24 908	Ingen	
						Omlandskommune	4626 Øygarden	38 316	Ingen	
						Omlandskommune	4627 Askøy	29 553	Ingen	
						Omlandskommune	4628 Vaksdal	3 977	Nordhordaland IKS/Re	
						Omlandskommune	4630 Osterøy	8 098	Nordhordaland IKS/Re	
2. Større byr-	Haugesund-BA	(97 226)*	Haugesund (i Rogaland)			Omlandskommune	4612 Sveio	5 766	Sunnhordaland Samar	
3. Mellomst. byregioner	Stord-BA	33 905	Leirvik	17 605		Senterkommune	4614 Stord	18 759	Sunnhordaland Samar	
						Omlandskommune	4613 Bømlo	11 957	Sunnhordaland Samar	
Mindre byregioner	Alver-BA	32 482	Knarvik	6 024		Senterkommune	4631 Alver	29 224	Nordhordaland IKS/Re	
						Omlandskommune	4629 Modalen	388	Nordhordaland IKS/Re	
	Kinn-BA	30 293	Flørø	12 222	Måløy (3300), Svelgen (1164) Nordfjordeid (3069)	Senterkommune	4602 Kinn	17 207	Fjordane IKR	
						Omlandskommune	4648 Bremanger	3 629	Fjordane IKR	
	Sunnfjord-BA	29 142	Førde	10 420	Naustdal (1205) Høyanger (2002)	Omlandskommune	4649 Stad	9 457	Fjordane IKR	
						Senterkommune	4647 Sunnfjord	22 030	Fjordane IKR	
	Voss-BA	16 820	Vossevangen	6 828		Omlandskommune	4638 Høyanger	4 101	Sogn Regionråd	
						Senterkommune	4645 Askvoll	3 011	Fjordane IKR	
	5. Bygdeby- og småsenter-regioner	Sogndal-BA	17 021	Sogndalsfjøra (inkl. Kjørnes)	4 950	Herm/Leik(2164), Kaupanger(1034) (Gaupne 1246)	Senterkommune	4640 Sogndal	11 847	Sogn Regionråd
							Omlandskommune	4644 Luster	5 174	Sogn Regionråd
Ullensvang-BA		11 954	Odda	4 840		Senterkommune	4618 Ullensvang	11 048	Hardangerrådet IKS	
						Omlandskommune	4619 Eidfjord	906	Hardangerrådet IKS	
Årdal-BA		7 319	Øvre Årdal	3 092	(Årdalstangen 1369) (Lærdalsøyri 1130)	Senterkommune	4643 Årdal	5 193	Sogn Regionråd	
						Omlandskommune	4642 Lærdal	2 126	Sogn Regionråd	
Kvinnherad-BA		13 071	Husnes (inkl. Sunde/Valen)	4 475		En-kom-BA	4617 Kvinnherad	13 071	Sunnhordaland Samar	
						En-kom-BA	4622 Kvam	8 457	Hardangerrådet IKS	
Kvam-BA		8 457	Norheimsund	4 475		En-kom-BA	4625 Austevoll	5 236	Sunnhordaland Samar	
						En-kom-BA	4651 Stryn	7 130	Fjordane IKR	
Stryn-BA		7 130	Stryn	2 533		En-kom-BA	4650 Gløppen	5 854	Fjordane IKR	
						En-kom-BA	4625 Austevoll	5 236	Sunnhordaland Samar	
Gløppen-BA	5 854	Sandane	2 446		En-kom-BA	4639 Vik	2 635	Sogn Regionråd		
					En-kom-BA	4639 Vik	2 635	Sogn Regionråd		
Austevoll-BA	5 236	Storebø	1 584		Senterkommune	4646 Fjaler	2 802	Fjordane IKR		
					Omlandskommune	4637 Hyllestad	1 328	Fjordane IKR		
Vik-BA	2 635	Vikøyri	1 227		Omlandskommune	4611 Etne	4 062	Sunnhordaland Samar		
					Senterkommune	4646 Fjaler	2 802	Fjordane IKR		
Fjaler-BA	4 130	Dale	1 187		Omlandskommune	4641 Etne	4 062	Sunnhordaland Samar		
					Senterkommune	4646 Fjaler	2 802	Fjordane IKR		
Vindafjord-BA	(12 776)*	Ølen (i Rogaland)			En-kom-BA	4641 Etne	4 062	Sunnhordaland Samar		
					Omlandskommune	4641 Etne	4 062	Sunnhordaland Samar		
6. Spredt-bodde regioner (u. tettsteder > 1000 innb.)	Aurland-BA	1 781	Aurlandsvangen	819		En-kom-BA	4641 Aurland	1 781	Sogn Regionråd	
						En-kom-BA	4616 Tysnes	2 869	Sunnhordaland Samar	
						En-kom-BA	4633 Fedje	548	Nordhordaland IKS/Re	
						En-kom-BA	4636 Solund	802	Fjordane IKR	
						Senterkommune	4635 Gulen	2 297	Nordhordaland IKS/Re	
Tysnes-BA	2 869	Våge	801		Omlandskommune	4634 Masfjorden	1 691	Nordhordaland IKS/Re		
					Omlandskommune	4634 Masfjorden	1 691	Nordhordaland IKS/Re		
Fedje-BA	548	Fedje	424							
Solund-BA	802	Hardbakke	319							
Gulen-BA	3 988	Eivindvik	317							

*Mesteparten av BA-regionen ligger i Rogaland

BA-regionene er videre fordelt på regionklasser etter største tettsted. Det kommer da fram at 62 prosent av fylkets befolkning (2021) bor i storbyregionen Bergen, mens 35 prosent bor i mindre byregioner og 3 prosent i spredtbodde regioner (mangler tettsteder over 1000 innb.). *Mindre byregioner* er her et samlebegrep vi bruker for mellomstore byregioner (største tettsted 15.000-50.000 innbyggere), småbyregioner (største tettsted 5.000-15.000 innbyggere) pluss bygdeby/småsenter-regioner (største tettsted 1.000-5000 innbyggere). Bosettingsmønsteret i Vestland er mer todelt enn mønsteret på landsbasis der befolkningen er fordelt på alle regionklassene jevnt økende etter sentralitet (se figur under).

Figur 3.1: Bosettingsmønsteret etter regionklasser i Vestland og hele landet 1982-2022 (folketallet prosentvis fordelt hvert tiende år i perioden).

(Datakilde:SSB)

Det primære søkelyset i denne rapporten er rettet mot fylkets mindre byregioner, sentre og omland. Det er totalt 15 komplette mindre byregioner (28 kommuner) innenfor fylkesgrensen (se tabell 3.1). I tillegg kommer de to kommunene Sveio og Etne som er integrert i BA-regioner med sentre i Rogaland (hhv. Haugesund og Ølen). Disse to inngår i planområdet til ATP-planen for Haugalandet (se omtale foran), og får derfor mindre omtale i rapport du leser. Ellers er Alver BA en småbyregion som også vies mindre oppmerksomhet i denne rapporten, fordi den inngår i planområdet for «Regional areal- og transportplan for bergensområdet 2017–2028».

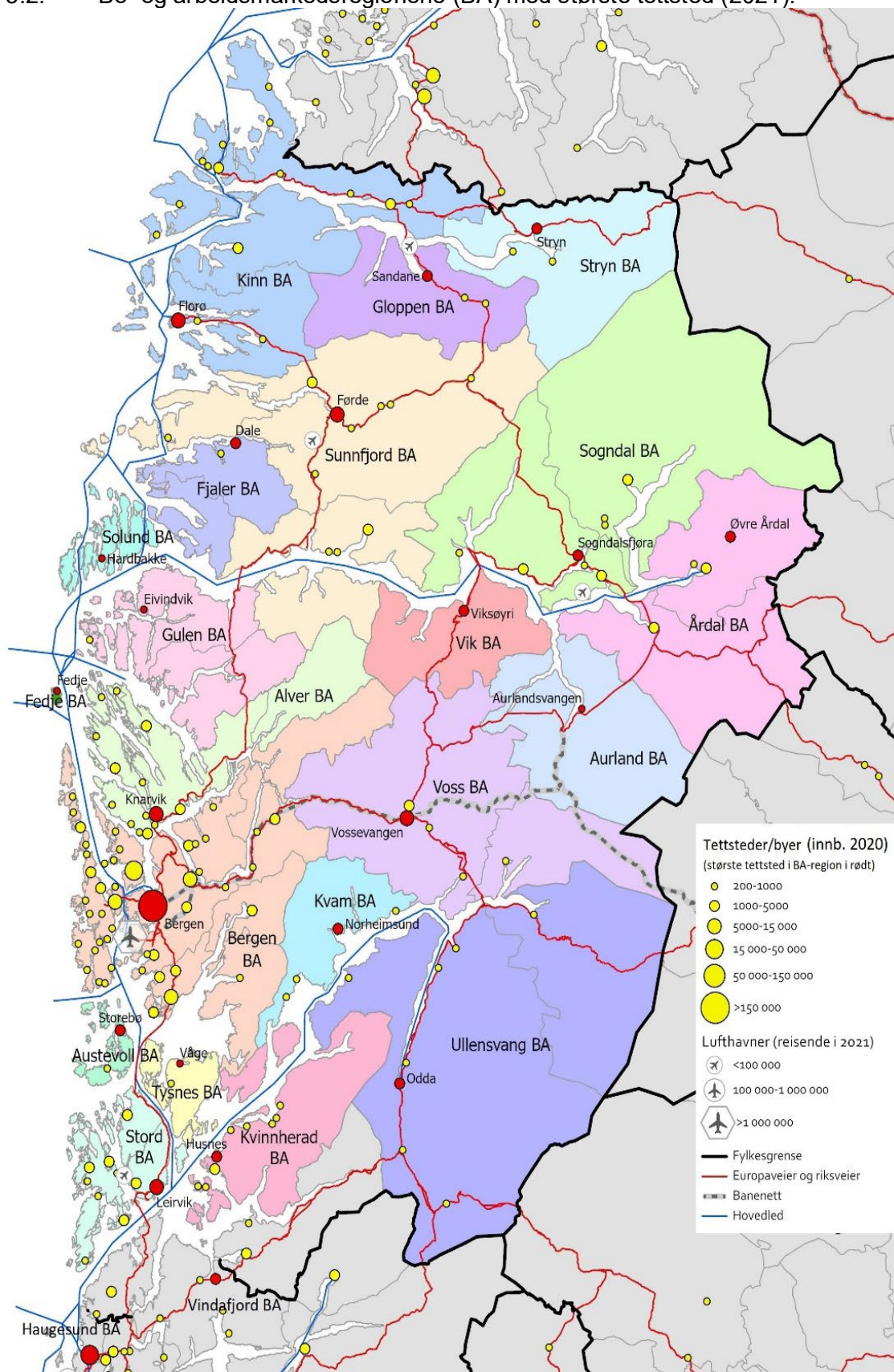
De 15 mindre byregionene i fylket består 1 mellomstor byregion, 4 småbyregioner og 10 bygdeby/småsenterregioner (2020). De små- og mellomstore byregionene består enkeltvis av en senterkommune pluss en eller to omlandskommuner. Bygdeby- og småsenterregionene kan todeles: en halvpart har senterkommune pluss en omlandskommune, mens den andre halvparten består bare av enkeltkommuner som er definert som egen BA-region (en-kommune-BA). Det ligger i omtalen at begrepet mindre byregioner i fylket har en stor spennvidde i innbyggertallet i BA-regionen og største tettsteder, oppsummert i tabellen under (tabell 3.2). Særlig store variasjoner er det folketallet i omlandet til bygdebyregionene¹⁴. Den store spennvidden gjør at vi gjennomgående vil differensiere mellom de tre undergruppene.

Tabell 3.1: Nøkkeltall for undergrupper av mindre byregioner, Vestland fylke.

	Innbyggere reg.senter (2020)	Innbyggere i omlandet (BA utenom reg.senter) (2020)	Innbyggere i BA (2020)
Mellomstore byregioner	17.600	16.300	33.900
Småbyregioner	6.000-12.200	10.800-20.300	16.800-32.500
Bygdeby- og småsenter-regioner	1.200-5.000	1.400-12.000	2.600-17.000

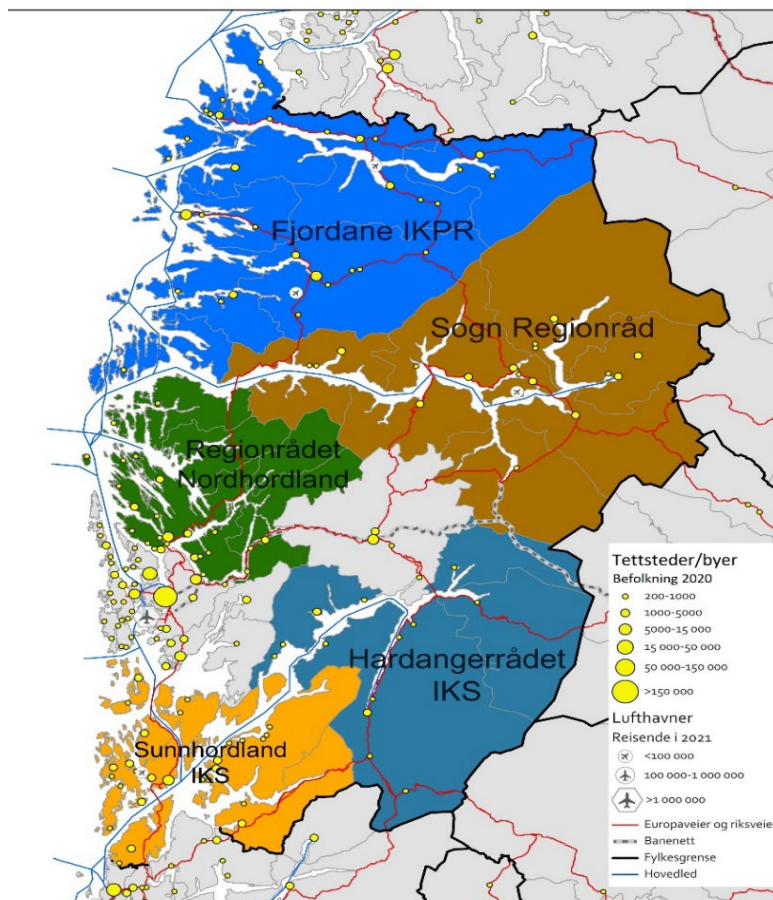
¹⁴ Begrepet bygdebyer brukes ofte om tettsteder som har senterfunksjoner utover egen kommune, mens begrepet småsentre oftere knyttes til mindre tettsteder med senterfunksjoner for egen kommune. Det er imidlertid ikke noen allment etablert begreps-skille mellom bygdeby og småsentre som sådan.

Figur 3.2: Bo- og arbeidsmarkedsregionene (BA) med største tettsted (2021).

(Kilde: NIBR/Eika)

Figur 3.3: Regionrådene fra 1.1.2023.

(Kilde: NIBR/Eika)

Figur 3.4: Kommunene 2022.

4 Senterstrukturer, tjenestetilbud, arbeidsmarked og tilgjengelighet

4.1 Senterstrukturer og tjenestetilbud

I en ny regional plan for senterstruktur og bærekraftige lokalsamfunn som blant annet skal legge til rette for ulike typer tjenester er det naturligvis viktig å ha en oversikt over dagens tjenestetilbud og -fordeling mellom ulike senter- og regionklasser (storby, mellomstor, bygdeby og småsentre og spredtbodde regioner), og mellom senter- og omlandskommunene særlig i de mindre byregionene. Dette kan si noe om hvordan regionsentrene fungerer i sine BA-regioner. I det følgende skal dette beskrives både med oversikt over tjenesters tilstedeværelse og antall sysselsatte.

Når vi ser på folketall i BA-regionene i Vestland kommer et ganske tydelig senterhierarki fram mellom:

- 1 stort fylkes- og landelssenter,
- 5 større regionsentre (5.000-20.000 innbyggere) i BA-regioner med 17000-34000 innbyggere,
- 10 mindre regionsentre (1.000-5.000 innbyggere) i BA-regioner med 3.000-17000 innbyggere)
- 5 små kommunesentre (200-1000 innb.) i små spredtbodde kommuner/BA-regioner med mellom 600-4000 innbyggere.

I det følgende ser vi på litt ulike måter å beskrive tjenesteytingens lokalisering og fordeling i fylket. Vi ser først på en enkel oversikt over hvordan ulike tjenester (100 private og offentlige tjenester) fordeler seg på antallet kommuner i fylket (figur 4.1) Vi ser her at det er stor variasjon i hvordan godt ulike tjenester av ulike typer er fordelt på kommunene i fylket. Noen tjenester finnes i de fleste kommuner, andre tjenester i svært få kommuner. Det er stort sett slik at dess mer spesialiserte tjenester det er snakk om, gjerne med krav til ansatte med UoH-utdanning, dess færre kommuner har slike tjenester. Dette er som forventet, et ganske tydelig hierarki av tjenester i privat og offentlig sektor med ulikt lokaliseringsmønster og der særlig det store mangfoldet av tjenester forbeholdes noen få kommuner.

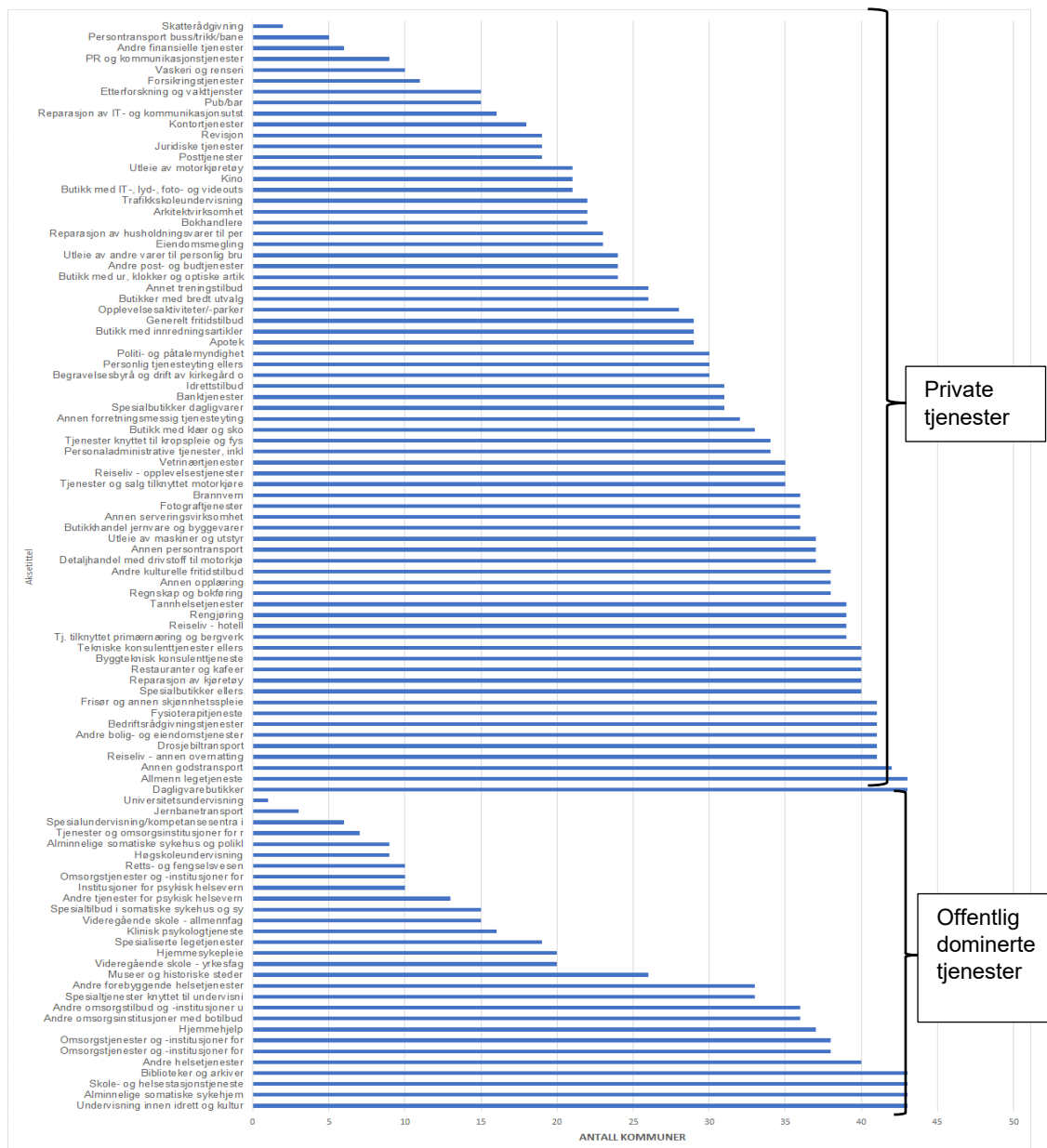
I tabell 4.1 er en oversikt over representasjonen av 100 *generelle tjenestetyper* for hver av BA-regionene, deres senter- og omlandskommuner. Dette omfatter de fleste «lavere og midlere» ordens tjenestetyper, dvs. de som brukes hyppig av innbyggere og virksomheter. Til venstre i tabellen er det en kolonne som også viser handelsomsetningen per innbygger, som er en indikator på hvorvidt den næringen betjener et større marked enn innbyggere i kommunen. Til høyre i tabellen er det oversikt over *spesialiserte tjenester i offentlig sektor*.

I tabell v2 (i vedlegget) er vises så antall *sysselsatte* i 27 *tjenestekategorier* i BA-regionene. Disse tallene sier noen om størrelsen på personell- og fagmiljøene til de ulike tjenestene lokalt og regionalt.

Generelt viser tabell 4.1. og tabell v2 at mange av de generelle tjenestetypene finnes i de fleste BA-regionene, men at det er en tydelig sentralitets- og *størrelsesdimensjon* der mangfoldet av tjenester øker med BA-regioners og regionsentrenes innbyggertall. Ettersom de mindre byregionene og regionsentrene også varierer mye i befolkningsgrunnlag, varierer også tjenestemangfoldet betydelig blant disse (eks. 90-92 tjenestetyper i Voss og Sogndal,

mot 80 i Odda). Det er også stort sett slik at senterkommunene har klart større mangfold av tjenester enn det omlandskommunene har til sammen i den enkelte BA-region.

Figur 4.1: Private og offentlige tjenestetypers representasjon i antallet kommuner i Vestland fylke (2020).

Når det gjelder de såkalte «høyere ordens» spesialtjenestene har de gjennomgående et mye mer konsentrert lokaliseringmønster enn mange av de mer ordinære tjenestene omtalt over. Om vi i tabell 4.3. bare ser på et utvalg av spesialtjenester som er knyttet til statlig og fylkeskommunal administrasjon, UoH og sykehus, går dette tydelig fram. Størrelsen på de respektive fagmiljøene målt i antall sysselsatte øker også stort sett med senterstørrelse, med et par unntak for sykehus. De fleste av arbeidsplasser innenfor slike høyere ordens spesialiserte tjenester krever ansatte med UoH-utdanning.

Kommuner som fungerer som sentre i hver BA-region forventes å ha flere sysselsatte i tjenester sammenlignet med omlandet de tjener. Denne forventning bekreftes i tabell v2. Tabellen viser at senterkommunene i alle BA-regionene generelt har flere sysselsatte enn

Tabell 4.1: Tjenestetypers representasjon og fordeling i ulike regionklasser, senter- og omlandskommuner i Vestland (Kilde: SSB VoF 2019, NIBRs versjon).

BA-region	Senter/omland	Navn største tettsted	FOLKETALL		VAREHANDEL		DIVERSE GENERELLE TJENESTER (inntil 100 private og offentlige tjenestetyper)													OFFENTLIG SPES. TJENESTEYTING (inntil 16 tjenestetyper)						Antall studenter ved UoH-institusjoner (2019)	VISSE INNOVASJONS-INFRASTRUKTURER	
			Største tettsted i BA-region (2020)	BA-region, senter og omland (2021K4)	Omsetn. (kr.) per innb. (2019)	Omsetn. per innb. vs. landet (=100)	(antallet tjenestetyper 2019 -merka bokser over gjennomsnittet)													(antall tjenestetyper 2019)							(antall institusjoner 2020)	
							Totalt (inntil 100)	Detailhandel (<12)	Kjøretøy (<3)	Kafe, restaur. hotell, reiselv (<13)	Kultur og idrett (<8)	Forretn. tjenester (<20)	Pers. tjenester (<11)	Undervisning, opplær (<10)	Helse (<15)	Sosial (<6)	Politi, brann og rettsvesen (<3)	Totalt (inntil 16)	Offentl. administrasjon (<3)	Videregående skoler (<2)	Fagskoler (<2)	UoH (<5)	Sykehus (<2)	Andre helse-tjenester (<3) (allmenn, poliklinikk, tann)	Næringshager, inkubatorer, innovasjons-selskap		Næringsmiljø med prosjekt støttet av nasjonalt klyngeprogram (IN/NFR/SIVA)	
Storbyregioner:																												
Bergen-BA	Totalt (flerkomBA)			395 490	88 518	103	99	12	3	13	8	19	11	9	15	6	3	15	3	2	2	4	2	3	36 722	2	6	
	Senter		Bergen	259 958	286 930	98 806	114	99	12	3	13	8	19	11	9	15	6	3	14	3	2	2	4	1				3
	Omland			108 560	61 402	71	94	12	3	12	8	18	11	7	14	6	3	8	3	2	0	0	1	2				
Mellomstore byregioner:																												
Stord-BA	Totalt (flerkomBA)			34 097	77 484	90	93	12	3	11	8	18	11	7	14	6	3	9	3	2	0	1	1	2	1 453	2	1	
	Senter		Lelivik	17 605	18 919	97 595	113	90	11	3	11	7	18	10	7	14	6	3	8	3	1	0	1	1				2
	Omland			15 178	52 679	61	76	12	3	9	8	13	10	5	9	5	2	6	3	1	0	0	0	2				
Småbyregioner:																												
Alver-BA	Totalt (flerkomBA)			32 860	67 844	79	89	12	3	12	7	17	11	6	13	6	2	6	3	1	0	0	0	2	1	1		
	Senter		Knarvik	6 024	29 593	78	89	12	3	12	7	17	11	6	13	6	2	6	3	1	0	0	0	2				
	Omland			3 267	74 688	87	56	9	3	7	5	8	6	4	9	4	1	6	3	1	0	0	0	2				
Kinn-BA	Totalt (flerkomBA)			30 179	74 459	86	93	12	3	11	8	18	11	7	15	5	3	9	3	2	1	0	1	2	2*	1		
	Senter		Flora	12 222	17 131	75 947	88	90	12	3	11	7	18	11	7	13	5	3	9	3	2	2*	0	1			2	
	Omland			13 048	72 353	84	85	12	3	10	8	16	8	5	15	5	3	7	3	1	0	0	1	2				
Sunnfjord-BA	Totalt (flerkomBA)			29 032	91 978	107	93	12	3	11	8	19	11	7	14	5	3	11	3	2	1	1	1	3	948	1		
	Senter		Førde	10 420	22 116	103 360	120	90	12	3	10	8	19	10	7	13	5	3	11	3	2	1	1	1			3	
	Omland			6 916	56 922	66	72	11	3	10	6	12	8	5	10	5	2	6	3	1	0	0	0	2				
Voss-BA	Totalt (flerkomBA)			16 926	91 112	106	92	12	3	12	8	18	11	7	13	5	3	8	3	2	2	1	1	2	1	1		
	Senter		Vossevangen	6 828	15 875	95 002	110	92	12	3	12	8	18	11	7	13	5	3	8	3	2	1	0	1			2	
	Omland			1 051	35 798	41	42	5	0	7	6	6	3	5	6	3	1	6	3	1	1	0	0	2				
Bygdeby- og småsenterregioner:																												
Sogndal-BA	Totalt (flerkomBA)			17 343	77 623	90	91	12	3	11	8	18	10	7	13	6	3	7	3	1	0	1	0	2	3 279	1		
	Senter		Sogndalsfjøra	4 950	12 097	91 338	106	90	12	3	11	8	18	10	7	12	6	3	7	3	1	0	1	0			2	
	Omland			5 246	46 469	54	63	10	1	9	6	11	8	2	9	6	1	4	2	0	0	0	0	2				
Ullensvang-BA	Totalt (flerkomBA)			11 818	74 529	86	82	12	3	10	8	15	9	5	12	5	3	7	3	1	0	0	1	2	1	1		
	Senter		Odda	4 840	10 903	74 403	86	80	11	2	10	8	15	9	5	12	5	3	7	3	1	0	0	1			2	
	Omland			915	76 076	88	41	5	3	8	5	7	3	3	5	1	1	4	3	0	0	0	0	1				
Årdal-BA	Totalt (flerkomBA)			7 321	68 578	79	73	11	2	10	8	13	8	4	10	5	2	7	3	1	0	0	1	2	1	1		
	Senter		Øvre Årdal	4 461	5 204	69 043	80	66	11	2	9	7	11	8	4	7	5	2	6	3	1	0	0	0			2	
	Omland			2 117	67 444	78	60	7	2	8	7	12	6	2	10	5	1	5	2	0	0	0	0	1			2	
Kvinherad-BA	Totalt (en-komBA)			4 475	13 017	75 094	87	82	12	3	11	7	15	10	6	11	5	2	6	3	1	0	0	0	2	1	1	
	Senter		Husnes	4 475	8 497	82 713	96	77	12	2	10	7	16	9	5	8	6	2	6	3	1	0	0	0	2			
	Omland		Norheimsund	4 475	8 497	82 713	96	77	12	2	10	7	16	9	5	8	6	2	6	3	1	0	0	0	2			
Stryn	Totalt (en-komBA)			2 533	7 207	83 101	96	76	12	2	10	8	16	8	5	8	5	2	6	3	1	0	0	0	2	1	1	
	Senter		Stryn	2 533	7 207	83 101	96	76	12	2	10	8	16	8	5	8	5	2	6	3	1	0	0	0	2			
	Omland		Sandane	2 446	5 875	79 404	92	80	12	3	10	8	14	10	7	10	4	2	5	2	1	0	0	0	2			
Austevoll-BA	Totalt (en-komBA)			1 584	5 283	75 202	87	66	9	1	10	4	13	9	5	8	5	2	5	2	1	1	0	0	2	1	1	
	Senter		Storebø	1 584	5 283	75 202	87	66	9	1	10	4	13	9	5	8	5	2	5	2	1	1	0	0	2			
	Omland		Vikøyri	1 227	2 560	59 283	69	58	9	2	9	4	11	5	2	8	5	3	5	3	0	0	0	0	2			
Vik-BA	Totalt (en-komBA)			4 191	54 700	63	66	8	2	9	6	11	7	5	10	6	2	7	3	2	1	0	0	2	1	1		
	Senter		Vikøyri	4 191	54 700	63	66	8	2	9	6	11	7	5	10	6	2	7	3	2	1	0	0	2				
	Omland		Dale	1 187	2 901	61 084	71	61	8	1	9	5	11	7	5	8	5	2	7	3	2	1**	0	0			2	
Fjaler-BA	Totalt (flerkomBA)			1 290	41 755	48	40	2	2	5	4	6	4	3	8	5	1	5	3	0	0	0	0	2	1	1		
	Senter		Dale	1 187	2 901	61 084	71	61	8	1	9	5	11	7	5	8	5	2	7	3	2	1**	0	0			2	
	Omland			1 290	41 755	48	40	2	2	5	4	6	4	3	8	5	1	5	3	0	0	0	0	2				
Spredtbodde regioner																												
Aurland-BA	Totalt (en-komBA)			819	1 766	127 299	148	55	5	3	10	5	9	5	6	5	2	6	3	1	0	0	0	2	1	1		
	Senter		Aurlandsvangen	819	1 766	127 299	148	55	5	3	10	5	9	5	6	5	2	6	3	1	0	0	0	2				
	Omland			801	2 883	57 345	66	52	6	1	9	5	10	6	1	7	5	2	5	3	0	0	0	0			2	
Tysnes-BA	Totalt (en-komBA)			502	32 945	38	18	2	0	3	2	3	3	1	3	1	0	4	3	0	0	0	0	1	1	1		
	Senter		Fedje	502	32 945	38	18	2	0	3	2	3	3	1	3	1	0	4	3	0	0	0	0	1				
	Omland			319	768	59 570	69	38	3	1	7	3	7	4	3	6	4	0	4	2	0	0	0	0			2	
Solund-BA	Totalt (en-komBA)			319	768	59 570	69	38	3	1	7	3	7	4	3	6	4	0	4	2	0	0	0	0	2	1	1	
	Senter		Hardbakke	319	768	59 570	69	38	3	1	7	3	7	4	3	6	4	0	4	2	0	0	0	0	2			
	Omland			319	768	59 570	69	38	3	1	7	3	7	4	3	6	4	0	4	2	0	0	0	0	2			
Gulen-BA	Totalt (flerkomBA)			3 859	48 932	57	64	8	2	9	6	14	8	3	8	5	1	5	3	0	0	0	0	2	2	2		
	Senter		Eivindvik	3 171	2 230	53 767	62	53	4	2	8	4	12	8	3	8	4	0	5	3	0	0	0	0			2	
	Omland			1 629	42 371	49	39	7	2	5	5	8	1	2	4	4	1	4	3	0	0	0	0	0			1	

*Det er fagskole her både i Flora og Måloy (begge steder i Kinn kommune, dvs. senterkommunen i Kinn-BA).

**Internasjonalt orientert privat fagskole ("Red Cross Nordic United World College")

samlet i sine respektive omlandskommuner for de fleste av tjenester. Noen få nyanser og unntak finnes imidlertid her. I Sunnfjord BA og Sogndal BA finnes det færre sysselsatte på folkebiblioteker i senterkommunene enn i omlands-kommunene. Senterkommuner i BA-regionene Kinn, Sogndal, Årdal og Gulen har også færre sysselsatte innen legetjenester enn sine respektive omland. Og senterkommune i Årdal BA-region og Sogndal BA-region har også færre sysselsatte i henholdsvis politiet og grunnskoler enn omlandskommuner i disse BA-regioner. At det finnes flere sysselsatte utenfor regionens sentra er ikke så overraskende for lavere ordens tjenester (som f.eks. allmennlege og grunnskole), særlig når omlandet består av flere kommuner, større kommuner med behov for spredte tilbud av tjenester og/eller spredte bosetting.

Tabellene viser tydelig at regioner som ligger høyere i hierarkiet (storby- og mellomstore byregioner) generelt har flere sysselsatte i høyere orden tjenester (universitet/høyskole, sykehus) med noen få unntak (eks. Sogndal BA med UoH, Ullensvang BA og Årdal BA når det gjelder sysselsetning i sykehus. Antall sysselsatte i midlere ordens tjenester som f.eks. spesialiserte legetjenester, videregående utdanning og handel utover dagligvarer butikker blir det også generelt tynnere i de minste regioner. I disse finner vi først og lavere ordens tjenester som f.eks. daglig varer butikk, grunnskole.

Lokalisering og fordeling av offentlig tjenester og handel

Offentlig sektor er ikke bare avgjørende for fordeling av velferdstjenester av ulike slik, men svært viktig for den geografiske fordelingen av kompetansearbeidsplasser.

Av fylkets 13.536 arbeidsplasser i *offentlig administrasjon og forvaltning*¹⁵ (2021, SSB statbank) er hele 65 % lokalisert i Bergen BA (8.764). De resterende er ulikt fordelt i resten av fylket. Her utgjør Sogndal BA med Sogndalsfjóra, Leikanger og Hermansverk en hovedregion (1033 arbeidsplasser, 8% av fylkets) sammen med Sunnfjord BA med Førde (651/5%). Ellers er det ganske betydelig med slike arbeidsplasser i Alver BA (595/4,3%), Stord BA (473/3,5%) og Kinn BA (438/3,3%) – dvs. alle de større BA-regionene i fylket. De resterende 10 prosent av fylkets arbeidsplasser i offentlig administrasjon og forvaltning (ca.1300) er ujevnt fordelt på de mange av de resterende BA-regionene (mellom 24-212 arbeidsplasser i hver region).

Sykehussektoren har 12.529 arbeidsplasser¹⁶ (2021, SSB statbank) i fylket hvorav 77 prosent i Bergen BA, mens de resterende 23 prosentene (2871 arb.pl.) er å finne i sykehusenheter og -avdelinger i fylket for øvrig. Her inngår sentralsykehuset i Førde (Sunnfjord BA) som det klart største (1513 arb.pl), før sykehusene i Leirvik (Stord BA) (460), Vossevangen (Voss BA) (394), Lærdal (Årdal BA) (181), Nordfjord (Kinn BA) (178) og Odda (Ullensvang BA) (145). Ellers er det enkelte mindre medisinsk sentre og disktrikspsykiatriske tilbud flere steder (Florø, Sogndalsfjóra m.fl.).

Universitets- og høyskolesektoren (UoH) har 7.545 arbeidsplasser i fylket (2021, SSB statbank) hvorav 92 prosent er lokalisert i Bergen BA. De resterende 8 prosentene er i hovedsak fordelt på tre av de litt større regionsentrene, dvs. Sogndalsfjóra (Sogndal BA) (366), Leirvik (Stord BA) (183), Førde (Sunnfjord BA) (119), som i hovedsak er ved den statlige Høgskolen i Vestlandet. Alle arbeidsplassene ved universitet er i Bergen.

Fagskolene utgjør en viktig del av utdanningstilbudet i de mindre byregionene. Fagskolene tilbyr høyere yrkesfaglig utdanning over videregående skole, og har ofte et tettere samarbeid

¹⁵Her inngår offentlig administrasjon, retts- og fengselsvesen, politi- og påtalemyndighet samt trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning (dvs. ikke forsvar). Fordelt på sektor er det 6069 arb.plasser i kommunal administrasjon, 1162 arb.plasser i fylkeskommunal administrasjon og 6305 i statlig administrasjon og sosialforsikring (SSB statistikkbanken, 2021).

¹⁶Alminnelig sykehus.

med arbeids- og næringslivet i området de holder til, enn andre deler av utdannings-systemet. Skolene er derfor viktig for rekruttering av kvalifisert arbeidskraft til mye av arbeidslivet i nærområdene. Fagskolen Vestland har åtte studiesteder: Austevoll, Førde, Hjeltnes, Måløy, Stord, Voss, Nygård og Nordnes i Bergen. Disse tilbyr utdanninger innen bl.a. maritime og marine fag, tekniske fag, petroleumsfag, helsefag, bygg/anlegg, jordbruks-fag, trepleiefag og matkultur. *Videregående skoler* finnes stort sett i alle regionsentrene til de mindre byregionene (med unntak av i Vik BA).

Handelsnæringen i fylket er stor med hele 36000 arbeidsplasser (SSB 2021), hvorav 11.000 i de mindre byregionene. Dette er mange arbeidsplasser av betydning mange steder i hele fylket, selv om mange av dem regnes som lavkvalifikasjonsjobber uten spesielle krav til utdanning eller kompetanse. Handelsentre på kommunenivå kan identifiseres ved enkelte kvantitative indikatorer (se tabell 4.1. med mål for i handelsomsetning/innbygger, og tabell v2 i vedlegg med mål for sysselsetting). Tallene indikerer at i de mindre byregionene har Leirvik (StordBA), Førde (Sunnfjord BA), Vossevangen (Voss BA) og Sogndalsfjøra (Sogndal BA) slike regionale handelssenterfunksjoner. I tillegg har de mindre regionene: Aurland BA, Kvam BA og Stryn BA, også høy handelsomsetning per innbygger. Bakgrunnen er antakelig mange besøkende. Handelsomsetningen påvirkes ikke bare av befolkningsgrunnet i kommune eller BA-region, men også av omfang av besøkende utenfra (turister, hytteeiere, forbireisende etc.).

I det følgende skal vi se nærmere på noen egenskaper ved reisemønster og tilgjengelighet knyttet til arbeid og tjenester innenfor og mellom BA-regioner i fylket.

4.2 Pendling

Hvordan menneskene tilpasser seg i dagliglivet med hensyn til bolig og arbeid definerer mye av hvordan den økonomiske aktiviteten organiseres i geografien. Denne organiseringen bestemmer langt på vei tilgang på markeder, tjenester, arbeidskraft osv. Pendlingsmønsteret brukes derfor ofte som mål på funksjonell integrasjon mellom ulike områder.

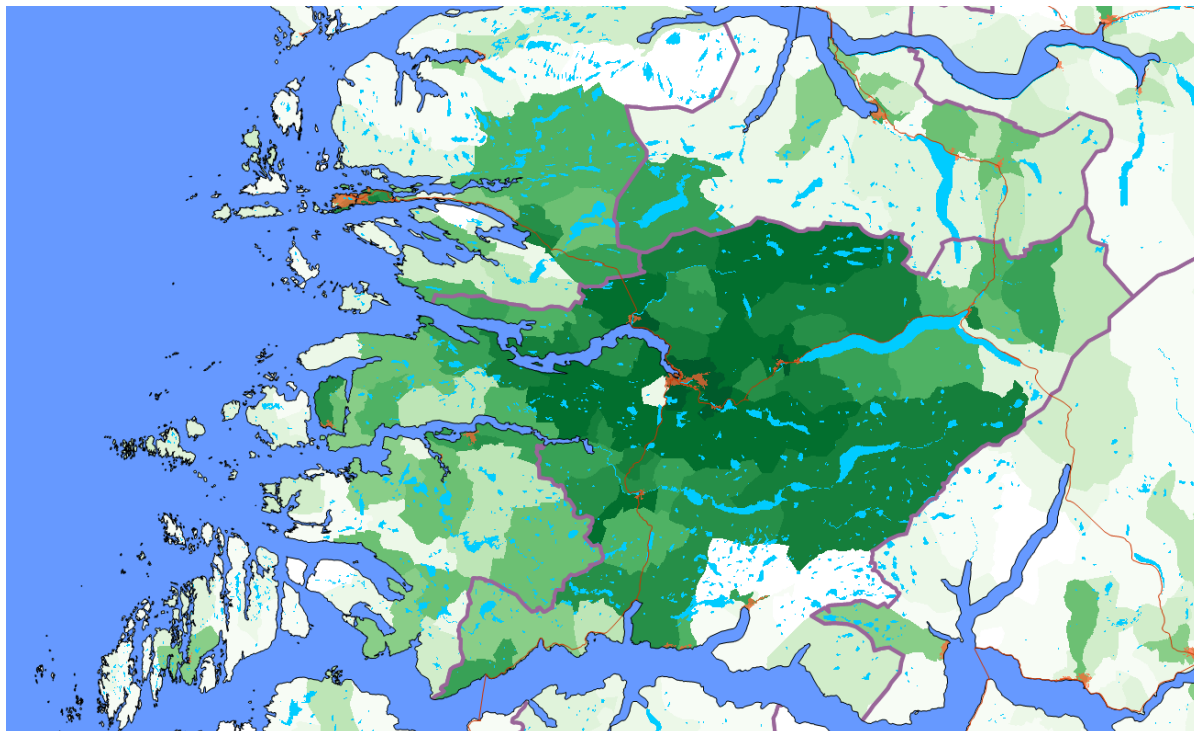
I analysene her er kommune brukt som grunnenhet. Det fungerer generelt bra, i og med at de fleste kommunene er såpass små at det er naturlig å knytte egenskaper til kommunen som enhet. Forutsetningen for at dette er hensiktsmessig i en analyse er at en kan anta at *innenfor* kommunene er variasjonene så små at disse ikke forstyrrer analysen som ser på forskjeller *mellom* kommuner.

Dette er delvis tilfelle i Vestland fylke mht pendling, men bare delvis. Hvis vi eksempelvis ser på hvor de som jobber i Førde bor (figur 4.2), ser vi at mønsteret ikke følger eksakt noen spesiell kommunegrense. Derimot følger det veisystemet og forholder seg til andre tettsteder og befolkningskonsentrasjoner. Vi ser det f.eks. tydelig hvordan personer vest i Høyanger kommune jobber i Førde, mens de som bor i øst ikke gjør det (men jobber da sannsynligvis lokalt i Høyanger).

Imidlertid ser vi også av kartet at hvis vi hadde laget kommunetall, så ville det være markante forskjeller, der befolkningen i Sunnfjord kommune ville dominert blant de som jobbet i Førde. Og de andre kommunene ville hatt pendlingstall som langt på vei ville indikert hvor godt kommunen var integrert med Sunnfjord. Slik sett fungerer kommunenivået relativt godt.

Videre i analysen vil vi derfor forholde oss til kommunetall, mens kartet i figur 4.2 minner oss på at det også kan være interne forskjeller i kommunene som skjules ved bruk av gjennomsnittstall.

Figur 4.2: Pendling til de 14 grunnkretsene som utgjør Førde sentrum. Antall. 2019.

(Kilde: TØI)

Ser vi på hvordan pendlingsmønsteret er mellom kommunene i de ulike BA-regionene, får vi et bilde som i tabell 4.2. En komplett oversikt over pendling mellom alle kommuner i fylket (pendlingsmatrise) finnes i vedlegget.

Tabellen viser flere ting. For eksempel viser den at Alver BA fungerer svakere som selvstendig regionsenter enn de andre. Her finner en mye pendling ut av regionen (nesten 40 prosent fra senterkommunen) og mesteparten av dette går inn mot Bergen. Dette er for øvrig i tråd med vurderingen den gangen Alver ble definert som egen BA-region; pendlingen inn til Bergen er så stor at kommunene kunne egentlig vært innlemmet i Bergen BA, men siden det er relativt sett enda større lokal innpendling til Alver (Knarvik) dannes det en egen BA-region (Gundersen m.fl. 2019).

Kolonnen som viser prosent av de sysselsatte i omlandskommunene som jobber i senterkommunen gir en klar indikasjon på hvor godt omlandskommunene er integrert i senterkommunen. Her ser vi at Kinn BA fremstår som den dårligst integrerte BA-regionen. Bare 7,6 av de sysselsatte i omlandskommunen jobber i Kinn. Også Ullensvang og Årdal fremstår som bare løselig integrerte BA-regioner der under 9 prosent av de sysselsatte i omlandskommunen(e) jobber i senterkommunen¹⁷.

De kommunene som er egen BA-region, har en gjennomgående høyere andel av de sysselsatte som jobber i egen kommune. Det kommer naturlig av definisjonen der lite funksjonell integrasjon med andre kommuner, dvs. lite pendling, definerer kommunen som egen BA-region.

¹⁷ Både Kinn og Årdal er i definisjonen av BA-regioner (Gundersen m.fl. 2019) definert uten senterkommuner. I denne analysen er det derimot hensiktsmessig å benytte Årdal og Kinn som senterkommuner.

Tabell 4.2: Pendlingsandeler mellom og internt i BA-regionene i Vestland fylke etter kommunetype. 2022.

		Senterkommunen			TOT	Omlandskommunen(e)			TOT
		Prosent av sysselsatte som jobber i senterkommunen	Prosent av sysselsatte som jobber i annen kommune i BA-regionen	Prosent av de sysselsatte som jobber utenfor BA-regionen		Prosent av sysselsatte som jobber i senterkommunen	Prosent av sysselsatte som jobber i resten av BA-regionen	Prosent av de sysselsatte som jobber utenfor BA-regionen	
Mindre byregioner	Bergen-BA	87,2	4,3	8,4	100	38,7	52,6	8,7	100
	Alver-BA	58,6	2,8	38,6	100	31,7	43,5	24,8	100
	Stord-BA	78,2	4,7	17	100	15,7	68,5	15,9	100
	Kinn-BA	82,3	2,2	15,5	100	7,6	75,3	17,1	100
	Sunnfjord-BA	86	0,9	13,2	100	10,2	69,8	20,1	100
	Sogndal-BA	82,3	4,1	13,6	100	24,2	65,1	10,7	100
	Voss-BA	81,6	0,4	18	100	21,3	59,2	19,4	100
	Ullensvang-BA	85,1	0,3	14,6	100	8,7	71,3	20	100
	Kvinnherad-BA**				0		81	19	100
	Kvam-BA**				0		77,9	22,1	100
	Årdal-BA	89,1	2,2	8,7	100	8,3	70,5	21,2	100
	Stryn-BA**				0		84,7	15,3	100
	Gloppen-BA**				0		78,6	21,4	100
	Austevoll-BA**				0		85,9	14,1	100
	Fjaler-BA	71	4,1	24,9	100	11	63,5	25,5	100
	Vik-BA*				0		81,5	18,5	100
	Aurland-BA**				0		77,8	22,2	100
	Tysnes-BA**				0		67,9	32,1	100
	Fedje-BA**				0		65,3	34,7	100
	Solund-BA**				0		80,8	19,2	100
Gulen-BA**	71,4	5,1	23,5	100	15,4	53,1	31,5	100	
50 Haugesund*	64,6	20,5	14,8	100	26	58,6	15,4	100	
55 Vindafjord*	70,2	3,2	26,6	100	19,6	61,7	18,7	100	

* BA-regionene Haugesund og Vindafjord har hhv. Sveio og Etne som omlandskommune til sine senterkommuner

** For en-kommune BA-regioner uten senter- og omlandskommuner, er tallene lagt under omlandskommunene

(Kilde: SSBs registerbasert sysselsettingsstatistikk)

En del av mønsteret som vises i tabell 4.2 kommer delvis av hvor dominant senterkommunen er, men også delvis av BA-regionens arealmessige størrelse. For eksempel blir Ullensvang BA karakterisert som en løst integrert BA-region, der Odda i praksis ikke fungerer som noe sterkt senter. Det er ikke så rart med tanke på de store avstandene og ikke minst avstanden mellom Odda og Eidfjord.

Noe av dette kommer også fram i tabell 4.3 når vi ser på hvor langt de sysselsatte må reise for å komme på jobb. Her ser vi at folk reiser noe kortere i senterkommunene enn i omlandskommunene, men at i de BA-regionene som består av kun én kommune (mangler senterkommune) er reiselengde ikke nødvendigvis lengre. Mønsteret for reiselengde dannes altså først og fremst av hvordan befolkningen og arbeidsmarkedet er lokalisert lokalt. Folk i Årdal har de korteste arbeidsreisene. Ikke fordi de ikke er villig til å reise lengre, men fordi de jobber i Årdal og det er ikke noe annet arbeidsmarked i nærheten som er aktuelt. Litt av det samme ser vi i Stryn og Austevoll – folk jobber der de bor. Og desto mer dominerende ett arbeids- og boligmarked er lokalt, desto kortere blir arbeidsreisene i kommunen dette markedet er. Men i f.eks. omlandskommunene til større sentra blir arbeidsreisene lengre, slik det er for omlandskommunene til Voss, Sunnfjord og Stord. Her spiller topografi også mye inn, der de sysselsatte i en del av de mindre BA-regionene med mindre sentra naturlig nok har relativt lange arbeidsreiser pga. fjorder og fjell som må passeres på vei til jobb.

Tabell 4.3: Gjennomsnittlig lengde (km) på arbeidsreisen for bosatte i BA-regionene etter kommunetype. 2019.

Reg.-klasse	BA-region	Senter-kommunen	Omlands-kommunen(e)
Storby-region	Bergen-BA	13,64	20,99
Mindre byregioner	Alver-BA	22,39	22,44
	Stord-BA	15,4	23,05
	Kinn-BA	18,72	19,62
	Sunnfjord-BA	19,48	26,39
	Sogndal-BA	19,78	22,67
	Voss-BA	18,65	27,36
	Ullensvang-BA	21,82	22,45
	Kvinnherad-BA***		23,44
	Kvam-BA***		20,51
	Årdal-BA	10,46	21,88
	Stryn-BA***		15,95
	Gløppen-BA***		18,28
	Austevoll-BA***		14,34
	Fjaler-BA	24,29	29,1
	Vik-BA***		19,86
Spreitbodde regioner	Aurland-BA***		20,48
	Tysnes-BA***		26,97
	Fedje-BA***		26,28
	Solund-BA***		29,65
	Gulen-BA	28,86	29,64
Ekstrem BA	Haugesund BA*		25,08
	Vindafjord BA**		23,25

*Sveio er omlandskommune til Haugesund.
 **Ene er her omlandskommune til Vindafjord
 *** For en-kommune BA-regioner uten senter- og omlandskommuner, er tallene lagt under omlandskommunene

(Kilde: SSBs registerbasert sysselsettingsstatistikk)

4.3 Arbeidsmarked

Størrelsen på arbeidsmarkedet i de ulike regionene vil påvirke muligheter for vekst. Det er en klar samvariasjon mellom størrelse på arbeidsmarkedet og økonomisk verdiskaping i regionen (Aarhaug og Gundersen 2017). Dette ligger bak politiske mål om å utvikle store og bærekraftige regioner. Imidlertid er det ikke rett fram å definere størrelsen på et arbeidsmarked. Som vi skal se er det ikke mulig å tallfeste størrelsen på et arbeidsmarked i en hel kommune – arbeidsmarkedet vil være av ulik størrelse i ulike deler av kommunen.

For en arbeidstaker vil valget hvor og hvor mye hun skal jobbe, være en avveining mellom reisekostnadene (tid og monetære kostnader ved reise) og andre forhold, inkludert lønn hun oppnår i jobben hun reiser til. Reisetiden og lokalisering av arbeidsplassene (funksjonell tetthet) bestemmer hvor mange tilgjengelige arbeidsplassene som finnes for en gitt arbeidstaker og dermed muligheten for å finne en arbeidsplass hvor hennes kvalifikasjoner passer til stillingen. Økt funksjonell tetthet kan gi flere typer effekter som gir økt verdiskaping:

1. Geografisk nærheten kan styrke *kunnskapsspredning* og *teknologiske «spillovers»* mellom virksomheter.
2. Et større og mer variert arbeidsmarked kan *bedre «matchingen»* mellom jobber og arbeidskraft og tilgang på kvalifisert arbeidskraft, redusere ledighet, styrke arbeidsdeling og produktivitet.
3. Mange leverandører i nærrområde kan *redusere søkekostnader*, og lettere å finne leverandører med lavest pris eller best kvalitet.

4. Større nærmarked øker vare- og tjenesteleverandørers muligheter for å *spesialisere seg* og utnytte skalafordeler.
5. I tillegg kan samlokalisering bedre tilgang på *fellesgoder for alle virksomheter* på stedet/i byen, gi bedre muligheter for samhandling mellom ulike bransjer m.m.

Slike effekter kan også ha relevans for mindre byer og regionsentre. I litt større tettsteder er det vanligvis flere arbeidsplasser enn i det nære omlandet, og tilsvarende for senterkommuner vs. omlandkommuner i BA-regioner. Størrelsen på arbeidsmarkedet i slike regioner generelt, og senterkommunene spesielt, sier også noe om mulige potensialer for videre vekst og funksjoner som regionsenter.

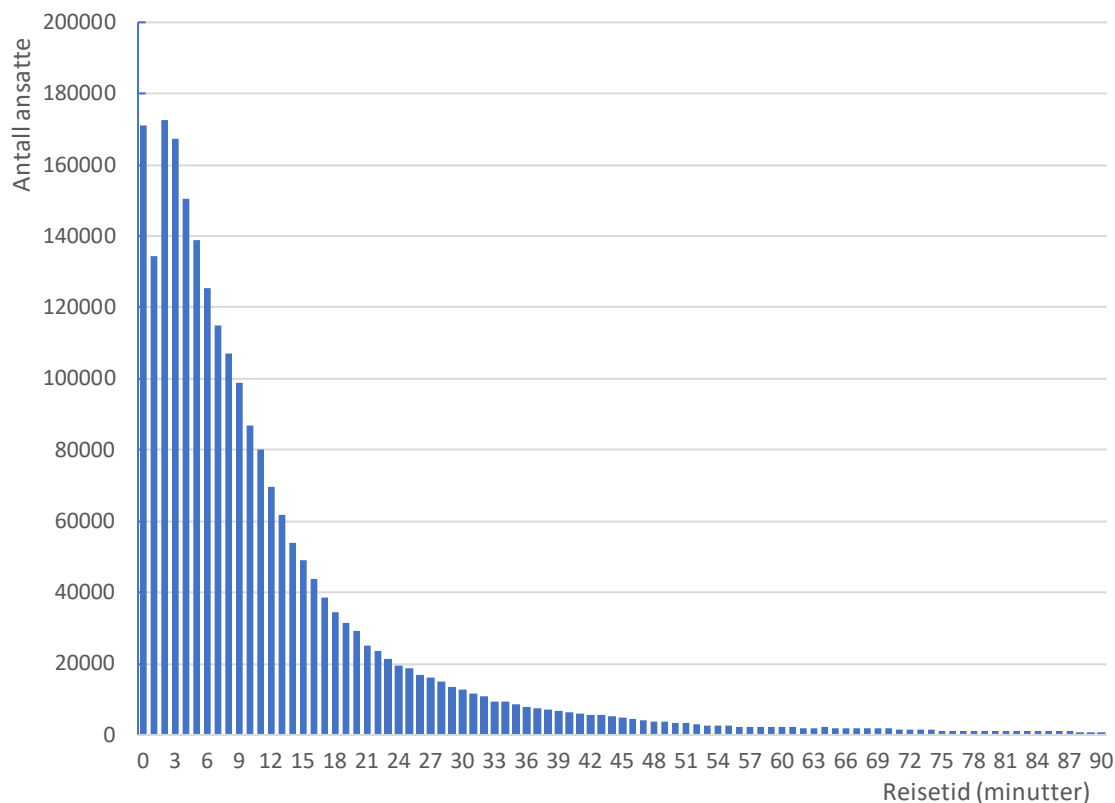
Størrelse på arbeidsmarkedet er i BA-regionen betinges av hvor mange arbeidsplasser som ligger innenfor såkalt akseptabel pendlingsavstand fra der arbeidstakeren bor. Det er en grense for hvor langt de fleste er villig til å reise for å komme på jobb hver dag. Det finnes motstand mot å reise som gjerne øker med avstand og reisetid, men det ikke er noen endelig grense. De aller fleste synes det er greit om arbeidsreisen tar 5-6 minutter, enten som en spasertur, med sykkel, buss eller bil. Tar reisen over en halv time vil flere vurderer å skifte jobb hvis det er muligheter nærmere hjemmet. Er arbeidsreisen vesentlig lengre ville mange ønske å skifte jobb/bosted, selv om det fortsatt er en del som er villig til å reise langt for en kortere periode og/eller spesielt interessant jobb.

Figur 4.3 viser den faktiske fordelingen av reisetid for norske arbeidstakere. En del av alle sysselsatte (cirka 175 000, tilsvarende 6,3 prosent av de sysselsatte) jobber omtrent der de bor, slik at de har ingen arbeidsreise. Grafen tar utgangspunkt i reisetid mellom grunnkretser. Derfor vil søylene under 3 til 4 minutter være beheftet med noe usikkerhet¹⁸. Men når reisetiden blir mer enn 3-4 minutter gir grafen et riktig bilde. Som vi ser er én time mye lengre enn det de aller fleste har som reisevei. Samtidig er det enkelte som reiser lengre, men vi kan anta at en del av disse i praksis ukependler.

I metodikken for å etablere BA-regioner er det grenser for reiselengde på 45, 75 og 90 minutter benyttet som ulike terskler for akseptabel reiseavstand (Gundersen m.fl. 2019). Dette synes *veldig* langt hvis vi ser på figur 4.2. Imidlertid må en huske på at figuren viser *faktiske* reisetider – ikke den maksimale *villigheten* til å reise. En som har en arbeidsreise på for eksempel 18 minutter kan godt være villig til å reise 28 minutter for å ha samme jobb, men vedkommende *trenger det ikke* fordi befolkningen i Norge tross alt er klumpet sammen i

¹⁸ Usikkerheten går ikke på om arbeidsreisen er kort eller ikke, men dreier seg om hvilken av de aller nederste kategorien arbeidsreisen havner i, siden reisetiden internt i grunnkretsen vil utgjøre en relativt stor andel av hele reisetiden for de aller korteste reisene.

Figur 4.3: Antall arbeidstakere etter lengde på arbeidsreisen. Hele Norge. 4. kvartal 2019

(Datakilde: SSB)

tettsteder der det er kort reisevei uansett hvor i tettstedet en bor eller jobber¹⁹. Hvor langt personer er villig til å pendle påvirkes også av type arbeidsplass (se Gregersen og Gundersen, 2016) og type transportmiddel (Hjorthol m.fl. 2014). I praksis vil størrelsen på et arbeidsmarked bestemmes av *tilgjengeligheten* av arbeidstakere og arbeidsplasser ut fra reisetid mellom punkter.

I beregningene av arbeidsmarkedsstørrelser er det et essensielt poeng at størrelsen på arbeidsmarkedet refererer til et punkt, og ikke en region. I prinsippet finnes det ingen grenser for et arbeidsmarked, men det må ses på som tilgjengelighet av arbeidsplasser og arbeidstakere fra et punkt.

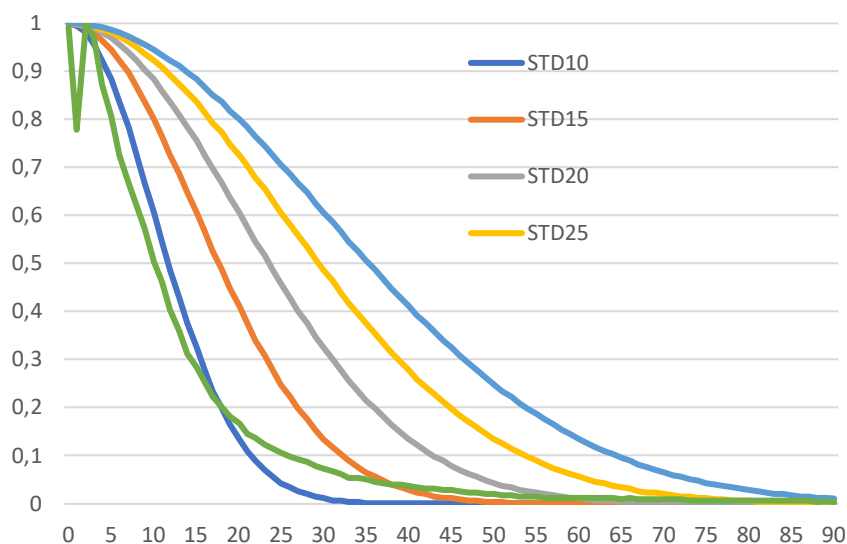
Som det framgår av registerbasert sysselsettingsstatistikk, arbeider de fleste i nærheten av der de bor. Jo lenger fra bostedet, jo færre observasjoner. Dette er en logisk sammenheng når vi tenker på reisetid som en ulempe. Større avstand mellom bosted og arbeidssted krever en bedre tilpassing mellom arbeidsgiver og arbeidstaker for å oppveie den økte ulempen av lengre reise.

Når vi i denne analysen har vektet ned verdien av en arbeidsplass langt unna, har vi valgt en funksjon som ligner på den vi ser i figur 4.4 og som samsvarer med andre mønstre knyttet til reisevaner. Arbeidsplasser innenfor gang- og sykkelavstand vektet tilnærmet lik én. Dette fordi en kan anta at alle da har tilgang til arbeidsplassen uavhengig av om en har tilgang til bil eller ikke. Og for at om en kjører bil er det tilnærmet like stor ulempe å kjøre ett som fem minutter, fordi for korte turer er bare det å starte en reise hovedulempen. Når arbeidsplassen ligger utenfor dette området faller tilgjengeligheten av arbeidsplassen relativt raskt, men

¹⁹ Den gjennomsnittlige reisetiden varierer geografisk. Små tettsteder, lite bebyggelse mellom tettstedene og langt mellom tettstedene (lite pendling mellom tettstedene) gir svært korte arbeidsreiser. De korteste arbeidsreisene i Norge finner en dermed i Finnmark, mens de lengste er i Oslo-regionen..

flater ut etter hvert som reisen blir lang. Tilgjengeligheten går mot null et sted mellom 45 og 100 minutter. Dette gir en funksjonsform for vekten som minner om en normalfordelingskurve, og det er denne funksjonstypen vi bruker som grunnlag for vekting av arbeidsplasser.

Figur 4.4: Mulige funksjoner for avstandsvekting av tilgjengelighet av arbeidsplasser. Standardiserte normalfordelingskurver med ulike standardavvik etter avstand (i minutter).

(Kilde: TØI/RVU)

Figur 4.4 viser hvordan vekten med en slik standardisert normalfordelingsfunksjon vil variere med ulike standardavvik. Et standardavvik på 10 gir en kurve som ligner mest på den faktiske fordelingen av reiselengde. Imidlertid er det en del faktorer som tilsier at vi bør benytte en kurve som ligger vesentlig lengre mot høyre i grafen når vi skal vekte ned tilgjengeligheten av arbeidsplasser²⁰.

For det første vider pendlingstallene *faktisk* reisetid og ikke *villighet* til å reise. Men det er hvor langt en er villig til å reise som avgjør om en arbeidsplass er tilgjengelig eller ikke. Faktisk reisetid vil logisk alltid være lavere enn villigheten til å reise.

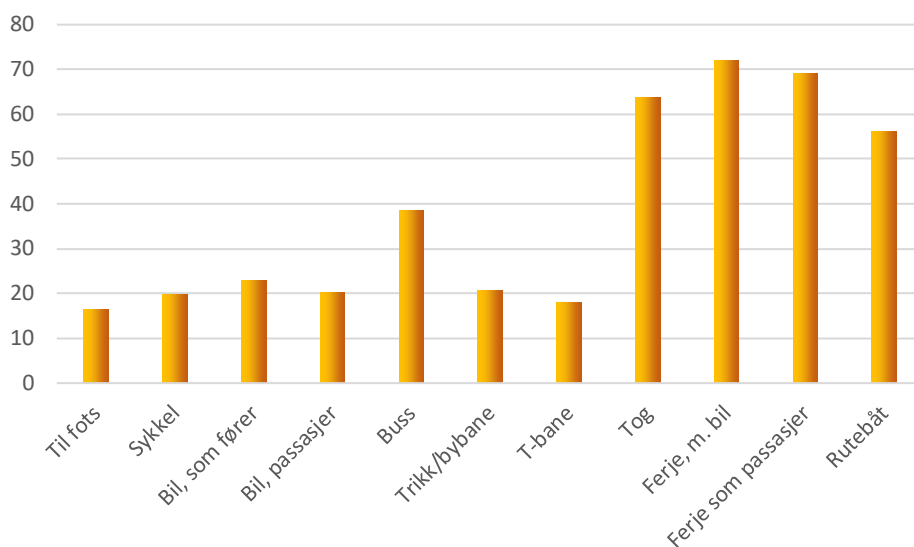
For det andre betyr reisemiddelet en god del for hvor langt en er villig til å reise. Figur 4.3 og figur 4.4 viser arbeidsreiser med bil. Men fra andre kilder (Hjorthol m.fl. 2014) vet vi at de som reiser med tog eller båt har gjennomsnittlig betydelig lengre reiser enn de som reiser med buss eller bil. Dette er vist i figur 4.5. Forskjellene er i størrelsesorden 20-40 minutter.

Når vi skal vekte tilgjengeligheten av en arbeidsplass som ligger langt unna bør vi altså velge en funksjon som ligger lengre mot høyre i figur 4.4 enn grafen for pendlingstallene. Tar vi også hensyn til at det i Vestland er en del ferger kan f.eks. et standardavvik på 20 virke fornuftig²¹.

²⁰ I denne analysen har vi vist tilgjengeligheten av arbeidsplasser, altså arbeidsmarkedsstørrelsen for en arbeidstaker. Tilsvarende metodikk kan også benyttes for å vise tilgjengeligheten av arbeidstakere for en virksomhet som skal skaffe arbeidskraft, men da ville en benyttet bosatte i en viss alder som grunnlag – ikke arbeidsplasser. Og en burde også bruke tilsvarende vekting når en beregnet markedsstørrelse for en virksomhet som produserer/selger produkter til privatkonsumenter.

²¹ en analyse der en er spesielt opptatt av å estimere korrekt størrelse på arbeidsmarkedet ville en designet funksjonen for avstandsvektingen ut fra lokale forhold, dvs. sett på hvordan figur 4.3 og 4.4 så ut for Vestland. Her er det imidlertid regional variasjon internt i Vestland som er viktigst, ikke nivået i seg selv.

Figur 4.5: Gjennomsnittlig reisetid på arbeidsreiser etter et utvalg hovedtransportmidler. 2013/2014.

(Kilde: TØI/RVU)

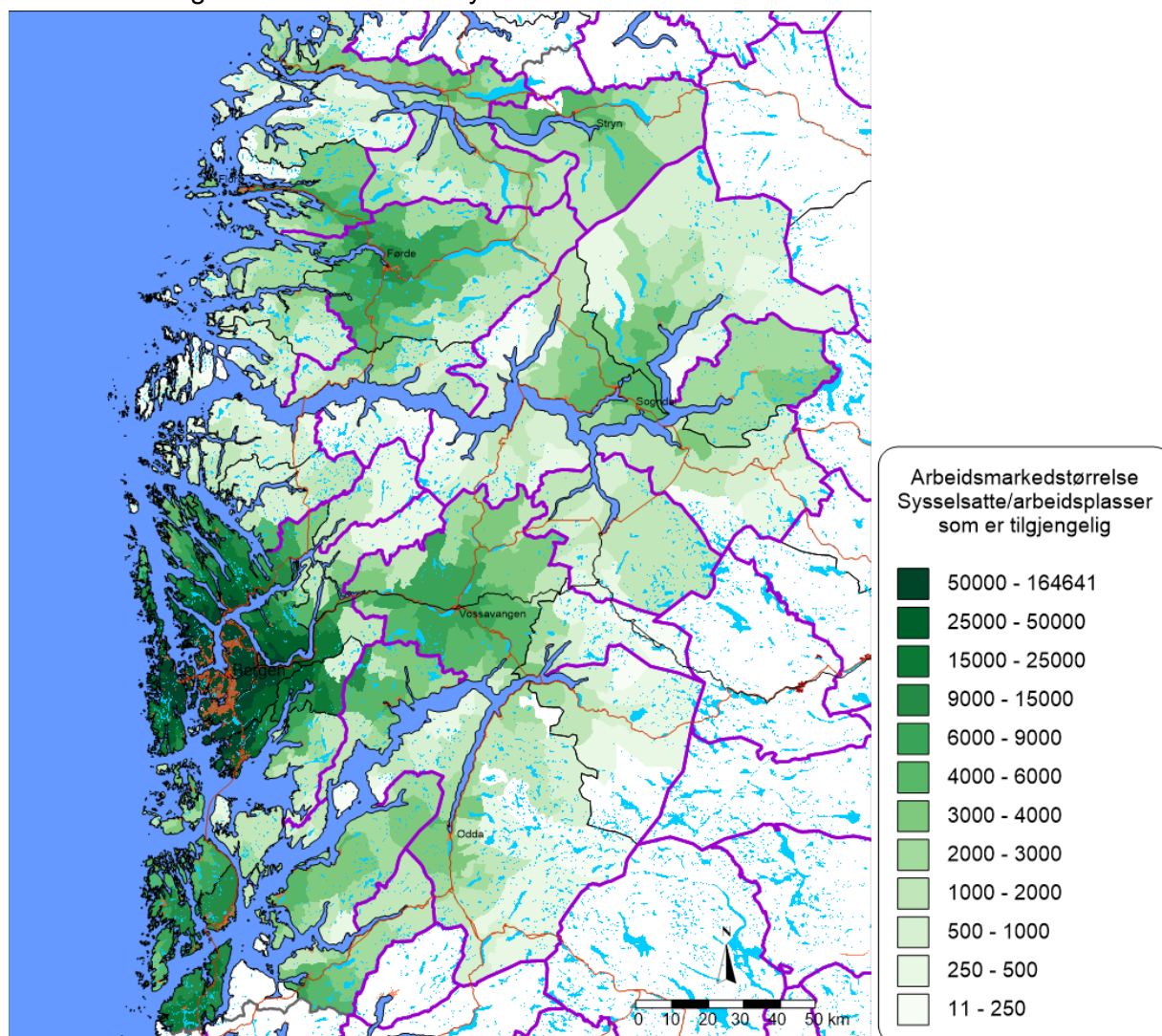
Ved å benytte denne vekten kan vi dermed beregne hvor mange tilgjengelige arbeidsplasser det er fra et hvilket som helst punkt i Vestland fylke, så lenge vi har reisetiden fra dette punktet til alle andre punkter og den geografiske fordelingen av alle arbeidsplasser. Dette har TØI tilgjengelig, og hvis vi gjør disse beregningene for Vestland fylke blir resultatet som vist i figur 4.6.

Vi ser at (naturlig nok) er største arbeidsmarkeder rundt tettstedene, og at antall tilgjengelige arbeidsplasser varierer med tettstedsstørrelse og avstand til disse. Samtidig ser vi at det er noen tettsteder i enkelte senterkommuner som skiller seg ganske markant ut med relativt store arbeidsmarkeder i forhold til resten (Førde, Sogndal, Stryn og Vossevangen). Og ikke minst i forhold til omlandskommuner og BA-regioner som bare består av én kommune. Lengst sør i fylket git nærhet til Haugesund god tilgang på arbeidsplasser. Florø tettsted skiller seg noe ut. Arbeidsmarkedet er relativt stort i tettstedet, men på grunn av topografien (en har i praksis ikke tilgang til arbeidsplasser i flere retninger) reduseres det ganske raskt med en gang en beveger seg bort fra tettstedet.

Beregningen av arbeidsmarkedene i figur 4.6 er basert på bruk av bil. Men ikke alle har en bil tilgjengelig, og i en del tilfeller er det ikke ønskelig at bil benyttes. Imidlertid blir antall arbeidsplasser som er tilgjengelig svært redusert hvis en skulle være avhengig av kollektivtransport (se figur 4.7).

Det er de samme områdene som har de største arbeidsmarkedene med kollektivbruk som med bil. Dette er selvfølgelig ikke overraskende; det er de største tettstedene som har best utbygd kollektivtilbud. Imidlertid er nedgangen i arbeidsmarkedsstørrelse svært stor. Det kommer godt fram hvis vi lager en visuell fremstilling av den prosentvise forskjellen mellom arbeidsmarked med bil og med kollektivtransport, slik vi har gjort i figur 4.8.

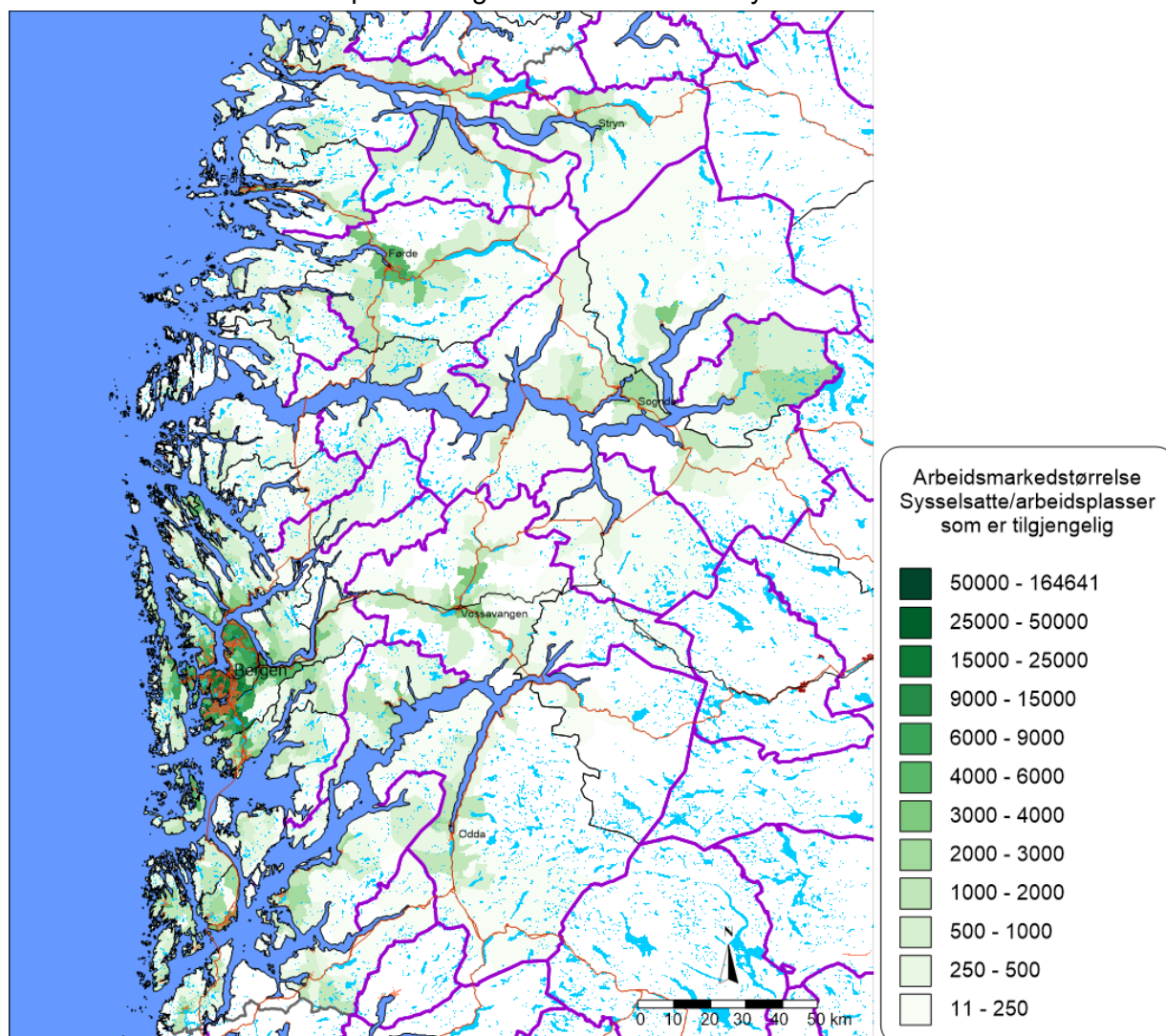
Figur 4.6: Antall tilgjengelige arbeidsplasser (arbeidsmarkedsstørrelse) med bil etter grunnkrets i Vestland fylke. 2022.

(Kilde: Tøl)

Kartet i figur 4.8 (under) viser flere interessante ting. Det er naturlig nok i tettstedene, med best kollektivtilbud, at nedgangen er minst, men også her er det betydelig nedgang. Selv i Bergensområdet gir bilen en helt annen tilgjengelighet av arbeidsplasser enn kollektivtransport. En finner også en del lyse felt i perifere strøk, men her er det delvis fordi tilgjengeligheten her også er svært dårlig med bil og arbeidsmarkedene her er generelt svært små (så prosenteringen blir litt tilfeldig). Noen av disse stedene er også avhengig av båttruter. Med bilferje vil reisetiden for overfarten naturlig nok være lik for bil og buss, og tar en hurtigbåt er jo det uten bil. Så bilen vil for slike områder ikke ha et så stort fortrinn i forhold til kollektivtransport når det gjelder tilgjengelighet av arbeidsplasser. I absolutt alle grunnkretsene, med ett unntak, er imidlertid arbeidsmarkedet størst med bil. Unntaket er naturlig nok Finse/Hallingskeid, der det ikke går bilvei, men der en kan benytte tog.

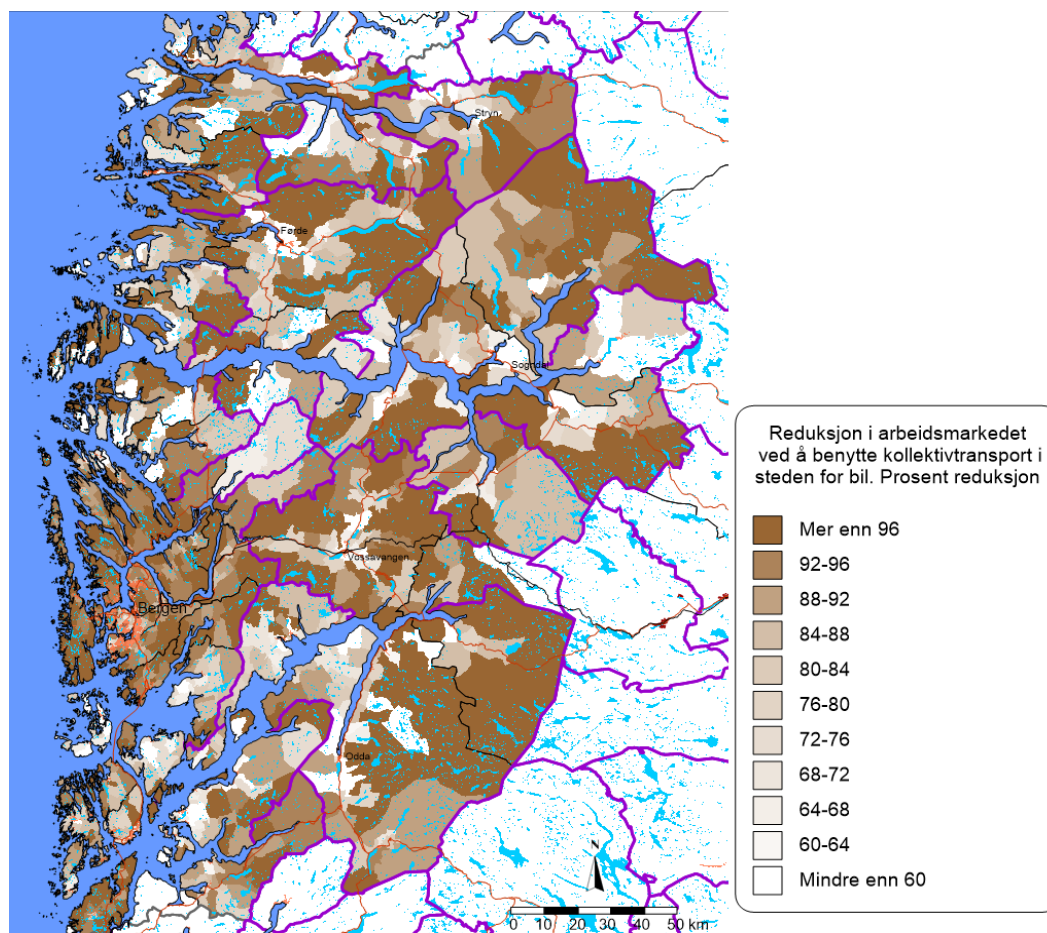
Figur 4.7: Antall tilgjengelige arbeidsplasser (arbeidsmarkedsstørrelse) med kollektivtransport etter grunnkrets i Vestland fylke. 2022.

(Kilde: Tøl)

Et hovedpoeng her er at Vestland er bilbasert. En har ikke så utbygd kollektivsystem at det påvirker hvordan tettstedene fungerer som regionsentra eller at en kan argumentere med kollektivtilbud som et regionforstørrende virkemiddel. Tilsvarende kart for regionen Oslofjorden-Lillehammer (Lunke m.fl. 2022) viser områder, gjerne knyttet til togstasjoner, der arbeidsmarkedet langt på vei er like store med kollektivtransport som med bil. Dette finnes ikke i Vestland. Samtidig ser det ut til at kollektivtilbudet i Vestland er rimelig godt fordelt i forhold til befolknings- og arbeidsplasskonsentrasjoner. Det er ikke sånn at en kan peke på noen deler av fylket som har «for svakt» eller «for godt» tilbud i forhold til andre deler av fylket – det ser ut til at tilbudet er tilpasset de regionale forholdene (uten at våre data sier noe om de helt lokale forholdene).

Figur 4.8: Prosentvis nedgang i tilgjengelige arbeidsplasser (arbeidsmarkedsstørrelse) når en bytter ut bil med kollektivtransport etter grunnkrets i Vestland fylke, 2022.

(Kilde: Tøl)

4.4 Tilgjengelighet

Data om antall virksomheter og sysselsetting gir imidlertid ikke hele bildet. Tjenester må også være tilgjengelig. Sentraliseringstrender bidrar til at region- og kommunesentra klumper flere tjenester, og da er det også viktig å se på reisetider og reiseavstander til ulike tjenester for å vurdere om regionsentra tilfredsstillende tjener behov til et forholdsvis større omland.

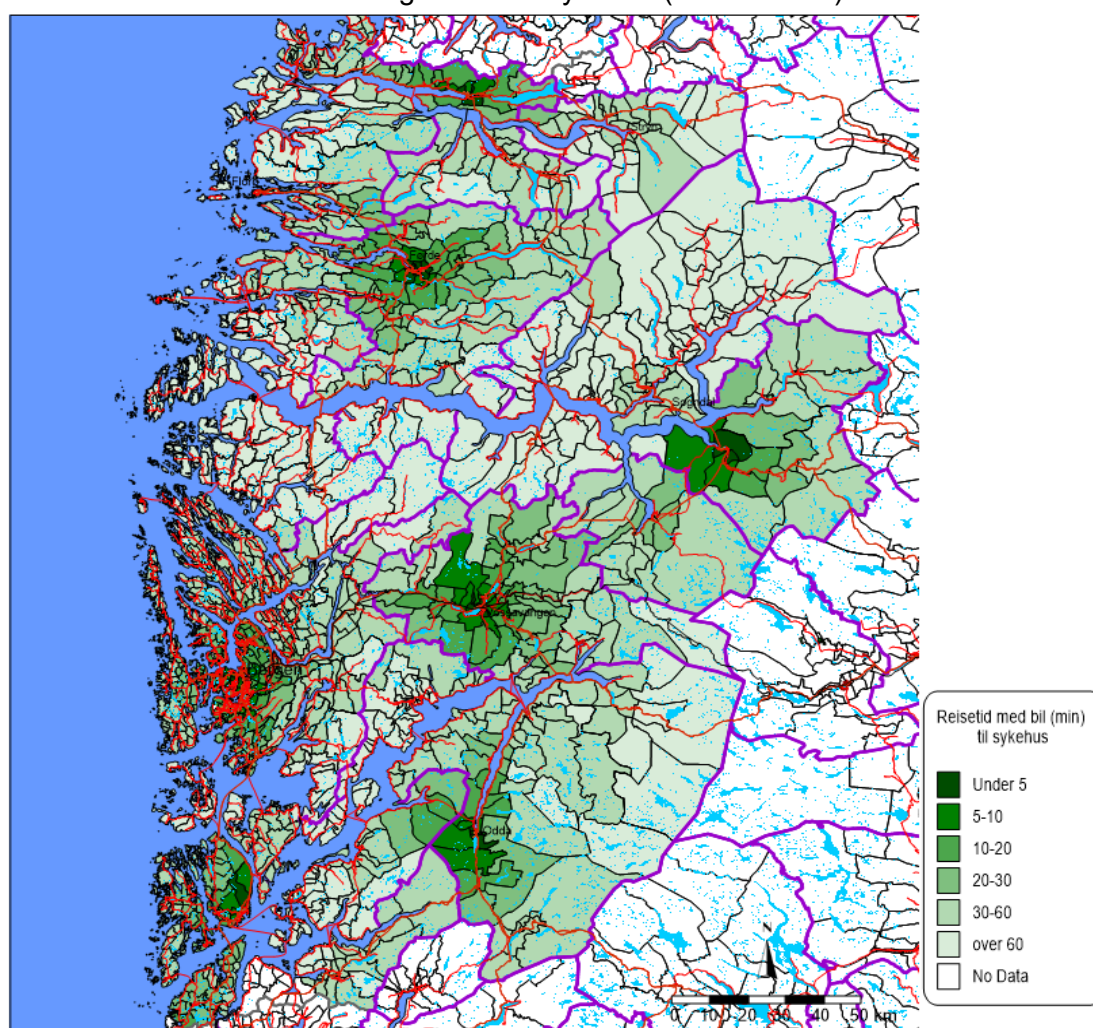
Et mål på tilgjengelighet til en tjeneste i en kommune kan være gjennomsnittlig reisetid som befolkningen bruker til å nå nærmeste tjeneste. I vedlegg tabell v11 og v12 viser vi beregnet gjennomsnittlig reisetid med bil til viktige besøksretta lokale og regionale tjenester, og i vedleggstabellene v13-v15 viser vi beregna gjennomsnittlige reisetider med andre transportformer (kollektiv, gange og sykkel) til besøksretta lokale tjenester. Fargekoden går fra rødt (lengre reisetid) til grønt (kortere reisetid) for hver tjeneste, relativt til reisetiden i de andre regionene.

Hvordan mønsteret er kan også presenteres i kart. De fleste av kart vi presenterer her tar som utgangspunktet reisetider med bil, siden det er denne mobilitetsform som dominerer på Vestlandet. Samtidig tenker vi at det også er relevant å se på tilgjengelighet med andre transportmåter, ikke minst med tanke på at regional plan skal bidra til reduserte

klimagassutslipp og at ikke alle har tilgang til bil. Derfor har vi også valgt å framstille reisetider med kollektivtransport og sykkel til enkelte tjenester samt gangreiseavstander til et fåtall av tjenester.

I tråd med en del generelle utviklingstrekk (se omtale i kapittel 6), kan viktighet av tilgjengelighet til enkelte tjenester forventes å variere i framtida. Tilgjengelighet til noen tjenester som for eksempel visse typer detaljhandel eller biblioteker kan bli mindre viktige som følge av økt digitalisering og netthandel. Samtidig kan det forventes at tilgjengelighet til helsetjenester blir viktigere med en aldrende befolkning. Figurene 4.9-4.11 nedenfor viser derfor reisetider til nærmeste helserelaterte tjenester fra alle grunnkretser i Vestlandet. For sykehus og ambulansetjenester har vi begrenset framstilling til reisetider med bil, mens for spesialiserte legetjenester presenterer vi reisetider med både bil og kollektivtransport. Grenser til BA-regioner er farget i lilla.

Figur 4.9: Reisetid (i minutter) med bil fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med allmennlig somatisk sykehus (nace 86.101).

(Kilde: TØI)

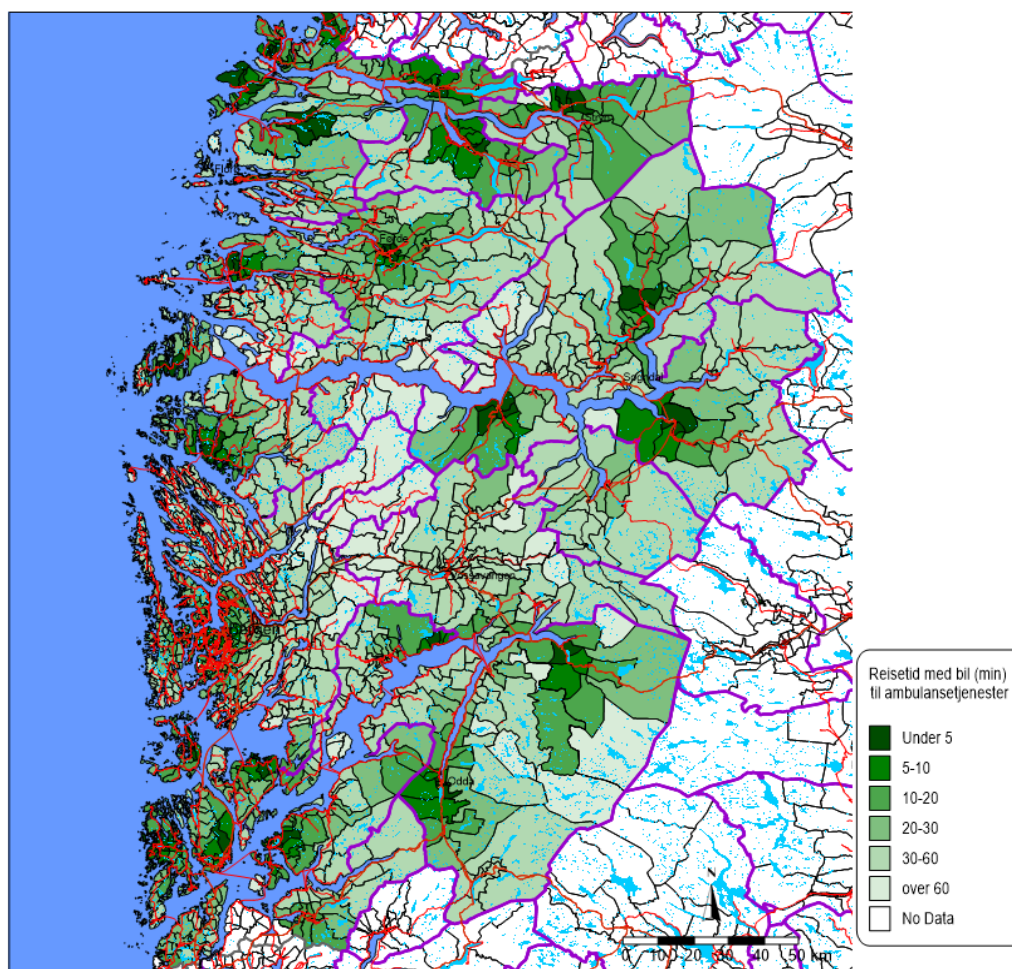
Slik det framgår av figur 4.9 er reisetider til nærmeste sykehus lavest for de som bor nær sykehussentre lokalisert i Bergen, Førde (Sunnfjord BA) Leirvik (Stord BA), Vossevangen (Voss BA), Lærdal (Årdal BA), Nordfjord (Kinn BA) og Odda (Ullensvang BA). Med unntak av Ullensvang er alle disse BA-regioner som tilhører de største / mest sentrale regionklasser. Videre er fem av disse sykehussentre lokalisert i kommunesentre i sine respektive BA-regioner, mens de andre to ligger i kommuner – Lærdal og Stad – som tilhører BA-regioner

(Årdal og Kinn) uten en kommunesentre. Lengste reisetider har de som bor innerst mot østgrensa i Ullensvang BA-region, sør (Gulen, Sunnfjord og Vik BA-regioner) og i enkelte områder nord fra Søgnefjord (Solund BA region), nordvest i Sogndal BA-region og i deler av Kvam og Kvinnherad BA-regioner. Dermed viser også figuren at reisetider til sykehus er lengst i BA-regioner som tilhører minste / minst sentrale regionklasser, men også at tilgjengelighet varierer relativt mye innen relativt store og sentrale BA-regioner, slik det er tilfelle med Sunnfjord BA-region. Videre ser vi i figur 4.8 at i enkelte tilfeller betjener disse sykehussentrene områder som ligger utenfor sin BA-region bedre enn sitt eget omlandet. Dette er for eksempel tilfelle med Odda sykehus.

Det kan være nyttig å se kart fra figur 4.9 i relasjon med befolkningsutvikling presentert i kapittel 5. Vi ser for eksempel at reisetider med bil til sykehus kan være lengre enn 30 og 60 minutter fra kommuner som har opplevd en sterk befolkningsvekst i siste årene som for eksempel Alver og Sogndal. Videre er det også relativt lange reisetider fra enkelte områder i omlandet til Sunnfjord og Voss BA-region som viser å ha en aldrende befolkning.

Figur 4.10 viser tilsvarende reisetider for ambulansetjenester. Sammenlignet med 4.9 ser vi her flere grunnkretser med korte reisetider (under 5 minutter) og at disse er relativt godt spredt i fylket. Områder med korteste reisetider overlapper i stor grad med de som også har korteste reisetid med bil til sykehus med unntak av Vossevangen som har lengre reisetider for ambulansetjenester enn nabo BA-regionene som er mindre sentrale (Vik og Kvam). I tillegg er det

Figur 4.10: Reisetid (i minutter) med bil fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med ambulansetjenester (nace 86.907).

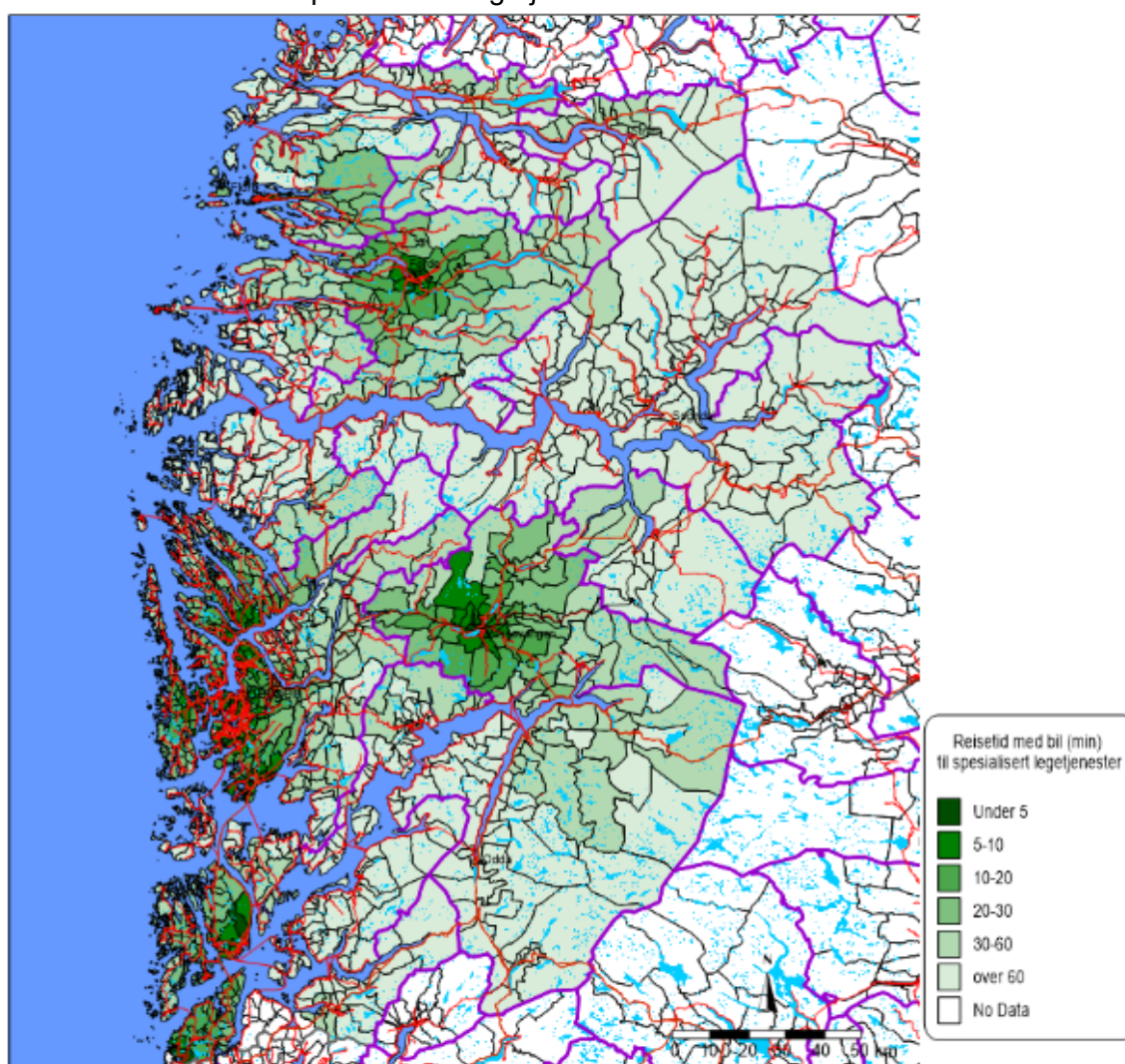

(Kilde:TØI)

mange flere andre områder i fylket med kortere reisetid for ambulansetjenester enn det var tilfelle for sykehustjenester. Mange av disse ligger rundt mellomstore og små byer (eks. Førde og Sogndal), men det er også mange i småsenter-regioner (Vik, Kvam, Gloppen, Stryn, Kvinnherad og Austevoll) og spredtbodde regioner (Gulen, Solund og Tysnes) har kort reisetid for ambulansetjenester. Til tross for at ambulansetjenester er godt spredt i fylket, er det også områder med meget lang reisetid (over 60 minutter) som i omlandet til Bergen, i Alver og Fjaler BA samt i deler av Sunnfjord BA.

Figurene 4.11 og 4.12 viser reisetider til nærmeste spesialisert legetjenester fra alle grunnkretser i Vestlandet. Figurene illustrerer to hovedpoeng: a) det er veldig få grunnkretser med korte reisetider til disse tjenester og b) tilgjengelighet er vesentlig dårligere for de som er avhengig av å reise med kollektiv. Korteste reisetider til disse grunnkretser har de som bor i BA- regioner Bergen, Stord, Voss og Sunnfjord samt Sveio.

Figur 4.11: Reisetid (i minutter) med bil fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med spesialiserte legetjenester²².

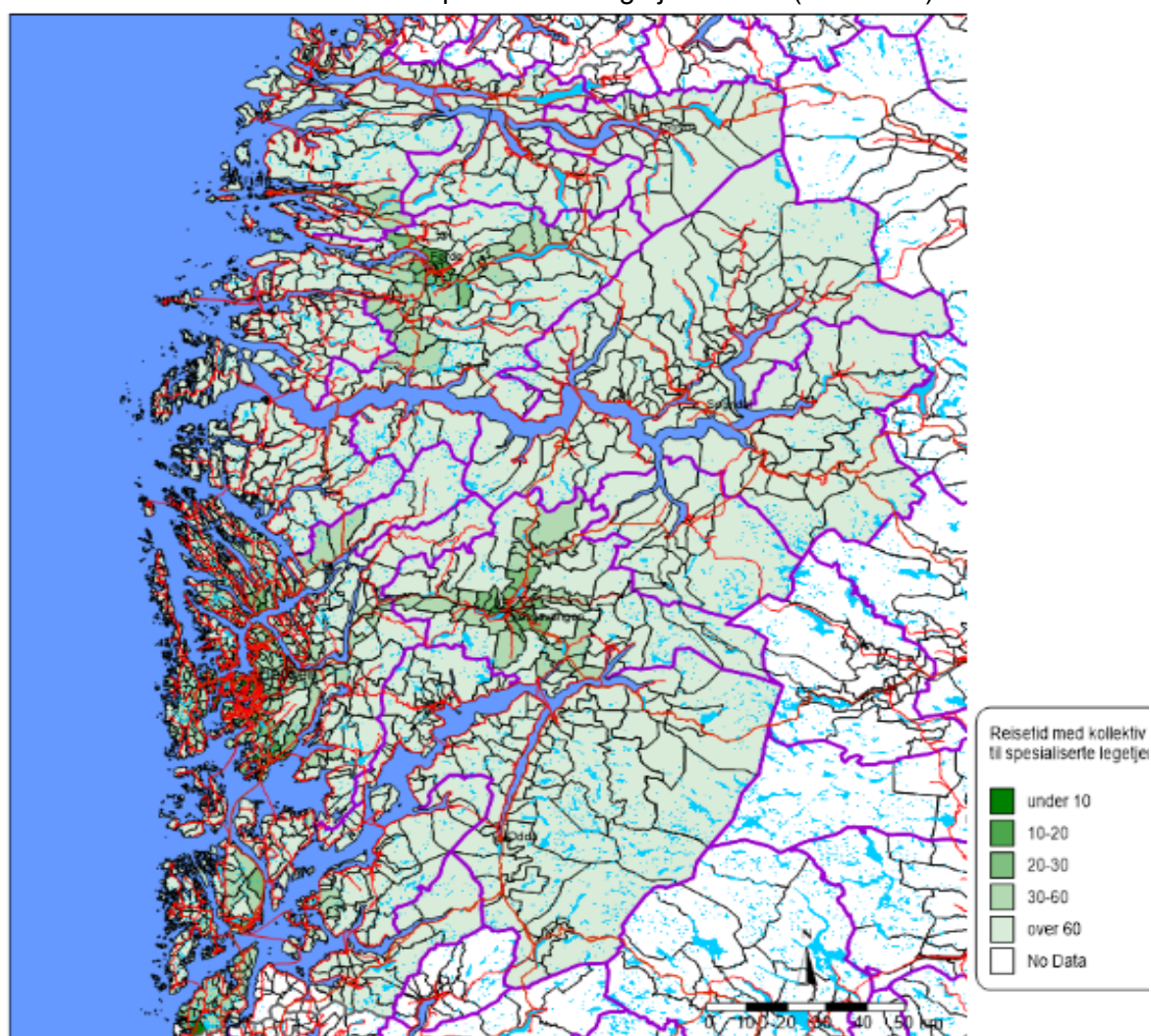

(Kilde:TØI)

²² Spesialiserte legetjenester (med nacekoder) består her av virksomheter med over 3 sysselsatte innen (86.102) Somatiske spesialsykehus, (86.103) Andre somatiske spesialinstitusjoner, (86.212) Somatiske poliklinikker og (86.221) Spesialisert legetjeneste, unntatt psykiatrisk legetjeneste.

Som omtalt i kapittel 2 kan man framover forvente en forsterket steds- og regionkonkurrans for å beholde og tiltrekke seg unge voksne og barnefamilier. Videre peker analysen presentert i kapittel 5 at spredtbodde regioner har store utfordringer med å øke sin bostedsattraktivitet (med den mest negative folketallsutviklingen av alle regionklassene, til tross for relative store tilvekstrater av arbeidsplassen i forhold til sin størrelse/sentralitet). Muligheter for å ta tak i denne utfordringen finnes, særlig når man tar hensyn til at en økt innslag av fjernarbeid (hjemmekontor) koblet til en diversifisering i kompetanse som etterspores i arbeidsmarkedet (f.eks. økning i kunnskapsintensive forretningstjenester) kan åpne for at mindre byregioner blir mer og mer attraktive for en mer flerfoldig befolkning. Samtidig kan de som velger å flytte til mindre byregioner kan også ha høyere og/eller ulike forventninger om tilgjengelig tjenestetilbud. For å lykkes med å tiltrekke seg unge voksne og barnefamilier, vil derfor trolig være viktig å tilrettelegge for at et tjenester rettet mot disse og eventuell andre tjenester som går utover det som man tradisjonelt har vurdert som grunnleggende, er tilgjengelig innen et rimelig reisetid/avstand. I vedlegget har vi derfor valgt å presentere flere kart til type tjenester som kan være relevante i denne sammenheng: videregående skoler, kultur- og sportstjenester.

Figur 4.12: Reisetid (i minutter) med kollektiv fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med spesialiserte legetjenester²³ (Kilde: TØI).

²³ Se note 22.

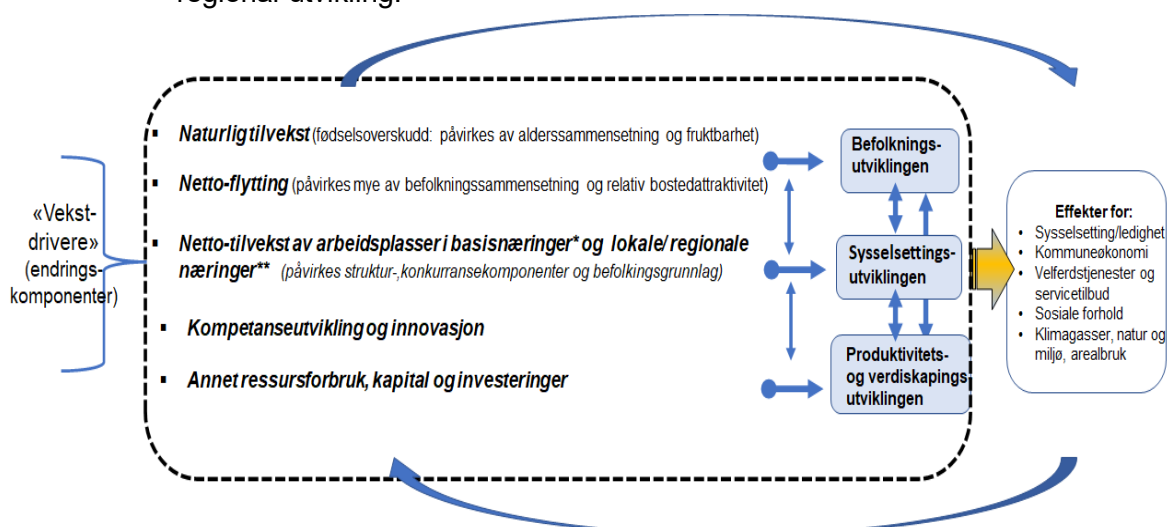
5 Demografiske og økonomiske strukturer og utviklingstrekk i de mindre byregionene, senter og omland, det siste tiåret

I kapitlet ser vi nærmere på noen viktige demografiske og næringsmessige strukturer, utviklingstrekk og endringskomponenter som kjennetegner fylkets mindre byregioner, deres senter- og omlandkommuner. Dette gir samtidig et lite innblikk i noen viktige strukturelle forhold i nåtid som legger en del føringer på framtidige senter- og omlandstrukturer samt utfordringer og muligheter som mindre byregioner av ulike typer står overfor.

Kapitlet er *avgrenset* ved at vi belyser strukturer, utviklingstrekk og endringskomponenter når det gjelder temaene demografi, næringer/sektorforhold, sysselsetting og arbeidsplasser. Dette brukes også for å belyse grader av sammenhenger mellom folketalls- og arbeidsplassutviklingen i regionene, og enkelte årsaksfaktorer bak den ujevne utviklingen mellom enkelte av de mindre byregionene uavhengig av sentralitet og størrelse.

Bak utvalg og avgrensning av temaer ligger en forenklet modell for forståelsen av sentrale strukturer og endringskomponenter som virker inn på vekstrater i folketall og arbeidsplasser, og samspill mellom disse, i BA-regionene (se figur 5.1).

Figur 5.1: Illustrasjon av noen sentrale vekst drivere og endringskomponenter bak regional utvikling.

*Primær, industri, turisme, deler av KIFT, statlig/fylkeskomm (eksterne markeder/inntektskilder)

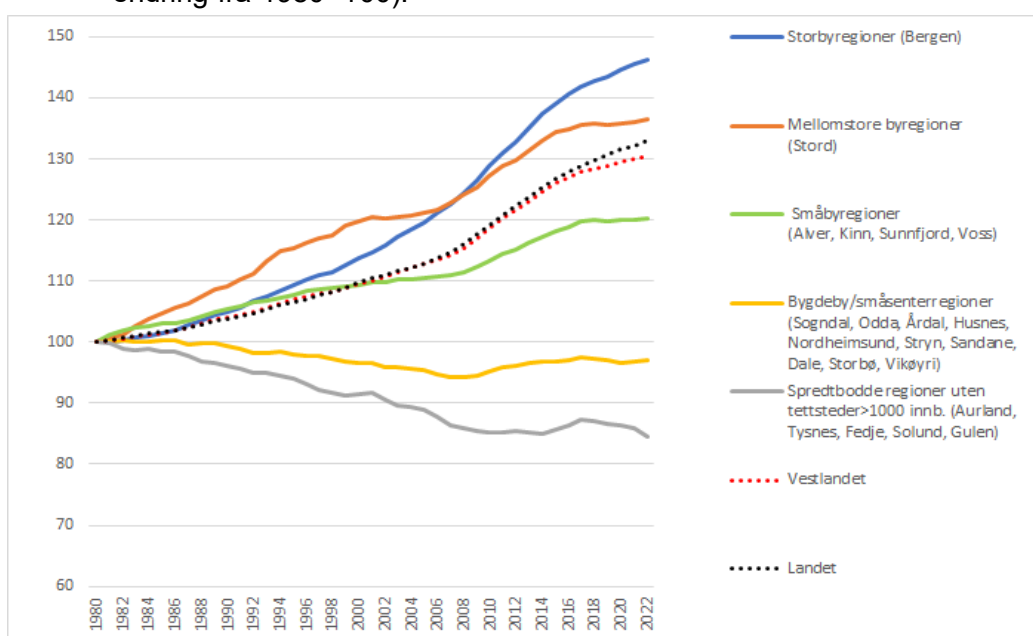
**Handel, pers.priv.service, bygg/anlegg, kommunal tjenesteyting (lokale/regionale inntektskilder)

5.1 Demografi, strukturer og utviklingstrekk

Generelle strukturer og utviklingstrekk

Som tidligere omtalt utgjør de mindre byregioner en bærebjelke i det vestlandske bosettingsmønsteret, dvs. 35 prosent av fylkets befolkning bor i slike regioner og dette er stort sett alle unntatt de som da bor i fylkets storbyregion (Bergen BA). Som vi så av figur 3.1 har andelen av befolkning i fylket som bor i mindre byregioner blitt noe redusert de siste 40 årene, men denne andelsreduksjonen skyldes at storbyregionens vekst har vært større og økt sin andel på bekostning av fylket forøvrig. Men det har også vært en klar folketallsvekst i fylkets små- og mellomstore byregioner de siste 40 årene (se figur 5.2), stabilt nivå i bygdeby- og småsenterregionene men noe nedgang i klassen spredtbodde regioner.

Figur 5.2: Folketallsutviklingen for regionklassene 1980-2022 i Vestland (prosentpoeng endring fra 1980=100).

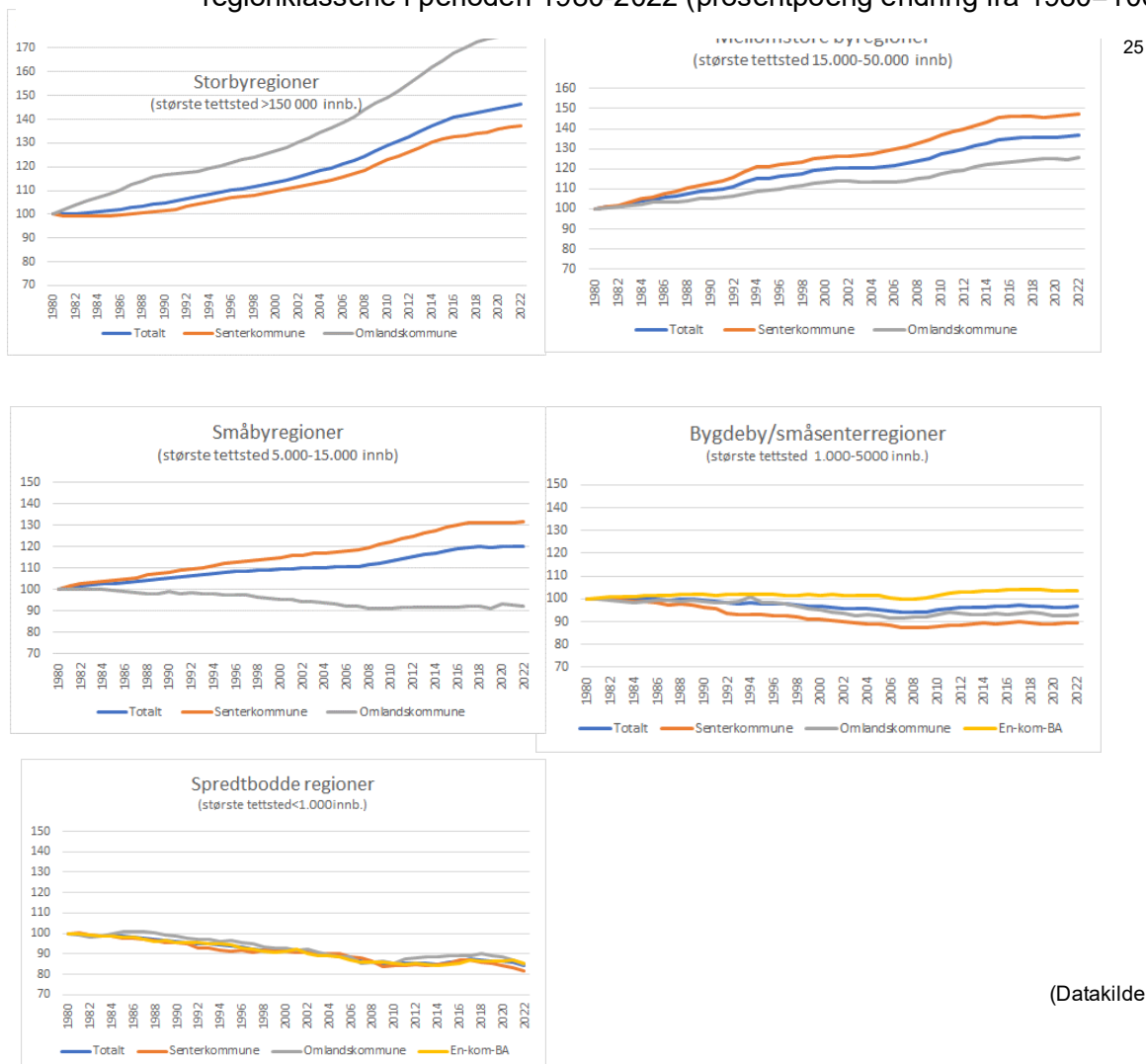

(Datakilde: SSB)

Når det gjelder befolkningsutviklingen i senter- og omlandskommunene varierer denne mye med regionklassens sentralitet, det vil her si etter størrelsen på største by/tettsted i regionen (figur 5.3). Vi ser at i storbyregionen (Bergen BA) er vekstratene i omlandskommunene klart større enn i senterkommunen. Dette er omvendt for de små- og mellomstore byregionene der senterkommunen har hatt en klart høyere vekstrate enn omlandskommunene. Dette gjelder i mindre grad for bygdeby- og spredtbodde regioner som knapt har særlige forskjeller i vekstrater mellom senter- og omlandskommuner. Slik sett er det bare i gruppen små- og mellomstore byregioner at senterkommunen har noe karakter av å være et tydelig befolkningsmessig «vekstsenter» for regionen sin.

Når vi videre ser de bakenforliggende endringskomponentene til befolkningsutviklingen kommer noen interessante differensierte mønstre fram (figur 5.4 og 5.5). I figur 5.4. ser vi at befolkningsveksten i de mindre byregionene må tilskrives høy (netto-) innvandring²⁴pluss et

Figur 5.3: Befolkningsutviklingen i senter- og omlandskommunene i de ulike regionklassene i perioden 1980-2022 (prosentpoeng endring fra 1980=100).

(Datakilde: SSB)

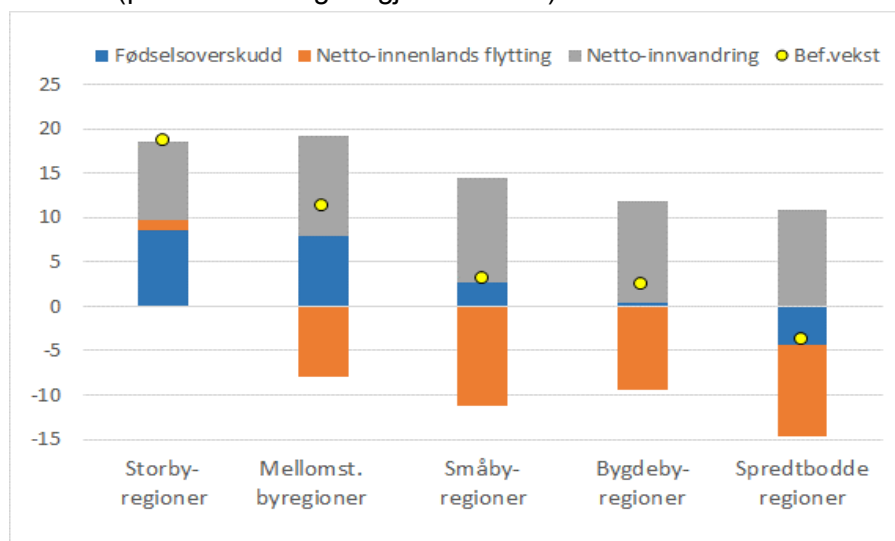
betydelig fødselsoverskudd. Dette har samlet overgått et betydelig innenlandsk flyttetap fra de mindre byregionene til landet for øvrig. Ser vi på befolkningsveksten bare i småby- og bygdebyregionene skyldes dette i all hovedsak høy (netto-) innvandring ettersom fødselsoverskuddet har svært beskjedent her. Det er også grunn til å merke seg at det innenlandske flyttetapet for disse regionene har vært betydelig. Underlagsdata og annen forskning kan tyde på at mye av flyttetapet disse mindre byregionene i hovedsak har vært til storbyregioner i landet. Dette gjelder både blant unge personer født i landet og enkelte grupper innvandrere (særlig flykninger) (Tønnessen 2022).

²⁴På fylkesnivå har veksten i innvandring etter årsak vært fordelt slik mellom 2006-17: arbeidsinnvandring (fra 2.500 til 20.000 pr. år), familiegjennforening (fra 6.000-17.000 per år) og flykninger (fra 10.000-19.000 per år) (kilde: Vestlandsstatistikk og utviklingstrekk). Hoveddelen av veksten har vært knyttet til arbeidsinnvandring fra Europa (størst fra Polen, Litauen).

²⁵ Småbyregionen Alver BA er her lagt inn i storbyregionen Bergen BA på grunn av nærhet og sterk påvirkning på befolkningsutviklingen.

Når vi ser på endringskomponentene i senter- og omlandskommunene til små- og mellomstore byregioner (figur 5.5) ser vi at senterkommunene har høyere fødselsoverskudd enn omlandskommunene. Dette skyldes nok primært at andelen unge voksne i senterkommunene er høyere enn i omlandskommunene. Når det gjelder bygdebyregionene har

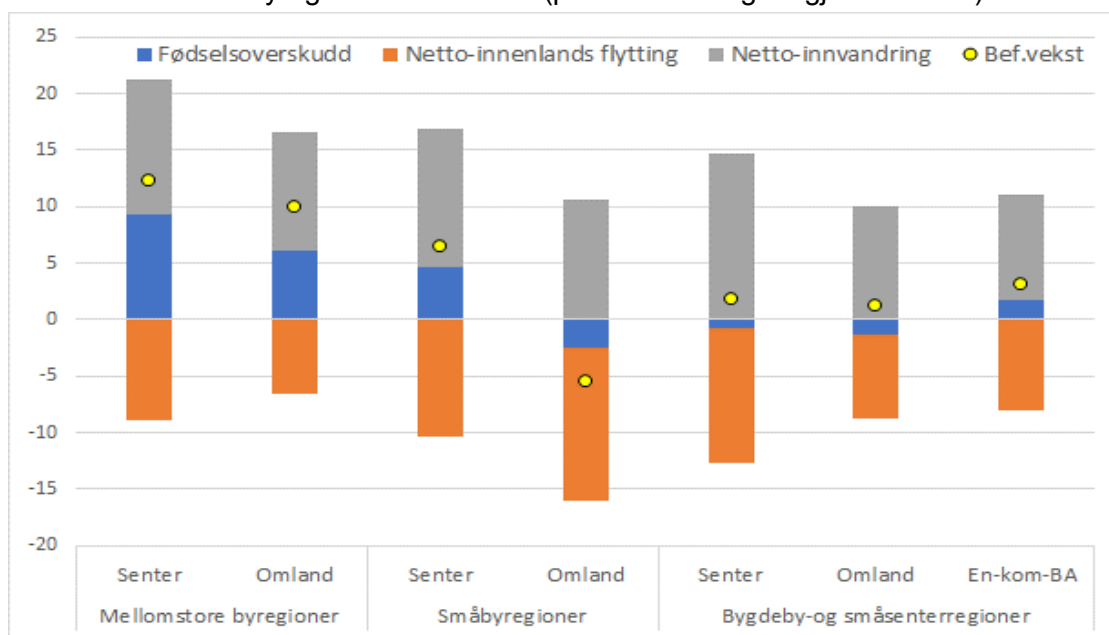
Figur 5.4: Endringskomponentene bak befolkningsutviklingen i regionklassene 2006 - 2021 (prosent endring av gj.sn.folketal).

(Datakilde: SSB)

både senter- og omlandskommunene noe fødselsunderskudd. I denne regionklassen har imidlertid en-kommune BA-regionene fødselsoverskudd (dvs. 4 av 5 kommuner, men her trekker særlig Austevoll opp gruppen). Når det gjelder flyttetapet innlands har det vært særlig stort for småbyregionenes omlandskommuner, men også for senter- og omlandskommuner samt en-kommune-BA i klassen bygdeby- og småsenterregioner.

Figur 5.5: Endringskomponentene bak befolknings-utviklingen i senter og omland i mindre byregioner 2006-2021 (prosent endring av gj.sn.folketal).

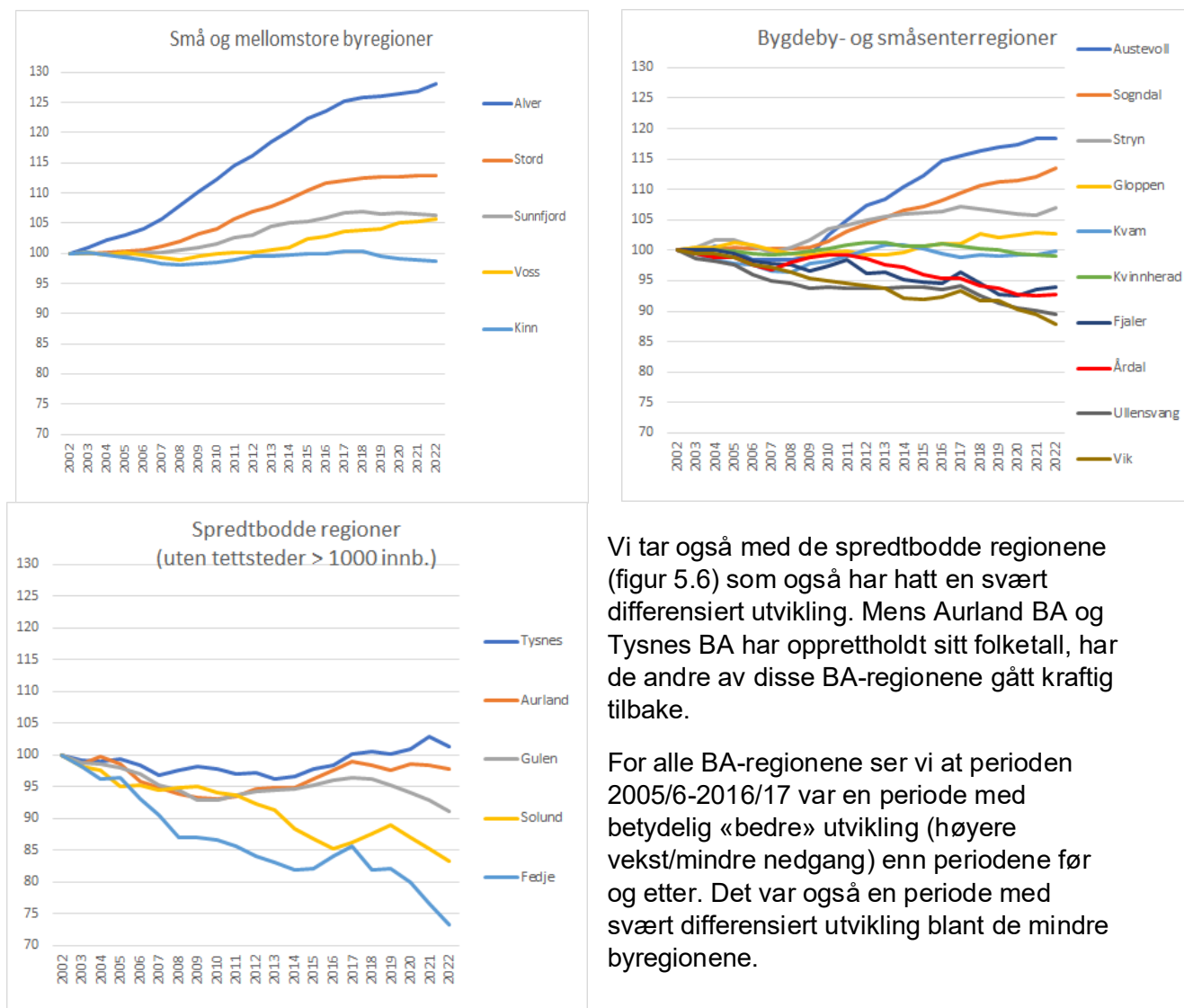

(Datakilde: SSB)

Struktur og utvikling i de enkelte mindre byregionene (BA)

I det følgende skal vi se nærmere på befolkningsutviklingen og endringskomponentene for hver av de mindre byregionene, deres sentre og omland. Av figur 5.6 ser vi den relative folketallsutviklingen i perioden 2002-2022, og vi ser en ulik utvikling blant de 15 mindre byregionene. Alver BA, Austevoll BA, Stord BA og Sogndal BA er i en klasse for seg med høy vekst i perioden. Svakest utvikling har Vik BA, Årdal BA, Ullensvang BA og Fjaler BA hatt med noe reduksjon i folketallet de siste tyve årene.

Figur 5.6: Utvikling i folketall 2002-22 for hver av de mindre byregionene i Vestland (prosentpoeng endring fra 2002=100).

(Datakilde: SSB)

I det følgende skal vi se nærmere på folketall, befolkningsstrukturer og endringskomponenter i de enkelte BA-regionene og senterkommunene

Om vi først starter på aggregerte nivåer for BA-regionene sortert etter regionrådene ser vi at i alle BA-regionene og de ulike delområdene til regionrådene har innvandringskomponenten gitt en klart vekstbidrag til befolkningsutviklingen (tabell 5.1). Samtidig har nesten like mange av BA-regionene hatt et betydelige innenlands flyttetap. Videre har om lag halvparten av BA-regionene hatt fødselsunderskudd og de øvrige fødselsoverskudd. Variasjoner i sistnevnte skyldes mye ulike befolkningsstrukturer (særlig aldersfordelingen).

Tabell 5.1: Folketall, befolkningsstrukturer og endringskomponenter i BA-regionen i ulike delområder (regionråd) i Vestland.

Regionråd (alt. BA)	BA-region	Region klasse	2006-21 (% av gj.snitt. i folketall 2006-21)											
			Folketall 2021(K4)	Relative endringer (%) 2006- 21	Abs. endri ng 2006- 21	Gj.snittl. årlige endr.rat er 2006- 15	Gj.snittl. årlige endr.rat er 2015- 21	Fødsels- oversku dd	Innlandsk flytting	Utenlands flytting	Eldre/unge (andel>65år/ andel 0-19 år) (2021)	Kvinneand el (2021)	Innvandrer- andel (2020)	UoH- utdannede (andel 2019)
Vestland fylke			641 292	14,2	79 588	1,2	0,4	6,5	-2,6	9,8	0,8	49,3	12,4	34,3
Bergen (-BA)	Bergen-BA	Storby	395 490	19,4	64 280	1,7	0,7	8,7	0,7	9,1	0,7	49,5	13,8	38,6
Fjordane	Kinn-BA	Småby	30 179	0,3	85	0,2	-0,2	1,3	-13,4	11,8	0,9	48,8	11,7	25,4
	Sunnfjord-BA	Småby	29 032	6,2	1 699	0,6	0,1	5,8	-12,4	12,1	0,8	48,9	9,0	30,8
	Stryn-BA	Bygdeby	7 207	7,5	501	0,8	0,1	3,3	-13,3	15,9	0,9	48,6	15,5	25,7
	Gloppen-BA	Bygdeby	5 875	2,7	152	0,1	0,3	-0,8	-7,1	9,4	0,9	49,1	9,9	31,7
	Fjaler-BA	Bygdeby	4 191	-3,9	-171	-0,3	-0,1	-5,2	-10,4	11,0	1,0	49,0	12,7	26,2
	Solund-BA	Spredt	768	-11,8	-103	-1,1	-0,4	-10,2	-22,5	19,5	1,6	48,3	14,5	23,0
Sogn	Sogndal-BA	Bygdeby	17 343	13,3	2 039	0,9	0,8	4,7	-5,1	13,4	0,8	49,2	10,0	36,3
	Årdal-BA	Bygdeby	7 321	-4,2	-323	-0,2	-0,5	-2,7	-15,2	12,8	1,2	48,3	9,8	24,0
	Vik-BA	Bygdeby	2 560	-9,7	-275	-0,6	-0,8	-5,8	-13,6	8,7	1,3	49,4	10,5	24,5
	Aurland-BA	Spredt	1 766	3,0	51	0,3	0,0	-3,5	-9,3	14,8	1,1	49,2	15,6	28,7
Hardanger	Ullensvang-BA	Bygdeby	11 818	-5,8	-723	-0,2	-0,7	-5,7	-16,2	15,0	1,2	49,6	10,5	24,8
	Kvam-BA	Bygdeby	8 497	3,2	267	0,3	0,0	0,4	-7,4	9,4	1,0	49,2	10,3	26,9
Voss (-BA)	Voss-BA	Småby	16 926	6,5	1 026	0,4	0,5	-0,2	-5,4	11,1	1,0	49,8	9,2	29,8
Nord- hordaland	Alver-BA	Småby	32 860	21,1	5 716	1,9	0,6	7,9	5,0	7,3	0,8	48,7	9,1	24,4
	Gulen-BA	Spredt	3 859	-4,4	-178	0,1	-0,9	-4,0	-11,6	9,1	1,2	48,8	9,9	21,8
	Fedje-BA	Spredt	502	-19,0	-118	-0,8	-2,1	-10,2	-20,7	7,2	1,5	50,8	9,9	23,4
Sunn- hordaland	Stord-BA	Mellomst.b	34 097	11,3	3 458	1,1	0,2	7,9	-7,9	11,3	0,7	48,8	10,3	28,0
	Kvinnherad-BA	Bygdeby	13 017	-0,1	-15	0,2	-0,3	1,5	-7,2	5,6	1,0	49,4	7,4	24,0
	Sveio (del av Haugesund-BA)	Storby	5 775	21,2	1 011	1,9	0,5	8,4	2,6	7,9	0,7	47,4	10,3	25,2
	Austevoll-BA	Bygdeby	5 283	20,4	894	1,8	0,5	8,8	-1,4	10,9	0,7	48,2	11,0	24,1
	Etne (del av Vindafjord-BA)	Bygdeby	4 043	4,8	185	0,7	-0,3	2,4	-6,8	8,7	0,9	47,7	9,5	23,2
	Tysnes-BA	Spredt	2 883	4,7	130	0,2	0,5	-2,8	-3,4	9,2	1,2	49,5	9,1	23,2

(Datakilde: SSB)

På de to følgende sidene er det detaljerte oversikter over alle BA-regionenes befolkningsutviklingen og endringskomponenter 2006-21 (tabell 5.2) samt egenskaper ved deres befolkningsstrukturer og -grupper siste årene (tabell 5.3). Disse oversiktene viser et bilde der det på den ene siden er en viss sentralitetsdimensjon med hensyn til befolkningsutvikling, endringskomponenter og strukturer for BA-regionene betinget av regionklassen de tilhører. På den annen side ser vi at regionklassens og BA-regionenes sentralitet/størrelse på ingen måten determinerer befolkningsutviklingen og endringskomponentene bak. Vi ser det er vel så stor spennvidde i vekstratene i folketallet mellom ulike BA-regioner internt i hver av undergruppene av de mindre byregionene, som det er mellom BA-regioner tilhørende de ulike undergruppene. Sentralitets- og størrelsesdimensjonen ser muligens ut til å gi større generelle vekstfordeler når BA-regioner går over en størrelse på 30 000 innbyggere, dvs. det gjelder mellomstore og større byregioner.

Tabell 5.2: Befolkningsutvikling og endringskomponenter de siste 15 årene i BA-regionene, senter og omland.

		Folketallet og endringer						Endringskomponentene 2006-21 (% av gj.snitt. i folketall i perioden)				
		Folketall 2021(K4)	Prosent endring 2006-21	Absolutt endring 2006-21	Gj.snittl. årlege endr. rater 2006-21	Gj.snittl. årlege endr. rater 2006-15	Gj.snittl. årlege endr. rater 2015-21	Fødsels- overskudd	Innlandsk flytting	Utenlands flytting	Total befolknings- endring (sum endr. komp.)	
Vestland fylke i alt		641 292	14,2	79 588	0,9	1,2	0,4	6,5	-2,6	9,8	13,6	
Storbyregionen		395 490	19,4	64 280	1,3	1,7	0,7	8,7	0,7	9,1	18,4	
Bergen-BA	Totalt	395 490	19,4	64 280	1,3	1,7	0,7	8,7	0,7	9,1	18,4	
	Senter	286 930	17,3	42 310	1,2	1,5	0,6	8,2	-1,6	10,0	16,6	
	Omland	108 560	25,4	21 970	1,7	2,1	0,9	10,0	7,0	6,5	23,5	
Mellomstore byregioner		34 097	11,3	3 458	0,8	1,1	0,2	7,9	-7,9	11,3	11,3	
Stord-BA	Totalt	34 097	11,3	3 458	0,8	1,1	0,2	7,9	-7,9	11,3	11,3	
	Senter	18 919	12,3	2 069	0,8	1,3	0,1	9,3	-8,9	12,0	12,3	
	Omland	15 178	10,1	1 389	0,7	0,9	0,3	6,1	-6,6	10,4	9,9	
Småbyregioner		108 997	8,5	8 526	0,6	0,8	0,2	4,2	-6,6	10,5	8,1	
Alver-BA	Totalt	32 860	21,1	5 716	1,4	1,9	0,6	7,9	5,0	7,3	20,2	
	Senter	29 593	21,9	5 325	1,5	1,9	0,6	8,5	5,4	7,0	21,0	
	Omland	3 267	13,6	391	0,9	1,4	0,1	2,2	0,7	10,6	13,5	
Kinn-BA	Totalt	30 179	0,3	85	0,0	0,2	-0,2	1,3	-13,4	11,8	-0,3	
	Senter	17 131	-1,6	-274	-0,1	0,4	-0,8	2,7	-14,9	12,9	0,8	
	Omland	13 048	2,8	359	0,2	-0,0	0,5	-0,5	-11,4	10,2	-1,8	
Sunnfjord-BA	Totalt	29 032	6,2	1 699	0,4	0,6	0,1	5,8	-12,4	12,1	5,5	
	Senter	22 116	11,9	2 346	0,8	1,1	0,3	9,5	-10,6	12,3	11,3	
	Omland	6 916	-8,6	-647	-0,6	-0,6	-0,6	-5,1	-17,8	11,5	-11,5	
Voss-BA	Totalt	16 926	6,5	1 026	0,4	0,4	0,5	-0,2	-5,4	11,1	5,5	
	Senter	15 875	7,5	1 112	0,5	0,4	0,6	0,3	-5,0	11,1	6,4	
	Omland	1 051	-7,6	-86	-0,5	-0,2	-1,0	-7,7	-11,1	10,6	-8,2	
Bygdeby- og småsenterregioner		83 112	2,9	2 346	0,2	0,3	0,0	0,4	-9,4	11,4	2,4	
Sogndal-BA	Totalt	17 343	13,3	2 039	0,9	0,9	0,8	4,7	-5,1	13,4	13,0	
	Senter	12 097	16,1	1 677	1,1	1,1	1,0	6,1	-6,0	15,7	15,8	
	Omland	5 246	7,4	362	0,5	0,5	0,5	1,5	-3,0	8,4	6,9	
Ullensvang-BA	Totalt	11 818	-5,8	-723	-0,4	-0,2	-0,7	-5,7	-16,2	15,0	-6,9	
	Senter	10 903	-6,2	-723	-0,4	-0,2	-0,8	-5,9	-17,1	15,4	-7,6	
	Omland	915	0,0	0	0,0	0,1	-0,2	-3,9	-5,1	10,7	1,7	
Årdal-BA	Totalt	7 321	-4,2	-323	-0,3	-0,2	-0,5	-2,7	-15,2	12,8	-5,1	
	Senter	5 204	-5,2	-287	-0,3	-0,3	-0,5	-2,5	-17,3	13,4	-6,5	
	Omland	2 117	-1,7	-36	-0,1	0,1	-0,4	-3,0	-9,8	11,1	-1,7	
Kvinnherad-BA	En-kom-BA	13 017	-0,1	-15	-0,0	0,2	-0,3	1,5	-7,2	5,6	-0,1	
Kvam-BA	En-kom-BA	8 497	3,2	267	0,2	0,3	0,0	0,4	-7,4	9,4	2,3	
Stryn-BA	En-kom-BA	7 207	7,5	501	0,5	0,8	0,1	3,3	-13,3	15,9	5,9	
Gloppen-BA	En-kom-BA	5 875	2,7	152	0,2	0,1	0,3	-0,8	-7,1	9,4	1,6	
Austevoll-BA	En-kom-BA	5 283	20,4	894	1,4	1,8	0,5	8,8	-1,4	10,9	18,2	
Vik-BA	En-kom-BA	2 560	-9,7	-275	-0,6	-0,6	-0,8	-5,8	-13,6	8,7	-10,7	
Fjaler-BA	Totalt	4 191	-3,9	-171	-0,3	-0,3	-0,1	-5,2	-10,4	11,0	-4,6	
	Senter	2 901	1,1	31	0,1	-0,2	0,4	-4,2	-4,9	9,8	0,6	
	Omland	1 290	-13,5	-202	-0,9	-0,7	-1,3	-7,3	-21,3	13,4	-15,1	
Spredbodde regioner		9 778	-2,2	-218	-0,1	-0,0	-0,4	-4,4	-10,3	10,9	-3,9	
Aurland-BA	En-kom-BA	1 766	3,0	51	0,2	0,3	0,0	-3,5	-9,3	14,8	2,0	
Tysnes-BA	En-kom-BA	2 883	4,7	130	0,3	0,2	0,5	-2,8	-3,4	9,2	2,9	
Fedje-BA	En-kom-BA	502	-19,0	-118	-1,3	-0,8	-2,1	-10,2	-20,7	7,2	-23,7	
Solund-BA	En-kom-BA	768	-11,8	-103	-0,8	-1,1	-0,4	-10,2	-22,5	19,5	-13,2	
Gulen-BA	Totalt	3 859	-4,4	-178	-0,3	0,1	-0,9	-4,0	-11,6	9,1	-6,4	
	Senter	2 230	-7,3	-176	-0,5	-0,2	-1,0	-4,1	-14,7	10,7	-8,1	
	Omland	1 629	-0,1	-2	-0,0	0,5	-0,7	-3,8	-7,2	7,0	-4,0	
Kommuner i andre BA-regioner												
Haugesund-BA	Omland: Sveio	5 775	21,2	1 011	1,4	1,9	0,5	8,4	2,6	7,9	19,0	
Vindafjord-BA	Omland: Etne	4 043	4,8	185	0,3	0,7	-0,3	2,4	-6,8	8,7	4,3	
Spes. BA- detaljer	Kinn BA	Totalt	30179	0,3	85	0,0	0,2	-0,2	1,3	-13,4	11,8	-0,3
	Kinn kommune	Senter	17131	-1,6	-274	-0,1	0,4	-0,8	2,7	-14,9	12,9	0,8
	Stadt kommune	Omland	9527	8,8	768	0,5	0,0	1,4	1,7	-6,1	7,0	2,6
	Bremanger kommune	Omland	3521	-10,4	-409	-0,7	-0,2	-1,4	-5,7	-23,8	17,5	-12,0

(Datakilde: SSB)

Tabell 5.3: Befolkningsstrukturer og -grupper i BA-regionene, senter og omland.

			Folketall og endring		Befolkningsgrupper			Utdanningsnivå og studenter			
			2021(K4)	Relativ endringer (%) 2006-21	Eldre/unge (andel>65år/ andel 0-19 år) (2021)	Kvinneandel (2021)	Innvandringsandel (2020)	UoH-utdannede (andel 2019)	Fagskole-utdannende (andel 2019)	UoH-studenter i utdanningskommunen (2019)	
Vestland fylke i alt			641 292	14,2	0,8	49,3	12,4	34,3	3,3	42 402	
Storbyregionen			395 490	19,4	0,7	49,5	13,8	38,6	3,1	36 722	
	Bergen-BA	Totalt	395 490	19,4	0,7	49,5	13,8	38,6	3,1	36 722	
		Senter	286 930	17,3	0,7	49,7	15,2	42,8	3,0	36 722	
		Omland	108 560	25,4	0,6	49,1	10,0	27,0	3,6		
Mellomstore byregioner			34 097	11,3	0,7	48,8	10,3	28,0	4,1	1 453	
	Stord-BA	Totalt	34 097	11,3	0,7	48,8	10,3	28,0	4,1	1 453	
		Senter	18 919	12,3	0,7	49,1	10,6	31,3	3,6	1 453	
		Omland	15 178	10,1	0,7	48,5	9,9	23,8	4,8		
Småbyregioner			108 997	8,5	0,8	48,9	9,8	27,2	3,4	948	
	Alver-BA	Totalt	32 860	21,1	0,8	48,7	9,1	24,4	3,4		
		Senter	29 593	21,9	0,7	48,7	8,8	24,9	3,4		
		Omland	3 267	13,6	1,0	48,3	11,9	19,7	3,7		
	Kinn-BA	Totalt	30 179	0,3	0,9	48,8	11,7	25,4	3,9		
		Senter	17 131	-1,6	0,8	48,6	12,2	25,8	4,2		
		Omland	13 048	2,8	1,0	49,1	11,0	24,8	3,5		
	Sunnfjord-BA	Totalt	29 032	6,2	0,8	48,9	9,0	30,8	3,2	948	
		Senter	22 116	11,9	0,7	48,8	9,1	33,3	3,2	948	
		Omland	6 916	-8,6	1,3	49,4	8,6	23,4	3,3		
	Voss-BA	Totalt	16 926	6,5	1,0	49,8	9,2	29,8	3,0		
		Senter	15 875	7,5	1,0	49,8	8,9	29,8	2,9		
		Omland	1 051	-7,6	1,2	49,4	14,4	29,1	3,4		
Bygdeby- og småsenterregioner			83 112	2,9	1,0	49,1	10,4	27,7	3,4	3 279	
	Sogndal-BA	Totalt	17 343	13,3	0,8	49,2	10,0	36,3	2,7	3 279	
		Senter	12 097	16,1	0,8	49,2	11,0	39,7	2,5	3 279	
		Omland	5 246	7,4	0,9	49,4	7,7	28,5	3,1		
	Ullensvang-BA	Totalt	11 818	-5,8	1,2	49,6	10,5	24,8	3,0		
		Senter	10 903	-6,2	1,2	49,4	10,6	24,7	3,0		
		Omland	915	0,0	1,1	51,1	10,2	25,5	3,3		
	Årdal-BA	Totalt	7 321	-4,2	1,2	48,3	9,8	24,0	2,8		
		Senter	5 204	-5,2	1,2	48,4	8,8	22,3	3,0		
		Omland	2 117	-1,7	1,2	48,0	12,1	28,3	2,3		
	Kvinherad-BA	En-kom-BA	13 017	-0,1	1,0	49,4	7,4	24,0	3,3		
	Kvam-BA	En-kom-BA	8 497	3,2	1,0	49,2	10,3	26,9	4,0		
	Stryn-BA	En-kom-BA	7 207	7,5	0,9	48,6	15,5	25,7	3,2		
	Gloppen-BA	En-kom-BA	5 875	2,7	0,9	49,1	9,9	31,7	2,9		
	Austevoll-BA	En-kom-BA	5 283	20,4	0,7	48,2	11,0	24,1	7,5		
	Vik-BA	En-kom-BA	2 560	-9,7	1,3	49,4	10,5	24,5	3,2		
	Fjaler-BA	Totalt	4 191	-3,9	1,0	49,0	12,7	26,2	3,6		
		Senter	2 901	1,1	0,8	49,5	12,8	29,4	3,5		
		Omland	1 290	-13,5	1,6	47,9	12,7	19,9	3,8		
Spredtboende regioner			9 778	-2,2	1,2	49,1	11,0	23,7	4,4		
	Aurland-BA	En-kom-BA	1 766	3,0	1,1	49,2	15,6	28,7	3,9		
	Tysnes-BA	En-kom-BA	2 883	4,7	1,2	49,5	9,1	23,2	5,3		
	Fedje-BA	En-kom-BA	502	-19,0	1,5	50,8	9,9	23,4	3,3		
	Solund-BA	En-kom-BA	768	-11,8	1,6	48,3	14,5	23,0	6,1		
	Gulen-BA	Totalt	3 859	-4,4	1,2	48,8	9,9	21,8	3,9		
		Senter	2 230	-7,3	1,1	49,0	11,2	23,5	3,9		
		Omland	1 629	-0,1	1,2	48,6	8,1	19,4	3,8		
Kommuner i andre BA-regioner											
	Haugesund-BA	Omland: Sveio	5 775	21,2	0,7	47,4	10,3	25,2	4,3		
	Vindafjord-BA	Omland: Etne	4 043	4,8	0,9	47,7	9,5	23,2	3,4		
Spes.BA- detaljer	Kinn BA	Totalt	30179	0,3	0,9	48,8	11,7	25,4	3,9		
		Kinn kommune	Senter	17131	-1,6	0,8	48,6	12,2	25,8	4,2	
		Stadt kommune	Omland	9527	8,8	0,9	49,2	9,7	26,6	3,1	
		Bremanger kommune	Omland	3521	-10,4	1,2	48,8	14,3	20,4	4,4	

(Datakilde: SSB)

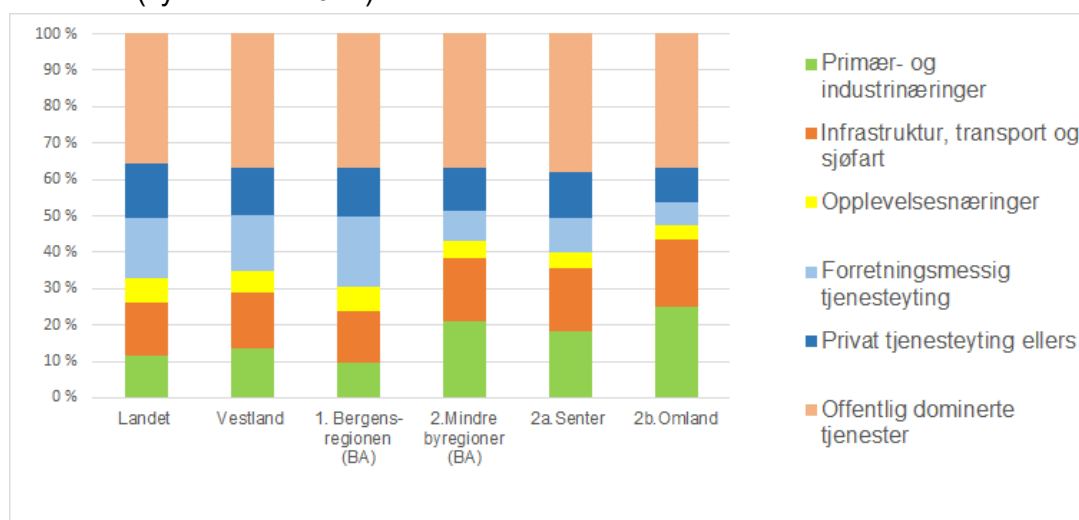
5.2 Næringsstrukturer, arbeidsplasser og utviklingstrekk

Her omtaler vi først hovedbildet for de mindre byregionene samlet med hensyn til næringsstrukturer, spesialiseringer og utviklingstrekk de senere årene, før vi går litt nærmere inn på de enkelte regionråds-områdene og BA-regionene innenfor disse.

Hovedsstrukturer

De mindre byregionene har nærings- og sektorstrukturer som skiller seg fra fylket og landet (se figur 5.7). De har en klart større andel sysselsatte i vareproduksjon (primær, industri) og infrastruktur-næringer (bygg/anlegg og transport), og mindre andel sysselsatte i privat tjenesteyting, særlig forretningsmessig tjenesteyting, enn fylket og landet. Bildet forsterkes ytterligere mellom senter- og omlandskommunene i de mindre byregionene.

Figur 5.7: Nærings- og sektorstrukturene i de mindre byregionene i fylket (sysselsatte 2021).

(Datakilde: SSB)

Bransjekonsentrasjoner²⁶ og -spesialiseringer

De mindre byregionene er næringsspesialiserte særlig innenfor ulike typer vareproduksjoner og infrastrukturnæringer, og i mindre grad innenfor tjenesteytende næringer. Men det er viktige variasjoner her. Av tabellene 5.4 og 5.5 ser vi et visst mønster av spesialiseringer for de mindre byregionene, som kan beskrives slik:

²⁶Lokaliseringkvotient (LQ) er indikator for (over-/under-) representasjon av næringer i regioner. LQ er forholdstallet mellom næringens prosentandel i regionen dividert med næringens prosentandel på landsbasis. LQ>1,10 betyr at næringen(e) er mer enn 10 prosent overrepresenterte og ved høyere kvotient betegnes regionen som spesialisert i næringen(e). Overrepresentasjon er som regel et resultatet av at næringen har hatt lokaliseringfortrinn, konkurranse- og vekstevne i den aktuelle kommunen/regionen over tid. Da er også gjerne spesifikk kompetanse og materielle strukturer bygd opp i og rundt næringen, som igjen legger visse føringer på videre næringsutvikling. Det kan være ressurser som gir fortrinn og muligheter for videre innovasjon, konkurranseevne og utvikling i den aktuelle og relaterte næringer. Bindingen av store ressurser i noen få modne næringer/virksomheter kan imidlertid også skape sårbarheter hvis disse ikke evner å fornye seg/møte nye rammevilkår og/eller binder store ressurser lokalt i innoverskuende modne virksomheter som hemmer kunnskapsdeling, ressurstilgang og entreprenørskap til ny næringer i lokalsamfunnet. Så selv om spesialiseringsmønstre kan gi uttrykk for regionale styrker, kan de også uttrykke visse sårbarheter. Slike forhold påvirkes mye av stedets/regionens størrelse, næringsdiversitet/ensidighet, dominerende virksomheters egenskaper og lokal/regional evne i videre forstand til skape samfunns- og næringsinnovasjon.

A. De fleste mindre byregionene har spesialiseringer innen:

- Landbruk og foredling
- Infrastrukturnæringer (kraft/vann og/eller bygg/anlegg)

B. En betydelig gruppe mindre byregioner er spesialiserte innen kystnæringer, som:

- Sjømat (fiske, oppdrett og foredlingsindustri)
- Teknologiiindustri (særlig maritim industri)
- Sjøfart

C. En liten gruppe mindre byregioner er spesialiserte innen:

- Metallindustrier (kraftkrevende) og relatert virksomhet
- Teko-/møbel/annen industri

D. En liten gruppe mindre byregioner er i tillegg til A eller B eller C – også spesialisert innen:

- Opplevelse (reiseliv etc.),og/eller
- Utdanning (UoH), helsesektor (sykehus)

Med andre ord er de mindre byregionene ofte ganske allsidig spesialiserte innen flere bransjer/sektorer, selv om kombinasjonen av næringer varierer. Her er det en ganske tydelig geografisk differensiert næringsvariasjon mellom kyst/ytre fjordstrøk og indre fjordstrøk/innlandet. Selv om mange av regionene har en ganske allsidig nærings- og sektorstruktur og -spesialiseringer, er det også noen som er mer ensidig spesialiserte. Dette gjelder enkelte BA-regioner og -kommuner mer dominert av kraftkrevende industri.

I det følgende kan vi se litt nærmere på næringsspesialiseringene i de ulike delområdene til regionrådene i fylket (tabell 5.4 og 5.5, og tabell v9 i vedlegg). Vi inkluderer i denne omtalen også offentlig støttede utviklingstiltak for klynger og «huber» i de ulike områdene (oversikter og litt mer detaljer om disse omtales for øvrig i påfølgende delkapittel). Ellers nevnes det at i tabell v6 og v7 (i vedlegget) finnes oversikter over næringsmiljøenes og bransjekonsentrasjonens kvantitative størrelser målt i arbeidsplasser i hver av BA-regionene og delområdene.

Starter vi *med Fjordane* er området svært allsidig næringsspesialisert. Samtlige av de 6 BA-regionene i området er spesialiserte innen landbruk/foredling, 4 i kombinasjon med sjømat og maritim industri, mens et par også innen andre industrier (metallindustri og tekoindustri). Fjordane har en flersentrert småbystruktur med Florø (12.222 innb.) og Førde (10.420 innb.) i føringen som klart større enn de øvrige småby- og bygdebyen i området. Førde og Florø er altså ganske like i størrelse, men ligger i hver sine senterkommuner i hhv. Kinn BA og Sunnfjord BA. De er også ganske så ulikt næringsspesialisert og har ulike senterfunksjoner. Førde har klart større innslag av statlige og fylkeskommunal forvaltning (sykehus, høgskoler, administrasjon), største miljø (sysselsatte) innen kunnskapsintensive forretningstjenester (KIFT) og er klart største handelssenteret i Fjordane. Florø har litt større folketall enn Førde, men ikke samme innslag av «høyere ordens» spesialtjenester. Florø er først og fremst kjennetegnet som hovedsenter og størst miljø (arbeidsplasser) innen maritime og marine næringer (sjømat, teknologiindustri, sjøfart/supply) i Fjordane, og er i tidligere planer naturlig betegnet som kystregionsenter. I de mer indre delene av Fjordane og Nordfjord er det BA-regioner som er mest spesialiserte innen landbruk, kraftproduksjon, tekoindustri, bygg/anlegg og reiseliv (eks. Stryn BA, og til dels Gloppen BA).

Fjordane har ellers flere av klynge- og hub-satsingene med offentlig støtte i 2022 (se mer omtale i neste delkapittel). Dette gjelder Arena Ocean HyWay med hovedlokalisering i Førde, og

som altså er en del av det nasjonale programmet for innovasjonsklynger forvaltet av Innovasjon Norge. Fjordane har også fire av «hubene» i den fylkeskommunale satsingen Grøn Region. Disse er «Lutelandet» i Fjaler kommune (hydrogen, vindkraft, landbasert oppdrett, bioøkonomi/gass), «Fjord Base» i Florø/Brandsøya i Kinn kommune (basedrift, supply offshore, hydrogen/ammoniakk, havvind, landbasert oppdrett, bioøkonomi/gass), «BIO-Gloppen» i Gloppen kommune (bioøkonomi/gass) og «Havregion Fjordane» i Nordfjord, Sunnfjord og HAFS (fiskeri/akvakultur til havs/på land med kopling til bioøkonomi). Samtlige av disse klynge- og hub-satsingene som har sitt fokus på innovasjon, er forankret til bransjekonsentrasjoner og næringsmiljøer som området og BA-regionene er spesialiserte innenfor.

Sogn (Sogn Regionråds område består av 4 BA-regioner pluss Høyanger kommune i Sunnfjord BA-region) har varierte BA-regioner og bransjekonsentrasjoner med en annen innretning enn Fjordane. Sogn mangler i stor grad de marine/maritime næringene som blant annet Fjordane er spesialisert innenfor. Ellers er de fire BA-regionene i Sogn er ulikt spesialiserte. Sogn BA er allsidig spesialisert innen landbruk/foredling, annen industri, kraftproduksjon, bygg/anlegg, offentlig administrasjon (bl.a. fylkeskommunal og statlig) og undervisning (bl.a. UoH). Sogndalsfjæra er også største handelssenteret i Sogn (målt sysselsatte, handelsomsetning etc.). Sogndalsfjæra er sentralstedet for tjenester i Sogn selv om sykehuset er lokalisert i Lærdal (Årdal BA) dvs. en snau times kjøring fra Sogndalsfjæra (30 km vei pluss ferge). Videre har Sogn et par kommuner som er sterkt spesialiserte innen kraftkrevende industrier (Årdal og Høyanger), og som tidligere ofte var betegnet som mer ensidige industristeder. Endelig har Sogn en bygdebyregion spesialisert innen landbruk, teknologiindustri og bygg/anlegg (Vik BA) foruten en liten BA-regionen spesialisert i reiseliv (Aurland BA). I Sogn ligger to av «hubene» i Grøn Region satsingen. Det er «Årdal teknologipark» på Årdalstangen og Øvre Årdal i Årdal kommune (prosessindustri, hydrogen og bioøkonomi/alger), og «Sirkulære Høyanger» i Høyanger kommune (prosessindustri, hydrogen, CCUS, akvakultur/primært landbasert).

Hardanger (Hardangerrådet IKS sitt område, omfatter 2 BA-regioner pluss Ulvik kommune i Voss BA der senterkommunen Voss ikke er med i noe regionråd) er allsidig spesialisert innen landbruk med foredlingsindustri, sjømat, kraftkrevende industrier, kraftproduksjon, bygg/anlegg samt reiseliv. Her er kraftkrevende industri særlig stor (pluss en del teknologiindustri) i Ullensvang BA men også en betydelig virksomhet i Kvam BA. Begge steder er også spesialiserte innen bygg/anlegg og reiseliv, og Kvam BA innen sjømat i tillegg. Ulvik kommune (del av Voss BA) er spesialisert i landbruk og reiseliv. I Hardanger ligger ellers «Hub Hardanger» i Odda/Tyssedal i Ullensvang kommune (hydrogen, prosessindustri, undervannsteknologi, landbasert oppdrett), som en del av fylkets Grøn Region satsing.

Voss-BA med senterkommunen Voss deltar ikke i noe regionråd-samarbeid (mens BA-omlandskommunen Ulvik er med i Hardangerrrådet). Voss kommune er spesialisert innen landbruk/foredling, bygg/anlegg, transport og reiseliv og har «huben» «BIO-Voss» på Bjørkemoen (bioøkonomi, inkl. biogass, insektsproduksjon m.m.) som en del av Grøn Region satsingen i fylket.

Tabell 5.4: Samarbeidsregionene (regionrådene) og BA-regionenes næringsspesialiseringer (lokaliseringskvotienter 2021).

BA-region	Regionrådene (KRIKS)	Primær- og industrinæringer						Infrastruktur, transport og sjøfart			Forretningsmessig tjenesteyting			Opplevelsesnæringer		Privat tjenesteyting ellers			Offentlig dominerte tjenester		
		Landbruk og foredling	Sjømat (fiske, akva, foredling)	Metallindustri	Teknologiindustri	Teknologiindustri	Annen industri	Kraft/vann, avfall og gjenvinn	Bygg og anlegg	Sjø- og landtransport, lagring	Kunnskapsintjenester (kult) og IKT	Finans og eiendom	Andre forretnings tjenester	Reiseliv, overnattings, servering	Medier, kultur, kunst, under-	Handel	Pers. tjenesteyting	Organisasjonsarbeid	Undervisning	Helse og sosial	Off. adm., forsvar, forskning
Landet		1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Vestland		0,98	1,63	1,91	1,38	1,02	0,92	1,14	1,03	1,05	0,92	0,98	0,86	0,95	0,86	0,87	0,96	0,73	1,08	1,06	0,90
Bergen-BA	Ingen og Nordhordaland	0,54	0,83	0,06	1,16	0,68	0,93	0,90	0,96	0,97	1,16	1,15	1,16	0,99	1,07	0,91	1,00	0,82	1,10	1,03	0,97
Kinn-BA	Fjordane	1,76	6,47	0,52	1,30	4,04	1,22	1,03	1,03	1,76	0,60	0,65	0,49	0,72	0,40	0,80	1,17	0,53	0,92	1,00	0,63
Stryn-BA	Fjordane	5,74	0,23	0,00	0,89	5,22	0,54	2,22	1,25	1,21	0,34	0,51	0,06	2,07	0,40	0,97	0,64	0,58	0,78	0,74	0,48
Gloppen-BA	Fjordane	3,75	0,95	0,00	1,67	0,78	0,96	5,57	0,99	0,53	0,32	0,68	0,40	0,60	0,62	0,93	0,93	0,78	1,22	0,97	0,51
Fjaler-BA	Fjordane	1,84	3,69	0,00	1,57	0,00	0,26	1,03	1,52	1,07	0,62	0,57	0,11	0,68	0,16	0,59	0,62	0,65	1,40	1,34	0,59
Solund-BA	Fjordane	1,45	15,91	0,00	3,73	0,00	0,00	1,04	0,32	1,18	0,33	0,43	0,00	0,21	1,06	0,48	0,00	0,73	0,97	1,13	1,08
Sunnfjord-BA	Fjordane og Sogn (Høyanger)	1,60	1,44	3,79	0,45	0,29	0,57	1,00	1,21	1,07	0,51	1,05	0,37	0,66	0,56	1,00	0,76	0,63	1,03	1,38	0,79
Sogndal-BA	Sogn	2,74	0,13	0,00	0,28	1,03	0,25	1,93	1,48	0,68	0,46	0,56	0,28	1,04	0,78	0,74	0,89	0,62	1,40	1,02	1,87
Ardal-BA	Sogn	0,98	0,00	55,88	1,62	0,23	2,19	2,33	0,83	0,58	0,42	0,71	0,06	0,58	0,14	0,60	0,77	0,54	0,74	1,14	0,47
Vik-BA	Sogn	3,36	0,00	0,00	3,25	7,44	0,11	3,14	1,45	0,48	0,66	0,97	0,09	0,32	0,17	0,52	0,24	0,55	0,62	1,09	1,09
Aurland-BA	Sogn	2,04	0,00	0,00	0,16	2,00	0,87	4,67	0,90	0,97	0,18	1,15	0,11	5,55	0,33	0,58	0,31	0,90	0,99	1,05	0,49
Voss-BA	Ingen og Hardanger (Ulvik)	2,14	0,05	0,00	0,29	0,35	0,81	1,18	1,44	1,28	0,39	0,69	0,28	1,62	0,95	0,99	0,98	0,46	1,14	1,17	0,67
Ullensvang-BA	Hardanger	1,25	0,59	30,87	1,14	0,24	0,61	2,43	1,26	1,20	0,47	0,59	0,09	1,34	0,50	0,74	0,56	0,42	0,89	1,09	0,63
Kvam-BA	Hardanger	2,23	3,14	12,74	0,95	2,65	0,46	1,01	1,02	1,34	0,36	0,39	0,13	1,19	0,80	0,84	0,94	0,41	1,16	1,02	1,01
Alver-BA	Nordhordaland	1,24	0,96	0,00	1,91	3,01	3,05	1,47	1,04	1,56	0,53	0,41	0,38	0,28	0,39	0,72	1,19	0,62	1,24	1,08	0,93
Fedje-BA	Nordhordaland	2,70	1,43	0,00	0,50	0,00	0,00	0,00	0,95	4,77	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,34	0,00	1,58	1,45	1,37	1,30
Gulen-BA	Nordhordaland	1,46	8,92	0,00	0,49	0,00	1,33	5,75	1,14	1,69	0,67	0,68	0,21	0,55	0,26	0,43	0,16	0,67	0,93	1,06	0,82
Stord-BA	Sunnhordaland	0,45	4,29	0,11	6,07	0,46	0,24	1,11	1,03	1,08	0,40	0,52	0,39	0,89	0,33	0,77	0,89	0,54	1,08	1,06	0,56
Kvinnherad-BA	Sunnhordaland	1,51	2,98	20,08	2,06	0,77	0,28	1,56	1,01	0,83	0,47	0,71	0,12	0,66	0,33	0,78	0,94	0,54	0,98	1,28	0,56
Austevoll-BA	Sunnhordaland	1,09	23,58	0,00	0,93	5,08	0,08	0,90	0,64	1,80	1,00	0,66	0,24	0,71	0,23	0,49	0,62	0,39	0,83	0,74	0,43
Tysnes-BA	Sunnhordaland	2,37	12,39	0,00	0,67	0,67	0,17	0,93	1,14	0,91	0,40	0,64	0,26	0,29	0,34	1,14	0,88	0,31	0,75	1,10	0,64
Sveio i Haugesund-BA	Sunnhordaland	2,20	3,98	0,00	0,57	0,89	0,31	0,37	1,93	1,11	0,14	0,26	0,92	0,18	0,59	0,72	1,83	0,87	1,29	1,30	0,54
Etna i Vindafjord-BA	Sunnhordaland	3,46	1,75	0,00	2,14	0,52	0,81	1,54	1,70	0,65	0,16	1,02	0,65	0,90	0,29	0,88	0,99	0,54	0,76	0,97	0,59

(Datakilde: SSB)

Nordhordaland (Nordhordaland IKS/Regionråd består av 3 BA-regioner pluss to kommunene i Bergen BA) er allsidig spesialisert innen landbruk/foredling, sjømat, teknologiindustri (maritim), annen industri, sjøfart, bygg/anlegg. De tre BA-regionene i området er av svært ulike befolkningsstørrelser – fra Alver BA (32.500 innb.), Gulen BA (4.000 innb.) til Fedje BA (550 innb.). Sistnevnte er ikke en BA-region i ordets forstand, men en liten kystkommune uten noe pendling av betydning til/fra andre kommuner. I tillegg inngår to kommuner integrert i Bergen BA-region. Både disse to kommunene og Alver BA er mye påvirket av befolknings- og næringsutviklingen i Bergen by og BA-region.

I Nordhordaland ligger ellers to av «hubene» i Grøn Region satsingen (se tabell neste delkapittel). Dette er «Fensfjordbassenget» ved Mongstad i Alver kommune, Sløvåg og Skipavika i Gulen kommune (Blå hydrogen, akvakultur hav og land, bioøkonomi/biogass/veksthus, CCUS, maritim transport), og «Hjeltefjordbassenget» med noder flere steder i Øygarden og Askøy kommune (Blå hydrogen, akvakultur hav og land, bioøkonomi bredt, CCUS, maritim transport).

Sunnhordaland (Sunnhordaland Samarbeidsråd) består av 4 BA-regioner pluss Sveio kommune (omlandskommune i Haugesund BA) og Etna kommune (omlandskommune i Vindafjord BA). BA-regionene og regionsentrene i samarbeidsområde er svært ulike i størrelse, med Stord BA/senter (34.000/17.600 innb.), Kvinnherad BA/senter (13.100/4.500), til Tysnes BA/senter (2.900/800) til Austevoll BA/senter (5.200/1.600) pluss Sveio kommune (5.800 innb.) og Etna kommune (4.100 innb.). Området er spesialisert særlig innen sjømat, teknologiindustri (maritim), sjøfart og til dels landbruk. Stord BA er spesialisert og store innen maritime teknologiindustri (senterkommunen) og sjømatnæringer (omlandskommunene). Den langt mindre Austevoll BA (en-kommune BA) er særlig sterkt spesialisert innen sjømat og har der flere arbeidsplasser enn den større BA-regionen Stord. Austevoll har foruten en stor oppdrettsvirksomhet også landets største konsentrasjon av hjemmehørende store fiskebåter (over 50 fot) på kommunenivå. Kvinnherad BA har en mer allsidig spesialisering med betydelige miljøer innen landbruk/foredling, sjømat, metallindustri og teknologiindustri.

I Sunnhordaland ligger ellers fire av «hubene» i Grøn Region satsingen (se tabell neste delkapittel). Disse er «Grøn næringspark Kvinnherad» på Husnes i Kvinnherad kommune (prosessindustri, hydrogen, CCS/U, bioøkonomi/biogass), «BIO-Sunnhordland» på Eldøyane i Stord kommune men forgreininger i hele Sunnhordland (bioøkonomi: biogass, slamhåndtering og proteinproduksjon), «Havregion Sunnhordland» med tyngdepunkt på Bømlo med ellers forankret til mye av Sunnhordland (fiskeri og akvakultur til havs og på land med kopling til bioøkonomi).

Klynge- og nettverksmiljøer

Foruten de omtalte bransjekonsentrasjonene og næringsspesialiseringene som kjennetegner de mindre byregionene i fylket, har man næringsmiljøer og -nettverk med mer funksjonelle klyngeegenskaper²⁷ og ulik geografisk forankring og utstrekning. Her vil det ofte kunne være kunnskapsoverføringer, innovasjons- og utviklingssamarbeid og felles investeringer mellom flere virksomheter i ulike bransjer og sektorer. Disse har varierende geografisk konfigurasjon og er ikke avgrenset til BA-regioner, men vil ofte være forankret til en eller flere bransjekonsentrasjoner og spesialiseringer som kjennetegner de aktuelle BA-regionene.

Det finnes ikke noen komplett oppdatert oversikt over de reelle funksjonelle næringsklyngene på Vestlandet. Derimot finnes det oversikter over spesialiserte miljøer med klyngestatus i det nasjonale klyngeprogram (Norwegian Innovation Clusters, som forvaltes av IN, NFR, SIVA), og oversikter over de 16 «hubene» som støttes av fylkeskommunen som del av strategien «Grøn region Vestland». Under følger oversikter over disse offentlig støttede klynge- og «hub»-prosjektene per 2022 (se tabell 5.6 og figur 5.8).

Det nasjonale klyngeprogrammet gir tidsavgrenset støtte til klyngeutvikling og -innovasjon etter søknad på en nasjonal konkurransearena. Det gis støtte til fem ulike klyngemiljøer blant annet betinget av modenhet og internasjonalt potensiale (dvs. status som GCE, NCE, ARENA, ARENA-PRO, Modne klynger). Vestland har programstøtte til 7 klyngemiljøer per 2022. Disse er:

- GCE Seafood Innovation Cluster
- NCE Finance Innovation
- Media (Modne klynger)
- Nosca Clean Oceans (Arena)
- Proptech Innovation (Arena) (eiendom/sirkulærøkonomi)
- NCE Maritime CleanTech
- Arena Ocean HyWay Cluster.

Alle disse klyngeprosjektene med støtte fra nasjonalt klyngeprogram har sin kontoradresse Bergen, med unntak av sistnevnte som har dette delt mellom Førde og Bergen. Flere av de har imidlertid en funksjonell forankring og nedslagsfelt til en mye større geografisk område i Vestland og til dels Rogaland. Videre har Vestland fylkeskommune gjennom sin strategi Grøn region gitt støtte til 16 «hub»-satsinger i fylket innen fire hovedkategorier; maritim, marin, industri og bioressurs²⁸. Disse er desentralisert lokalisert og fordelt med fire huber i Fjordane, to i Sogn, en i Hardanger, en i Voss, fire i Sunnhordaland og to i Bergensområdet.

²⁷ I faglitteraturen er *klynge*begrepet forbeholdt samlokaliserte bedrifter i samme og/eller relaterte bransjer, og der det er interaksjoner, kunnskapsmessige «spill-overs» og oppgraderingsmekanismer mellom bedriftene. Geografisk skala, omfang av interaksjoner og kunnskapsflyt vil imidlertid kunne variere en del. Enkelte legger i tillegg vekt på at i reelle klynger vil ledelse/ansatte i bedriftene også gjerne ha felles klyngeidentitet/bevissthet samt vilje til å investere i fellestiltak utenfor egen bedrift (Malmberg og Power 2006). *Nettverk* er per definisjon en ikke-romlig organisasjonsform der man gjerne deler informasjon og kunnskap mellom aktører i ulike formelle og uformelle relasjoner.

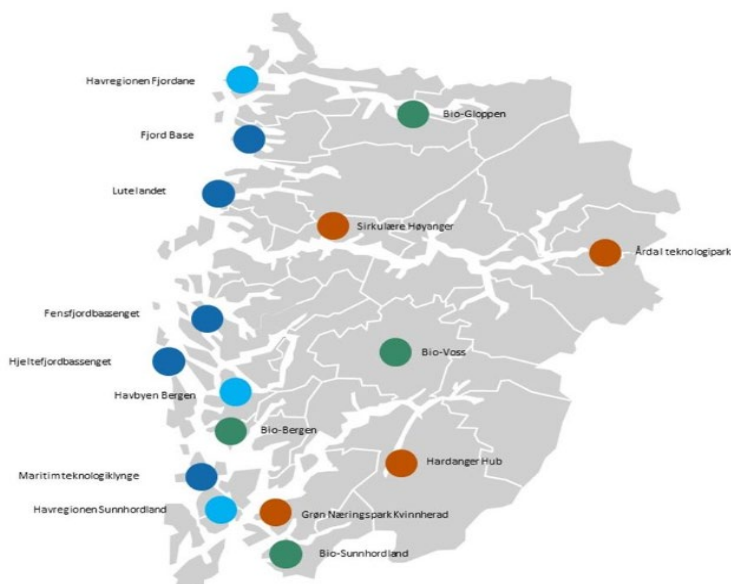
²⁸ Hver hub har sine egne porteføljer av utviklingsprosjekter, men det skal være behov for å utvikle tettere samarbeid mellom en del av dem som har en del fellesnevne. Det er antatt at aktører i samme kategorier først vil kunne skalere infrastruktur og

Tabell 5.6: Oversikt over «hubene» i strategi Grøn region 2022.

Område/regionråd	Hubnamn	Lokasjon	Næring
Fjordane	Lutelandet	Lutelandet i Fjaler kommune	Hydrogen, vindkraft, landbasert oppdrett, bioøkonomi (spes. Biogass)
Fjordane	Fjord Base	Brandsøya utanfor Florø i Kinn kommune	Basedrift (supply olje og gass), hydrogen/ammoniakk, havvind, landbasert oppdrett, bioøkonomi (spes. Biogass)
Fjordane	BIO-Gloppen	Gloppen kommune	Bioøkonomi, primært biogass
Fjordane (inkl. Gulen i Nordhordaland)	Havregion Fjordane	Heile Fjordane (Nordfjord, Sunnfjord og HAFS)	Marin (fiskeri og akvakultur til havs og på land), med kopling til bioøkonomi
Sogn	Årdal teknologipark	Årdalstangen og Øvre Årdal i Årdal kommune	Prosessindustri, hydrogen og bioøkonomi (spes. alger)
Sogn	Sirkulære Høyanger	Høyanger kommune	Prosessindustri, hydrogen, CCUS, akvakultur (primært landbasert)
Voss (pluss Bergen)	BIO-Voss	Bjørkemoen i Voss herad, samt BIR i Bergen	Bioøkonomi, inkl. biogass, insektsproduksjon m.m.
Hardanger	Hardanger Hub	Odda og Tyssedal i Ullensvang kommune	Hydrogen, prosessindustri, undervasssteknologi, landbasert oppdrett
Nordhordaland	Fensfjordbassenget	Mongstad i Alver kommune, Slovgåg og Skipavika i Gulen kommune	(Blå) hydrogen, akvakultur (hav og land), bioøkonomi breitt (inkl. veksthus og biogass), CCUS, maritim transport
Nordhordaland /Bergensområdet	Hjeltefjordbassenget	Flere steder i Øygarden og Askøy kommune	(Blå) hydrogen, akvakultur (hav og land), bioøkonomi breitt, CCUS, maritim transport
Sunnhordaland	Grøn næringspark Kvinnherad	Husnes i Kvinnherad kommune	Prosessindustri, hydrogen, CCS(U), og bioøkonomi (spes. biogass)
Sunnhordaland	BIO-Sunnhordland	Eldøyane i Stord kommune, men foreiningar i heile Sunnhordland	Bioøkonomi, primært biogass, men også slamhandtering og proteinproduksjon
Sunnhordaland	Havregion Sunnhordland	Heile Sunnhordland, men tyngdepunkt på Bømlo (og potensielt Austevoll)	Marin (fiskeri og akvakultur til havs og på land), med kopling til bioøkonomi
Sunnhordaland + mye av fylket	Maritim teknologiklynge	Heile fylket, men med tydeleg tyngdepunkt på Stord og i Sunnhordland	Maritim transport, med tydeleg innslag av hydrogen/ammoniakk, havvind m.m.
Bergen	BIO-Bergen	Rådalen i Bergen kommune	CCUS
Bergensregionen	Havbyen Bergen	Bergensregionen	Marin (fiskeri og akvakultur til havs og på land), med kopling til bioøkonomi

(Kilde: Vestland fylkeskommune)

Figur 5.8: «Hubene» som inngår i strategi Grøn region.

verdikjeder ved økt samarbeid på tvers. Satsingen skal ha noe fragmentert preg og for lite samarbeid mellom hubene (iflg. Vestland fylkeskommune 2022).

Utviklingstrekk i arbeidsplasser i ulike næringer og sektorer

Vestland fylke har hatt en netto vekst på 23 000 arbeidsplasser i perioden 2008-21, hvorav de fleste har kommet innen helse/sosial, olje/gassutvinning og -tjenester, offentlig administrasjon, forretningsmessig tjenesteyting, undervisning og en del også i sjømat. Det har vært betydelige svingninger i sysselsettingen i olje/gassutvinning og -tjenester samt opplevelsesnæringene, og markant sysselsettingsnedgang i landbruk, flere industrier og handel (se nærmere om utviklingen i fylket figur v1 i vedlegget).

Av fylkets totale tilvekst på 14.000 av arbeidsplasser mellom 2015-2021, kom 2300 av arbeidsplassene i de mindre byregionene (+2,2%) som var klart lavere vekstrate enn storbyregionen Bergen (+5,8%) og dermed lavere enn fylket og ellers nivået på landsbasis.

De største vekstnæringene og -sektorene i de mindre byregionene i Vestland 2015-21 målt i arbeidsplasser har vært (se tabell v3 i vedlegg):

1. bygg/anlegg (+1226)
2. kunnskapsintensive forretningstjenester (KIFT) (+861)
3. helse/sosial (+806)
4. sjømat (fiske, oppdrett, foredlingsindustri) (+626)
5. opplevelsesnæringer (+390)
6. metallindustri, teko/møbelindustri, annen industri (+310)

De fleste av de 15 mindre byregionene har fått flere arbeidsplasser i hvert fall innenfor 4-5 av disse vekstnæringene/sektorene (se detaljer i tabell v10 i vedlegg). I bygg/anlegg har 13 av de 15 mindre byregionene hatt vekst, i KIFT har også 13 av de 15 hatt vekst, i sjømatnæringene har 11 av de 15 hatt vekst, i statlig tjenesteyting 12 av de 15 hatt noe vekst, mens innen kommunal tjenesteyting er det bare 5 av de 15 byregionene som har hatt noe vekst. Videre har 10 av de 15 hatt noe vekst i kategorien «diverse industri», og 10 av 15 har også hatt litt vekst av arbeidsplasser i landbruk og foredlingsindustri.

Det er også verdt å merke seg at disse næringene utvikler seg svært ujevnt i henholdsvis senter- og omlandskommunene i de mindre byregionene. Mens veksten i sjømat- og opplevelsesnæringenes (målt i arbeidsplasser) er klart større i omlandskommunene enn i senterkommunene, er det omvendt for KIFT, kommunal og statlig tjenesteyting samt bygg/anlegg der veksten er mye mer konsentrert til senterkommunene. Innenfor kommunal og statlig tjenesteyting er det sogar nedgang i omlandskommunene og all tilvekst har kommet i senterkommunene. Dette samme mønsteret gjelder for KIFT der stort sett all vekst har kommet i senterkommunene og svært lite i omlandskommunene.

Det er verdt å merke seg den klare veksten i småby- og bygdebyregionene innenfor KIFT-næringen (både absolutt og relativt). KIFT har de siste par tiårene vært en nasjonal vekstnæring kjennetegnet ved sterk opphoping og vekstkonsentrasjon i storbyene. Dette er ofte blitt forklart med agglomerasjonsfordeler og stor god tilgang på UoH-utdannede personer der. Selv om det store volumet i tilvekst av arbeidsplasser har kommet i Bergensområdet viser utviklingen i flere av fylkets småby- og bygdebyregioner en markant vekst av arbeidsplasser i næringen, dog primært i senterkommunene. KIFT-næringenes utvikling regnes ofte å ha betydning for å skape attraktive arbeidsmarkeder og bosteder for personer med høyere utdanning, men også for byer og regioners innovasjons- og utviklingsevne.

De mindre byregionene har ellers markant vekst innen grønne og blå bionæringer (landbruk/foredling/sjømat) og enkelte (særlig blant bygdebyregionene) også vekst i opplevelsesnæringene. Utviklingen i disse næringene følger som nevnt ikke helt dette

samme utviklingsmønsteret i senter og omland, som KIFT-næringene og offentlig tjenesteyting har gjort de senere årene.

Ellers er det verdt å merke seg at kategorien «diverse industrier» har hatt betydelig vekst i antall arbeidsplasser i de mindre byregionene i fylket, mens disse har hatt markant nedgang i Bergensregionen og på landsbasis. Når disse industriene i de mindre byregionene styrker sin relative sysselsettingsposisjon i fylket og landet som sådan kan det være en indikasjon på styrket konkurranse- og utviklingsevne. Dette kan man imidlertid ikke si sikkert uten noen lengre analyseperiode samt inkludere noe flere indikatorer (eks. verdiskaping, produktivitet, innovasjon).

Det har vært særlig tre klare «*nedgangsnæring*er» målt i antall arbeidsplasser (2015-21) i de mindre byregionene og det gjelder disse:

1. teknologiindustrien (-771)
2. landbruk og foredling (-620)
3. handelsnæringen (-376)

Dette er også næringene med markant reduksjon av arbeidsplasser på fylkesbasis. Samtlige av de 15 mindre byregionene har hatt markant nedgang av arbeidsplasser i teknologiindustrien²⁹, som i betydelig grad består av maritim industrier og relatert teknologiindustri. Næringen har vært og er fortsatt betydelig i mange av de mindre byregionene. Årsakene til den markante reduksjonen av arbeidsplasser i teknologiindustrien er nok sammensatt, men antakelig påvirket både av oljeprisfallet (2014-15) (medførte kraftige restruktureringer og effektiviseringer i leverandørindustrien) og økt «outsourcing» av flere typer skips- og modulbygging til andre land. Det har vært betydelig nedgang i arbeidsplasser innenfor landbruk og foredling i alle BA-regionene (unntatt Sogndal BA). Dette i hovedsak en følge av generelt pågående strukturendringer og effektivisering i den sektoren, men kan også være noe påvirket av pandemien (pga. redusert tilførsel av sesongarbeidskraft fra utlandet). For handelsnæringene er nedgangen nærliggende å knytte til digitaliseringen og nye forretningskonsepter (selvbetjent betaling, netthandel, 'big boxes m.m.). Den samme utviklingen har kjennetegnet banksektoren i fylket.

Når vi ser på arbeidsmarkedet som helhet har den totale (netto-) tilveksten av arbeidsplasser vært ganske ujevn blant de 15 mindre byregionene, dvs. mellom +7% til -7% (2015-21). Det vil mens Sogndal BA, Austevoll BA og Gloppen BA har hatt forholdsvis sterk arbeidsplassvekst (pluss 5-7 prosent, 2015-21) har Årdal BA, Vik BA og Fjaler BA har størst reduksjon av arbeidsplasser (minus 4-7prosent). Hovedgruppen, dvs. de øvrige ni mindre byregionene, har imidlertid ligget på moderat reduksjon/vekst (pluss/minus 3%) av arbeidsplasser i sine regionale arbeidsmarkeder.

Om vi ser litt nærmere på de tre *byregionene med sterkest relativ vekst* i arbeidsplasser er det Sogndal BA (+7,0%, dvs. 612 arb.pl. 2015-21), Austevoll BA (+6,7%, dvs. 188 arb.pl.) og Gloppen BA (+3,8 %, dvs. 104 arb.pl.) samt Alver BA (5,8%, dvs. 681 arb.pl.). Sistnevnte er i en spesiell stilling med delvis integrasjon i Bergen BA, og som vi ikke går nærmere inn på i denne studien. De tre førstnevnte vekstregionene er imidlertid også ganske så ulike m.h.t. deres befolkningsgrunnlag (17.000, 5.900 og 5.200), næringsstrukturer og vekstbransjer.

Om vi først ser på *Austvoll BA* (5.283 innbyggere) er dette en liten BA-regionen noe ensidig spesialisert innenfor sjømat-næring (fiske, oppdrett, fiskeindustri). Fordelen er at sentrale deler av denne spesialiseringen har vært forankret til oppdrettsindustri og relatert virksomhet,

²⁹Her samlebetegnelse for produksjon av metallvarer, konstruksjoner/moduler, skip og transportmidler ellers, maskiner/utstyr, reparasjon/installasjon m.m.

som har vært en nasjonal vekstnæring og der mye av arbeidsplassveksten i Austevoll BA har kommet. Dette har sammen med et utviklingsdyktig bredere sjømatmiljø og stor internasjonal produktetterspørsel bidratt til veksten i Austevolls sjømatsektor. Ellers har det i Austevoll vært noe vekst i næringer, slik som finans/eiendom, handel og helse/sosial.

En annen av vekstregionene er *Gløppen BA* (5.854 innbyggere), som også er en liten BA-region men mer variert og annerledes spesialisert (enn Austevoll) innen landbruk/foredling, teknologiindustri (maritim) og kraft/vann. Når det gjelder (netto-)veksten av arbeidsplasser har den også vært mer fordelt på ulike næringer som industri (teknologiindustri og annen industri), opplevelsesnæringer, kraft/vann, bygg/anlegg og litt sjømat. Med andre ord en ganske allsidig tilvekst fordelt litt på ulike basisnæringer samt lokale/regionale næringer og tjenester. Verdt å merke seg er ellers en relativt sterk vekst innenfor opplevelsesnæringer, og særlig undergruppen «Medier, kunst, kultur og underholdning». Gløppen kommune ligger for øvrig svært høyt rangert over landets fremste kulturkommuner (Telemarksforskning 2022).

Den tredje markante vekst (rate-) regionen er *Sogndal BA* (17.343 innbyggere) som er en noe større BA-region med en mer allsidig næringsstruktur og -spesialiseringer der man har betydelig miljøer innen landbruk/foredling, kraft/vann, bygg/anlegg, UoH og offentlig administrasjon. Det er ellers betydelig miljøer innen også forretningsmessig tjenesteyting og reiseliv. Veksten i Sogndal har hatt et annet grunnlag enn i Austevoll og Gløppen. Mye av (netto-) veksten i Sogndal BA har kommet innenfor bygg/anlegg (+354 arb.pl), helse-og sosialsektor (+353 arb.pl.) samt forretningsmessig tjenesteyting (+99 arb.pl). Mye av veksten innenfor helse/sosial har kommet i «pleie og omsorg i institusjon», og en høy andel i Luster som er omlandskommune. Innenfor forretningsmessig tjenesteyting har all vekst kommet i Sogndal som er senterkommunen (+106 arp.pl). og der mye av denne tilveksten har kommet innen ulike typer arkitekt- og teknisk konsulentvirksomhet samt FoU. Regionen har også hatt noe vekst i landbruk/foredling (særlig drikkevareindustrien) og grafisk industri.

Sogndal BA har i forhold til sitt befolkningsgrunnlag en svært høy andel arbeidsplasser som krever høyere utdanning (bl.a. statlig og fylkeskommunal administrasjon, UoH, helse/sosial, KIFT). Med flere høyskoler har Sogndal en stor studentbefolkning. Dette har sammen med befolkningsvekst, knutepunktfunksjoner og øvrig besøksaktivitet bidratt til å styrke Sogndals-øyri som handelssenter og regionens bygg/anleggsektor. I Sogndal har man også et ganske stort kultur- og sportstilbud som muligens bidrar til stedets bosteds- og besøksattraktivitet. Samtidig har Sogndal BA hatt en fordel av i utgangspunktet å ha få arbeidsplasser innenfor flere næringer som generelt har gått sterkt tilbake i sysselsetting i fylket og nasjonalt (eks. deler av kraftkrevende industri, maritim industri og sjøfart). Unntaket er delvis handelsnæringen med sysselsettingsnedgang også i Sogndal BA, og ellers ble hotellbransjen ganske hardt rammet også i Sogndal BA under pandemien.

I Sogndal BA har for øvrig den samlede arbeidsplassveksten vært betydelig ikke bare i senterkommunen (5,3%, dvs. +360 arb.plasser) men også i omlandskommunen (12,8%, dvs.+250 arb.plasser). Men vekstgrunnlaget har her varierer her. Mens senterkommunen har hatt betydelig vekst både i forretningsmessig tjenesteyting, bygg/anlegg og helse/sosial, har veksten i omlandskommunen i hovedsak kommet innen helse/sosial.

Om vi så går over til de mindre *byregionene med svakest arbeidsplassutvikling* er disse Årdal BA (-5,4%, dvs. 203 arb.plasser), Vik BA (-4,5%, dvs. 58 arb.plasser) og Fjaler BA (-3,8%, dvs. 77 arb.plasser). Dette er alle små BA-regioner (folketall 7.400-2.600) lokalisert rundt Sognefjorden, men er ellers ganske ulike m.h.t. næringsstrukturer og nedgangsbransjer.

I *Årdal BA* (7.321 innbyggere) har det blitt færre arbeidsplasser i flere bransjer og sektorer, det vil si ikke bare i tradisjonelle basisnæringer som landbruk/foredling og metallindustri, men

også «andre forretningstjenester»³⁰ og helse/sosial. En ganske beskjeden reduksjon i de tradisjonelle basisnæringene kan neppe forklare hele reduksjonen innen tjenesteyting med ringvirkningseffekter. Det har vært største reduksjon innen helse/sosial, og mye kan tyde på at en betydelig del av dette skyldes nedskalering i privateid helse/omsorgs-foretak³¹ for klienter fra et mye større område enn BA-regionen. Men noe av reduksjon Årdal BA har hatt i folketall kan ha svekket litt av aktivitetsgrunnlaget for enkelte lokale tjenester. Selv om det har blitt færre arbeidsplasser totalt sett i Årdal BA, har dets samtidig vært tilvekst av nye arbeidsplasser innenfor blant annet KIFT og reiseliv. Dette som indikasjon på at bare det å bruke netto-tall alene ikke egner seg så godt om man vil belyse og forklare differensierte utviklingstrekk i regioner og lokalsamfunn.

I *Vik BA* (2.560 innbyggere) har nedgang av arbeidsplasser kommet ganske bredt i flere næringer og sektorer, men særlig i helse/sosial, transport, handel og landbruk/foredling. Ært klart størst i tjenesteyting av ulike slag (-85 arb.pl.), dvs. personlig tjenesteyting (-38 arb.pl.), kommunale tjenesteyting (-29 arb.pl.) og handel (-18 arb.pl.) og noe færre i primærnæringer/industri (-18 arb.pl.) og transport (-19 arb.pl.). Her samtidig bygg/anlegg vært en vekstbransje (+58 arb.pl) og KIFT (13 arb.pl) og reiseliv (+6).

I *Fjaler BA* (4.191 innbyggere) har mye av nedgang av arbeidsplasser kommet i maritim industri (-121 arb.plasser) og annen industri (-80 arb.pl.). Her er det opplagt at en betydelig reduksjon i industrielle basisnæringer har bidratt til samlet nedgang, men her har det samtidig vært nyere markert vekst i blant annet KIFT-næringer (+63 arb.pl).

Alle de øvrige ni mindre byregionene, som her utgjør *hovedgruppen* i antall, har det man må kunne betegne en mer *stabil utvikling*, dvs. moderat vekst eller reduksjon (pluss/minus 3%) av arbeidsplasser i sine regionale arbeidsmarkeder. For disse, som for de foran omtalte vekst- og nedgangsregionene, en betydelig variasjon i deres BA-region-størrelse, interne næringsstrukturer samt hva som er deres vekst- og nedgangsnæringer.

På et generelt grunnlag er det vanlig å anta at med økt størrelse på det regionale arbeidsmarkedet og da gjerne også økt variasjon i næringsstrukturer, ofte representerer de mest robuste strukturene for omstilling og vekstevne over lengre tid. Tilsvarende vil små arbeidsmarkeder og ensidige næringsstrukturer oftere være mer sårbare for eksterne sjokk som treffer den aktuelle basisnæringen man er spesialisert innenfor. Bufferkapasiteten og innovasjonsressursene for omstilling vil kunne være noe svakere. De som klarer «å kople seg på» nye vekstnæringer i nasjonale og globale markeder blant disse kan imidlertid være «heldige» stilt for kortere eller lengre perioder. Mer utsatt er steder og regioner som er tungt forankret til modne næringer i «solnedgang» preget av automatisering og sterkt reduksjon i arbeidskraftbehovet.

³⁰ Kategorien «utleie av arbeidskraft» omfatter bemanningsforetak m.m..

³¹ Underlaget viser det større privat helse- og omsorgsinstitusjon (Melsom Helse) er kraftig nedskalert etter å ha blitt fusjonert inn i et større privat nasjonalt helse- og omsorgsforetak.

5.3 Befolknings- og arbeidsplassutviklingen i sammenheng

Her ser vi nærmere på sammenhenger mellom befolknings- og arbeidsplassutviklingen i byregionene, deres senter- og omlandskommuner – først på aggregert nivå deretter for de enkelte BA-regionene.

Med utgangspunkt i regionklassene³² ser vi først på hvordan befolknings- og arbeidsplassutviklingen har vært målt i årlige vekstrater det siste tiåret (2011-21). Her ser vi en betydelig grad av samvariasjon mellom disse to variablene, og tendensielt økende vekst-rater for begge med *regionklassenes økende størrelse/sentralitet*³³(figur 5.9). Klassen «spredtbodne regioner» bryter litt med dette hovedmønsteret. De har den mest negative folketallsutviklingen av regionklassene, men samtidig bedre tilvekstrater i arbeidsplasser enn størrelsen/sentralitet skulle tilsi. Dette skyldes at de har større fødselsunderskudds- og (netto-) utflyttingsrater enn øvrige regionklasser, men samtidig altså ganske høye (netto-) tilvekstrater av arbeidsplasser. Dette er en indikasjon på at til tross for relativt god (netto-) tilvekst av arbeidsplasser i basisnæringer, har de spredtbodne regionene større utfordringer med bostedsattraktivitet enn byregionene har.

Ser vi nærmere på utviklingen i henholdsvis senter- og omlandskommunene går det tydelig fram at senterkommunene har mye «bedre» utvikling enn omlandskommunene for klassen av små- og mellomstore byregioner. Slik sett framstår senterkommunene som «vekstsentre» i disse regionene, mens omlandskommunene har svakere utvikling i folketall og arbeidsplasser. Klassen bygdeby- og småsenterregioner har imidlertid ikke helt samme mønster ettersom senter- og omlandskommunene har omtrent samme reduksjonsrater i folketall, men omlandskommunene har samtidig høyere vekstrater i arbeidsplasser enn senterkommunene. Dette er små regioner med ganske lite folketall og regionsenteret har begrenset vekstgrunnlag som sentralsted. Vi ser ellers at i storbyregionen Bergen er vekstratene i omlandskommunene klart større enn i selve senterkommunen Bergen. Dette er typisk mønster for flere storbyregioner i landet der folketallsveksten i omlandet er større enn i bykommunen.

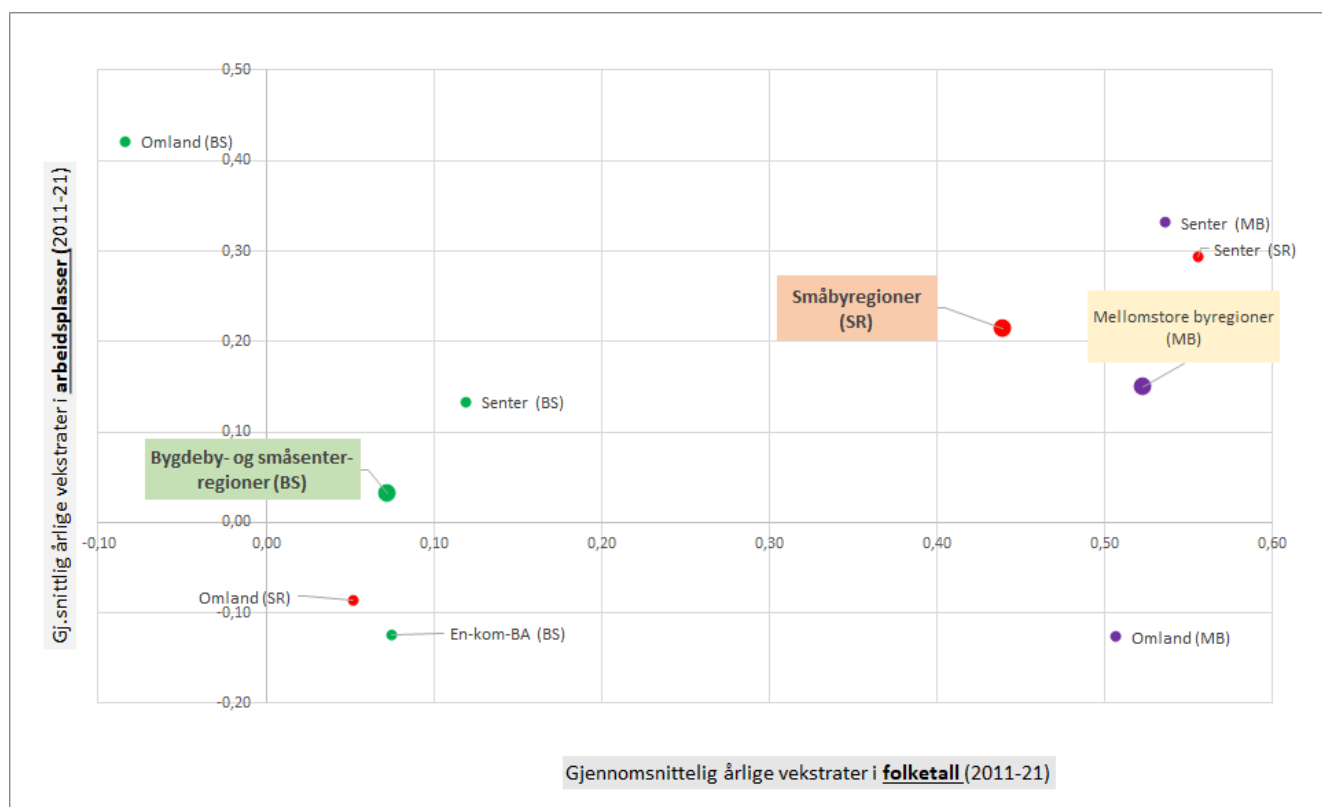
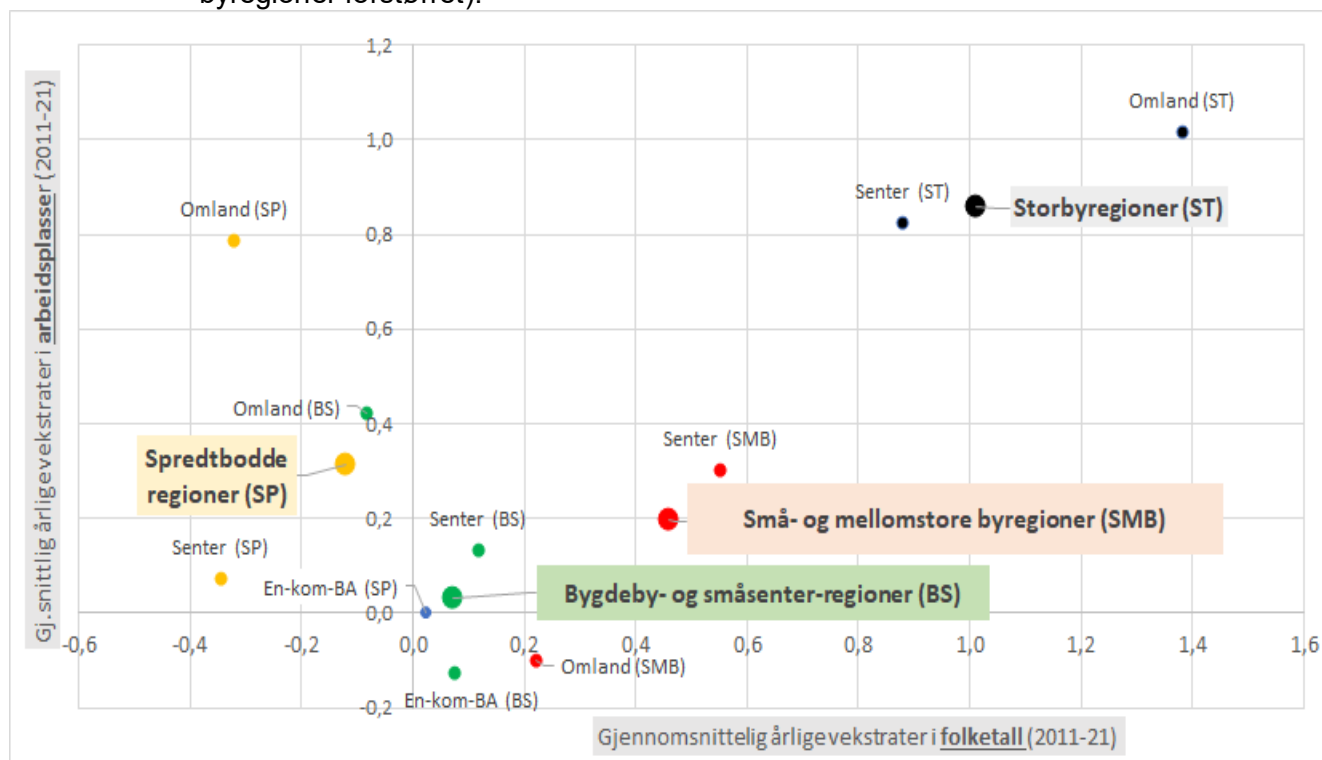
I det følgende ser vi nærmere på de 15 mindre byregionene i fylket (figur 5.10). Hovedbildet i plottdiagrammet viser en ganske tydelig samvariasjon mellom utviklingen av folketall og arbeidsplasser for BA-regionene gjennom det siste tiåret (flere periodiseringer³⁴ vises i figur v2 i vedlegget). Dette er ikke veldig overraskende fordi disse to variablene ofte påvirker hverandre gjennom flere mekanismer. Forenklet vil vekst/nedgang i en variablene ofte skape noe vekst/nedgang i den andre variabelen. I litt større byregioner er det ofte flere selvforsterket vekstimpulser og ring-virkninger mellom disse variablene. I mindre by- og bygdebyregioner og småkommuner kan det imidlertid være større variasjoner i samspillet mellom disse variablene og utslagene det gir. Det er her også ofte større variasjoner med hensyn til hvilke av de to endringsimpulsene knyttet til folketall vs. arbeidsplasser, som er den viktigste drivkraften bak utviklingen i regionen. Ulikheter i befolknings- og næringsstrukturer, attraktivitet (for å bo, besøke eller drive næring) samt nærhet til større

³² Klassene er som tidligere definert etter største by i BA-regionen.

³³ Samvariasjon mellom befolknings- og arbeidsplassutviklingen i byregioner er ikke veldig overraskende fordi disse faktorene vanligvis vil påvirke hverandre i funksjonelt integrerte regioner. Det er imidlertid ofte betydelig variasjoner, særlig blant en del mindre BA-regioner, mht. hvilke av disse to faktorene som er den mest primære vekstdriveren.

³⁴ De ulike *periodiseringene* gir bare mindre forskyvinger blant de mindre byregionene i Vestland (se figur v2).

Figur 5.9: Folketalls- og arbeidsplassvekst i ulike regionklasser – senter og omland - 2011-21 Vestland. (øvre figur har alle regionklasser, nedre figur bare mindre byregioner forstørret).

(Datakilde: SSB)

byområder, vil påvirke vekstdriverne og dynamikk bak den regionale utvikling i hvert enkelt tilfelle.

Her må også understrekes at samvariasjon og korrelasjoner mellom vekstrater i folketall og arbeidsplasser naturligvis ikke sier noe entydig om kausaliteten. Men man vet at folketallsvekst som regel medfører økt behov og etterspørsel etter tjenester av ulike slag. Økonomisk vekst i basisnæringer gir også oftest flere økonomiske ringvirkninger til avleda og relaterte næringer, ofte omtalt som lokale og regionale næringer og tjenester. Når dette fører til økt etterspørsel etter arbeidskraft og/eller sysselsetting, vil det kunne bidra til å styrke befolkningsutvikling gjennom bedre flyttebalanse (økt innflytting og/eller mindre utflytting). Men det er ikke slik at alle typer vekst av arbeidsplasser og sysselsatte nødvendigvis styrker steders befolkningsutvikling på sikt. Enkelte typer arbeidsplassvekst bidrar ikke til å styrke steders og regioners bostedsattraktivitet og befolkningsgrunnlag på sikt (eks. stor vekst av fysisk belastende, dårlig lønnede og ustabile jobber). Det finnes også eksempler fra landet på distriktsregioner som er overproduktive i å skape arbeidsplasser, men som samtidig ikke klarer å rekruttere nok arbeidskraft på grunn for svak bostedsattraktivitet for unge voksne og barnefamilier.

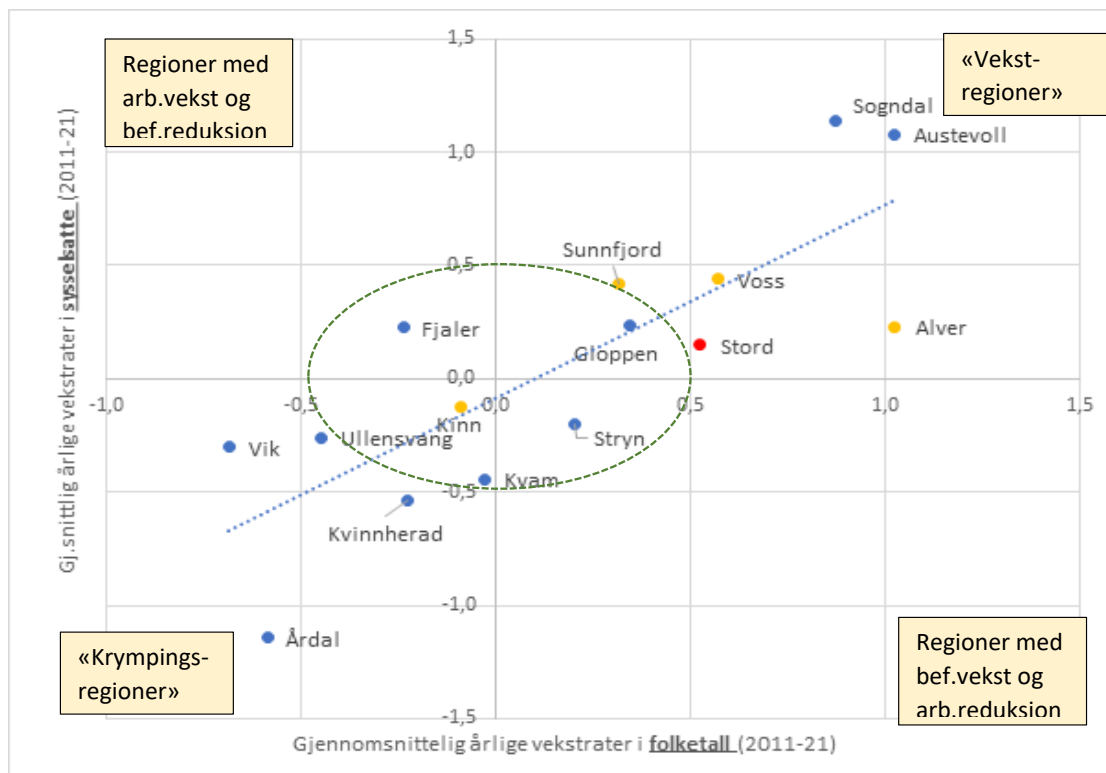
De mindre byregionene (BA) plasserer seg utviklingsmessig i følgende tre hovedgrupper (målt i vekstrater for befolkning og arbeidsplasser 2011-21) (se figur 5.10):

- 7 «vekstregioner»:
 - 2 regioner med høy vekst (>0,8%/år) i både folketall og arbeidsplasser (Sogndal og Austevoll)
 - 4 regioner med moderat vekst i både arbeidsplasser og folketall (0-0,6%/år) (Voss, Stord, Sunnfjord, Gloppen)
 - 1 region med høy vekst i folketall men lav vekst i arbeidsplasser (Alver BA)
- 7 «nullvekstregioner»:
 - 3 regioner med mellom +/- 0,25 prosents vekst/nedgang i folketall og/eller arbeidsplasser (Stryn, Fjaler, Kinn)
 - 4 regioner med minus 0,25-1,0 prosents nedgang i folketall og/eller arbeidsplasser (Ullensvang, Kvam, Kvinnherad, Vik)
- 1 «krympingsregion»
 - 1 region med betydelig nedgang i både folketall (-0,6%) og arbeidsplasser (-1,2 %/år) (Årdal BA)

«*Vekstregionene*» har til felles vekst i både folketall og arbeidsplasser. Bortsett fra dette er disse regionene ganske så ulike, dvs. blant disse finnes både små og store BA-regioner og regionsentre (målt i innbyggere) og de har ulik sentralitet og nærhet til storbyregionen Bergen BA. Sogndal BA og Austevoll BA representerer «høyvekst-regionene» med høyest vekst både i folketall og arbeidsplasser i perioden. Vi kan se litt nærmere på viktige betingelser, drivkrefter og endringsfaktorer bak veksten i disse to BA-regionene.

Austevoll BAs er en liten BA-region som har hatt en solid befolkningsvekst de siste 10 året. Underliggende faktorer er her en solid naturlig tilvekst (fødseloverskudd) og høy (netto-) innvandring som til sammen har overgått noe innenlandsk flyttetap. Austevoll er landets mest folkerike kommune uten fastlandsforbindelse og har den yngste befolkningen i fylket (og som

Figur 5.10: Utvikling i folketall og arbeidsplasser i de mindre byregionene (BA) 2011-21 (gj.snittlige vekstrater per år).

(Datakilde: SSB, beregninger: NIBR)

«forklarer» fødselsoverskuddet). Kommunen er spesialisert innen sjømat, hvor det inngår flere ulike bransjer som bl.a. pelagiske fiskerier (kommunen er den med flest registrerte store havfiskebåter over 50 fot), noe kystfiskerier og en større oppdrettssektor. Den sterke arbeidsplassvekst har også kommet nettopp innenfor sjømat foruten i kommunal tjenesteyting. En sterk vekst innen sjømat og kommunale tjenester, høy bostedsattraktivitet for unge voksne som har gitt befolkningsvekst, har plassert Austevoll BA øverst blant vekstregionene.

Sogndal BAs befolkningsvekst skriver seg fra fødselsoverskudd og nettoinnvandring, som samlet har vært større enn det innenlandske flyttetapet (et betydelig flyttetap sammenliknet med Austevoll BA). Den sterke arbeidsplassveksten i Sogndal BA skyldes vekst i flere bransjer og sektorer, men særlig innen bygg/anlegg, forretningsmessig tjenesteyting, helse/sosial og deler av utdanning. Sogndal BA er også den eneste av BA-regionene i fylket med noe vekst i landbruk/foredling (mye av tilveksten i drikkevareindustri). Sogndal BA har ellers hatt en særlig markant vekst i KIFT-næringen (bl.a. arkitekt, tekniske konsulenter, rådgivingsbedrifter, FoU) i senterkommunen. Dette er nok et resultat av flere faktorer, men det er nærliggende å knytte det blant annet til effekter av god tilgang på personer med høyere utdanning, høgskolens virksomhet, høyt aktivitetsnivå i bygg/anlegg og muligens enkelte effekter av nærhet til statlig og fylkeskommunal administrasjon. En del attraktive jobber i statlige og fylkeskommunale sektorer, vekst i kommunal sektor og flere deler av regionalt næringsliv, har sammen med enkelte bostedskvaliteter for unge voksne, har bidratt til å styrke noe av Sogndal BAs befolkningsvekst.

Det er flere mer «moderat vekst»- regioner som Voss, Stord, Sunnfjord og Gloppen. Deres befolkningsstrukturer og endringskomponenter har mange likheter, mens deres vekst- og utviklingsbasis for arbeidsplasser har variert en del mellom dem. Her har tilveksten kommet gjennom ulike kombinasjoner av bidrag fra henholdsvis sjømat, annen industri, bygg/anlegg, opplevelse, KIFT foruten offentlig sektor.

En ganske stor gruppe mindre byregioner (7 stk.) har vi betegnet som *nullvekst-regioner* i perioden 2011-21 (Stryn, Fjaler, Kinn, Ullensvang, Kvam, Kvinnherad, Vik). Disse har stort sett opprettholdt nivået på folketallet og antall arbeidsplasser, enten litt over eller litt under nullvekst-punktet for de to variablene. Dette er også regioner med ganske stor spennvidde i folketall, næringsstrukturer, typer av næringer som har hatt nedgang og vekst. En eller to av disse regionene har imidlertid hatt en ganske svak befolkningsutvikling (Vik BA), som på sikt kan svekke også utviklingen i arbeidsplasser og få mer karakter av å være en krympende region,

Når det gjelder *krympingsregioner* er det et begrepet som definerer områder med klar nedgang i folketall og arbeidsplasser over tid. Av fylkets 15 mindre byregioner er det muligens bare en region seg har ligget ganske nær denne kategorien. Det gjelder Årdal BA, som er en liten arbeidsmarkedsregion med svak utvikling i folketall og arbeidsplasser det siste tiåret. Nedgang i folketallet skyldes en kombinasjon av stort innenlandsk flyttetap (netto-utflytting), aldrende befolkning og stort fødselsunderskudd. En betydelig (netto-) innvandring i samme periode har ikke klart å kompensere for øvrige nedgang. Nedgangen i antall arbeidsplasser har kommet i flere bransjer og sektorer, det vil si ikke bare i tradisjonelle basisnæringer som landbruk/foredling og metallindustri, men også «andre forretningstjenester»³⁵ og helse/sosial³⁶. Det har vært største reduksjon i helse/sosial, landbruk/foredling og metallindustri, men samtidig litt vekst i KIFT og reiseliv.

Flere av nullvekstregionene har også svak utvikling i folketall og/eller arbeidsplasser, men utviklingen er på ingen måter dramatisk negativ. Det er tilnærmet stabilitet i nivå, og ellers en ganske normal utvikling blant landets mindre byregioner. Men man finner også blant disse en del kommuner med befolkningsstrukturer som taler for negativ naturlig tilvekst framover. Med økt aldring og forsterket befolkningsnedgang kan en del av disse stå overfor betydelige utfordringer med å sikre nok arbeidskraft for å opprettholde og utvikle gode velferdstjenester i årene som kommer. Her kan samarbeid om å utvikle sterkere velferdstjenester i sentrene for BA-regionens befolkning, kunne tvinge seg mer fram.

Oppsummeringsvis har vi i dette siste delkapittel belyst utviklingstrekk i de mindre byregionene med utgangspunkt vekstrater i folketall og arbeidsplasser det siste tiåret. Sammenholdt med tidligere beskrivelser og analyser av strukturer og endringskomponenter knyttet til folketall og arbeidsplasser kan vi til slutt trekke ut noen sentrale forklaringsfaktorer bak den ujevne utviklingen mellom noen av de mindre byregionene i perioden.

For de mest markante *vekstregionene* (Sogndal, Austevoll, Alver) skyldes deres «suksess» i en kombinasjon av (i) gunstige befolkningsstrukturer (fødselsoverskudd) og (ii) positiv flyttebalanse sammen med (iii) gunstige næringsstrukturer (høy andel generelle vekstnæringer) og (iv) evne til jobbvekst i enkelte «nye» næringer. En av disse regionene (Alver BA) har i tillegg noe vekststimuli gjennom naboskapseffekter til storbyregionen Bergen

³⁵ Når det gjelder kategorien «utleie av arbeidskraft» har det imidlertid vært kjent at i landet at mange av disse har vært knyttet til bemanningsforetak som leier ut midlertidig arbeidskraft til industribransjer o.a. Om dette også har vært tilfellet i Årdal BA, vil reduksjonen i bransjen kunne være en del av at industrien lokalt ikke lenger har hatt behov eller har endret strategi mht. innleie.

³⁶ Underlaget viser det større privat helse- og omsorgsinstitusjon (Melsom Helse) er kraftig nedskalert etter å ha blitt fusjonert inn i et større privat nasjonalt helse- og omsorgsforetak.

BA. De tre nevnte vekstregionene har på litt ulike måter hatt betydelig bosteds-, bedrifts- og besøksattraktivitet i perioden.

Når det gjelder de mindre byregionene på den andre enden av skalaen med markant nedgang i folketall og arbeidsplasser (eks. Årdal, Vik, Fjaler) skyldtes dette en kombinasjon av (i) mindre gunstige befolkningsstrukturer (aldrende befolkning, som har gitt betydelig fødselsesunderskudd) og (ii) negativ flyttebalanse (innvandringen mindre kompenserende i forhold til høy innenlands utflytting), og (iii) mindre gunstige næringsstrukturer (dvs. høy andel næringer generelt preget av redusert arbeidskraftbehov), (iv) reduksjoner også i helse/sosialektor samt (v) lav tilvekst av arbeidsplasser i nye næringer. Felles for disse er at de er små BA-regioner og kommuner målt i folketall. Totalt sett er det snakk om mindre byregioner med utfordringer knyttet til strukturer samt bosteds- og bedriftsattraktivitet, når man sammenlikner med vekstregionene. Beliggenheten gir dem heller ingen vekstimpulser av nærhet til større by.

6 Noen makrobetingelser, drivkrefter og endringsprosesser framover

I det følgende omtales noen generelle betingelser, drivkrefter og endringsimpulser av betydning for regional utvikling, senter- og omlandsutvikling, og deres utfordringer og muligheter framover.

Urbanisering og sentralisering

Økt urbanisering har over lang tid vært en megatrend både globalt og nasjonalt. Tendensen er ytterligere forsterket i mange land de siste tiårene og utviklingen framover i går i retning av andel bosatte i byer vil bli totalt dominerende. Byer er imidlertid så mangt, og utviklingen går ikke i ensidig retning av bosetting bare i de store byene.

I Norge har andel bosatte i tettsteder (urbaniseringsgraden) nådd et høyt nivå (83%,2021), selv om den fortsatt ligger litt under våre nordiske naboland. I en europeisk kontekst er den norske urbaniseringen atypisk med en svært småskala og desentralisert bystruktur, det vil si en stor andel er bosett i mindre byer og tettsteder som er spredt over et stort geografisk område. Norge av er de landene i Europa med lavest andel bosatte i storbyer, og omvendt høyest andel bosatte i mindre byer og spredtbodde strøk (NIBR 2021:2).

De siste to tiårene har Norge vært ett av landene i Europa med de høyeste vekstratene i folketallet, noe som i hovedsak skyldes høy arbeidsinnvandring. Mye av folketallsveksten har kommet i storbyregionene på grunn av høy innvandring der kombinert med fødselsoverskudd og innenlands (netto-) innflytting. De mindre byregionene har samlet opprettholdt folketallet mye som følge av (netto-) innvandringen, mens spredtbodde regioner har hatt folketallsnedgang til tross for betydelig (netto-) innvandring.

Urbaniseringsprosessene er knyttet til tunge samfunnstrender som altså resulterer i økt konsentrasjon av befolkning og arbeidsplasser innenfor de fleste geografiske områder og nivåer. Utdanningssamfunnet, service- og kunnskapsøkonomien gir større byregioner en del vekstfortrinn. Det norske urbaniserings- og bosettingsmønsteret vil imidlertid fortsatt utvikle seg som et ganske desentralisert konsentrasjonsmønster forankret til et stort antall mindre byer spredt lokaliserte i hele landet. Dette mønsteret er i hovedsak konsolidert selv om befolkningen tynnes ut i utkantene. Mye av landets eksportorienterte næringsliv, velferdstjenester og bostedspreferanser er forankret til de mindre byregionene i hele landet. Selv om veksten forblir størst i storbyregionene vil man fortsatt få utviklings- og vekstprosesser i mindre sentrale strøk. Nettoinnflytting til storbyregionene fra landet for øvrig tildekker at flyttestrømmer har alltid gått begge veier. Det har alltid vært en del utflytting fra storbyene til mindre sentrale deler av landet ofte varierende i volum med ulike konjunkturer. Så selv om netto-flyttestrømmene over lang tid har gått i favør av storbyregionene, kan både bofasthet og flyttestrømmer i distriktene i noen grad påvirkes av politikk, virkemidler og ny teknologi.

Demografiske trender, utfordringer og muligheter

Nåværende befolkningsstrukturer og senere års utviklingstrekk gir utfordringer for Distrikts-Norge, dvs. mange kommuner i landets mindre byregioner og spredtbodde strøk (NoU 2020:15). Tendens til aldning av befolkningen er særlig sterk i de minst sentrale distriktene. For mange kommuner vil dette føre til krypende folketall, lavere yrkesandel, økte helse- og omsorgsbehov og mer presset kommuneøkonomi. Implisitt følger en forsterket steds- og regionkonkurransen om å beholde og å tiltrekke seg unge voksne og barnefamilier.

I de siste tiårene har mindre byregioner og spredtbodde områder i Distrikts-Norge i stor grad hatt både fødselsunderskudd og (netto-) innenlandsk utflytting. Dette ble langt på vei blitt kompensert av høy (netto-) arbeidsinnvandring mellom 2006-2017, slik at folketallet i stor grad holdt seg oppe i distriktene (NIBR 2021:2). Denne dynamikken har vært i endring de senere årene der første og fremst (netto-) innvandringen er kraftig redusert i hele landet. Om fødselsunderskuddet og flyttetapet innenlands fortsetter vil også folketallet krympe markant i mange distriktskommuner i årene fram mot 2030-40. Det er imidlertid særlig vanskelig å spå om det framtidige omfanget på (netto-) innvandringen. Volumet på arbeidsinnvandring særlig fra Øst-Europa til Norge i perioden 2006-2016 var antakelig noe ekstraordinær og vil neppe gjenta seg i samme volum og form de nærmeste årene i hvert fall. Samtidig viser krigen i Ukraina at betydelige flyktningsstrømmer kan komme raskt og uventet. Så langt i år har fem millioner flyktet, hvorav 35.000 til Norge og neste år er det anslått mellom 30.000-100.000. Hvordan dette vil utvikle seg i årene som kommer er per i dag usikkert, inkludert hvordan disse vil finne seg til rette i ulike deler av landet og velge å bosette seg på noe sikt.

Om man ser bort fra de usikkerhet ved framtidige migrasjonsbølger og hvordan det vil slå ut, er det primært gjennom mindre negativ flyttebalanse at de fleste mindre byregionene, og særlig småby- og bygdebyregionene, vil klare å opprettholde folketallet i årene som kommer. Det betyr i praksis at de må få til en bedre flyttebalanse med storbyregionene og/eller utenlandet, dvs. mindre utflytting og/eller mer innflytting for de mindre byregionene. I en slik sammenheng vil styrking av de mindre byregionenes attraktivitet for bosetting, arbeid og opphold, ikke minst for unge voksne, være en viktig delstrategi av en samlet innsatspakke. Det går som kjent kontinuerlig flyttestrømmer ikke bare inn, men også ut av storbyregionene. Dette indikerer at det er mange som har andre bostedspreferanser enn bare det å bo og leve i storbyene. For mange som bor eller oppholder seg i storbyene i perioder av livet, vurderes småby- og bygdebylivet som vel så attraktivt på sikt som storbylivet. Politikk, virkemidler og ny teknologi kan også på ulikt sett bidra til å forsterke prosesser i begge retninger.

Det å utvikle mindre byer som attraktive regionsentre for unge voksne og barnefamilier, med gode velferdstjenester for alle, varierte service- og kulturtilbud, kompetanse- og utviklingsmiljøer for framtidrettede jobber og næringer, blir da viktigere for at mange distriktsregioner skal klare å beholde flere bosatte og tiltrekke seg innflyttere, og dermed i noen grad klare å opprettholde folketallet.

Det er viktig at visjoner, mål og strategier for befolkningsutviklingen i kommunal og regional planlegging baseres på kunnskapsbaserte framskrivinger og vurderinger om utviklingen i de konkrete områdene framover. Om man skal ha realistisk planlegging vil det innebære at flere kommuner enn de siste tiårene må legge en viss befolkningsnedgang til grunn i sine planutforminger og strategier (litt mer omtale under delkapittel om Livskraftige regioner). Bærekraftige utviklingsmål blir mye viktigere enn vekstmål framover. Det betyr blant annet økt fokus på hvordan skape bo- og bli-lyst for innbyggerne, sikre gode velferdstjenester m.m. innenfor rammer av noe befolkningsnedgang. Befolkningsnedgang kan faktisk også gi en del nye muligheter for bolyst, tilbakeflytting og tilflytting.

Grønt skifte og nyere teknologier

Norge står overfor store omstillinger de nærmeste årene for å møte skjerpede krav til en mer bærekraftig samfunnsutvikling – både miljømessig, sosialt og økonomisk. En hovedutfordring blir store klimagasskutt i mange sektorer og omstillingen til lavutslippssamfunnet.

Begrepene «grønt skifte» og «grønnere økonomi» er gjerne brukt som samlebegrep for ulike omstillingsprosesser, mål og tiltak. Forenklet har følgende tre ulike retninger vært omtalt i faglitteraturen: (1) konvensjonell «grå vekst» med grønne innslag (eks. stor olje/gass-sektor

og avleda næringer som elektrifiseres, grønne investeringsfond etc.), (2) «grønn vekst» gjennom innovasjon, næringsomstillinger og nye næringer som har frakoplet økonomisk vekst (BNP) fra økt ressursforbruk, og 3) «nedvekst» med eksplisitt fokus på behovet for redusert ressursforbruk i økonomi og samfunn, og økt fokus på mål knyttet til livskvalitet framfor mål om økonomisk vekst (BNP). De to førstnevnte er teknologi- og vekst-optimistiske med fokus på hhv. bred «grå vekst» med grønne innslag kontra mer selektiv «grønn vekst» basert på økologisk modernisering, næringsinnovasjon og sirkulærøkonomi. Når det gjelder «nedvekst» er det et kritisk perspektiv til selve vekstdynamikken i kapitalistiske økonomier samt til «grønn vekst»-strategien som man mener ikke vil klare å løse problemet med økt ressursforbruk og overbelastninger av naturgrunnlaget.

Endringer foregår langs alle tre sporene med ulik makt og tyngde. Selv om konvensjonell grå vekst med grønne innslag er et framtrædende trekk i norsk økonomi, er det samtidig et økende «grønn vekst»-driv i betydelige deler av nærings- og arbeidslivet både i Norge og europeiske land. EUs «European Green Deal» (2019) følger også mye av dette sporet med en helhetlig tilnærming til klima- og miljøpolitikk på tvers av politikkområder, og målet om klimanøytralitet i 2050 gjennom «en mer bærekraftig og sirkulær økonomisk utvikling med mindre forurensning og lavere klimagassutslipp, bedre helse, økt livskvalitet og nye arbeidsplasser». Tiltak rettes blant annet mot fornybar energi og enøk, renere teknologi i industrien, sirkulærøkonomi, nye bionæringer, smartere mobilitet, økt hensyn til økosystemer og biologisk mangfold. Brede partnerskap mellom næringsliv, kommuner og regioner, samt økt involvering av sivilsamfunn og innbyggere inngår som sentralt i strategien.

Norge ligger i verdenstoppen i ressursforbruk per capita (www.FN-sambandet), og Norge er det eneste nordiske landet som ikke har klart en reell grønn vekst etter 2000 primært på grunn av økte CO₂-utslipp fra olje/gassproduksjon (Stokstad 2020). Forpliktelsene i Parisavtalen, Norges innmeldte mål og antatte oppfølginger³⁷ vil kreve store omstillinger i årene som kommer. Økte krav til større klimakutt og mer hensyn til biologisk mangfold, vil også måtte innebære store omstillinger i deler av næringslivet og nye perspektiver på næringsutvikling som også vil åpne mange nye muligheter.

Hvordan omstillingene vil påvirke økonomi, næringer og nyskaping i ulike deler av landet er noe usikkert. I en studie av muligheter for «grønn, lønnsom og eksportrettet vekst» som kan bidra til «å fylle handelsgapet som redusert eksport av olje/gass vil innebære» (Winje m.fl. 2019)³⁸, konkluderes det med Norge har særskilte fortrinn og potensialer innen «fornybar-næringen, maritim næring, havbruk/fiskeri og prosessindustri». Selv en del økonomer vil hevde at begrepet å «fylle handelsgapet» i seg selv er mindre relevant enn mye annet, er det betydelig enighet om nevnte næringsmiljøer har utviklet høy kompetanse og avansert teknologi som landet nye muligheter for økt jobb- og verdiskaping, inkludert eksport. De nevnte næringene er særlig lokalisert i kyst-Norge (marine og maritime næringer), foruten i en del distriktskommuner (prosessindustrier, fornybar energi) og storbyer (fornybar energi).

I en nyere utredning belyses kompetanse- og kunnskapsbehov for det grønne skiftet i Norge mot 2030 (Oslo Economics 2022). Her heter det at det grønne skiftet vil innebære store endringer i etablerte og nye bransjer³⁹. I tre ulike scenarier for utvikling av de grønne

³⁷ De norske klimamålene for 2030 og 2050 er lovfestet gjennom Klimaloven (2018). Ihht. loven skal klimagassutslippene reduseres med minst 40 prosent i 2030 (vs. 1990) og med 80-95 prosent innen 2050 (vs. 1990). Norge har siden meldt inn (iht. Parisavtalen) forsterkede reduksjonsmål på minst 50 prosent og inntil 55 prosent (vs. 1990) i samsvar med EUs mål.

³⁸Kriterier brukt for å rangere mulighetsnæringer er her knyttet til utslippintensiteter (klimagasser), produktivitet og internasjonaliseringsgrad.

³⁹Rapporten tar for seg åtte verdikjeder som anses som sentrale for det grønne skiftet og der regjeringen har ambisiøse mål for utviklingen. Dette inkluderer (i) fire nye verdikjeder - havvind, batteri, hydrogen, karbonfangst og -lagring, og (ii) fire etablerte verdikjeder som er under omstilling, eller som vil ha viktige roller inn i andre verdikjeder – maritim sektor, skog, kraftsystem og bærekraftige bygg. (Oslo Economics 2022).

verdikjeder frem mot 2030 anslås det et behov for henholdsvis 13 000 (lavscenario), 64 000 (mellomscenario) og 115 000 (høyscenario) sysselsatte i 2030 innenfor de utvalgte yrkesgruppene. Av disse er 50 prosent håndverksyrker og operatører, 40 prosent ingeniører og arbeidsledere og 10 prosent er sivilingeniører og IKT-utviklere. I tillegg til dette behovet kommer sysselsetting til forskning i forskningsinstitusjonene. Sett i lys av dagens kompetansemangel, og dersom vi legger til grunn fortsatt høy aktivitet i økonomien, tyder det på kamp om ressursene for å realisere ambisjonene for grønn omstilling frem mot 2030. Ambisjoner om etablering av nye næringer, og vekst i etablerte næringer, vil forsterke behovet for disse knappe ressursene og konkurransen mellom regioner i landet om tilgangen til dem. Hvis disse ressursene blir mangelvare, kan det forsinke det grønne skiftet, og svekke norsk konkurranseevne og verdiskaping.

En viktig del av, og forutsetning for, det grønne skiftet er knyttet til energisektoren. Mangelfulle planer for robust og bærekraftig energiforsyning har over de senere årene avdekket en del utfordringer for det grønne skiftet i Norge. Sterk integrasjon i det europeiske energimarkedet har sammen med europeisk energimangel og -omstilling samt krigen i Ukraina, bidratt til at kraftprisene har skutt i været i mye av Sør-Norge. Samtidig gir elektrifisering av transport, industri og nye industrier økt el-kraftbehov. Om også olje/gassektoren skal elektrifiseres med kraft fra land, vil dette forsterke problemet de nærmeste årene. Kraftoverskudd og lave strømpriser har lenge vært et konkurransefortrinn for norsk kraftkrevende industri, og med mye høyere strømpriser er dette en trussel for deler av denne industrien i årene som kommer. Det er ikke utsikt til nok kraft til alle som ønsker det⁴⁰. Dette stiller myndighetene overfor vanskelige valg og avklaringer når det gjelder valg og fordeling av energibærere (eks. vannkraft, vindkraft på land og hav, energi-effektivisering, solenergi etc.) og fornuftig bruk (eks. transport, eksisterende industri, ny industri, elektrifisering av sokkelen).

Sammen med grønt skifte får samtidig av nye *generiske teknologier* med brede anvendelsesområder større betydning (digitalisering, bioteknologi, nanoteknologi m.m.). Både digitalisering (økt bruk av datamaskiner, informasjonsteknologi og elektroniske løsninger) og automatisering⁴¹ (maskinstyring, arbeids- og distribusjonsutføring basert på digitalisering og kunstig intelligens) gjør seg sterkt gjeldende. Dette fjerner mange arbeidsplasser, men også grunnlag for økt produktivitet og nye næringer. Mange standardiserte oppgaver med små krav til kompetanse forsvinner, men gjennom bruk av kunstig intelligens (AI) åpnes her også langt flere muligheter for å automatisere også mange ikke-manuelle kompetansejobber. Både varehandel, transport, reiseliv og industri er allerede sterkt påvirket av de nye teknologiene. Kompetansekrav endres og slik som lokalisering av jobber og virksomheter. Effektene er geografisk og sosialt differensierte (Nordregio 2018). Digitaliseringen har gitt økt rekkevidde for en del tjenester, bedre muligheter for fjern- og hjemmekontor og en del nye distribusjons- og mobilitetsmønstrene inkludert noe mindre pendlingsbehov for enkelte grupper. Teknologien har også skapt nye verktøy for å utvikle smartere byer og regioner.

Mindre byregioner er ofte forankret til konkurranseutsatte næringer og klynger med eksport til både internasjonale og nasjonale markeder. Mange steder er det utviklet høy kompetanse og konkurransefortrinn i etablerte næringer med potensialer også for grønn næringsutvikling og

⁴⁰ DNV anslår at Norges kraftforbruk kan stige fra 140 terawattimer (TWh) til 236 TWh i 2050, som er høyere enn Statnetts mest radikale scenario som legger til grunn et forbruk på 220 TWh i 2050. Disse prognosene er ganske usikre, og påvirket av flere valg som må gjøres fram mot 2030-40, som angår energieffektivisering, transportformer og -infrastrukturer, næringsutvikling m.m.

⁴¹ Disse omtales gjerne som 3dje industrielle revolusjon (digitalisering) og 4de industrielle revolusjon (robotikk). Den 3dje (fra siste del av 1900-tallet) er knyttet til bruk av datamaskiner, IT og elektroniske løsninger, mens den 4de (er i sin spede begynnelsen nå) har kunstig intelligens og robotikk som det sentrale, men bygger på teknologi fra den 3dje. Tidligere var det den 1ste industrielle revolusjon (fra midten av 1700-tallet) med vannkraft og damp til maskiner, og den 2dre (fra midten av 1800-tallet) med elektrisk strøm og masseproduksjon i større fabrikker.

innovasjoner. Det er samtidig store omstillingsutfordringer for en del av disse byene, særlig der man har mye kraftkrevende industri, olje/gassindustri, masseturisme etc. De har samtidig betydelige teknologi- og kompetansebaser med høy relevans for innovasjon og relatert næringsutvikling innenfor det grønne skiftet. Det kan være betydelige utfordringer med teknologi- og kompetanseoverføring fra disse etablerte næringene til de nye framtidrettede næringer.

Mange mindre byregioner har også utfordringer ved små arbeidsmarkeder, lite varierte jobbtilbud og få attraktive jobber for personer med lengre utdanning. Ny teknologi og konkurransepress bidrar også til økt effektivisering og færre arbeidsplasser i mange etablerte basisnæringer. Dette øker behov for en viss jobbskaping innen nye framtidrettede næringer på områder der man har spesifikke fortrinn og forutsetninger. Dette kan understøttes med lokale og regionale strategier og tiltak for smart næringsutvikling og -diversifisering. Her kan myndigheter i senterkommuner ta regionalt lederskap for å utvikle fellestiltak og strategier sammen med andre aktører (næringsliv, sivilsamfunn, regional stat etc.) og kommuner i omlandet.

Tjenesteytende sektor - ny teknologi og lokaliseringssendringer

Tjenesteytende sektor er viktig for befolkningens tilgang til velferdstjenester og service i lokalsamfunn og regioner i hele landet. Den er viktig for å sikre kvalifisert arbeidskraft og leveranser for privat verdiskaping. Tjenesteytende sektor sikrer også arbeid til svært mange og dominerer arbeidsmarkedet i de fleste regionene. Tjeneste-tilbudet i lokalsamfunn og regioner har stor betydning for dets bosteds-, bedrifts- og besøksattraktivitet.

Region- og kommunesentre har nøkkelroller for tjenestesektor og sysselsetting i service-samfunnet. Tjenestesektorens størrelse og mangfold påvirkes av mange forhold som nasjonal sektorpolitikk, demografisk utvikling, nye teknologier og modeller for tjenesteyting⁴². Digitaliseringen har gjort rekkeviddeøkende tjenestemodeller mer vanlig i både privat og offentlig sektor, og da på bekostning av mer terskelsenkende modeller med lavere krav til kundegrunnlag og brukere (NoU 2020:20). For en del mindre byer og distrikter har dette ført til avvikling av lokale tjenester og samtidig til at en del gjenværende tjenester vurderes som mer kostbare å drifte og utsatt for press om ytterligere nedlegginger. Dette har også ført til økt geografisk konsentrasjon av arbeidsplasser innenfor en del tjenester, selv om dette ikke alltid har gitt et dårligere tjenestetilbud for dem som er kompetente brukere av IKT og internett. For de som ikke er like kompetente brukere av IKT/internett eller av andre grunner er avhengig av fysisk nærhet til tjenestene, er saken en helt annen.

Statlig tjenesteyting (sykehus, UoH, samferdsel, politi/rettsvesen m.m.) representerer viktige velferds- og sikkerhetstjenester med mange kompetansearbeidsplasser ofte konsentrert til fylkeshovedsteder og større regionsentre. Utviklingen i disse sektorene har vært preget av strukturreformer, økt spesialisering og nye teknologiske løsninger de siste 10-15 årene. En bieffekt har vært økt sentralisering av arbeidsplasser i statlig tjenesteyting, dvs. sterk vekst i større byer og nedgang i minst sentrale distrikter. Sentrale myndigheters politikk for utlokalisering av statlig arbeidsplasser fra hovedstaden har omfattet om lag hundre arbeidsplasser til mindre byer de siste 10-12 årene (NoU 2020:2). Statlig sektors utvikling har vært ujevn blant de mindre byregionene det siste tiåret.

⁴² Mye av den private servicen er kunde- og markedslokaliserte, og har derfor vokst særlig sterkt fram i større byer. Offentlig tjenesteyting har videre samfunns mål og særlig kommunale tjenester understøttet av inntektssystemet har derfor vokst fram mye mer desentralisert. Andre deler av offentlig sektor som statlig tjenesteyting har imidlertid vokst fram mye mer sentralisert og mest i de større byene. Men både privat og offentlig tjenesteyting har en lokalisering som på mange måter følger sentralstedsteorien og befolkningsgrunnlaget (terskler og rekkevidde), men på litt ulike måter og senternivåer.

I flere av helseforetakene i landet pågår moderniseringer og restruktureringer som har implikasjoner for lokalisering av tjenester og arbeidsplasser. Lokalisering og utvikling av sykehusene påvirker byer og regioner som bo-, arbeids- og besøkssteder for mange. Sykehus har mange kompetansearbeidsplasser og personer som er ressurser, aktive og kjøpekraft som kan ha vesentlig betydning for mindre byers og regionsentres urbane kvaliteter og attraktivitet. En utfordring kan være at helseforetakene ved relokaliseringer ikke alltid legger like stor vekt på sykehusets rolle i å skape attraktive småbyer eller regionsentre.

Varehandelen har de senere årene gjennomgått store restruktureringer blant annet som følge av IKT og nye konsepter som «big boxes», netthandel m.m.. Pandemien forsterket deler av denne utviklingen. Økt konsentrasjonen av mange og store butikker til bilbaserte store kjøpesentre og «big boxes», ofte langt utenfor etablerte region- og kommunesentre har pågått en stund. Samtidig har netthandelen økt kraftig, men ikke nødvendigvis bidratt til noe dårligere tilgang på varer for alle distrikter – snarere tvert imot. Bedre veier og kommunikasjoner gir sammen med økt digitalisering bedre tilgang på mange varer og tjenester både i senter og omland, men det gir også økt konkurranse for mange tidligere mer skjærmede butikker og tjenester. En større del av handelen er blitt konkurranseutsatt.

Med teknologiutviklingen vil trolig en økende del av handelen overføres fra fysiske butikker til digitale plattformer og vil kunne forsterke restruktureringene i næringen. Men det er også enkelte andre prosesser som virker. Digitalisering har åpnet større muligheter for å kjøpe inn varer fra et større leverandørmarked, og åpnet visse muligheter for å nå større markeder med lokalproduserte nisjeprodukter. Skillet mellom fysiske butikker og nettbutikker er i en del tilfeller også blitt mindre relevant. Fysiske butikker er til stede på nettet, og mange som har startet som nettbutikker åpner også fysiske butikker. Enkelte fysiske butikker og utsalg av lokalproduksjon har fått tilgang til større kundemarkeder via nettet. Ellers ga pandemien et oppsving for en del sentrumsnære butikker i mindre byer. Hva som er nye langvarige trender kontra kortsiktige tilpasninger under pandemien, er usikkert.

Handelsnæringen vil nok sysselsette mange også framover, selv om sysselsettingen fortsetter å gå noe ned.

Selv om utviklingen i tjenestesektoren påvirkes av mange ulike faktorer som det ikke er så lett å manipulere fra myndighetenes side, er viktige deler av sektorens lokalisering er påvirket av offentlig politikk og planlegging på ulike nivå (kommuner, fylkeskommuner, regionale statsinstitusjoner og nasjonal sektorpolitikk). Det er et betydelig lokalt og regionalt handlingsrom når det gjelder utviklingen av tjenestesystemer og lokaliseringer tilpasset den enkelte region. Å utnytte dette fordrer imidlertid god medvirkning av ulike grupper i kommuner og regioner, og økt samordning mellom sektorer og nivåer.

Større frihetsgrader i lokalisering av kompetansearbeidsplasser

Digitaliseringen med nye arbeids- og forretningsmodeller har gitt både utfordringer og muligheter, slik som:

- En del arbeidsplasser forsvinner og/eller sentraliseres (eks. bank, deler av handel, transport- og industriproduksjon)
- En del nye muligheter for bl.a. for mindre bedrifter til å nå større markeder åpner seg
- Ny hybride arbeidsmodeller, digitale jobber og hjemmekontor – åpner visse muligheter for å etablere/lokalisere flere kompetansearbeidsplasser desentralt
- Endrete og økte kompetansebehov på flere måter

Utviklingen av en mer heldigital arbeidshverdag er kraftig forsterket de senere årene som følge av pandemien med tiltakene for redusert mobilitet og fysisk kontakt. Dette er bidratt til

forsterket læring og økt bruk av IKT i hele arbeidslivet, og økt bevissthet om muligheter og begrensinger knyttet til mer fleksible arbeidsformer for ansatte og arbeidsgivere. Mye tyder på at koronasituasjonen har framskyndet mer varige omlegginger til mer fleksible arbeidsformer der ansatte får større muligheter til å bo og jobbe fra der de selv ønsker og unngå pendling. Mange statlige og private foretak har signalisert mye mer offensive strategier for å tilby ansatte og rekrutter mer fleksible arbeidsformer der de kan velge å bo og arbeide fra hvor som helst (foretak omtaler dette som hybride arbeidsmodeller, fleksible arbeidsmodeller, «anyshore»-strategier).

Økt tilrettelegging for fjernarbeid åpner potensialet for at flere arbeidsplasser kan lokaliseres desentralt og i mindre sentrale strøk. Når foretak tilbyr slike løsninger til sine ansatte er det ikke på grunn av distriktpolitiske hensyn, men rett og slett fordi det kan øke rekrutteringsgrunnlaget for kompetent arbeidskraft og samlet lønnsomheten til foretaket.

Når arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende i større grad kan jobbe fra hvor som helst og sjonglere mellom hjemme-, hytte- og jobbstedkontor, kan dette åpne nye muligheter for mindre byer også. Om det slike steder utvikler felles arbeids- og kontorlokaler samt noe flere aktivitetstilbud for barn og ungdom, kan det få flere foreldre interesserte i å prøve ut å legge «hjemmekontoret» sitt ditt i større deler av året. Dette vil også kunne styrke tilgangen på kompetanse og kreativitet.

Bærekraftig by- og regionutvikling

Utvikling av bærekraftige tettsteder, byer og regioner som er attraktive og inkluderende som bosteder for en miks av ulike sosiale grupper, vil være sentralt for å kunne nå flere av FN17-målene. FNs bærekraftsmål 11 handler eksplisitt om å gjøre «byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige».

Hoveddelen av befolkningen har byen og byregionen, som bo- og arbeidsteder. Byer er ellers kunnskaps-, innovasjons- og vekstsentra i moderne kunnskaps- og serviceøkonomier. Her er både store utfordringer, viktig ansvar og gode muligheter for å ta ledende roller for en mer bærekraftig samfunnsutvikling i regioner og nasjonalt.

Noen særskilte utfordringer ved urbaniseringen er både knyttet til byspredning (nedbygging av areal og økt transportbehov) på den ene siden, og konsentrasjonsulemper (høyere boligpriser, kø/støy/utslipp lokalt, opphoping av sosiale ulikheter etc.). Urbaniseringen som spontan prosess skaper også en mer ubalansert utvikling i folketall og arbeidsplasser mellom områder. Byenes tetthet gjør at mange mennesker der påvirkes av klimaendringer gjennom hyppigere regnflom og oversvømmelser. For de som bor i omlandet og ellers på mindre steder i distriktene vil utfordringer være hyppigere jord- og snøras, flom- og sørpeskred. Byenes tetthet og konsentrasjon av mennesker og kompetanse, bebygde strukturer og finansielle ressurser, gjør dem imidlertid til viktige arenaer for problemløsning og innovasjoner som kan bidra til en mer bærekraftig samfunnsutvikling lokalt, regionalt og nasjonalt.

Det å gjøre «byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige» (FNs bærekraftsmål 11) vi for landets mindre byer og bergioner blant annet stille økte krav til å utvikle mer kompakte byer og tettsteder som er attraktive og inkluderende som bo-, arbeids- og levesteder for ulike grupper. Dette krever også en samordnet bo-, areal- og transportutvikling innenfor de funksjonelle regionene som byen/tettstedet ligger i.

Livskraftige lokalsamfunn og realistisk planlegging

Vekst i antall innbyggere, arbeidsplasser og verdiskaping sier egentlig ikke så mye om alle steders og regioners «livskraft» på sikt, dvs. vitalitet og evne til selvoppholdelse. Et lokalsamfunn kan være livskraftig uten å vokse i antall hoder og jobber, men om det ikke

skjer noen form for vedlikehold og fornyelse kan det gi langvarige nedadgående spiraler. Men viktigere enn enkle vekstmål og -strategier for livskraftige lokalsamfunn og regioner vil da ofte være å styrke deres evne til selvoppholdelse gjennom tiltak som bidrar til vitalitet, demografisk fornyelse og ellers forbedringer av bostedsattraktivitet, trivsel og livskvalitet for ulike grupper bosatte og innflyttere. I dette vil bare ett av flere elementer kunne være å styrke tiltak som kan bidra til at flere unge voksne ønsker å bo, arbeide og leve i området – ikke minst komme tilbake til regionen etter kortere eller lengre studieopphold i sentrale strøk.

I mange kommuners samfunnsplaner er det fortsatt tradisjonelle mål om vekst i folketall og arbeidsplasser som står sentralt, også selv om de demografiske strukturene for vekst framover ikke er tilstede. Mange mindre by- og distriktskommuner har demografiske strukturer som i beste fall peker i retning av nullvekst fram mot 2040, en god del også nedgang. Dette kan forsterkes om også trenden med fallende fruktbarhet fortsetter. Da er det i realiteten bare økt (netto-) innflytting fra de større byregionene eller utlandet, som kan gi befolkningsvekst eller -stabilitet i mange av disse kommunene framover.

Forventninger om vekst i folketall og arbeidsplasser kan være noe urealistisk for en del kommuner i distriktene framover. Mål og tiltak med ensidig fokus på vekst i folketall og arbeidsplasser kan da føre til feilslått bruk av offentlige og private midler og investeringer. Det er en utfordring at visjoner, mål og strategier for befolkningsutviklingen i deler av kommunal og regional planlegging ikke reflekterer godt nok en sannsynlig utvikling basert på noe mer kunnskapsbaserte framskrivninger (Hagen m.fl. 2021). Det er behov for *realistisk planleggingstrategi* der befolkningsnedgangen, som mange kommuner vil oppleve framover, i større legges til grunn for planutforming og strategier (op.cit). Realistiske og bærekraftige utviklingsstrategier krever gode situasjons- og framtidsbeskrivelser, og vil da sjeldnere ha fokus på befolknings-vekst men i større grad fokus på hvordan utvikle attraktive og gode lokalsamfunn som bidrar til bo- og bli-lyst og livskvalitet for dem som bor der allerede. Selv befolkningsnedgang vil i seg selv kunne skape økt attraktiviteten for en del potensielle tilbakeflyttere og tilflyttere i seg selv om det er utviklet gode lokal-samfunn i områder med bestemte bo- og opplevelses-kvaliteter. Det kan gjelde å være bevisst hvordan befolkningsnedgang kan utnyttes til å skape gode og attraktive lokalsamfunn for bosatte og potensielle tilflyttere.

Internasjonalt har begrepet smart krymping («smart shrinkage») blitt brukt om tiltak for å få det beste ut av folketallsnedgang (eks. Syssner, 2016). Det vises til at ideer om å bruke planlegging som et redskap for vekst kan stå i veien for utvikling av planer for å takle befolkningsnedgang og bidra til overinvesteringer. Det oppfordres til å rette oppmerksomhet mot hvordan man kan håndtere befolkningsnedgang på en god måte, hvordan dette er en anledning til å omskape steder til det bedre, ved å maksimere mulighetene og minimere ulempene. Å gå fra å planlegge for utvikling framfor vekst eller nedgang, er omtalt som et paradigmeskifte, det vil si slik at man identifiserer og utnytter de positive mulighetene, og begrenser de negative konsekvensene. Fokus rettes mer mot hvordan man kan skape bedre steder å bo og leve for de som bor der.

Dette er noe av det samme som står i fokus i det som omtales som «*realistisk planlegging*», som innebærer at den negative befolkningsutviklingen som mange norske kommuner opplever, reelt sett tas som utgangspunkt for planutforming og strategier (Hagen m.fl. 2021). Det vises til at visjoner, mål og strategier for befolkningsutviklingen i kommunal og regional planlegging ofte ikke reflekterer sannsynlige utviklingsbaner basert på kunnskapsbaserte framskrivninger og prognoser (s.36). Det hevdes at mer bærekraftige strategier vil være å ta utgangspunkt i en ærlig situasjonsbeskrivelse og sette søkelys på å holde på eksisterende befolkning og videreutvikle gode lokalsamfunn, tross nedvekst i befolkningen. Argumentet er

også at gode lokalsamfunn for egen befolkning kan øke attraktiviteten for potensielle tilbakeflyttere eller tilflyttere.

I en litteraturstudie om norsk og internasjonal forskning på tilpasningsstrategier i kommuner med befolkningsnedgang finner man i den nordiske litteraturen ingen beskrivelser av kommuner som har gjennomført helhetlige tilpasningsstrategier eller at slike inngår i planverk (Bråtå 2020). Det vises til få eksempler på interkommunale samarbeid innen planlegging, som hevdes uheldig på grunn av få ressurser og svake kompetansemiljø i mange kommuner med befolkningsnedgang. Til gjengjeld peker han på at mange kommuner søker å kompensere for små ressurser gjennom bruk av medvirkning og nettverk. Her kommer også samskaping som en ny innretning for kommunene. Andre strategier for å kompensere for nedgang er å øke inntektene slik som gjennom økte skatter på fritidsboliger, nedlegging av kommunal virksomhet, sanering av bygg og tilbakeføring av natur.

7 Framtidige senterstrukturer og regionsentre

I kapitlet skal vi trekke ut noen sentrale elementer fra de foregående kapitlene om dagens senter- og regionstrukturer (kap. 7.1.), og knyttet dette til noen kriterier vi her mener er relevant for å beskrive dagens strukturer og videre utviklingen i de kommende to-tre tiårene. Deretter skal vi si litt om hva dette innebærer for hva et regionsenter er og vil kunne være for litt ulike regioner (kap.7.2.). Disse to tingene henger naturlig nok sammen. I slutten av kapitlet går vi litt inn på visse handlingsrom knyttet til tjenestesektoren og aktørene der (kap.7.3) og avslutningsvis omtaler vi behovet for samarbeid og koordinering mellom sektorer og nivåer (kap.7.4.).

7.1 Dagens struktur og kriterier for framtidig senterstrukturer

Et senter er i denne sammenheng et tettsted som representerer et befolkningsmessig tyngdepunkt og opererer som et sentralsted for tjenester for et større område. Senterets størrelse og funksjonalitet varierer naturlig nok, og her er kan vi skille mellom fire hovednivåer: landsdels- og fylkessenter, regionsenter, kommunesenter og lokalsenter.

Søkelyset i rapporten er rettet mot mindre byregioner, deres regionsentre og omland innenfor det som er omtalt som funksjonelle bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA). I senterhierarkiet er dette altså senternivået som i størrelse og funksjoner ligger mellom det som er definert som fylkes- og kommunesentre. Et regionsenter er imidlertid stort sett alltid også et kommunesenter, mens et fylkessenter også vil ha funksjoner som et regionsenter.

Å bruke den funksjonelle BA-regioninndelingen som grunnlag for å blinke ut regionsentre kan sies å ha særlig relevans for mindre byregioner som opererer som «autonome» bo-, arbeids- og serviceregioner, og som ikke er altfor sterkt påvirket av naboskapseffekter eller nærhet til storbyregioner.

Dagens senterstrukturer legger de viktigste føringene og betingelsene for hva som kan og bør være de framtidige senterstrukturene. Med utgangspunkt i vår faglige tilnærming og hva som er rimelig enkelt å dokumentere empirisk i dag, blir noen kriterier mer relevante enn andre. Vi vil hevde at relevante kriterier for å beskrive senterstrukturer og -nivåer i nåtid og framover bør være en kombinasjon disse forholdene, og særlig de tre første⁴³:

1. Største tettsted(er) (folketall) i BA-region vurdert mot
2. Pendlingsmønstrene (senter-omland) og tettstedsstrukturene (mono/flersentrert)
3. Tjenester for folk og virksomheter i senter- og omlandskommune – minst tre kriterier:
 - Tilbud av spesialtjenester/sjeldne brukte «høyere ordens» tjenester
 - Bredde/variasjon av tjenestetilbud forøvrig (dvs. «midlere og lavere ordens» ordinære tjenester/ofte brukte tjenester).
 - Handelsnæringens størrelse og variasjoner

⁴³Blant de fleste fylkeskommuner i landet brukes begrepet «regionsenter» oftest om sentre under fylkessenter-nivået, og som har handels- og tjenestefunksjoner for mer enn en kommune og/eller større deler av fylket (NIBR 2021:2). Offentlige funksjoner som dekker mer enn én kommune, har ofte blitt prioritert lokalisert til slike regionsentre. For øvrig brukes av enkelte fylkeskommuner også begreper som delregionsenter på et nivå mellom regionsenter og fylkessenter, og ellers subregionsenter og sentre som dekker områder mellom region- og kommunenivå.

4. Områdespesifikke senterfunksjoner utover de nevnte (eks. kompetanse-, nærings- eller innovasjonsmiljøer området er spesialisert innenfor, har fortrinn og potensialer).

Generelt vil de eksisterende tettstedsstrukturene og senterhierarkier i et område legge sterke føringer på framtidige senterstrukturer og -hierarkier. Dette gjelder selv om det over tid har vært og fortsatt vil kunne bli mindre forskyvinger og posisjonsendringer, særlig i de nedre delene av hierarkiet i et område (dvs. kommune- og lokalsentre).

Når man tar utgangspunkt i BA-regionen som inndelingsprinsipp er det mest naturlig i første omgang å rette søkelyset på det *største tettsted* (innbyggere) som befolkningsmessig tyngdepunkt i regionen. I mindre byregioner kan største tettsted variere mellom 1.000-50.000 innbyggere. Det gir stor spennvidde i størrelse, mulige senterfunksjoner og omlandet.

BA-regioner er dagpendlingsregioner der pendlingsmønsteret brukes til å definere senter- og omlandkommunene. Dette sammenfaller stort sett alltid med at største tettsted ligger i senterkommunen. Tettstedsstrukturene i BA-regioner og større områder må imidlertid vurderes utover største tettsted og senterkommune. I noen regioner og større områder kan man ha flere «største tettsteder» med omtrent det samme folketallet og som kan være kandidater som regionsentre. I slike områder er det aktuelt å samarbeid om en viss funksjonell arbeidsdeling mellom senter-kandidatene om ulike tjenester.

For å vurdere steders roller og funksjoner i et område er det derfor i neste omgang naturlig å se nærmere på *tjenestetilbud og -funksjoner* i senter- og omlandkommunene i BA-regioner, og mellom senterkommuner i ulike nærliggende BA-regioner. De fleste BA-regioner har et visst tettstedshierarki med steder som fordeler seg på ulike størrelser hvorav gjerne ett eller to er større enn alle de andre. Disse har som regel vokst fram over lang tid med et bredere tjenestetilbud enn de mindre stedene i regionen. I mer utpregede flersentrerte regioner (BA-regioner eller større samarbeidsområder⁴⁴) kan tjenesteutviklingen i flere av de største sentrene være noe mer likeverdige. Her kan det som nevnt over, være behov for grader av funksjonell arbeidsdeling og samordning av tjenesteutviklingen mellom flere av de mer likeverdige sentrene.

De omtalte kriteriene knyttet til tettstedsstørrelser og tjenestefunksjoner innenfor BA-regioner kan begrunnes faglig og de er relativt enkle å operasjonalisere og oppdatere med registerdata. Det kan imidlertid også være enkelte andre kriterier enn de omtalte så langt, som kan ha noe relevans. Ett slikt er knyttet til handelssenterfunksjoner i et område. Dette har vært brukt som et prinsipp blant en del fylkeskommuner tidligere, men dette alene gir i dag en for snever forståelse av hva regionale senterfunksjoner er i en kunnskaps- og serviceøkonomi. Ett annet tilleggskriterium som kan vurderes i ulike sammenhenger er mulige regionale senterfunksjoner knyttet til bestemte «eksportorienterte» nærings- og kompetansmiljøer som et område er spesialiserte innenfor, er særlig viktig for framtidig verdiskaping i en større sammenheng og/eller området har særskilte behov og potensialer for utvikling. En utfordring med denne typen kriterier er knyttet til hva og hvordan definere, kartlegge og avgrense.

Så langt er det lagt mest vekt på strukturelle kriterier i nåtid som enkelt kan kartlegges og overvåkes. I en vurdering av hva som bør understøttes som sentre og deres tjenestefunksjoner i et 20-30 års perspektiv framover kan det naturligvis ha en viss relevans å vurdere dagens strukturelle forhold sammen med mer dynamiske kriterier om utviklingen framover. Eksempelvis sannsynlige demografiske utviklingstrekk framover på grunnlag av dagens befolkningsstrukturer, senere års endringskomponenter og implikasjoner av dette

⁴⁴ I større samarbeidsregioner (eks. interkommunale regionråd) vil flere BA-regioner inngå, det vil også flere ulike typer region- og kommunesentre. Slike større samarbeidsregioner følger i noen grad både naturgeografiske grenser (kyst/ytre fjordstrøk vs. indre fjord/innlandsstrøk), samarbeidstradisjoner, kulturell tilhørigheter og tidligere kommunikasjonsårer.

videre framover. Dette kan ha relevans, selv om det er mye usikkerhet særlig når det gjelder framtidig migrasjonsbølger og til dels også en del innenlandske flyttmønstre. Men gitt at regionalt tilpassede kunnskapsbaserte prognoser skulle gi svært ulike utsikter for utviklingen i befolkningen for to kommunesentre i samme BA-region, kan det ha relevans for å vurdere og beslutte rundt lokalisering av visse offentlige tjenester. Befolkningsutviklingen er tross alt svært viktig for mange tjenesters robusthet og utviklingsmuligheter på sikt. Dette gjelder selv om tjenesteutviklingen naturligvis i seg selv har betydning for bostedsattraktiviteten og dermed også deler av befolkningsutviklingen på sikt. Slike aspekter og dilemmaer er ikke nærmere belyst i denne rapporten.

I det følgende skal vi knytte de nevnte kriteriene og indikatorene til de konkrete BA-regionene i Vestland. Vi starter med en hovedoversikt over noen differensierende egenskaper ved de mindre byregionene og deres regionsentertyper (se tabell 7.1). De mindre byregionene i fylket har en stor spennvidde i befolknings- og markedsgrunnlag for tjenester: Regionsentrene varierer fra 1.000-17.000 innbyggere og deres regioner (BA) med mellom 2.600-36.000 innbyggere. Det kan skilles mellom fylkets «store» regionsentre som er småbyer på mellom 5.000-15.000 innbyggere, og «små» regionsentrene som er bygdebyer/småsentre på mellom 1.000-5000 innbyggere. Disse to hovedsenternivåene har også markant ulikt tjenestemangfold og innslag av høyere ordens tjenester. De store regionsentrene har som regel funksjoner for flere kommuner, mens de små regionsentrene oftere har funksjoner bare for en annen kommune eller bare egen kommune. I tabell 7.1 har vi i kolonnen til høyre lagt inn 6 hovedtyper av nærings- og sektorgrupper som BA-regionene i fylket er spesialiserte innenfor. Til disse kan det være utviklet enkelte senterfunksjoner i kommuner, BA-regioner og større områder. Generelt går ofte næringsklynger og innovasjonssystemer på tvers av kommuner og BA-regioners grenser, selv om de har større og mindre deler som er forankret til bransjekonsentrasjoner og virksomheter i kommuner og BA-regioner. Det samme gjelder.

Tabell 7.1: Illustrasjon av egenskaper til større og mindre regionsentre i mindre byregioner i Vestland.

Type region-senter	BA-regionen (innb.)	Region-senteret (innb)	«Minste tjenestetilbud» i regionsenter (senterkommune)	Hovedtyper av nærings- og sektorspesialiseringer til BA-regionene (bare type 1 i noen grad koplet til regionstørrelse)	
Mindre byregioner	Større region-senter	10.000-35.000	4.000-25.000	<ul style="list-style-type: none"> - Over 90 tjenestetyper (stort tjenestetilbud) - UoH, fagskole og videreg.skole - Spesialiserte legetjenester (somatisk sykehus, psykiatri) - God bredde av ord.helsetjenester (allm.lege, tannlege, hjemmesykepl) - Faste kulturtilbud og sportsanlegg for regionen - Stor bredde i handelsnæring (ulike typer detalj- og spesialhandel) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Statlig/fylkeskommunal adm., UoH, sykehus 2. Handelsvirksomhet 3. Grønne bionæringer 4. Blå bionæringer
				<ul style="list-style-type: none"> - Minst 75 tjenestetyper (middels stort tjenestetilbud) - Videregående skole - Alm. lege- og helsetjenester - Temporære kulturtilbud og mer faste sportsanlegg for regionen - Mindre variert handelsnæring (men noe mer enn bare dagligvarer) 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Maritime næringer 6. Kraftkrevende industrier og relatert teknologi 7. Reiseliv/opplevelser

initiativ og tiltak knyttet til klyngeutvikling og innovasjonssamarbeider. En del av disse som blant annet er støttet av fylkeskommunen, har imidlertid ofte en desentralisert forankring til flere kommuner og BA-regioner i ulike deler av fylket. Det har imidlertid ligget utenfor rapportens rammer å belyse mulige næringsspesifikke senterfunksjoner.

I den neste tabellen 7.2 har vi så satt opp en mer detaljert oversikt over alle fylkets BA-regioner med utvalgte indikatorer som beskriver BA-regionene, deres sentre og senterkommuner. Tabellen gir en oversikt over fylkets senter- og regionstrukturer og -nivåer. Nivåinndelingen er der basert på BA-regionenes og det største tettstedets innbyggertall og arbeidsmarkedstørrelser (gul kolonne til venstre). Disse nivåene samvarierer i stor grad med

Tabell 7.2: Nøkkellindikatorer for fylkets BA-regioner og senterkommuner som er rangert etter ulike senter- og regionnivåer.

Senter- og regionnivåer (1-5)	Region- klasser	BA-region			Senterkommunen		Største tettsted (reg.senter)			Omland		Subreg.sentre (navn og innb. 2020)	Tjenestetilbud og -funksjoner lokalisert i senterkommunen*								BA-regionens næringsspesialiseringer (lok.kvot>1,1 og >200 arbeidsplasser)
		Navn	Innbyggere (2020)	FlerKom-BA vs en-kommune BA	Navn	Innbyggere (2020)	Navn	Innbyggere (2020)	Innbyggere i hele omlandet til største tettsted (inkl. både senter- og omlandskommuner)	Innbyggere i omlandskommunene til senterkommunen (BA)	Generelt tjeneste- tilbud (antall tjenestetyper inntil 100)		Handel (omsetning/inn lande= 100)	Handel (arb.plasser)	Kultur - faste tilbud (arb.plasser)	UoH+ fagskoler (arb.pl)	Alminnelige syke- hus (arb.pl.)	Spesialiserte lege- tjenester (arb.pl.)	Lege (arb.pl.)	Statlig/fylkesk om. adm., sos. forskr, forsvar (arb.pl)	
1	Storby/ reg.	Bergen-BA	391 266	FlerKom	4601 Bergen	283 929	Bergen	259 958	131 308	107 337	Flere	99	114	7683	807	7750	9658	228	633	8575	Teknologiindustri, forretningsmessig tjenesteyting, medier/kultur, UoH-undervisning
2a	Mindre byregioner	Alver-BA	32 482	FlerKom	4631 Alver	29 224	Knarvik	6 024	26 458	3 258		89	78	478				12		210	Landbruk/foredling, teknologiindustri/annen industri, kraft/vann, transport
2a		Stord-BA	33 905	FlerKom	4614 Stord	18 759	Leirvik	17 605	16 300	15 146		93	113	540	16	238	460	4	138	232	Sjømat, teknologiindustri, kraft/vann
2a		Kinn-BA	30 293	FlerKom	4602 Kinn	17 207	Florø	12 222	18 071	13 086	Måloy (3300),	93	88	397	28	5		7	26		Sjømat, landbruk/foredling, teknologiindustri, transport
									-	-	Nordfjordeid (3069)	85	84	231	13		177			87	
2a		Sunnfjord-BA	29 142	FlerKom	4647 Sunnfjord	22 030	Forde	10 420	18 722	7 112	Naustdal (1205)	93	120	689	27	118	1510	5	107	488	Landbruk/foredling,sjømat, metallindustri, transport, sykehus
									-	-	Høyanger (2002)			143	1						
2b		Sogndal-BA	17 021	FlerKom	4640 Sogndal	11 847	Sogndalsfjøra (inkl. Kjørnes)	4 950	12 071	5 174	Hermansv/Leikanger(2164), Kaupanger(1034), (Gaupne 1216)	90	106	365	67	441			19	932	Landbruk/foredling, transport, reiseliv, UoH, off.adm.
2b		Voss-BA	16 820	FlerKom	4621 Voss	15 740	Vossevangen	6 828	9 992	1 080		92	110	494	20		394			165	Landbruk/foredling, transport, reiseliv
2b		Ullensvang-BA	11 954	FlerKom	4618 Ullensvang	11 048	Odda	4 840	7 114	906		80	86	299	38		145		34	94	Landbruk/foredling, metallindustri, teknologiindustri, transport, reiseliv
2b		Kvinherad-BA	13 071	EnKom	4617 Kinnherad	13 071	Husnes (inkl. Sunde/Valen)	4 475	8 596	-		82	87	331	17					63	
3		Kvam-BA	8 457	EnKom	4622 Kvam	8 457	Norheimsund	4 475	3 982	-		77	96	222	41				40	62	Landbruk/foredling, metallindustri, teknologiindustri
3		Årdal-BA	7 319	FlerKom	4643 Årdal	5 193	Øvre Årdal	3 092	4 227	2 126	Årdalstangen (1369)	66	80	104	6				15	16	Metallindustri, annen industri,
									-	-	Lærdalsøyri (1130)			52	5		181			17	
3		Stryn-BA	7 130	EnKom	4651 Stryn	7 130	Stryn	2 533	4 597	-		76	96	200	6				25	41	Landbruk/foredling, transport, reiseliv
3		Gloppen-BA	5 854	EnKom	4650 Gloppen	5 854	Sandane	2 446	3 408	-		80	92	164	31				21	42	Landbruk/foredling
3	Austevoll-BA	5 236	EnKom	4625 Austevoll	5 236	Storebø	1 584	3 652	-		66	87	123		3			19	13	Sjømat	
3	Fjaler-BA	4 130	FlerKom	4646 Fjaler	2 802	Dale	1 187	2 943	1 328		61	71	74	12				8	19	(Landbruk/foredling, men færre enn 200 arbeidsplasser)	
4	Vik-BA	2 635	EnKom	4639 Vik	2 635	Vikøyri	1 227	1 408	-		58	69	53					10	52	(Landbruk/foredling, men færre enn 200 arbeidsplasser)	
4	Aurland-BA	1 781	EnKom	4641 Aurland	1 781	Aurlandsvangen	819	962	-		55	148	38					3		(Landbruk/foredling og reiseliv, men færre enn 200 arbeidsplasser)	
4	Tysnes-BA	2 869	EnKom	4616 Tysnes	2 869	Våge	801	2 068	-		52	66	82					14		(Landbruk/foredling og sjømat, men færre enn 200 arbeidsplasser)	
4	Gulen-BA	3 988	FlerKom	4635 Gulen	2 297	Elvindvik	317	3 671	1 691		53	62	55	1				8		(Sjømat, landbruk/foredling og kraft/vann, men færre enn 200 arbeidsplasser)	
5	Fedje-BA	548	EnKom	4633 Fedje	548	Fedje	424	124	-		18	38	10					2		(Sjøfart, landbruk/foredling, men færre enn 200 arbeidsplasser)	
5	Solund-BA	802	EnKom	4636 Solund	802	Hardbakke	319	483	-		38	69	14					7		(Sjømat, men færre enn 200 arbeidsplasser)	

*For BA-regioner med bare en kommune oppgis tallene for kommunen (dvs. BA-regionen). For tre BA-regioner oppgis også tall for omlandskommune der subregionssentre ligger (Nordfjordeid i Stad kommune, Høyanger i Høyanger kommune og Lærdalsøyri i Lærdal kommune).

senterkommuenes mangfold av tjenestetilbud og samtidig innslaget av «høyere ordens» spesialiserte tjenester som stort sett stiller krav til personale med UoH-utdanning. Det er noen nyanser i dette bildet av samvariasjon mellom senternivået og tjenestetilbudet. Det gjelder for det første for et par av de små alminnelige sykehusene som er lokalisert i lavt i fylkets senter- og regionhierarkier (i omlandskommunene Lærdal og Norheimsund i henholdsvis i Årdal BA og Kinn BA). Dette skaper bedre tilgjengelighet til sykehus for bosatte i flere kommuner og lokalsamfunn i indre deler av Sogn og Fjordane. For det andre gjelder det for handelsnæringen hvis størrelse ikke følger senternivåene helt systematisk. Enkelte sentre og tettsteder har en større handelsnæring enn det innbyggertallet i BA-regionen skulle tilsi. Dette gjelder steder med mange besøkende (turister, hyttebefolkning) eller som har spesielle forsyningsfunksjoner (eks. offshore, maritim virksomhet).

I kolonnen helt til høyre i tabell 7.2 har vi lagt inn noe informasjon om den enkelte BA-regionens nærings- og sektorspesialiseringer (lokaliseringkvotienter over ca. 1,2) og størrelsen er over 200 arbeidsplasser. Spesialiseringene sier litt om de ulike BA-regionenes særtrekk hensyn til næringsstrukturer og relatert kompetanse delvis uavhengig av BA-regionens størrelse (innbyggertall) og tjenestetilbudet. Som nevnt foran har vi ikke kartlagt bestemte senterfunksjoner knyttet til næringsmiljøer eller -klynger.

De sentrale indikatorene som er brukt i tabell 7.2 for å belyse dagens strukturer er også relevante indikatorer for å vurdere og planlegge framtidige senterstrukturer. Tabellen beskriver noen viktige materielle og relasjonelle strukturer i dag, som vil legge sterke føringer på utviklingen av senterstrukturer og -typer videre framover. Kunnskap om eksisterende senterstrukturer og -typer i ulike regioner, vil sammen med antatte drivkrefter og rammevilkår framover, være viktig for å kunne utmeisle overordnede planer og strategier for senterstrukturer og sentertyper.

Som omtalt tidligere er fylkets 15 mindre byregioner en heterogen gruppe med hensyn til senterstrukturer og -typer, befolknings- og næringsgrunnlag, utviklingstrekk, utfordringer og muligheter. Beliggenheten i forhold til Bergensregionen påvirker også disse tingene. Det betyr også at flere slike forhold naturligvis også påvirker hva et regionsenter er og i stor grad kan bli. Det er allikevel størrelsen på befolkningen og arbeidsmarkedet til den enkelte BA-regionen som representerer to av de viktigste differensierende faktorer for å skille mellom regionsenternivåene og -typene som kjennetegner de mindre byregionene i fylket. Disse to nivåene er plassert slik i fylkets senterstrukturer og med antall BA-regioner i parenteser:

- Senternivå 1: Landsdels- og fylkessenter (1 stk.)
- Senternivå 2: Større regionsentre (8 stk.)
- Senternivå 3: Mindre regionsentre (6 stk.)
- Senternivå 4: Kommunesentre (4 stk.)
- Senternivå 5: Kommunesenter - mikro (2 stk.)

Rapporten er altså hatt søkelyset på mindre byregioner, deres sentre og omland, dvs. det som er senter- og regionnivå nr. 2 og 3 i tabell 7.2. I det følgende skal vi se litt på senterstrukturene i de ulike delområdene av fylket (her regionråd-områdene). Disse har ganske forskjellige tettsteds- og senterstrukturer blant annet grader av hierarkiske vs. egalitære strukturer. Slike forskjeller må det naturlig nok tas hensyn til når det gjelder forståelsen og beslutninger rundt framtidige senterstrukturer.

I *Fjordane* er det to større BA-regioner målt i folketall (Sunnfjord BA og Kinn BA), med hver sin småby som største regionsentre, dvs. Førde og Florø. Disse har litt ulike regionale funksjoner. Førde, i senterkommunen Sunnfjord, er regionalt senter med flere høyere ordens tjenester (sykehus, UoH, deler av fylkesadm) til dels for et større område enn BA-regionen.

Florø er største tettsted i senterkommunen Kinn, og deler enkelte regionsentertjenester med Måløy, knyttet til offentlige administrative tjenester foruten senterfunksjoner for marine og maritime næringer. Florø er betegnet som «Kystregionsenteret» i tidligere plan for senterstrukturer i Sogn og Fjordane. Strukturene i Kinn kommune og BA-region, samt i Nordfjord forøvrig, gjør at senterstrukturene i nordre Fjordane må vurderes på en litt annen måte enn standardkriteriene for regionsentre omtalt tidligere i dette kapitlet. En ting er oppdelingen av Kinn kommune i to geografisk adskilte områder og sentre (Florø og Måløy) i en splittet senterkommune i Kinn-BA. I denne BA-regionen ligger også kommunesenteret Nordfjordeid med sykehus (i Stadt kommune) og som grenser til Gloppen BA og Stryn BA med henholdsvis Sandane og Stryn som sine region- og kommunesentre. Med andre har vi i Nordfjord fire ganske nærliggende sentre omtrent av samme størrelse med visse regionsentertjenester (Måløy, Nordfjordeid, Sandane og Stryn). Nordfjord framstår altså som et av de flersentrerte større områdene i fylket der de nevnte sentre ligger i de tre ulike BA-regioner. Florø og Måløy deler enkelte senterfunksjoner i Kinn BA, men det er egentlig lite pendling mellom disse to sentrene. Sandane, Nordfjordeid og Stryn er på hver sin måte mindre regionsenter for hver sin BA-region og litt utover det. Slik sett er det rimelig å betegne både Måløy, Nordfjordeid, Sandane og Stryn som mindre regionsentre med delte funksjoner. I søndre deler av Fjordane ligger mye av Sunnfjord BA som er en mer sentrert region og har et tydeligere senterhierarki. I Sunnfjord BA ligger imidlertid tettstedet Høyanger som kommunesenter i en av regionens omlandskommuner.

I *Sogn* er Sogndal-BA den klart største regionen målt i folketall, og med småbyen⁴⁵ Sogndal (Sogndalsfjåra) som regionsenter. Sammen med de to nærliggende småsentrene Hermansverk og Leikanger, har senterkommunen Sogndal en tjenestesektor med tilhørende funksjoner som overgår det som ellers er vanlig for senterkommuner av samme størrelse i fylket og landet. Med sin store bredde i tjenestetilbud og innslag av høyere ordens tjenester (høyskoler, statlig og fylkeskommunal administrasjon) er Sogndal det mest markante utdannings-, kultur- og servicesenteret i Sogn. Ellers i Sogn er det et mindre regionsenter i Øvre Årdal (Årdal BA) foruten kommunesentrene i Aurland og Vik kommuner. Sykehuset for Indre Sogn er lokalisert i Lærdalsøyri, som er omlandskommunen i Årdal BA og en snau times reise fra det største regionsenteret i Sogn, dvs. Sogndal. De mindre BA-regionene har ellers kommunesentrene med tjenester primært rettet mot befolkning. I tillegg har særlig Aurland kommune, med småstedene Aurlandsøyri og Flåm, spesielle senter-funksjoner for reiselivsnæringen i en større del av søndre Sogn. Generelt har Sogn en ganske hierarkisk senterstruktur sammenliknet med delområdet Fjordane.

I *Vosseregionen* inngår nettopp bare Voss BA som er en middels stor BA-region i folketall, og på nivå med Sogndal BA. Det er småbyen Vossevangen som er regionsenteret, og denne har en betydelig bredde i tjeneste- og servicetilbud foruten sykehus. Vossevangen er også et viktig kommunikasjonsknutepunkt og senter for besøksnæringer i området.

I *Hardanger* inngår den middels store Ullensvang BA, og den noe mindre Kvam BA. Regionsenteret i Ullensvang er Odda, og i Kvam er det Norheimsund. Dette er to bygdebyer og regionsentre på omtrent samme størrelse. Odda har imidlertid enkelte funksjoner knyttet til høyere ordens tjenester (sykehus) mens Norheimsund har tydeligere funksjon som et handelssenter.

I *Sunnhordaland* inngår den store Stord BA med småbyen Leirvik som regionsenter (17605 innb.), den middels store Kvinnherad BA med bygdebyen Husnes som regionsenter (4475

⁴⁵ Befolkningsveksten i tettstedet Sogndal (dvs. Sogndalsfjåra/Kjømnes) 2020-22 innebærer et steg opp i stedshierarkiet, fra tidligere status som bygdeby til småby (iht. NIBR2021).

innb.) og den mindre Austevoll BA med bygdebyen Storebø som sitt senter (1584 innb.). Leirvik og Husnes ligger ikke så langt fra hverandre (ca. 45 min.reise), men opererer mye mot sine egne BA-regioner. Leirvik har imidlertid klart større bredde av tjenestetilbud pluss høyere ordens tjenester (UoH, sykehus) orientert mot større deler av Sunnhordaland. Både Stord BA og Kvinnherad BA består ellers av et betydelig antall mindre tettsteder og bygdebyer uten senterfunksjonene på nivå med Leirvik og Husnes. Austevoll BA er en mindre en-kommune-BA-region der bygdebyen Storebø er kommune- og regionsenter. Austevoll er også en del påvirket av nærheten til Bergen BA. Austevoll med Storebø til tross for lite folketall en regional senter for marine næringer med stor oppdrettssektor og av landets største pelagiske havfiskeflåter. Her er også lokalisert eget høg- og fagskole-tilbud. I Sunnhordaland ligger Etne og Sveio kommuner. Disse er to mindre omlandskommuner som er funksjonelt integrert i BA-regioner med sentre i Rogaland (hvv. Haugesund og Ølen).

I *Nordhordaland* har vi en stor BA-region (Alver) med småbyen Knarvik som regionsenter, og to små BA-regioner (Gulen BA, Fedje BA) der de største tettstedene er små (hvv. Eivindvik med 317 innb. og Fedje med 424 innb.) og som knapt kan betegnes som regionsentre. Alver kommune er selv ganske sterkt pendlingsintegrert i storbyregionen Bergen BA, men fungerer selv med Knarvik som viktige regionsenter for flere kommuner i Nordhordaland.

7.2 Hva skal et regionsenter være for ulike regioner?

Det å utvikle mindre byer som attraktive og bærekraftige regionsentre kan bli viktigere for å skape robuste distriktsregioner i årene som kommer. Det å utvikle slike regionsentre krever helhetlig perspektiv og langsiktig innsats på flere felt som er skreddersydd og tilpasset den enkelte regions egenskaper og forutsetninger. På et generelt nivå vil en slik samlet innsats i det minste måtte ha noe fokus på:

- 1) Utarbeide en omforent plan og strategi for fylkets og regionenes senterstruktur, sentertyper, samarbeid og arbeidsdeling mellom sentre, sentre og omland.
- 2) Utvikle kompakte og flerfunksjonelle regionsentre med varierte tjenester og arbeidsplasser, som også er attraktive som bo-, arbeids- og besøkssteder for ulike grupper.
- 3) Sikre god fysisk sentrumutvikling som er menneskevennlig og godt tilpasset stedets historie, kulturarv og natur/miljø, med kvalitet i bygg, fasader, offentlige møteplasser og uterom som bidrar til interesse, tiltrekningskraft og glede for mange.
- 4) Samlokalisere større statlige og private kompetanseintensive institusjoner sentralt.
- 5) Etablere/utvikle kompetanse- og innovasjonssentre som er tilpasset regionsenterets størrelse og regionens behov (fra lavterskel felleslokaler og arbeidsfellesskap for selvstendige næringsdrivende, fjernarbeidere etc. til innovasjonssentre med profesjonelle tjenester og møteplasser for entreprenører, etablerte virksomheter etc.)
- 6) Styrke senterets utdannings- og kompetansetilbud (videregående og høyere utdanning) samt muligheter for desentraliserte tilbud i sentre og omland.
- 7) Styrke rollen som kultursentre, med bredde i tilbud og arenaer for ulike grupper.
- 8) Utvikle politikk overfor regionens «deltidsbefolkning» (folk med fritidsbolig, sesongarbeidere etc.)

Et attraktivt senter har et mangfold av tjenester, arbeidsplasser, fritids- og kulturtilbud som er rimelig godt tilpasset senterets størrelse og rolle i sentersystemet. Der tilrettelegges det for publikumsretta og besøksintensive offentlige og private tjenester, arbeidsplassintensive virksomheter, kultur- og fritidsaktiviteter m.m. Lett tilgjengelige tjenester er vesentlig for befolkningens velferd, trivsel og livskvalitet. Brukerretta og arbeidskraftintensive tjenester

lokaliserer seg ofte i sentre og dette kan også bidra til mer effektiv og miljøvennlig transport. Robuste sentre er gjerne allsidige, og et mangfold av tilbud er attraktivt for brukere og gjør at ulike funksjoner kan dra gjensidig nytte av hverandre. Samlokalisering er god arealutnytting, og gjør det enklere for virksomheter å samarbeide om tjenester og fellesfunksjoner. Et mangfold av arbeidsplasser og tjenester øker også sjansen for at begge personer i to-inntektshushold finner tilfredsstillende jobber.

Som omtalt er fylkets 15 mindre byregioner en heterogen gruppe med hensyn til senterstrukturer og -typer, befolknings- og næringsgrunnlag, utviklingstrekk, utfordringer og muligheter. Beliggenheten i forhold til Bergensregionen påvirker også disse tingene. Slike forhold påvirker også naturligvis hva et regionsenter er og i stor grad kan bli. Det er allikevel størrelsen på befolkningen og arbeidsmarkedet til den enkelte BA-regionen som representerer to av de viktigste differensierende faktorer for å skille mellom regionsentertypene som kjennetegner mindre byregioner. 14 av de 15 mindre byregionene i fylket har regionsentre på nivåene 2 og 3 (se s.75-76). Disse to nivåene er ganske så ulike mht. senterkommunen og BA-regionens størrelse på folketall og antall arbeidsplasser, men også når det gjelder mangfoldet av tjenester, service og kulturtilbud samt innslaget spesialiserte «høyere ordens» tjenester (UoH, sykehus/legetjenester, statlig/fylkeskommunal administrasjon etc.). Små regionsentre på nivå 3 har få eller ingen høyere ordens tjenester og langt mindre tjenestemangfold enn sentre på nivå 2. Som tidligere nevnt er det noen mindre nyanser i dette bildet ved at et par av de alminnelige sykehus, og et par større handelsentre, er å finne i omlandskommuner på regionnivå 3.

Regionsentre på nivå 2 vil generelt ha et bedre rekrutteringsgrunnlag for fagpersoner til høyere ordens tjenester som i stor grad har krav om UoH-danning for ansatte. Regionsentre på nivå 2 vil også være de mest naturlige regionsentrene å styrke når det gjelder UoH-utdanninger og fagskoler, variasjon av faste kulturtilbud foruten regionalt orienterte entreprenør-, innovasjons- og kompetansesentre.

Regionsentre på nivå 3 vil ikke ha muligheter til å utvikle samme bredde av tjenestetilbud som sentre på nivå 2. Og med et mer beskjedent befolkningsgrunnlag og arbeidsmarked enn på nivå 2, vil nivå 3-sentre kunne ha større utfordringer med å rekruttere fagpersoner med UoH-utdanning til spesialiserte tjenester innen helse- og omsorg m.m.. Men i sentre på nivå 3 bør ha muligheter til å utvikle sine kultur- og aktivitetstilbud for regionen, og ellers burde de ha et befolknings- og næringsgrunnlag i regionen til å etablere lavterskel kompetanse-, kontor- og næringslokaler med enkelte fellestjenester og møteplasser for digitale fjernarbeidere, nyetablerere og selvstendig næringsdrivende. Utvikling av samarbeid og arbeidsdeling med andre sentre og senternivåer innenfor et større område vil det her også kunne være gode muligheter for. behov er her også burde ville

Utover disse forskjellene i kapasitet og muligheter for regionsentre på nivå 2 og nivå 3, vil det på begge nivåer være viktig å styrke regionsenteret på den måten som er omtalt under punktene 2 og 3 nevnt over her, dvs. skape kompakte og flerfunksjonelle sentre og sikre en god fysisk sentrumutvikling.

7.3 Handlingsrom og muligheter for aktører og tjenester

De mindre byregionene representerer viktige systemer og samfunn man bør ha fokus på om man vil understøtte en balansert regional utvikling og bærekraftige regioner i hele fylket. Disse regionene har mange lokalsamfunn og kommuner med store utfordringer med

demografisk aldring, grønt skifte, sikre tilgang på arbeidskraft og kompetanse. Det finnes også gode muligheter for å styrke bostedsattraktivitet og utviklet nye framtidrettede arbeidsplasser og næringer med basis i regionale fortrinn, innovasjon og ny teknologi. Det å utvikle attraktive, kompakte og flerfunksjonelle regionsentre som kan sørve eget nærområde, kan i denne sammenhengen bli stadig viktigere for å møte utfordringene og evne å gripe mulighetene. Dette stiller økende krav til at kommunale, fylkeskommunale og statlige myndigheter samt private aktører, klarer å trekke mer i samme retningen i regionene.

Det er flere typer nasjonal sektorpolitikk og deres dynamikk som påvirker utviklingen i tettsteder og regioner landet rundt. Det er generell en utfordring at sektorpolitiske interesser ofte vinner fram på bekostning av det som er de beste løsningene for å styrke regionsentre og regional utvikling tilpasset ulike områder. Statlig lokaliseringpolitikk i ulike sektorer påvirker noe av dette, og der attraktive kompetansearbeidsplasser kan brukes til å styrke regionsentre, redusere byspredningen og bilavhengighet. Kommuner og fylkeskommune kan også gjennom blant annet tjenestetilbud, samfunns-, areal- og transportplanlegging og virkemidler påvirke, påvirke senter- og sentrumsutvikling i kommuner og regioner.

Offentlige dominerte tjenester sysselsetter om lag 36 prosent av alle i de mindre byregionene (38% i senterkommunene og 37% i omlandskommunene), som er omtrent samme nivå som i fylket og landet for øvrig. De fleste sysselsatte i offentlig dominerte tjenester er innen helse/sosial (hhv. 23 og 24 prosent av de sysselsatte i senter- og omlandskommuner), før undervisning (hhv. 9 og 8 prosent) og offentlig administrasjon (hhv. 6 og 4 prosent). Totalt for offentlig dominerte tjenester er det ikke så stor forskjell mellom senter- og omlandskommunene på andelen sysselsatt i sektoren, men sammensetningen er ganske ulik. I omlandskommunene er det stort sett snakk om kommunale tjenester innen helse/sosial, grunnskole og kommuneadministrasjon. I senterkommunene er det en større innslag av statlig og fylkeskommunale tjenester innen helse/sosial, undervisning og administrasjon.

Kommunal virksomhet og tjenester er blant annet knyttet til administrasjon med rådhus, service- og informasjonskontor, helse- og sosialtilbud som legekontor, lokalmedisinske senter, sykehjem og bofelleskap. Disse er egnet for samlokalisere i kommunesenter. Grunnskoler og barnehager er gjerne de mest desentraliserte tjenestene, og lokaliseres oftere i lokalsentre med tanke på tilgjengelighet og mindre transport. Kommunale kulturhus og -institusjoner kan styrke utviklingskraft og attraktivitet i kommune- og regionsentre. Lite arealkrevende idretter lokalisert i kommune- og regionsentre kan øke tilgjengelighet for flere og fremme miljøvennlige reisemønstre. Og endelig har kommunene ikke minst gjennom samfunns- og arealplanleggingen et helhetlig ansvar med å styre og tilrettelegge for et bærekraftig utbyggingsmønsteret i kommuner og regioner. Her ligger også ansvaret for å skape bærekraftig og attraktive kommunale og regionale sentre og sentrumsutvikling.

Når det gjelder *fylkeskommunal virksomhet og tjenester* er deler av utdanningssystemet med videregående skoler og fagskoler ett av de viktigste ansvarsområdene, og de er også viktige for å styrke sentrene i regionene. Utdannings- og skolestrukturene må være godt tilpasset senter- og befolkningsstrukturene i området. Større regionsentre bør vanligvis ha et bredt skole- og utdanningstilbud og godt tilpasset regionale behov i arbeids- og næringslivet. Fylkeskommunen har ellers gjennom eierskap og innkjøp av transporttjenester, pluss veimidler, viktige funksjoner og virkemidler som påvirker tilgjengeligheten til blant annet regionsentrene fra omlandskommunene. God kollektivdekning er også en forutsetning for god tilgjengelighet til videregående skolene og UoH-tilbud i de regionale sentre. Videre forvalter fylkeskommunen midler til kulturbygg og idrettsanlegg, og kan slik sett understøtte lokaliseringer som bidrar til å skape attraktive regionale sentre. Og ikke minst har fylkeskommunen enn rolle i FoU-, innovasjons- og næringspolitikken og strategiene i fylket. Fylkeskommunen forvalter også noe midler til innovasjon og distriktsutvikling. Der det snakk

om klynge- og nettverksutvikling vil slike ofte være forankret til ett eller flere regioner, men hvis noder ofte vil være, og ha fordeler av, å være forankret til ett eller få regionale sentre. Slike noder vil ved samlokalisering med utdannings- og utviklingsmiljøer i regionsentrene, vil kunne bidra til kunnskapsdeling og gjensidige utviklingsprosesser som vil kunne styrke utviklingen av kompetanse- og innovasjonsmiljøer i ulike regioner i fylket. Utover dette har naturlig nok fylkeskommuner en særlig viktige rolle i den strategiske regionale planleggingen for fylket, koordinere offentlig innsats og virkemidler, mobilisere ulike aktører og drive rådgiving overfor kommunene. Gjennom planarbeidet legges blant annet et viktig felles grunnlag og rammeverk for blant annet senterstrukturer i fylket, regioner og kommuner.

Statlige virksomhet og tjenester består av mange attraktive kompetansearbeidsplasser med krav til høyere utdannet personale og fagmiljøer. Viktige tjenester for befolkningen er her sykehusene og andre spesialisthelsetjenester. For disse er det ofte behov for regionsentre av litt størrelse for å sikre gode nok rekrutteringsmuligheter av fagpersoner og robuste fagmiljøer. Sykehus kan ellers bidra til å styrke regioners urbane kvaliteter om de lokaliseres sentralt i etablerte byer/sentre. Ved nyetableringer eller vekst har dette i noen tilfeller vist seg å være vanskelig på grunn av plassmangel, eller blir avvekset av andre begrunnelser. Mindre institusjoner (eks. lokal-medisinske sentre o.l.) er viktig sentrumsnært for skape gode tilgjengelighet for ulike grupper. Høyere utdanning og forskning er en stor og viktig sektor på fylkesnivå, og som generelt er viktige for utvikling av større regionsentre. Sentral lokalisering i disse er da også betydningsfullt for å styrke attraktivitet, dialog og samarbeid med kommune og privat sektor. Både ansatte og studenter bidrar ofte til mye aktivitet og tjenestebruk også utenfor selve campusområdet, og slike skoler er viktige for regional attraktivitet og nyskaping. Muligheter for digital fjernundervisning med gode fasiliteter er samtidig blitt stadig bedre, som gjør det mulig å legge bedre til rette for tilbud også utenfor de største regionsentrene. Annen statlig virksomhet bør også brukes til å styrke regionsentre og sentrumsutviklingen i disse (eks. NAV-kontorene).

Privat tjenesteyting har om lag 20 prosent av de sysselsatte i de mindre byregionene (22 prosent i senterkommuner og 15 prosent i omlandskommuner), som er mye lavere andel enn i storbyregionen Bergen og fylket samlet. Private tjenester er imidlertid viktige for å skape større mangfold av tjenester og attraktive regionsentre. For private tjenester kritisk masse av kunder gjerne viktig for lønnsomhet og overlevelse, og derfor er sentral lokalisering men på ulike nivåer, viktig for mange slike tjenester. Hyppig brukte ordinære tjenester (eks. dagligvarebutikker) kan oppnå en viss lønnsomhet i mindre lokal- og kommunesentre. En del slike virksomheter vil også kunne motta noe offentlig driftstøtte om de ligger usentralt i distriktene. Sjeldnere brukte spesialtjenester (eks. spesialbutikker, rådgivingsbedrifter) har større krav til mer sentral beliggenhet for et geografisk markedsomland, og vil derfor søke lokalisering i litt større region- og kommunesentre.

Kommunene kan kanalisere handelsvirksomhet til områder som bidrar til å styrke region- og kommunesentre som attraktive sentre. Her kan kommuner samarbeide om retningslinjer og tilrettelegginger slik at dekningsgrad for ulike typer handel er balansert mot folketallet i ulike omland til sentrene. Det kan stilles visse krav til at nye typer varehandel primært lokaliseres i kommune- eller regionsentre og deres sentrumsområder, mens dagligvarehandel kan lokaliseres nærmere ulike bostadområder. Det er imidlertid en del utfordringer kommunene møter når det gjelder å styre lokaliseringen av ulike typer handel i ønsket retning blant annet på grunn av endringer i handelskonsepter, bransje-glidinger m.m.

For kunnskapsintensive forretnings-tjenester vil sentral lokalisering i litt større senter være viktig for å sikre rekruttering, utveksling med andre virksomheter i relaterte bransjer og god tilgjengelighet for og/eller nærheten til krevende kunder. Kommunale og fylkeskommunale myndigheter kan legge til rette for egnet lokalisering av slike virksomheter og miljøer i

regionsentrene. For å skape et langsiktig grunnlag for en noe mer balansert utvikling mellom regionene i fylket vil nettopp det å skape regionsentre som er attraktive for kunnskapsintensive virksomheter og personer med høyere utdanning viktig. Mindre byregioner kan ganske sikkert ta en noe større del av den generelle sysselsettingsveksten man vil ha i fylket og landet innenfor kunnskapsintensive tjenester også framover. Nærhet til en del slike næringer har også betydning for evne til innovasjon i andre næringer og utvikling av nye framtidsrettede næringer. Å utvikle kunnskaps- og innovasjonssentre med attraktive møteplasser mellom næringsliv, utdanning og forskning, blir viktigere i litt større regionsentre. I mindre regionsentre vil næringshager, arbeids- og kontorfellesskap for selvstendige, kompetanseklynger m.m. være relevant. Utvikling av attraktive regionale sentre krever et likeverdig samarbeid om dette mellom senter- og omlandskommunene, samtidig som det er naturlig at senterkommuner påtar seg en lederrolle som vertskapskommune og attraktivt utviklingscenter for innovasjon og entreprenørskap for hele regionen.

7.4 Behovet for samarbeid og koordinering mellom nivåer og sektorer

Sektoriseringen i samfunnet og den geografiske mismatchen mellom de administrative og funksjonelle regionene skaper en del utfordringer for koordinert planlegging og strategisk utviklingsarbeid i mange mindre byregioner. Mange av kommunene er også såpass små at de har svært begrensede ressurser og evne til strategisk utviklingsarbeid og samfunnsplanlegging i samarbeid med andre kommuner i BA-regioner eller regionrådsområder de tilhører.

Regionsentrene er like avhengige av sitt omland, som omlandet er av sitt regionsenter. Senter og omland besitter komplementære ressurser og aktiva. Utvikling og styrking av mindre byer som regionsentre må derfor skje i nært samarbeid med kommuner og andre relevante aktører i omlandet. Gjennom et godt og tillitsbasert samarbeid er mulighetene størst for å utvikle attraktive og bærekraftige regionsentre som tjener sitt omland. Studier viser at et godt samarbeidsklima mellom senter- og omlandskommuner understøttes der kommunene opptrer som mest mulig likeverdige partnere uavhengig av sentralitet og størrelse (Leknes et.al. 2018). Viktige er ellers at samarbeider om regionsenterutvikling for å styrke hele BA-regionen e.l. legger vekt på senter og omlands komplementariteter i lokale fortrinn og egenskaper, gjensidige avhengigheter og felles styrker som grunnlag for arbeidsdeling og kollektive satsinger som styrker begge parter og regionen som helhet.

Det å utvikle planer og strategier for senterstrukturer og ulike sentertyper som skal bidra til bærekraftige regioner og en balansert regional utvikling i fylket, er ikke bare avhengig av et godt samarbeid mellom myndigheter og aktører i senter- og omlandskommunene i den enkelte BA-region e.l. Samfunns- og arealplanlegging knyttet til senterstrukturer og relatert utviklingsarbeid bør alltid ikke avgrenses til interne strategier og samarbeid i de enkelte BA-regionene, men bør være rimelig koordinert med planer og strategier i større områder med flere nærliggende BA-regioner og kommuner. Dette gjelder ikke minst for å sikre at også småkommuner som ikke er godt integrert i en større BA-region og regionalt arbeidsmarked blir koplet på regionsentrene. Det vil si at de sikres god kommunikasjonsmessig tilgjengelighet til de større regionsentrenes både mer allsidige og flere spesialiserte tjeneste-, service- og opplevelsestilbud. Både gode kollektive kommunikasjoner, men også læringsnettverk og utviklingssamarbeid mellom kommunene, kan styrke slik påkopling og «låning av skalafordeler».

8 Oppsummering, konklusjoner og noen anbefalinger

I dette kapittelet trekker vi sammen trådene og omtaler noen hovedmomenter relatert til noen av de mest sentrale problemstillingene som ble omtalt innledningsvis i rapporten. Til slutt skisserer vi noen tiltaks- og innsatsområder for å styrke regionsentre i mindre byregioner.

Senterstruktur og -nivåer i fylket

I første del av rapporten ble sentrale begreper og perspektiver omtalt. Med utgangspunkt i funksjonelle bo- og arbeidsmarkedsregioner ble begrepet senter her knyttet til det største tettstedet i slike regioner. De største tettstedene ligger i BA-regionenes senterkommuner, som er størst innpendling fra nærliggende kommuner. Med utgangspunkt i BA-regionene, deres senter- og omlandskommuner, beskrevet vi så konkrete egenskaper ved disse med hensyn til innbyggertall, arbeidsplasser og tjenestetilbud. På dette grunnlaget omtalte vi fem hovedtyper av senternivåer: fylkessentre, store og små regionsentre, kommunesentre og lokalsentre (se tabell 7.2 med omtaler).

Den empiriske gjennomgangen i rapportens første deler viste til et ganske systematisk mønster av samvariasjon mellom BA-regionens og senterets størrelse (innbyggertall), og senterkommunenes tjenestemangfold og innslag av 'høyere ordens'-spesialtjenester. Samtidig viste vi her til enkelte nyanser i dette hovedmønsteret i fylket ved at et par større sykehus er lokalisert på et lavere nivå enn ellers, og enkelte handelssentre også har utviklet seg på et lavere nivå enn ellers på grunn av mye besøkende. Ulik nærhet til storbyregionen Bergen virker også noe inn på enkelte sentres tjenestemangfold. Det store bildet er imidlertid slik at den hierarkiske senterstrukturen i fylket sier noe vesentlig om ulike sentertypers varierende befolknings- og markedsgrunnlag. Dette påvirker også deres videre utviklingsmuligheter og begrensninger. Dette gjelder i stor grad selv om digitaliseringen bidrar til å endre enkelte tjenesters lokaliseringsskrav.

Søkelyset i mye av rapporten har vært rettet mot regionsentrene i fylkets *mindre byregioner*, dvs. sentre på nivå 2 eller 3, og som gjennomgående er omtalt som regionsentre. Størrelsen på befolkningsgrunnlaget og arbeidsmarkedet i BA-regionene er brukt som de viktigste differensierende faktorene mellom disse to nivåene. Disse to regionsenter-nivåene er imidlertid i seg selv ganske forskjellige i folketall, arbeidsplasser, tjenestemangfoldet og innslag av høyere ordens tjenester i BA-region (BA) og senterkommune. De mindre regionsentre på nivå 3 har klart færre tjenestetilbud sammenliknet med nivå 2-sentrene, og mangler stort sett høyere ordens tjenester med noen få nevnte unntak.

Mindre byregioner, sentre og omland – egenskaper og utviklingstrekk

I den andre hoveddelen av rapporten belyste vi noen sentrale demografiske og økonomiske egenskaper ved de mindre byregionene, deres senter- og omlandskommuner. Det ble lagt vekt på å belyse strukturer, utviklingstrekk og endringskomponenter det siste tiåret, for de nevnte temaene.

De femten mindre byregionene i fylket er kjennetegnet av et stort regionalt mangfold med hensyn til deres historikk, naturgeografi, bosettings- og tettstedsmønstre, befolknings- og næringsstrukturer og utviklingstrekk. De har en ulik demografisk og økonomisk utvikling de siste 10-15 årene, som ikke alene kan forklares med ulikhet i sentralitet og egen størrelse på befolkning og arbeidsmarked.

Samtidig har de fleste av de mindre byregionene noen fellestrekk det er verdt å legge vekt på. For det første består oftest av en senterkommune og 1-2 omlandskommuner som er integrert gjennom pendling og tjeneste- og servicefunksjoner. De er integrerte regioner med en funksjonell arbeidsdeling og avhengighet mellom en del ulike typer virksomheter i området. Senterkommunene er ofte spesialiserte og dominerte av tjenesteytende sektor rettet mot et regionalt marked, mens omlandskommunene ofte er mer spesialiserte innenfor produksjon av varer og tjenester rettet mot markeder utenfor regionen. Sysselsettingen i tjenester er imidlertid stor også i omlandskommunene, men hoveddelen av dette er knyttet til kommunale tjenester for befolkning i egen kommune. Et finnes nyanser også i dette senter-omlandsmønsteret, men det gjelder ofte. For det andre har senterkommunen i de mindre byregionene oftest gunstigere strukturer og utviklingstrekk (mht. befolkning, tjenestetilbud, arbeidsplasser) enn som omlandskommunene har i de samme BA-regionene. Dette gjelder ofte selv om det er enkelte unntak fra hovedregelen. Samlet har altså senter- og omlandskommunene ulike ressurser og funksjoner som komplementerer hverandre, og som gjerne bidrar til å styrke den enkelte regions kapasitet og attraktivitet for bosetting, besøk, sysselsetting og verdiskaping. Integrasjonen gjør at utviklingen i senter- og omlandskommunene påvirker hverandre gjensidig blant annet i bolig-, arbeids- og servicemarkeder, nærings- og sektorutviklingen med mer. Det betyr at det også kan være enkelte konkurranseforhold mellom senter- og omlandskommuner om lokalisering av enkelte tjenester.

I et utviklingsperspektiv gjennom det siste tiåret har bergensregionen fått det aller meste av fylkets (netto-) tilvekst⁴⁶ av folk og arbeidsplasser, og større enn det andelen av folketall og arbeidsplasser i utgangspunktet skulle tilsi.

De mindre byregionene har også hatt vekst i folketall og arbeidsplasser det siste tiåret (3,1 og 1,3 prosent, 2011-21⁴⁷), selv om tilveksten har vært lavere enn deres andel av fylkets folketall og arbeidsplasser skulle tilsi. Det som har bidratt til tilvekst i folketallet i de mindre byregionene er mest en høy (netto-) innvandring og ellers et mindre fødselsoverskudd. Disse har samtidig hatt et betydelig flyttetap til andre deler av fylket og landet for øvrig. Til tross for befolkningsvekst for mindre byregioner samlet, har utviklingen vært ujevn blant dem. En liten gruppe (3-4 stk.) har hatt høy vekst (av litt ulike grunner), en stor gruppe har ligget mellom noe til svak vekst/nedgang (8-9 stk), og noen få har hatt markant nedgang (2-3 stk.).

Arbeidsmarkedet i de mindre byregionene har gjennomgått betydelige endringer. På den ene siden har det blitt langt færre arbeidsplasser og sysselsatte innenfor landbruk/foredling, teknologiindustri (mye offshore- og maritim industri) og handel. Samtidig har det vært betydelig tilvekst av arbeidsplasser innen sjømat, bygg/anlegg, helse/sosial og kunnskapsintensive forretningstjenester (KIFT). Det har også vært noe tilvekst i opplevelsesnæringer og enkelte industribransjer. Utviklingen i arbeidsplasser og -markedet har også vært ujevn blant de mindre byregionene. En liten gruppe har hatt sterk vekst i arbeidsplasser (2.stk), en større gruppe har hatt moderat vekst (6 stk.) og tilsvarende gruppe moderat reduksjon (4-5 stk.) og en liten gruppe betydelig reduksjon i antall arbeidsplasser (2-3 stk.)

Endringene i folketall og arbeidsplasser har naturlig nok slått ulikt ut for de ulike regionene, selv om det gjennomgående er en viss samvariasjon mellom utviklingen i folketall og arbeidsplasser i hver av dem. Foran har vi omtalt hvordan disse egenskaper ved disse endringsvariablene gir et bilde av regionenes ulike plassering i et utviklingsperspektiv avgrenset her til vekst/nedgangsrater i befolkning og arbeidsplasser.

⁴⁶Bergen BA med 62 prosent av fylkets befolkning har stått for hele 82 og 92 prosent av fylkets (netto-) tilvekst av arbeidsplasser og folk i perioden 2015-21.

⁴⁷Intern i gruppene mindre byregioner ser vekstratene 2011-21 slik ut: Senterkommunenes folketall +4,5% og arbeidsplasser +2,6%, Omlandskommunenes folketall +1,6% og arbeidsplasser 0,0 %.

På grunnlag trakk vi også fram noen hovedfaktorer i forklaringen av den ujevne utviklingen mellom regionene. For de mest markante vekstregionene (eks. Sogndal, Austevoll, Alver) skyldes deres «suksess» en kombinasjon av deres (i) gunstige befolkningsstrukturer (fødselsoverskudd) og (ii) positive flyttebalanser, sammen med (iii) gunstige nærings- og sektorstrukturer (høy andel generelle vekstnæringer) og samtidig (iv) deres evne til jobbvekst i enkelte «nye» næringer. Disse mest utpregede vekstregionene har på ulike måter hatt betydelig bosteds-, bedrifts- og besøksattraktivitet i perioden. En av disse er en atypisk mindre byregionene (dvs. Alver BA) som er blitt ekstrastimulert av naboskapet til storbyregionen Bergen BA.

For de mindre byregionene på den andre enden av skalaen, dvs. med markant nedgang i folketall og arbeidsplasser (eks. Årdal, Vik, Fjaler) skyldtes dette en kombinasjon av (i) mindre gunstige befolkningsstrukturer (aldrende befolkning, som har gitt betydelig fødselsesunderskudd) og (ii) negativ flyttebalanse (innvandringen mindre kompensere i forhold til høy innenlands utflytting), og (iii) mindre gunstige næringsstrukturer (dvs. høy andel næringer generelt preget av redusert arbeidskraftbehov), (iv) reduksjoner også i helse/sosialsektor samt (v) lav tilvekst av arbeidsplasser i nye næringer. Felles for disse er at de er små BA-regioner og kommuner målt i folketall. Totalt sett er det snakk om mindre byregioner med utfordringer knyttet til strukturer samt bosteds- og bedriftsattraktivitet, når man sammenlikner med vekstregionene. Beliggenheten gir dem heller ingen vekstimpulser av nærhet til større by.

Noen momenter for politikk og strategi

De mindre byregionene er hovedbestanddeler i det vestlandske bosettingsmønsteret. Deres ressurser, funksjoner og utviklingstrekk er helt avgjørende for fylkets verdiskaping og velferdsfordeling samt grad av balansert og bærekraftig samfunnsutvikling. De mindre byregionene står overfor noen særskilte utfordringer knyttet til demografisk aldring, grønt skifte og bostedsattraktivitet for unge voksne. Etablerte kompetansemiljø, naturressurser, besøksattraktiviteter og andre fortrinn gir samtidig mange nye muligheter for nyskaping, bostedsattraktivitet og bærekraftige regioner.

Det er mye usikkerhet rundt omfanget på innvandringen i årene som kommer, og dermed befolkningsveksten i ulike områder. Men med antatt svak demografisk vekst i landet i årene som kommer, vil de mindre byregionene kunne møte enda sterkere konkurranse fra storbyene om de unge voksne. Samtidig er det faktorer som drar litt i motsatt retning. Høye bo- og levekostnader i større byregioner, digitaliseringens muligheter for desentralisert arbeid og studier samt behovet for grønt skifte og relatert nyskaping, kan styrke en del mindre byregioners bostedsattraktivitet. På nevnte felt har mange mindre byregioner kvaliteter og kapasiteter å tilby. Mindre byområder er også den typen bosetting som en stor andel av befolkningen ofte har oppgitt i spørreundersøkelser som det fortrukne bosted uavhengig av nåværende bosted. Det å utvikle attraktive regionsentre kan i dette bildet være viktig for å styrke mindre byregioners kvaliteter og attraktivitet, utviklings- og konkurranseevner vis av vis storbyregionene.

Det å utvikle regionsentre av forskjellige typer i et fylke krever overordnede planer og strategier for senterstrukturer, -nivåer og -typer, som kan gi felles rammer og koordinere retning og mål for beslutninger og tiltak på feltet⁴⁸. Dette handler om planer og strategier som sørger for å koordinere sektorer og nivåer på tvers av de politisk-administrative grensene til kommuner, fylker og regional stat.

⁴⁸ Både sektoriseringen i samfunnet, og den geografiske mismatchen (dvs. mellom politiske regioner, administrative regioner og bo/arbeids/serviceregioner (BA)), skaper en del utfordringer her.

Dette er også viktig for senterutvikling i den enkelte BA-region. Regionsentrene er avhengige av sitt omland, som omlandet er av sitt regionsenter. Senter og omland besitter komplementære ressurser og aktiva. Utvikling og styrking av mindre byer som regionsentre for sitt omland, bør derfor skje i et nært samarbeid med relevante aktører i de kommuner og områder som tilhører omlandet. Mange av kommunene, særlig i omlandet, er også såpass små at de har svært begrensede ressurser til på egen hånd å drive strategisk utviklingsarbeid. Gjennom et godt og tillitsbasert samarbeid mellom senter- og omlandskommunene, vil mulighetene være størst for å utvikle attraktive og bærekraftige regionsentre som kan tjene sitt omland på den riktige måten, og som selv kan utvikles gjennom solid forankring til omlandet og regionens fortrinn og muligheter som helhet.

Planlegging og utvikling av senterstrukturer og -typer krever ikke bare samarbeid internt i den enkelte BA-regionene, men mellom kommuner og regioner på ulike nivåer av senter- og regionhierarkiet. I dette det også viktig å sikre at små kommuner og sentre uten integrasjon i litt større regionale arbeidsmarkeder sikres god tilgang til de mest nærliggende regionsentrene selv om de ligger i en annen, men større BA-region. Her er både god kollektiv transport, bredbånd osv. viktig, slik at disse sikres større tjeneste- og kulturtilbud og samt muligheter for noe felles utviklingsamarbeid.

Søkelyset i rapporten har vært rettet mot regionsentrene i fylkets mindre byregioner. Avslutningsvis her skal vi derfor sette opp (i tabell 8.1) noen typer av det vi oppfatter som relevante politikk- og tiltaksfelt for tre senternivåer man finner i fylkets mindre byregioner (konkrete i tabell 7.2). I rapporten legges hovedvekt på nivå 2 og 3, men i tabellen under har vi også tatt med det nivå 4 som mest er mindre kommunesentre i små en-kommune-BA-regioner. I tabellens er visse forutsetninger, mål og relevante politikk og tiltaksområder illustrerte for hver av de tre senternivåene. Disse er ikke uttømmende, men for å illustrere noen vi også anser som relevante.

Tabell 8.1: Illustrasjon av noen relevante politikk- og tiltaksfelt for ulike BA-senternivåer man har blant mindre byregioner i Vestland.

Region- og senternivå	Forutsetninger/rammer	Mål	Noen relevante politikk og tiltaks-elementer
Senternivå 2	har allerede stort nok arbeidsmarked og marked for private tjenester	utvikle rollen som utdannings-, kultur- og innovasjonssenter for regionen og betjene sitt omland med relevante tjenester, også av høyere orden.	<ul style="list-style-type: none"> - kompakt, attraktiv og bærekraftig senterutvikling - styrke rolle som kompetanse-, kultur- og innovasjonssenter (statlige, fylkeskommunale og kommunale tjenester/ordninger) - lobbe mot stat for statlige tjenester/tilbud lokalisert til nivå-2-sentra, og ikke mellom dem (som sykehus på Møre, Østfold, Innlandet mm) eller til sentra av lavere rang - bedre kommunikasjonen (korte ned reisetid, også vha kollektivtransport) mot sitt omland
Senternivå 3	har noen størrelsesbegrensninger mht arbeidsmarked og marked for private tjenester	utvikle rollen som kompetanse- og kultursenter for regionen og betjene sitt omland med relevante tjenester.	<ul style="list-style-type: none"> - samarbeide om arbeidsdeling av høyere ordens tjenester med sentra på samme nivå, event. høyere nivå - lokalisere/styrke enkelte fylkeskommunale tjenester/virksomheter til dette nivået (videregående sk., fagskoler m.m.) - regional fortetting/sentralisering (øke bostedsattraktivitet i sentrum) for å øke arbeidsmarked/marked for private tjenester uten å øke befolkningen - bedre kommunikasjonen (korte ned reisetid, også vha kollektivtransport) mot sitt omland og mot andre sentra på samme nivå
Senternivå 4	har klare begrensninger mht arbeidsmarked og marked for private tjenester	utvikle senterfunksjoner og relevante tjenester for sin befolkning (ofte egen kommune)	<ul style="list-style-type: none"> - samarbeide om arbeidsdeling av tjenester med sentra på samme nivå eller høyere - lokal fortetting/sentralisering for å øke arbeidsmarked/marked for private tjenester på lavere nivå uten å øke befolkningen - øke bostedsattraktiviteten og mulighet for fjernarbeid (nettilknytning, kontorfellesskap) - bedre kommunikasjonen (korte ned reisetid, delvis også vha kollektivtransport) mot sentra på høyere nivå

Selv om det er betydelige forskjeller i kapasitet og muligheter for regionsentre på nivå 2, 3 og 4 vil det på alle tre senternivåene være relevant å styrke deres egenskaper som «kompakte og flerfunksjonelle sentre» med en «god fysisk sentrumsutvikling» (dvs. punkt 2 og 3 omtalt i kapittel 7.2). Slik det ble vist i kapittel 4.3 kan en øke størrelsen på arbeidsmarkedet, tilgjengelig tjenestetilbud og tilgjengelig arbeidskraft, og dermed gjøre regionen mer attraktiv for bosetning og næringsetableringer, uten å øke befolkningsstørrelsen. Dette gjøres ved å lokalisere tjenester i sentrum, regulere boligområder og næringsområder i eller ved sentrum

og generelt føre en politikk som fortetter de ressursene som en tross alt har i regionen. Dette medfører lavere reisemotstand og dermed økt tilgjengelighet av diverse ressurser. Dette er spesielt relevant for regionsentre på de laveste nivåene (med svakest befolkningsutvikling og minst ressurser), og er grunnlaget for noen av anbefalingene i tabell 8.1.

Generelt vil regionsentra på nivå 2 ha et bedre rekrutteringsgrunnlag for fagpersoner til høyere ordens tjenester enn sentre på nivå 3 og 4. Nevnte tjenester stiller stort sett krav til personell med UoH-danning. Regionsenter 2 vil da være de mest relevante som sentre for UoH-utdanning og fagskoler, stort tjenestemangfold og et visst fast kulturtilbud, foruten å ha etablert en eller en form for innovasjons- eller entreprenørsentre som tilrettelegger for kompetanseutvikling, kunnskapsdeling og nyskaping tilpasset regionens fortrinn, behov og muligheter.

Regionsentre på nivå 3 vil ikke muligheter til å utvikle samme bredde av tjenestetilbud som sentre på nivå 2. Og med et mer beskjedent befolkningsgrunnlag og arbeidsmarked enn på nivå 2, vil nivå 3-sentre kunne ha større utfordringer med å rekruttere fagpersoner med høyere utdanning til spesialisert tjenester innen helse- og omsorg m.m.. Men i sentre på nivå 3 bør det være mulig å videre styrke kultur- og aktivitetstilbudet for regionen, og ellers ha størrelse og kapasitet til å etablere og videreutvikle lavterskel kontorfellesskaper med læringsarenaer og fellestjenester for digitale fjernarbeidere, nyetablerere, entreprenører og selvstendig næringsdrivende.

Litteratur

- Aarhaug, J. og F. Gundersen (2017) «Infrastructure Investments to Promote Sustainable Regions», *Transportation Research PROCEDIA*, Vol. 26, Pages 187-195, Amsterdam: Elsevier B.V.
- Arbo, P. (2011). Universitetets regionale betydning. *Plan*, 43(2).
- Bråtå, H.O. (2020). Kommuner med befolkningsnedgang. Hva sier forskningen om ulike strategier, planer og tiltak og hva er kunnskapsbehovet? *Østlandsforskning Skriftserien 17 – 2020*.
- Gundersen, F, R. B. Holmen og W. Hansen (2019) «Inndeling i BA-regioner 2020» *TØI-rapport 1713/2019*, Oslo: Transportøkonomisk institutt
- Gundersen, F. og Fredrik Gregersen (2016) «Arbeidsplasser, arbeidstakere og avstand – hvilke arbeidsplasser gir de lengste reisene?» *TØI-rapport 1545/2016*, Oslo: Transportøkonomisk institutt.
- Hagen, A., Higdem, U& K. Overvåg (2021): «Realistisk planlegging — løypemelding fra et kvalifiseringsprosjekt». I *Plan, 2021, Vol.53 (4)*, s.36-39
- Hjorthol, R., Ø. Engebretsen, T. P. Uteng (2014) Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2013/14 – nøkkelrapport, *TØI-rapport 1383/2014*, Oslo: Transportøkonomisk institutt
- <https://www.toi.no/publikasjoner/byutvikling-infrastruktur-og-naringsutvikling-i-hovedstadsområdet-konkurransedyktig-naringsliv-og-barekraftig-storbysamfunn-article34203-8.html>
- <https://www.toi.no/publikasjoner/barekraftige-bylogistikkplaner-i-europa-en-litteraturstudie-article34184-8.html>
- <https://www.toi.no/publikasjoner/transportinfrastruktur-som-vegen-til-barekraftige-regioner-article32705-8.html>
- <https://www.toi.no/publikasjoner/kunnskapsstatus-handel-tilgjengelighet-og-bymiljo-i-sentrum-article33134-8.html>
- <https://www.toi.no/publikasjoner/mobilitetsendringer-som-folge-av-nye-handelskonsepter-article35968-8.html>
- Longvanes, L. m.fl. (red.) (2021): *Stadutvikling. Fjordantologien 2021*. Universitetsforlaget
- Lunke, E. B., Ø. Engebretsen, F. Gundersen, S. Nordbakke (2022) Sosial bærekraft og mobilitet – en studie av sosiale og geografiske forskjeller i Viken og Oslo, *TØI-rapport 1915/2022*, Oslo: Transportøkonomisk institutt.
- NOU (2011) - *Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet. NoU 2011:3*. Rapport avgitt til Kommunal- og regionaldepartementet.
- NOU (2020): Det handler om Norge. Bærekraft i hele landet. Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene. NOU 2020:25 avgitt fra ekspertutvalg til KMD.
- NOU (2020): Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn. NOU 2020:25 avgitt fra ekspertutvalg til KMD og NFD.

- Leknes, E., Grünfeld, L.A., Holmen R.B., Blomgren, A., Bayer, S.B., Harstad, A., Theie M.G. og A.E. Espelie (2016): *Drivkrefter for vekst i små og mellomstore byer*. Menon/Iris rapport nr.38/2016.
- Leknes, E., Onsager, K., Bayer, S.B., Haus-Reve, S. og S. Johansen (2018): *Evalueringen av utviklingsprogrammet for byregioner (2013-18)*. Samarbeidsrapport IRIS-NIBR, rapport 2018/184.
- Onsager, K., Schmidt, L., Stokke KB. og G.M. Vestby: *Livskraftige kystsamfunn – en komparativ analyse av Sandøy, Lurøy og Skjervøy*. NIBR-rapport 2013:12.
- Onsager, K. (2018): *Nærings- og distriktsutvikling. Perspektiver, politikk og samhandling*. NIBR-notat 2018:102.
- Onsager, K., Eika, A., Ekne Rud, M., Orderud G. og M. Tønnessen (2021): *Mindre byer og regionsentre - roller og funksjoner i regioner og regional utvikling*. NIBR-rapport 2021:2.
- Onsager og G. Orderud (2022): *Nasjonal småbystrategi i 2021 - en systematisering og analyse av innspillene fra lokal og regional forvaltning til KMD*. Nibr notat 2022:103.
- Oslo Economics (2022): *Kompetanse- og kunnskapsbehov for det grønne skiftet*. Utredning på oppdrag for NHO og LO.
- Sousa, S., & Pinho, P. (2015). Planning for Shrinkage: Paradox or Paradigm. *European Planning Studies*, 23(1), 12–32. <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.820082>
- Meld. St. 18 (2016-17): *Berekraftige byer og sterke distrikt*. Kommunal- og Moderniseringsdepartementet.
- Syssner, J. (2016). Planning for shrinkage? Policy implications of demographic decline in Swedish municipalities. *Journal of Depopulation and Rural Development Studies*, 20, 7–31.
- Sørli, K., Aure, M. & Langset, B. (2012). *Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende? Bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-tallet*. NIBR-rapport 2012:22.
- Tønnessen, M. (2022): *Innvandrerens bo- og flyttemønstre i Norge*. NIBR-rapport 2022:12
- Vareide, K. (2018). *Hvorfor vokser steder? Og hvordan kan utviklingen påvirkes?* Cappelen Damm Akademisk.
- Vareide, K., Svoldal, S., Storm, H. N. & Groven, S. (2018). *Suksessrike distriktskommuner anno 2018*. (TF-rapport nr. 442). Telemarksforsking.
- Vestby, G.M (2018) *Fra sentrumsdød til sentrumsglød*. Følgforskning av pilotprosjekter «Levende lokaler». NIBR-rapport 2018:6. Oslo: NIBR.

Vedlegg

Nærmere om kriterier for inndelingen av bo- og arbeidsmarkedsregioner

Bo- og arbeidsmarkedsregioner (heretter referert til som *BA-regioner*) er en inndeling av norske kommuner for å beskrive funksjonelle regioner (Gundersen m.fl. 2019). Inndelingen er gjort av Transportøkonomisk institutt på vegne av Kommunal- og moderniseringsdepartementet og skal dekke behovet for en funksjonell analyseenhet mellom fylkes- og kommunenivået. Inndelingen benyttes blant annet til å definere områder for distriktspolitiske virkemidler.

For å beskrive funksjonelle regioner er romlig organiseringen av økonomisk aktivitet sentral. I praksis hvordan befolkningen organiserer seg i forhold til arbeid og jobb. Metodikken for å etablere bo- og arbeidsmarkedsregionene baseres derfor først og fremst på to kriterier som begge anses å ha en effekt på funksjonell integrering. *Pendlingsnivå* mellom kommuner er et kriterium for å sette sammen kommuner i BA-regioner. Hvor langt folk er villig til å reise for å arbeide er et viktig karakteristikum for regional integrasjon. I tillegg er kort *reisetid* en integrasjonsfaktor. Gjennom ulike kombinasjoner av disse to kriteriene kan det avdekkes hvilke kommuner som hører sammen i funksjonelle regioner. Til slutt er det også et krav om at regionene skal være sammenhengende. Dette er et krav til inndelingen primært basert på å oppnå anvendbare analyseenheter. Det siste kravet berører kun én region i denne inndelingen, der Vågsøy og Flora kommune valgte å slå seg sammen til Kinn kommune, selv om de ikke hadde felles grense.

Metoden avviker noe fra den metoden som ble brukt ved forrige inndeling (Gundersen og Juvkam 2013). Og noen av disse endringene er relevante for inndelingen i Vestland fylke.

For det første viser det seg at *sentralitet* ikke er nødvendig å trekke inn i metodikken. Metoden fra 2013 brukte sentralitet og tettstedsstørrelse som grunnlag for å etablere sentrum i en region, men det viser seg at pendlingsmønstrene er like godt egnet for å gjøre dette.

For det andre benyttes pendling begge veier mellom to kommuner som integrasjonsindikator, mens forrige metode bare så på pendling inn mot senterkommunene. Pendling bare én vei har den svakhet at en arbeidsplassintensiv kommune i utkanten av en region ikke blir innlemmet i regionen, selv om det skjer mye pendling fra senterkommunen og ut til den arbeidsplassintensive kommunen. I tillegg kunne to kommuner der pendlingen gikk begge veier lett falle under grensen for pendling når ingen av kommunene hadde et dominerende arbeidsmarked. I Vestland berører dette BA-regionen Årdal, med kommunene Årdal og Lærdal.

For det tredje er antall sysselsatte byttet ut med befolkningen i arbeidsaktuell alder når vi har beregnet pendlingsandeler. Ved bruk av sysselsatte som nevner blir brøken kunstig høy for de kommunene med høy arbeidsledighet, det vil si at kommuner med dårlig integrasjon (høy arbeidsledighet kan være tegn på dårlig utjevning i arbeidsmarkedet) har større sjanse for å bli innlemmet i en BA-region. Dette unngås ved å benytte arbeidsaktuell befolkning som nevner.

Tabell V.1: Oversikt over BA-regioninndelingen og vår begrepsbruk i rapporten.

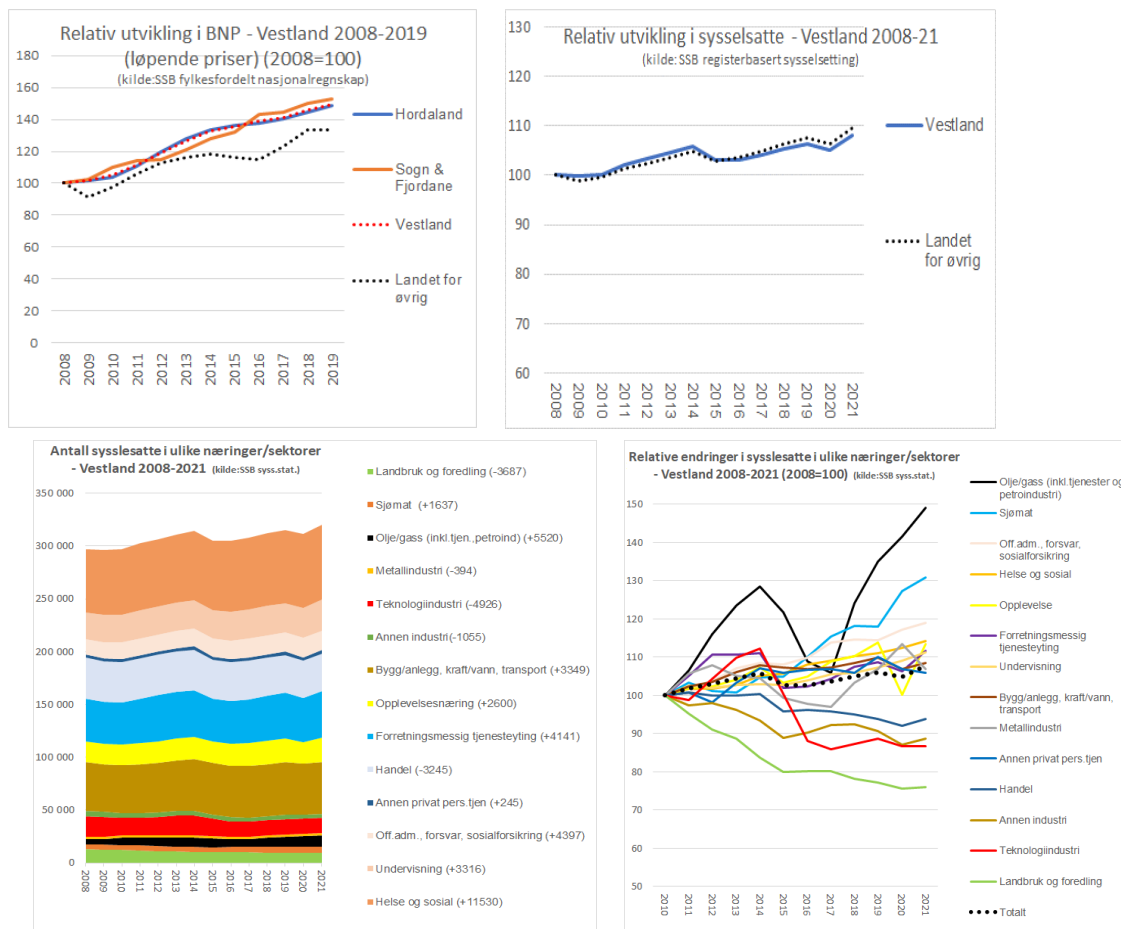
BA-nr	BA-region	Kommune (per 1. januar 2020)	Reisetid	Utpendling	Innpendling	Inkluderingsgrunnlag	Vår begreps-bruk i rapporten
55	55 Vindafjord	1160 Vindafjord	17,03	65	65	Senterkommune	1 Senterkommune
55	55 Vindafjord	4611 Etne	31,09	15,53	7,15	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
56	56 Bergen	4601 Bergen	13,51	70,17	70,17	Senterkommune	1 Senterkommune
56	56 Bergen	4623 Samnanger	39,14	30,61	0,25	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
56	56 Bergen	4624 Os og Fusa	35,64	29,97	2,39	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
56	56 Bergen	4626 Øygarden	30,1	28,71	3,61	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
56	56 Bergen	4627 Askøy	23,85	39,01	3,7	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
56	56 Bergen	4628 Vaksdal	49,47	22,69	0,3	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
56	56 Bergen	4630 Osterøy	34,77	29,07	0,76	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
57	57 Kinn	4648 Bremanger	65,57	5,84	1,14	Forhindre ikke-sammenhengende BA-region	2 Omlandskommune
57	57 Kinn	4649 Stad	87,07	6,96	3,49	Reisetid < 90, alt. reise måte, pendling > 8	2 Omlandskommune
57	57 Kinn	4602 Kinn	55,09	69,38	69,38	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
58	58 Stord	4614 Stord	6,12	65,61	65,61	Senterkommune	1 Senterkommune
58	58 Stord	4613 Bømlo	26,95	8,82	5,34	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
58	58 Stord	4615 Fitjar	22,83	24,03	4,04	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
59	59 Tysnes	4616 Tysnes	11,77	56,78	56,78	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
60	60 Kvinnherad	4617 Kvinnherad	24,56	67,46	67,46	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
61	61 Ullensvang	4618 Ullensvang	27	71,5	71,5	Senterkommune	1 Senterkommune
61	61 Ullensvang	4619 Eidfjord	63,19	10,07	0,86	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
62	62 Voss	4621 Voss	12,94	74,14	74,45	Senterkommune	1 Senterkommune
62	62 Voss	4620 Ulvik	36,23	17,22	1,23	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
63	63 Kvam	4622 Kvam	15,73	68,73	68,73	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
64	64 Austevoll	4625 Austevoll	10,69	76,68	76,68	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
65	65 Alver	4631 Alver	20,06	48,2	48,2	Senterkommune	1 Senterkommune
65	65 Alver	4629 Modalen	55,85	9,13	0,12	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
65	65 Alver	4632 Austrheim	34,02	25,03	2,45	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
66	66 Fedje	4633 Fedje	1,31	51,57	51,57	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
67	67 Gulen	4635 Gulen	26,45	66,62	66,62	Senterkommune	1 Senterkommune
67	67 Gulen	4634 Masfjorden	36,47	15,71	11,03	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
68	68 Solund	4636 Solund	14,06	67,53	67,53	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
69	69 Vik	4639 Vik	12,66	74,14	74,14	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
70	70 Sogndal	4640 Sogndal	20,48	73,25	72,69	Senterkommune	1 Senterkommune
70	70 Sogndal	4644 Luster	38,25	21,88	<	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
71	71 Aurland	4641 Aurland	8,78	67,57	67,57	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
72	72 Årdal	4643 Årdal	38,2	1,76	4,44	Reisevei < 45, sum pendling > 6	1 Senterkommune
72	72 Årdal	4642 Lærdal	38,2	6,83	2,7	Reisevei < 45, sum pendling > 8	2 Omlandskommune
73	73 Fjaler	4646 Fjaler	13,28	64,96	64,96	Senterkommune	1 Senterkommune
73	73 Fjaler	4637 Hyllestad	29,41	8,46	4,4	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
74	74 Sunnfjord	4647 Sunnfjord	19,15	78,06	78,06	Senterkommune	1 Senterkommune
74	74 Sunnfjord	4638 Høyanger	57,55	7	1,33	Reisevei < 75, sum pendling > 8	2 Omlandskommune
74	74 Sunnfjord	4645 Askvoll	63,59	10,02	1,29	Utpendling > 8	2 Omlandskommune
75	75 Gloppen	4650 Gloppen	13,61	73,05	73,05	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA
76	76 Stryn	4651 Stryn	18,62	77,29	77,29	Restkommune, egen BA-region	3 En-kommune BA

Tabell V.2: Antall sysselsatte (2021) i utvalgte tjenestekategorier (Datakilde: VoF/SSB, bearbejdet av Tøi)⁴⁹

Sysselsatte 2021 (4kvtartal)		Daglig varer butikk	Annen matvarer butikk	Drikke-handel	Apotek og helsekost	Annen detalj-handel	Torg-handel	Serverin-g	Faste kultur-tilbud	Tempo-rære kultur tilbud	Folke-biblioteker	Sport	Grunn-skole	Videre-gående skole	UoH og fagskole	Vel-være	Fysio-terapi	Tann-helse	Lege	All-minnelig sykehus	Spesial-erte lege-tjeneste	Ambu-lansse-tjenester	Veteri-nær	Hjemme-sykepleie	Politit	Retts-og-fengsels-vesen	Trygde-kontor	Annet	
Landet		67 941	3 771	3 013	9 617	42 435	126	60 172	9 786	7 725	2 583	13 648	110 155	34 713	53 005	18 362	4 145	9 818	16 330	93 226	6 231	6 962	3 650	32 066	19 564	7 738	14 363	2 098 668	
Vestland fylke		8 776	491	318	1 038	4 973	30	6 281	1 345	746	287	1 801	14 040	4 407	8 560	2 356	509	1 330	2 076	12 529	545	643	374	3 690	1 562	779	1 408	238 987	
<i>Storbyregionen</i>																													
Bergen-BA	Totalt	4 986	395	200	634	3 530	24	4 851	952	557	148	1 431	7 973	2 852	7 750	1 594	277	917	1 018	9 658	487	274	266	2 621	1 157	634	908	145 746	
	Senter	3 715	337	169	469	2 970	23	4 458	807	515	130	1 192	5 693	2 240	7 750	1 295	194	728	633	9 658	287	274	204	2 267	1 065	634	797	119 919	
	Omland	1 271	58	31	165	560	1	393	145	42	18	239	2 280	612		299	83	189	385		200		62	354	92	-	111	25 827	
<i>Mellomstore byregioner</i>																													
Stord-BA	Totalt	477	3	14	60	231	5	320	47	23	14	9	881	248	238	129	14	78	184	460	9	40	18		52	25	119	13 374	
	Senter	304	3	9	43	181		234	16	15	9	8	447	147	238	87	3	53	138	460	9	29	13		52	25	104	7 942	
	Omland	173	-	5	17	50	5	86	31	8	5	1	434	101		42	11	25	46			11	5				15	5 432	
<i>Småbyregioner</i>																													
Alver-BA	Totalt	384	1	10	60	98		50	-	9	20	43	987	220		111	33	54	189		13		17	177	46		26	10 167	
	Senter	318	1	10	54	95		44	-	8	17	43	895	178		109	33	51	168		13		17	177	46		26	8 990	
	Omland	66			6	3		6		1	3		92	42		2		3	21									1 177	
Kinn-BA	Totalt	413	16	15	50	156	1	212	41	17	9	38	604	100	5	76	26	40	82	178	11	60	14	128	87	16	34	12 429	
	Senter	242	16	10	33	96		138	28	3	6	35	384	67	5	29	16	22	26		7	46	10	70	67	10	22	8 360	
	Omland	171	-	5	17	60	1	74	13	14	3	3	220	33		47	10	18	56	178	4	14	4	58	20	6	12	4 069	
Sunnfjord-BA	Totalt	462	42	15	60	253		144	28	13	17	45	511	109	118	94	27	52	138	1 513	9	87	14	121	52	29	65	10 289	
	Senter	360	36	10	46	237		120	27	7	4	35	286	95	118	86	11	46	107	1 513	9	66	12	121	45	29	59	7 683	
	Omland	102	6	5	14	16		24	1	6	13	10	225	14		8	16	6	31			21	2		7		6	2 606	
Voss-BA	Totalt	292	1	9	37	168		148	34	32	12	100	444	268	5	52	18	37	71	394	9		5		35	7	19	6 212	
	Senter	279	1	9	37	168		146	20	31	10	100	403	254	-	51	18	37	63	394	9		5		35	7	18	5 904	
	Omland	13						2	14	1	2	-	41	14	5	1	-	-	8								1	308	
<i>Bygdeby- og småsenterregioner</i>																													
Sogndal-BA	Totalt	296		10	24	138		98	69	7	10	31	352	128	441	74	14	28	43		-	39	9	94	24	11	162	6 464	
	Senter	207		9	18	131		88	67	4	4	8	149	128	441	62	7	23	19		-	31	9		24	11	159	4 484	
	Omland	89		1	6	7		10	2	3	6	23	203			12	7	5	24			8		94			3	1 980	
Ullensvang-BA	Totalt	233	-	6	19	71	-	104	44	6	6	24	162	55		23	5	23	44	145	1	29	10	57	28	8	12	3 810	
	Senter	203	-	6	19	71	-	101	38	6	5	23	125	55		22	5	23	34	145	1	29	10	57	28	8	11	3 405	
	Omland	30						3	6	-	1	1	37			1			10								1	405	
Ardal-BA	Totalt	116		3	13	24	-	19	11	3	7	-	169	16		27	8	7	48	181	-	18	2		8		7	3 114	
	Senter	76		3	7	18	-	12	6	-	5	-	112	16		21	5	4	15		-	1			3		5	2 373	
	Omland	40			6	6	-	7	5	3	2	-	57			6	3	3	33	181	-	18	1		5		2	741	
Kvinnherad-BA	En-kom-E	237		9	18	67		75	17	3	8	11	381	82		22	21	23	51			22	7	161	19		8	5 107	
Kvam-BA	En-kom-E	141		6	18	57		32	41	22	6	26	249	130		22	9	16	40						14		6	3 561	
Stryn-BA	En-kom-E	118		4	7	71	-	104	6	24	4	15	199	22		21	7	13	25			12	2	40	8		12	3 722	
Gloppen-BA	En-kom-E	84	24	3	8	45		21	31	7	4	9	171	30		15	21	7	21		2	8	6	88	10		6	2 238	
Austevoll-BA	En-kom-E	91		4	9	19		11		-	3	6	166	33	3	20	6	10	19			2			2		2	3 179	
Vik-BA	En-kom-E	42		3	8			5	-	1	3		79			11	-	1	10						7	49	2	1 066	
Fjaler-BA	Totalt	85				12		13	14	1	3	-	105	89		12	6	1	14					50	9		4	1 459	
	Senter	62				12		13	12	1	1	-	74	89		9	5	-	8						9		3	1 011	
	Omland	23						2		2			31			3	1	1	6						50			1	448
<i>Spredtbodde regioner</i>																													
Aurland-BA	En-kom-E	35				3		18	-	2	-	2	17	25		-	1	1	3							1		2	771
Tysnes-BA	En-kom-E	66		3		13		16		6	1	2	78			7	1	3	14			14	2			1		2	1 056
Fedje-BA	En-kom-E	10						1		-	-	-	27						2									-	453
Solund-BA	En-kom-E	14						-	1	1	-	-	31						7				21					2	289
Gulen-BA	Totalt	77				1		3	1	-	6		156			4	2	-	24					76	2		6	1 700	
	Senter	55						-	1	-	5		86			3	2	-	8					76			-	1 156	
	Omland	22				1		3		-	1		70			1			16						2		6	544	
Ekster	Sveio (Haugesund)	Omland:	50	4		7	2	3	9	11	2	7	181			28	3	6	13		4		1	39			4	1 283	
Ekster	Etne (Vindafjord)	Omland:	67	5	4	6	14	33	-	1	3	2	117			14	10	13	16				1	38			-	1 498	

⁴⁹ '0' oppgis når det finnes en virksomhet som tilbyr tjenester innen kategorien, men antall sysselsatte er 0 (iht VOF), '-' betyr at det ikke finnes virksomhet som tilbyr tjenesten.

Tabell V.3: Utviklingstrekk i næringer og sektorer – Vestland fylke 2008-21.

(Datakilde: SSB)

Tabell V.4: Sysselsatte i næringer/sektorer i mindre byregioner, senter og omland, Vestland fylke 2021.

	Primær- og industrinæringer							Infrastruktur, transport og sjøfart			Forretningsmessig tjenesteyting			Opplevelsesnæringer			Privat tjenesteyting ellers				Offentlig dominerte tjenester				Uoppgift/ Totalt				
	Totalt	Landbruk og foredling	Sjømat (fiske, akva, foredling)	Metalindustri	Teknologiindustri	Teknindustri	Annendindustri	Totalt	Kraft/ vann, avfall og gjøvinn.	Bygg og anlegg	Sjø- og landtransportlagring	Totalt	Kunnska pntjen. (kift) og IKT	Finans og eiendom	Andre foretntjeneste	Totalt	Reiseliv, overnatting, servering	Medier, kultur, kunst, underholdnin	Totalt	Handel	Pers tjenesteyting	Organisasjonsarbeid	Totalt	Undervisning	Helse og sosial	Off. adm. forsv. forsikring			
Landet	321 101	100 801	31 570	10 030	89 768	9 959	78 973	400 831	33 596	237 583	129 652	458 060	251 552	129 247	77 261	178 269	99 591	78 678	407 923	351 287	28 027	28 609	976 945	229 275	573 004	174 666	19 048	2 762 177	
Vestland	44 089	11 584	6 061	2 255	14 508	1 190	8 491	49 263	4 502	28 763	15 998	49 711	27 117	14 799	7 795	19 101	11 138	7 963	41 569	35 957	3 164	2 448	118 814	29 165	71 120	18 529	1 806	324 353	
1. Storbregioner	20 142	4 126	1 977	45	7 919	512	5 563	29 222	2 298	17 360	9 564	40 224	22 130	11 308	6 786	13 900	7 505	6 395	28 182	24 284	2 120	1 778	76 885	19 104	44 891	12 890	1 098	209 653	
2. Mindre byregioner	22 335	6 813	3 540	2 210	6 336	660	2 776	18 463	1 962	10 506	5 995	8 912	4 756	3 239	917	4 806	3 324	1 482	12 565	10 968	982	615	39 179	9 438	24 434	5 307	624	106 884	
Senter	11 863	3 208	890	1 401	4 043	318	2 003	11 323	1 086	6 380	3 857	6 038	3 240	2 122	678	3 024	2 025	999	8 277	7 256	627	394	24 933	5 984	15 199	3 750	328	65 786	
Omland	5 166	1 522	1 469	216	1 307	122	530	3 774	345	2 323	1 106	1 272	600	525	147	786	563	223	1 965	1 667	190	108	7 571	1 818	5 015	738	152	20 686	
E-kommune	5 306	2 083	1 181	593	986	220	243	3 366	531	1 803	1 032	1 602	916	592	94	996	736	260	2 323	2 045	165	113	6 675	1 636	4 220	819	144	20 412	
2.1 Mellomstore byregioner	4 241	258	766	6	3 080	26	105	2 392	210	1 390	792	1 126	574	381	171	650	504	146	1 757	1 529	141	87	5 384	1 396	3 431	557	73	15 623	
Senter	2 423	97	30	-	2 225	14	57	1 202	140	703	359	802	442	251	109	491	394	97	1 184	1 040	83	61	3 431	819	2 237	375	42	9 575	
Omland	1 818	161	736	6	855	12	48	1 190	70	687	433	324	132	130	62	159	110	49	573	469	58	26	1 953	577	1 194	182	31	6 048	
2.2 Småbyregioner	6 781	3 010	1 459	237	1 682	371	2 022	9 037	703	4 983	3 351	4 615	2 377	1 688	550	2 081	1 330	761	6 370	5 555	518	297	18 960	4 446	12 101	2 413	293	50 147	
Senter	6 286	2 224	767	27	1 392	292	1 564	7 273	599	3 838	2 836	3 929	2 023	1 435	471	1 706	1 071	635	5 360	4 705	412	243	15 075	3 511	9 537	2 027	206	39 815	
Omland	2 515	786	692	210	290	79	458	1 764	104	1 145	515	686	354	253	79	385	259	126	1 010	850	106	54	3 885	935	2 564	386	87	10 332	
2.2 Bygdeby/småsenterregi	9 313	3 545	1 315	1 967	1 574	263	649	7 034	1 049	4 133	1 852	3 171	1 805	1 170	196	2 065	1 490	575	4 438	3 884	323	231	14 835	3 596	8 902	2 337	258	41 114	
Senter	3 174	887	93	1 374	426	12	382	2 848	347	1 839	662	1 307	775	436	96	827	560	267	1 733	1 511	132	90	6 427	1 654	3 425	1 348	80	16 396	
Omland	833	575	41	-	162	31	24	820	171	491	158	262	114	142	6	242	194	48	382	328	26	28	1 733	306	1 257	170	34	4 306	
E-kommune	5 306	2 083	1 181	593	986	220	243	3 366	531	1 803	1 032	1 602	916	592	94	996	736	260	2 323	2 045	165	113	6 675	1 636	4 220	819	144	20 412	
3. Spredtbodne regioner	983	318	441	-	113	10	101	919	205	405	309	367	187	157	23	294	247	47	434	385	17	32	1 624	355	1 050	219	37	4 658	
Ekstern/ Store byreg (Haugesund)	244	125	71	-	29	5	14	347	7	259	81	79	20	19	40	36	10	26	185	142	29	14	642	167	422	53	27	1 560	
Sveio/Omland	385	202	32	-	111	3	37	312	30	233	49	129	24	76	29	65	52	13	203	178	16	9	484	101	323	60	20	1 598	
Etne/Omland																													

(Datakilde: SSB)

Tabell V.5: Nærings- og sektorspesialiseringer i mindre byregioner – Vestland fylke 2021 (lokaliseringkvotienter basert på sysselsatte, fargede celler illustrerer overrepresentasjon vs. landet=1,00)

	Primær- og industrinæringer							Infrastruktur, transport og sjøfart			Forretningsmessig tjenesteyting			Opplevelsesnæringer			Privat tjenesteyting ellers				Offentlig dominerte tjenester				Uoppgift/ Totalt				
	Totalt	Landbruk og foredling	Sjømat (fiske, akva, foredling)	Metalindustri	Teknologiindustri	Teknindustri	Annendindustri	Totalt	Kraft/ vann, avfall og gjøvinn.	Bygg og anlegg	Sjø- og landtransportlagring	Totalt	Kunnska pntjen. (kift) og IKT	Finans og eiendom	Andre foretntjeneste	Totalt	Reiseliv, overnatting, servering	Medier, kultur, kunst, underholdnin	Totalt	Handel	Pers tjenesteyting	Organisasjonsarbeid	Totalt	Undervisning	Helse og sosial	Off. adm. forsv. forsikring			
Landet	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Vestland	1,17	0,98	1,63	1,91	1,38	1,02	0,92	1,05	1,14	1,03	1,05	0,92	0,92	0,98	0,86	0,91	0,95	0,86	0,87	0,87	0,96	0,73	1,04	1,08	1,06	0,90	0,8	1,0	1,0
1. Storbregioner	0,83	0,54	0,83	0,06	1,16	0,68	0,93	0,96	0,90	0,96	0,97	1,16	1,16	1,15	1,16	1,03	0,99	1,07	0,91	0,91	1,00	0,82	1,04	1,10	1,03	0,97	0,8	1,0	1,0
2. Mindre byregioner	1,80	1,75	2,90	5,69	1,82	1,71	0,91	1,19	1,51	1,14	1,19	0,50	0,49	0,65	0,31	0,70	0,86	0,49	0,80	0,81	0,91	0,56	1,04	1,06	1,10	0,79	0,8	1,0	1,0
Senter	1,55	1,34	1,18	5,86	1,89	1,34	1,08	1,19	1,36	1,13	1,25	0,55	0,54	0,69	0,37	0,71	0,85	0,53	0,85	0,87	0,94	0,58	1,07	1,10	1,11	0,90	0,7	1,0	1,0
Omland	2,15	2,02	6,21	2,88	1,94	1,64	0,90	1,26	1,37	1,31	1,14	0,37	0,32	0,54	0,25	0,59	0,75	0,38	0,64	0,63	0,91	0,50	1,03	1,06	1,17	0,56	1,1	1,0	1,0
E-kommune	2,24	2,80	5,06	8,00	1,49	2,99	0,42	1,14	2,14	1,03	1,08	0,47	0,49	0,62	0,16	0,76	1,00	0,45	0,77	0,79	0,80	0,53	0,92	0,97	1,00	0,63	1,0	1,0	1,0
2.1 Mellomstore byregioner	2,34	0,45	4,29	0,11	6,07	0,46	0,24	1,06	1,11	1,03	1,08	0,43	0,40	0,52	0,39	0,64	0,89	0,33	0,76	0,77	0,89	0,54	0,97	1,08	1,06	0,56	0,7	1,0	1,0
Senter	2,18	0,28	0,27	-	7,15	0,41	0,21	0,87	1,20	0,85	0,80	0,51	0,51	0,56	0,41	0,79	1,14	0,36	0,84	0,85	0,85	0,62	1,01	1,03	1,13	0,62	0,6	1,0	1,0
Omland	2,59	0,73	10,65	0,27	4,35	0,55	0,28	1,36	0,95	1,32	1,53	0,32	0,24	0,46	0,37	0,41	0,50	0,28	0,64	0,64	0,95	0,42	0,91	1,15	0,95	0,48	0,7	1,0	1,0
2.2 Småbyregioner	1,51	1,64	2,55	1,30	1,03	2,05	1,41	1,24	1,15	1,16	1,42	0,55	0,52	0,72	0,39	0,65	0,74	0,53	0,86	0,87	1,02	0,57	1,07	1,07	1,16	0,76	0,8	1,0	1,0
Senter	1,35	1,53	1,69	0,19	1,08	2,03	1,37	1,26	1,24	1,12	1,52	0,60	0,56	0,77	0,42	0,66	0,75	0,56	0,91	0,93	1,02	0,59	1,07	1,06	1,15	0,81	0,8	1,0	1,0
Omland	2,09	2,08	5,86	5,60	0,86	2,12	1,55	1,18	0,83	1,29	1,06	0,40	0,38	0,52	0,27	0,58	0,70	0,43	0,66	0,65	1,01	0,50	1,06	1,09	1,20	0,59	1,2	1,0	1,0
2.2 Bygdeby/småsenterregi	1,95	2,36	2,80	13,18	1,18	1,77	0,55	1,18	2,10	1,17	0,96	0,47	0,48	0,61	0,17	0,78	1,01	0,49	0,73	0,74	0,77	0,54	1,02	1,05	1,04	0,90	0,9	1,0	1,0
Senter	1,67	1,48	0,50	23,08	0,80	2,00	0,81	1,20	1,74	1,30	0,86	0,48	0,52	0,57	0,21	0,78	0,95	0,57	0,72	0,72	0,79	0,53	1,11	1,22	1,01	1,30	0,7	1,0	1,0
Omland	1,66	3,66	0,83	-	1,16	2,00	0,19	1,31	3,27	1,33	0,78	0,37	0,29	0,70	0,05	0,87	1,25	0,39	0,60	0,60	0,63	0,63	1,14	0,86	1,41	0,62	1,1	1,0	1,0
E-kommune	2,24	2,80	5,06	8,00	1,49	2,99	0,42	1,14	2,14	1,03	1,08	0,47	0,49	0,62	0,1														

Tabell V.8: Arbeidsplasser i ulike næringer/sektorer i BA-regionene fordelt på samarbeidsregionene⁵⁰ (regionråd o.l.), Vestland 2021.

Regionrådene (IKR/IKS)	Landet	Primær- og industrinæringer						Infrastruktur, transport og sjøfart			Forretningsmessig tjenesteyting			Opplevelse-næringer		Privat tjenesteyting ellers			Offentlig dominerte tjenester			Uopp-gitt	Totalt
		Landbruk og foredling	Sjømat (fiske, akva, foredling)	Metall - industri	Teknologi-industri	Teko-industri	Annen industri	Kraft/vann, avfall og gjenvinn.	Bygg og anlegg	Sjø- og land-transport, lagring	Kunnskapsint (kift) og IKT	Finans og eiendom	Andre foretnt tjenester	Reiseliv, overnattning, servering	Medier, kultur, kunst, underholdning	Handel	Pers tjenesteyting	Organisasjonsarbeid	Under-visning	Helse og sosial	Off adm., forsvar, forskning		
	Landet	100 801	31 570	10 030	89 768	9 959	78 973	33 596	237 583	129 652	251 552	129 247	77 261	99 591	78 678	351 287	28 027	28 609	229 275	573 004	174 666	19 048	2 762 177
	Vestland	11 584	6 061	2 255	14 508	1 190	8 491	4 502	28 763	15 998	27 117	14 799	7 795	11 138	7 963	35 957	3 164	2 448	29 165	71 120	18 529	1 806	324 353
Fjordane	I alt	3 214	1 590	447	1 314	306	938	728	3 935	2 422	1 851	1 521	416	1 193	556	4 492	363	251	3 321	9 558	1 706	213	40 335
	Sunnfjord BA minus Høyanger kom.	839	172	-	156	16	216	149	1 448	710	675	658	139	302	209	1 844	106	90	1 170	3 940	705	63	13 607
	Kinn-BA	928	1 066	27	611	210	503	180	1 282	1 191	783	441	197	375	164	1 462	171	79	1 099	2 993	571	80	14 413
	Stryn-BA	801	10	-	110	72	59	103	410	218	118	92	6	286	44	471	25	23	247	589	116	23	3 823
	Gloppen-BA	390	31	-	155	8	78	193	243	71	84	91	32	62	50	337	27	23	288	571	92	23	2 849
	Fjaler-BA	129	81	-	98	-	14	24	251	96	109	51	6	47	9	144	12	13	223	532	71	9	1 919
	Solund-BA	21	72	-	48	-	-	5	11	22	12	8	-	3	12	24	-	3	32	93	27	3	396
Sogn	I alt	1 344	93	933	477	78	352	461	1 826	526	655	564	105	693	273	1 408	130	106	1 584	3 740	1 392	99	16 839
	Sogndal-BA	940	14	-	86	35	67	221	1 198	300	394	247	75	352	210	880	85	60	1 092	1 990	1 110	56	9 412
	Årdal-BA	128	-	723	188	3	223	101	254	97	136	119	6	74	14	271	28	20	218	841	105	14	3 563
	Høyanger kommune	53	79	210	68	-	34	37	145	57	35	90	18	59	34	105	11	10	131	420	62	6	1 664
	Vik-BA	151	-	-	130	33	4	47	154	28	74	56	3	14	6	81	3	7	63	278	85	14	1 231
	Aurland-BA	72	-	-	5	7	24	55	75	44	16	52	3	194	9	71	3	9	80	211	30	9	969
Ingen regråd	Voss-BA minus Ulvik kom.	573	5	-	77	10	182	110	971	471	269	248	64	417	204	994	77	38	701	1 869	317	49	7 646
Hardanger	I alt	624	174	825	332	41	154	223	982	575	386	241	29	494	181	965	72	41	851	2 203	497	67	9 957
	Ullensvang-BA	265	39	651	216	5	102	172	627	327	250	161	15	281	82	544	33	25	427	1 319	232	35	5 808
	Ulvik kommune	53	-	-	-	-	3	5	24	11	13	12	-	52	13	18	3	-	61	85	24	11	388
	Kvam-BA	306	135	174	116	36	49	46	331	237	123	68	14	161	86	403	36	16	363	799	241	21	3 761
Ingen regråd	Bergen-BA	4 126	1 977	45	7 919	512	5 563	2 298	17 360	9 564	22 130	11 308	6 786	7 505	6 395	24 284	2 120	1 778	19 104	44 891	12 890	1 098	209 653
Northordaland	I alt	682	331	-	803	135	1 155	353	1 311	1 101	716	299	143	162	151	1 243	153	96	1 450	3 257	846	99	14 486
	Alver-BA	564	137	-	770	135	1 084	222	1 113	911	602	239	132	125	137	1 132	150	80	1 284	2 794	734	84	12 429
	Gulen-BA	100	191	-	30	-	71	131	183	149	114	60	11	37	14	103	3	13	144	411	97	12	1 874
	Fedje-BA	18	3	-	3	-	-	-	15	41	-	-	-	-	-	8	-	3	22	52	15	3	183
Sunnhordaland	I alt	1 127	2 049	425	3 722	108	215	403	2 668	1 453	1 180	798	288	792	271	2 781	271	158	2 416	6 442	1 005	193	28 765
	Stord-BA	258	766	6	3 080	26	105	210	1 390	792	574	381	171	504	146	1 529	141	87	1 396	3 431	557	73	15 623
	Kvinnherad-BA	316	196	419	384	16	46	109	499	224	244	192	19	136	54	567	55	32	467	1 525	204	42	5 746
	Austevoll-BA	119	809	-	91	55	7	33	166	254	273	93	20	77	20	186	19	12	208	458	81	21	3 002
	Etna i Vindafjord-BA	202	32	-	111	3	37	30	233	49	24	76	29	52	13	178	16	9	101	323	60	20	1 598
	Sveio i Haugesund-BA	125	71	-	29	5	14	7	259	81	20	19	40	10	26	142	29	14	167	422	53	27	1 560
	Tysnes-BA	107	175	-	27	3	6	188	14	121	91	45	37	25	13	194	179	11	410	77	283	50	10

⁵⁰Samarbeidsregionene følger i hovedsak BA-regioninndelingen – med unntak for Høyanger kommune (Sunnfjord BA) og Ulvik kommune (Voss BA) som er skilt ut og plassert i samarbeidsregionen de tilhører medio 2022.

Tabell V.9: Arbeidsplassendringer (2015-2021), ulike næringer og sektorer i samarbeidsregionene og BA-regioner.

Regionrådene (IKR/IKS)		Primær- og industrinæringer						Infrastruktur, transport og sjøfart			Forretningsmessig tjenesteyting				Opplevelse- næringer		Privat tjenesteyting ellers			Offentlig dominerte tjenester			Uopp-gitt		Totalt	
		Landbruk og foredling	Sjømat (fiske, akva. foredling)	Metall - industri	Teknologi- industri	Teko- industri	Annenn industri	Kraft/vann, avfall og gjenvinn.	Bygg og anlegg	Sjø- og land- transport, lagring	Kunnskapsintjen. (kif) og IKT	Finans og eiendom	Andre forretn tjenester	Reiseliv, overnattings, servering	Medier, kultur, kunst, under- holding	Handel	Pers tjenesteyting	Organisasjons- arbeid	Under- visning	Helse og sosial	Off. adm., forsvar, forsikring			Absolutt	Relativt	
	Landet	-4 126	6 246	137	-9 812	711	-881	4 029	29 976	-8 477	37 198	9 096	10 338	8 336	10 733	2 635	826	2 720	20 159	40 699	12 157	-7 587	165 113	6,4		
	Vestland	-1 254	1 201	157	-2 281	84	-250	104	2 977	-2 468	4 724	615	457	842	1 089	-751	2	176	2 238	5 247	1 680	-708	13 881	4,5		
Fjordane	I alt	-308	163	-7	-121	22	-20	5	423	-178	315	151	-91	-28	63	-23	-5	-26	44	292	32	-156	547	1,4		
	Sunnfjord BA (minus Høyanger kom)	-158	54	-8	-45	13	0	2	184	-35	142	102	-73	-40	23	-39	-1	-27	95	154	82	-49	376	2,8		
	Kinn-BA	-66	87	1	-9	18	47	-22	35	-58	74	-7	14	-29	33	66	-4	-11	-65	114	-40	-53	125	0,9		
	Stryn-BA	-1	1	0	23	-8	-19	-9	108	-63	11	1	-6	11	-2	-11	-8	5	10	-36	13	-27	-7	-0,2		
	Gloppen-BA	-63	12	0	22	2	32	35	48	-32	20	26	-2	20	9	-27	5	6	-1	13	-7	-14	104	3,8		
	Fjaler-BA	-7	2	0	-121	0	-80	-2	52	10	63	30	-21	7	-9	-16	3	1	-2	33	-15	-5	-77	-3,9		
	Solund-BA	-13	7	0	9	-3	0	1	-4	0	5	-1	-3	3	9	4	0	0	7	14	-1	-8	26	7,0		
Sogn	I alt	-47	38	-28	-34	20	-16	17	425	-152	178	34	-38	55	-7	-63	-1	0	-20	146	-60	-46	401	2,4		
	Sogndal-BA	21	-9	0	-22	29	-46	40	354	-119	99	12	15	1	4	-48	-7	-3	14	353	-51	-25	612	7,0		
	Årdal-BA	-41	0	-41	15	0	-2	-7	-19	8	50	-3	-65	29	-13	4	10	5	-4	-129	5	-5	-203	-5,4		
	Høyanger kommune	1	40	13	-28	-6	34	-17	36	-21	11	37	15	16	-7	-4	0	0	-37	-56	0	-3	24	1,5		
	Vik-BA	-15	0	0	-8	0	-2	0	58	-20	13	-11	0	6	0	-19	-4	-2	0	-36	-13	-5	-58	-4,5		
	Aurland-BA	-13	7	0	9	-3	0	1	-4	0	5	-1	-3	3	9	4	0	0	7	14	-1	-8	26	7,0		
Voss-BA (minus Ulvik kommune). Ikke regionråd	-30	-2	0	24	1	-25	5	4	54	54	80	9	42	80	-50	-2	7	36	26	2	-17	298	4,1			
Hardanger	I alt	-74	43	116	-77	-8	-10	16	50	108	46	-26	-10	99	20	-24	-4	-11	-41	-6	31	-31	207	2,1		
	Ullensvang-BA	-13	7	130	-55	-4	-10	11	61	102	21	-8	-4	51	3	-1	-6	-6	14	-89	9	-21	192	3,4		
	Ulvik kommune	-17	0	0	0	0	3	-1	-19	-3	2	-8	-3	3	10	-10	0	-4	3	-5	5	-49	-11,2			
	Kvam-BA	-44	36	-14	-22	-4	-3	6	8	9	23	-10	-3	45	7	-13	2	-1	-58	88	27	-15	64	1,7		
Bergen-BA	Ikke regionråd	-620	493	-31	-1 487	-18	-254	147	1 665	-2 368	3 783	439	625	557	920	-460	50	226	2 234	4 402	1 486	-347	11 462	5,8		
Nordhordaland	I alt	-5	49	0	-59	11	37	-12	166	104	321	-188	4	-60	11	-29	-24	-5	31	58	234	-13	631	4,6		
	Alver-BA	8	16	0	-67	11	51	-4	117	160	277	-189	23	-52	12	-14	-18	-10	29	96	244	-9	681	5,8		
	Gulen-BA	-28	33	0	20	0	-14	-8	46	-19	44	4	-16	-4	-1	-18	-6	2	3	-22	-15	-7	-6	-0,3		
	Fedje-BA	15	0	0	-12	0	0	0	3	-37	0	-3	-3	-4	0	3	0	3	-1	-16	5	3	-44	-19,4		
	I alt	-154	424	107	-539	54	29	-69	211	-57	27	127	-40	108	14	-104	-10	-14	-34	303	-36	-102	245	0,9		
Sunnhordaland	Stord-BA	-94	132	-2	-415	13	30	-31	132	86	-50	7	3	88	-11	-73	-1	-12	-3	197	0	-73	-77	-0,5		
	Kvinnherad-BA	-32	24	109	-30	7	10	-9	59	-11	82	89	-21	21	16	-132	-19	0	-13	36	-37	-21	128	2,3		
	Austevoll-BA	-12	226	0	-33	29	0	-7	8	-105	-31	36	-11	13	3	11	5	1	4	47	9	-5	188	6,7		
	Etna i Vindafjord-BA	7	15	0	-1	3	-12	-17	-22	-3	-2	-17	-14	-10	1	2	-3	-2	-18	-11	-1	3	-102	-6,0		
	Sveio i Haugesund-BA	-42	-14	0	9	-1	1	24	-3	14	-1	31	-5	-1	0	8	2	-6	1	-2	1	17	1,1			
	Tysnes-BA	19	41	0	-69	3	0	-6	10	-21	14	13	-28	1	6	88	0	-3	2	33	-5	-7	91	7,9		

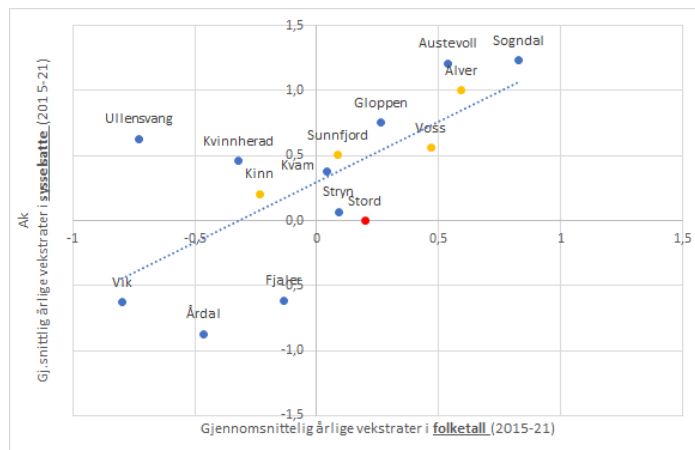
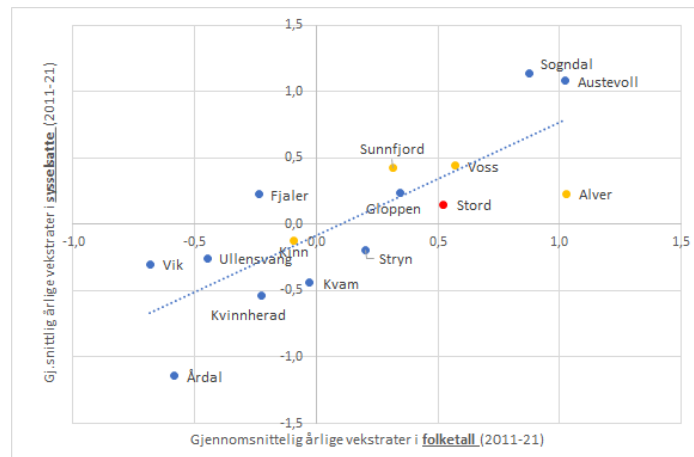
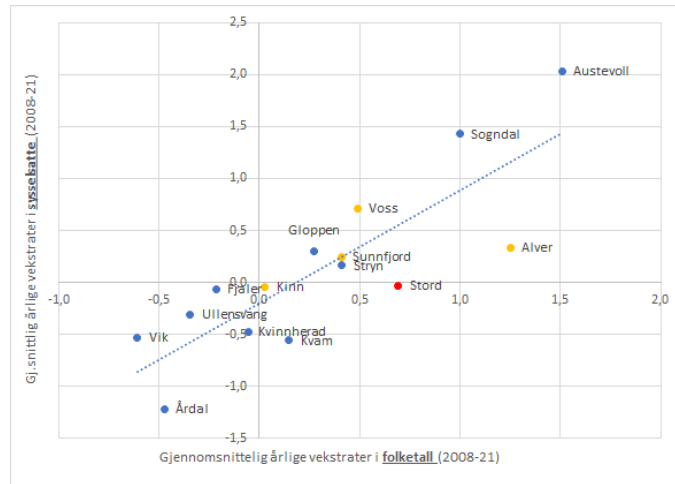
Tabell V.10: Arbeidsplasser i ulike næringer og sektorer 2021 BA-regionene, senter og omland.

		Primær- og industrinæringer							Infrastruktur, transport og sjøfart				Forretningsmessig tjenesteyting				Opplevelsesnæringer			Privat tjenesteyting ellers				Offentlig dominerte tjenester				Uopp- gitt	Totalt
		Totalt	Landbruk og foredling	Sjømat (fiske, akva, foredling)	Metall- industri	Teknologi- industri	Teko- industri	Annen industri	Totalt	Kraft/vann og gjenvinn.	Bygg og anlegg	Sjø- og land- transport, lagring	Totalt	Kunnskaps- nt tjen. (kift) og IKT	Finans og eiendom	Andre foretnt tjenester	Totalt	Reiselv, over- natting, servering	Medier, kultur, kunst, under- holdning	Totalt	Handel	Pers tjeneste- yting	Organisas- jons- arbeid	Totalt	Under- visning	Helse og sosial	Off.adm. forsvar, forskning		
Landet		321 101	100 801	31 570	10 030	89 768	9 959	78 973	400 831	33 596	237 583	129 652	458 060	251 552	129 247	77 261	178 269	99 591	78 678	407 923	351 287	28 027	28 609	976 945	229 275	573 004	174 666	19 048	2 762 177
Vestland fylke		44 089	11 584	6 061	2 255	14 508	1 190	8 491	49 263	4 502	28 763	15 998	49 711	27 117	14 799	7 795	19 101	11 138	7 963	41 569	35 957	3 164	2 448	118 814	29 165	71 120	18 529	1 806	324 353
Storbyregionen		20 142	4 126	1 977	45	7 919	512	5 563	29 222	2 298	17 360	9 564	40 224	22 130	11 308	6 786	13 900	7 505	6 395	28 182	24 284	2 120	1 778	76 885	19 104	44 891	12 890	1 098	209 653
	Totalt	20 142	4 126	1 977	45	7 919	512	5 563	29 222	2 298	17 360	9 564	40 224	22 130	11 308	6 786	13 900	7 505	6 395	28 182	24 284	2 120	1 778	76 885	19 104	44 891	12 890	1 098	209 653
	Senter	13 082	3 081	666	-	4 214	289	4 832	22 677	1 948	13 189	7 540	37 577	20 733	10 516	6 328	12 491	6 769	5 722	23 150	19 887	1 724	1 539	62 902	15 603	36 396	10 903	865	172 744
	Omland	7 060	1 045	1 311	45	3 705	223	731	6 545	350	4 171	2 024	2 647	1 397	792	458	1 409	736	673	5 032	4 397	396	239	13 983	3 501	8 495	1 987	233	36 909
Mellomstore byregioner		4 241	258	766	6	3 080	26	105	2 392	210	1 390	792	1 126	574	381	171	650	504	146	1 757	1 529	141	87	5 384	1 396	3 431	557	73	15 623
	Totalt	4 241	258	766	6	3 080	26	105	2 392	210	1 390	792	1 126	574	381	171	650	504	146	1 757	1 529	141	87	5 384	1 396	3 431	557	73	15 623
	Senter	2 423	97	30	-	2 225	14	57	1 202	140	703	359	802	442	251	109	491	394	97	1 184	1 040	83	61	3 431	1 396	2 237	375	42	9 575
	Omland	1 818	161	736	6	855	12	48	1 190	70	687	433	324	132	130	62	159	110	49	573	489	58	26	1 953	577	1 194	182	31	6 048
Småbyregioner		8 781	3 010	####	237	1 682	371	2 022	9 037	703	4 983	3 351	4 615	2 377	1 688	550	2 091	1 330	761	6 370	5 555	518	297	18 960	4 446	12 101	2 413	293	50 147
	Totalt	2 690	564	137	-	770	135	1 084	2 246	222	1 113	911	973	602	239	132	262	125	137	1 362	1 132	150	80	4 812	1 284	2 794	734	84	12 429
	Senter	2 541	534	122	-	693	135	1 057	1 852	219	795	838	877	563	219	95	233	112	121	1 217	1 028	114	75	4 337	1 137	2 518	682	73	11 130
	Omland	149	30	15	-	77	-	27	394	3	318	73	96	39	20	37	29	13	16	145	104	36	5	475	147	276	52	11	1 299
Alver-BA		3 345	928	####	27	611	210	503	2 653	180	1 282	1 191	1 421	783	441	197	539	375	164	1 712	1 462	171	79	4 673	1 099	2 993	571	80	14 413
	Totalt	1 796	414	602	27	498	131	124	1 756	126	727	903	1 065	558	328	179	350	258	92	1 099	928	123	48	2 469	623	1 489	357	35	8 570
	Senter	1 549	514	464	-	113	79	379	897	54	555	288	356	225	113	18	189	117	72	613	534	48	31	2 194	476	1 504	214	45	5 843
	Omland	149	30	15	-	77	-	27	394	3	318	73	96	39	20	37	29	13	16	145	104	36	5	475	147	276	52	11	1 299
Kinn-BA		1 843	892	251	210	224	16	250	2 546	186	1 593	767	1 615	710	748	157	604	361	243	2 166	1 949	117	100	6 428	1 301	4 360	767	69	15 271
	Totalt	1 093	714	38	-	124	16	201	2 113	144	1 345	624	1 409	636	640	133	499	284	215	1 935	1 755	98	82	5 382	1 050	3 661	671	49	12 480
	Senter	750	178	213	210	100	-	49	433	42	248	143	206	74	108	24	105	77	28	231	194	19	18	1 046	251	699	96	20	2 791
	Omland	903	626	5	-	77	10	185	1 592	115	995	482	606	282	260	64	686	469	217	1 130	1 012	80	38	3 057	762	1 954	341	60	8 034
Voss-BA		836	562	5	-	77	10	182	1 552	110	971	471	578	266	248	64	624	417	207	1 109	994	77	38	2 887	701	1 869	317	49	7 635
	Totalt	67	64	-	-	3	-	3	40	5	24	11	28	16	12	6	62	52	10	21	18	3	-	170	61	85	24	11	399
	Omland	9 313	3 545	####	1 967	1 574	263	649	7 034	1 049	4 133	1 852	3 171	1 805	1 170	196	2 065	1 490	575	4 438	3 884	323	231	14 835	3 596	8 902	2 337	258	41 114
Bygdeby- og småsenterregioner		1 142	940	14	-	86	35	67	1 719	221	1 198	300	716	394	247	75	562	352	210	1 025	880	85	60	4 192	1 092	1 990	1 110	56	9 412
	Totalt	591	500	11	-	25	4	51	1 340	137	966	237	590	365	153	72	438	261	177	840	719	72	49	3 302	913	1 352	1 037	37	7 138
	Senter	551	440	3	-	61	31	16	379	84	232	63	126	29	94	3	124	91	33	185	161	13	11	890	179	638	73	19	2 274
	Omland	1 278	265	39	651	216	5	102	1 126	172	627	327	426	250	161	15	363	281	82	602	544	33	25	1 978	427	1 319	232	35	5 808
Ullensvang-BA		1 268	255	39	651	216	5	102	1 031	137	580	314	392	228	152	12	307	231	76	547	494	33	20	1 814	388	1 226	200	32	5 391
	Totalt	10	-	-	-	-	-	-	95	35	47	13	34	22	9	3	56	50	6	55	50	-	5	164	39	93	32	3	417
	Senter	1 265	128	-	723	188	3	223	452	101	254	97	261	136	119	6	88	74	14	319	271	28	20	1 164	218	841	105	14	3 563
	Omland	1 172	38	-	723	185	3	223	212	62	121	29	185	86	93	6	46	38	8	218	187	19	12	678	165	455	58	7	2 518
Ardal-BA		93	90	-	-	3	-	-	240	39	133	68	76	50	26	-	42	36	6	101	84	9	8	486	53	386	47	7	1 045
	Totalt	1 377	316	196	419	384	16	46	832	109	499	224	455	244	192	19	190	136	54	654	567	55	32	2 196	467	1 525	204	42	5 746
	Senter	816	306	135	174	116	36	49	614	46	331	237	205	123	68	14	247	161	86	455	403	36	16	1 403	363	799	241	21	3 761
	Omland	1 052	801	10	-	110	72	59	731	103	410	218	216	118	92	6	330	286	44	519	471	25	23	952	247	589	116	23	3 823
Kvinnherad-BA		662	390	31	-	155	8	78	507	193	243	71	207	84	91	32	112	62	50	387	337	27	23	951	288	571	92	23	2 849
	Totalt	1 081	119	809	-	91	55	7	453	33	166	254	386	273	93	20	97	77	20	217	186	19	12	747	208	458	81	21	3 002
	Senter	318	151	-	-	130	33	4	229	47	154	28	133	74	56	3	20	14	6	91	81	3	7	426	63	278	85	14	1 231
	Omland	322	129	81	-	98	-	14	371	24	251	96	166	109	51	6	56	47	9	169	144	12	13	826	223	532	71	9	1 919
Vik-BA		143	94	43	-	-	-	6	265	11	172	82	140	96	38	6	36	30	6	128	111	8							

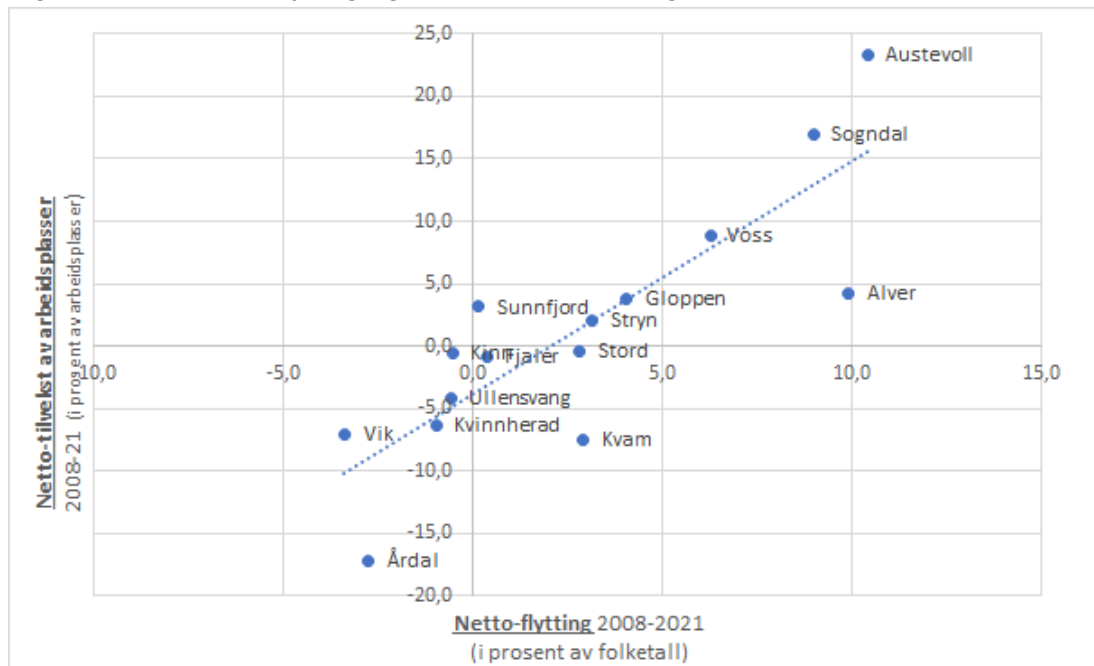
Tabell V.11: Endringer i arbeidsplasser i ulike næringer og sektorer 2015-21 i BA-regionene.

		Primær- og industrinæringer						Infrastruktur, transport og sjøfart				Forretningsmessig tjenesteyting				Opplevelsesnæringer			Privat tjenesteyting ellers				Offentlig dominerte tjenester				Uopp-gitt	Totalt		
		Totalt	Landbruk og foredling	Sjømat (fiske, akva, foredling)	Metall- industri	Teknologi- industri	Teko- industri	Annenn- industri	Totalt	Kraft/vann, avfall og gjenvinn.	Bygg og anlegg	Sjø- og land- transport, lagring	Totalt	Kunnskaps- tjen. (KfH) og IKT	Finans og eiendom	Andre forretn- tjenester	Totalt	Reiseliv, over- natting, servering	Medier, kultur, kunst- under- holdning	Totalt	Handel	Pers- tjeneste- yting	Organisa- sjons- arbeid	Totalt	Under- visning	Helse og sosial		Off. adm., forsvar, forsikring	Absolutt	Relativt
	Landet	-7 725	-4 126	6 246	137	-9 812	711	-881	25 528	4 029	29 976	-8 477	56 632	37 198	9 096	10 338	19 069	8 336	10 733	6 181	2 635	826	2 720	73 015	20 159	40 699	12 157	-7 587	165 113	6,4
	Vestland fylke	-2 343	-1 254	1 201	157	-2 281	84	-250	613	104	2 977	-2 468	5 796	4 724	615	457	1 931	842	1 089	-573	-751	2	176	9 165	2 238	5 247	1 680	-708	13 881	4,5
	Storbyregioner	-1 897	-620	493	-31	-1 467	-18	-254	-556	147	1 665	-2 368	4 847	3 783	439	625	1 477	557	920	-184	-460	50	226	8 122	2 234	4 402	1 486	-347	11 462	5,8
	Bergen-BA	-1 897	-620	493	-31	-1 467	-18	-254	-556	147	1 665	-2 368	4 847	3 783	439	625	1 477	557	920	-184	-460	50	226	8 122	2 234	4 402	1 486	-347	11 462	5,8
	<i>Senter</i>	-1 816	-533	179	0	-1 058	-68	-336	-886	165	1 031	-2 082	5 007	4 065	401	541	1 380	561	819	-738	-944	22	184	6 949	1 918	3 531	1 500	-262	9 634	5,9
	<i>Omland</i>	-81	-87	314	-31	-409	50	82	330	-18	634	-286	-160	-282	38	84	97	-4	101	554	484	28	42	1 173	316	871	-14	-85	1 828	5,2
	Mellomstore byregioner	-336	-94	132	-2	-415	13	30	187	-31	132	86	-40	-50	7	3	77	88	-11	-86	-73	-1	-12	194	-3	197	0	-73	-77	-0,5
	Stord-BA	-336	-94	132	-2	-415	13	30	187	-31	132	86	-40	-50	7	3	77	88	-11	-86	-73	-1	-12	194	-3	197	0	-73	-77	-0,5
	<i>Senter</i>	-426	-64	10	0	-387	7	8	77	-13	43	47	13	-6	-11	30	45	62	-17	-35	-48	5	8	204	30	191	-17	-44	-166	-1,7
	<i>Omland</i>	90	-30	122	-2	-28	6	22	110	-18	89	39	-53	-44	18	-27	32	26	6	-51	-25	-6	-20	-10	-33	6	17	-29	89	1,5
	Småbyregioner	-39	-262	195	6	-125	37	110	417	-37	357	97	560	560	15	-15	91	-60	151	-121	-51	-25	-45	673	61	329	283	-126	1 455	3,0
	Alver-BA	19	8	16	0	-67	11	51	273	-4	117	160	111	277	-189	23	-40	-52	12	-42	-14	-18	-10	369	29	96	244	-9	681	5,8
	<i>Senter</i>	28	3	14	0	-62	11	62	248	3	70	175	112	277	-186	21	-39	-47	8	-51	-30	-18	-3	396	38	111	247	-12	682	6,5
	<i>Omland</i>	-9	5	2	0	-5	0	-11	25	-7	47	-15	-1	0	-3	2	-1	-5	4	9	16	0	-7	-27	-9	-15	-3	3	-1	-0,1
	Kinn-BA	78	-66	87	1	-9	18	47	-45	-22	35	-58	81	74	-7	14	4	-29	33	51	66	-4	-11	9	-65	114	-40	-53	125	0,9
	<i>Senter</i>	16	-79	28	1	21	46	-1	-12	-19	-4	11	51	24	2	25	9	-1	10	-16	-4	-9	-3	-113	-54	-17	-42	-34	-99	-1,1
	<i>Omland</i>	62	13	59	0	-30	-28	48	-33	-3	39	-69	30	50	-9	-11	-5	-28	23	67	70	5	-8	122	-11	131	2	-19	224	4,0
	Sunnfjord-BA	-90	-157	94	5	-73	7	34	149	-15	220	-56	234	153	139	-58	-8	-24	16	-71	-43	-1	-27	238	58	98	82	-52	400	2,7
	<i>Senter</i>	-131	-109	23	-8	-44	13	-6	173	6	198	-31	156	133	95	-72	-8	-40	32	-55	-28	2	-29	306	80	136	90	-37	404	3,3
	<i>Omland</i>	41	-48	71	13	-29	-6	40	-24	-21	22	-25	78	20	44	14	0	16	-16	-16	-15	-3	2	-68	-22	-38	-8	-15	-4	-0,1
	Voss-BA	-46	-47	-2	0	24	1	-22	40	4	-15	51	134	56	72	6	135	45	90	-59	-60	-2	3	57	39	21	-3	-12	249	3,2
	<i>Senter</i>	-37	-35	-2	0	24	1	-25	63	5	4	54	143	54	80	9	122	42	80	-45	-50	-2	7	64	36	26	2	-17	293	4,0
	<i>Omland</i>	-9	-12	0	0	0	0	3	-23	-1	-19	-3	-9	2	-8	-3	13	3	10	-14	-10	0	-4	-7	3	-5	-5	5	-44	-9,9
	Bygdeby- og småsenterregioner	-24	-207	299	184	-231	51	-120	574	58	737	-221	395	351	162	-118	222	204	18	-265	-252	-19	6	184	-36	280	-60	-143	943	2,3
	Sogndal-BA	-27	21	-9	0	-22	29	-46	275	40	354	-119	126	99	12	15	5	1	4	-58	-48	-7	-3	316	14	353	-51	-25	612	7,0
	<i>Senter</i>	-54	-2	-9	0	-14	-2	-27	216	42	297	-123	126	108	6	12	-4	-5	1	-38	-38	-2	2	137	22	168	-53	-23	360	5,3
	<i>Omland</i>	27	23	0	0	-8	31	-19	59	-2	57	4	0	-9	6	3	9	6	3	-20	-10	-5	-5	179	-8	185	2	-2	252	12,5
	Ullensvang-BA	55	-13	7	130	-55	-4	-10	174	11	61	102	9	21	-8	-4	54	51	3	-13	-1	-6	-6	-66	14	-89	9	-21	192	3,4
	<i>Senter</i>	60	-8	7	130	-55	-4	-10	165	4	58	103	3	16	-6	-7	44	41	3	-11	-6	-3	-2	-60	7	-73	6	-17	184	3,5
	<i>Omland</i>	-5	-5	0	0	0	0	0	9	7	3	-1	6	5	-2	3	10	10	0	-2	5	-3	-4	-6	7	-16	3	-4	8	2,0
	Årdal-BA	-69	-41	0	-41	15	0	-2	-18	-7	-19	8	-18	50	-3	-65	16	29	-13	19	4	10	5	-128	-4	-129	5	-5	-203	-5,4
	<i>Senter</i>	-31	0	0	-41	12	0	-2	-2	-5	-3	6	-44	31	-13	-62	13	15	-2	6	-2	6	2	-120	-10	-103	-7	-1	-179	-6,6
	<i>Omland</i>	-38	-41	0	0	3	0	0	-16	-2	-16	2	26	19	10	-3	3	14	-11	13	6	4	3	-8	6	-26	12	-4	-24	-2,2
	Kvinnherad-BA	88	-32	24	109	-30	7	10	39	-9	59	-11	150	82	89	-21	37	21	16	-151	-132	-19	0	-14	-13	36	-37	-21	128	2,3
	Kvam-BA	-51	-44	36	-14	-22	-4	-3	23	6	8	9	10	23	-10	-3	52	45	7	-12	-13	2	-1	57	-58	88	27	-15	64	1,7
	Stryn-BA	-4	-1	1	0	23	-8	-19	36	-9	108	-63	6	11	1	-6	9	11	-2	-14	-11	-8	5	-13	10	-36	13	-27	-7	-0,2
	Gløppen-BA	5	-63	12	0	22	2	32	51	35	48	-32	44	20	26	-2	29	20	9	-16	-27	5	6	5	-1	13	-7	-14	104	3,8
	Austevoll-BA	210	-12	226	0	-33	29	0	-104	-7	8	-105	-6	-31	36	-11	16	13	3	17	11	5	1	60	4	47	9	-5	188	6,7
	Vik-BA	-25	-15	0	0	-8	0	-2	38	0	58	-20	2	13	-11	0	6	6	0	-25	-19	-4	-2	-49	0	-36	-13	-5	-58	-4,5
	Fjaler-BA	-206	-7	2	0	-121	0	-80	60	-2	52	10	72	63	30	-21	-2	7	-9	-12	-16	3	1	16	-2	33	-15	-5	-77	-3,9
	<i>Senter</i>	-100	-11	-2	0	-3	0	-84	74	3	30	41	73	53	23	-3	7	13	-6	-7	-10	3	0	30	14	19	-3	-7	70	5,5
	<i>Omland</i>	-106	4	4	0	-118	0	4	-14	-5	22	-31	-1	10	7	-18	-9	-6	-3	-5	-6	0	1	-14	-16	14	-12	2	-147	-20,5
	Spredbodde regioner	-12	-36	81	0	-51	-1	-5	11	-17	84	-56	23	68	10	-55	79	68	11	76	83	-8	1	29	6	49	-26	-23	183	4,1
	Aurland-BA	-20	-29	0	0	1	-1	9	46	-4	29	21	-3	5	-3	-5	69	72	-3	3	6	-2	-1	25	-5	40	-10	-4	116	13,6
	Tysnes-BA	-6	19	41	0	-69	3	0	-17	-6	10	-21	-1	14	13	-28	7	1	6	85	88	0	-3	30	2	33	-5	-7	91	7,9
	Fedje-BA	3	15	0	0	-12	0	0	-34	0</																				

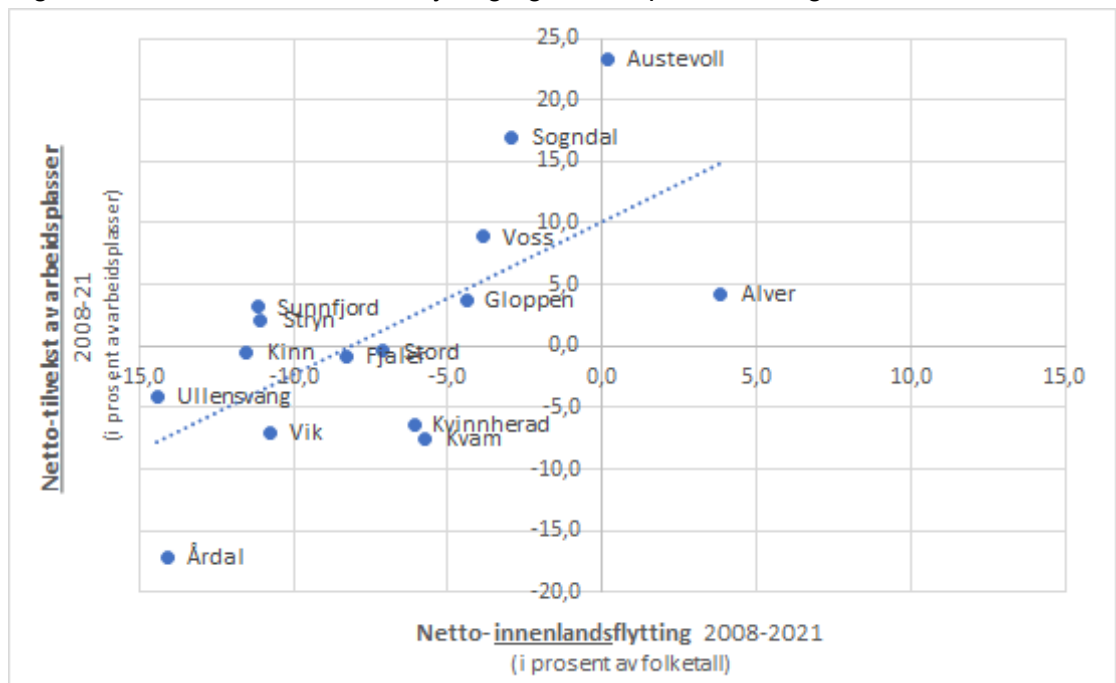
Figur V.1: Folketalls- og arbeidsplassendringer for mindre byregioner (BA) i Vestland (årlege vekstrater ved ulike periodiseringer).

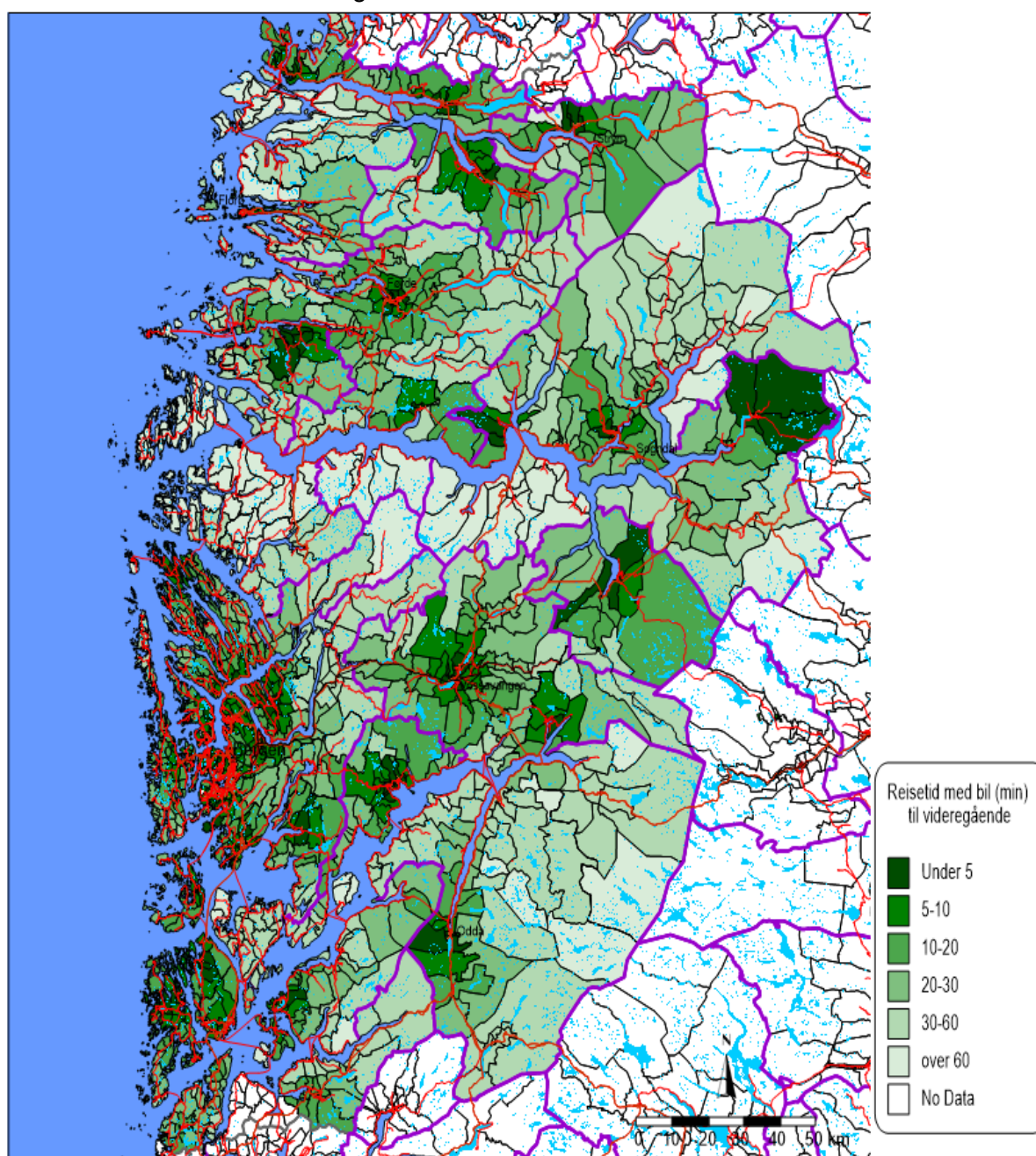
Figur V.2: Netto-flytting og arbeidsplassutvikling.

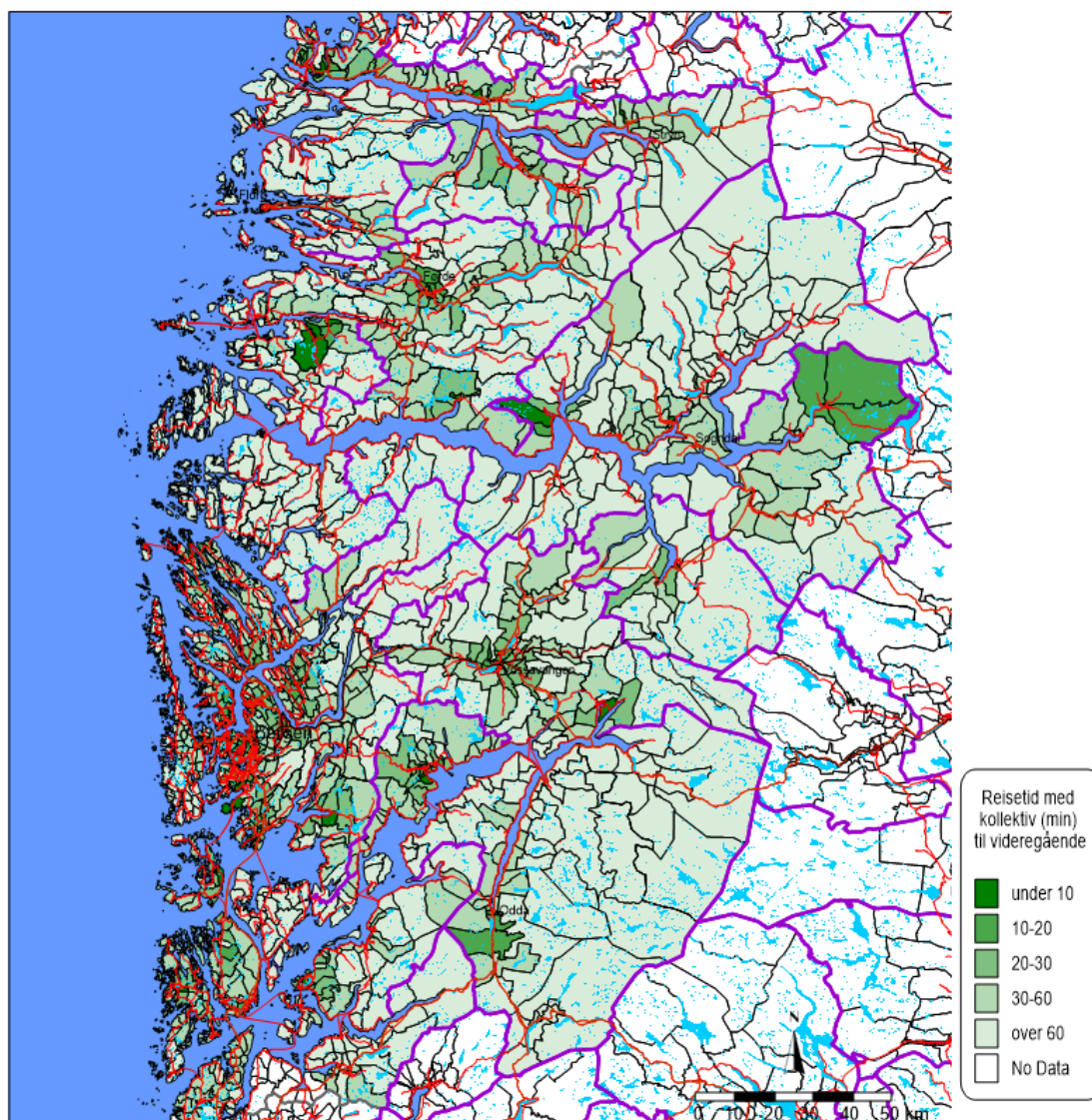
Figur V.3: Netto-innenlandsflytting og arbeidsplassutvikling.

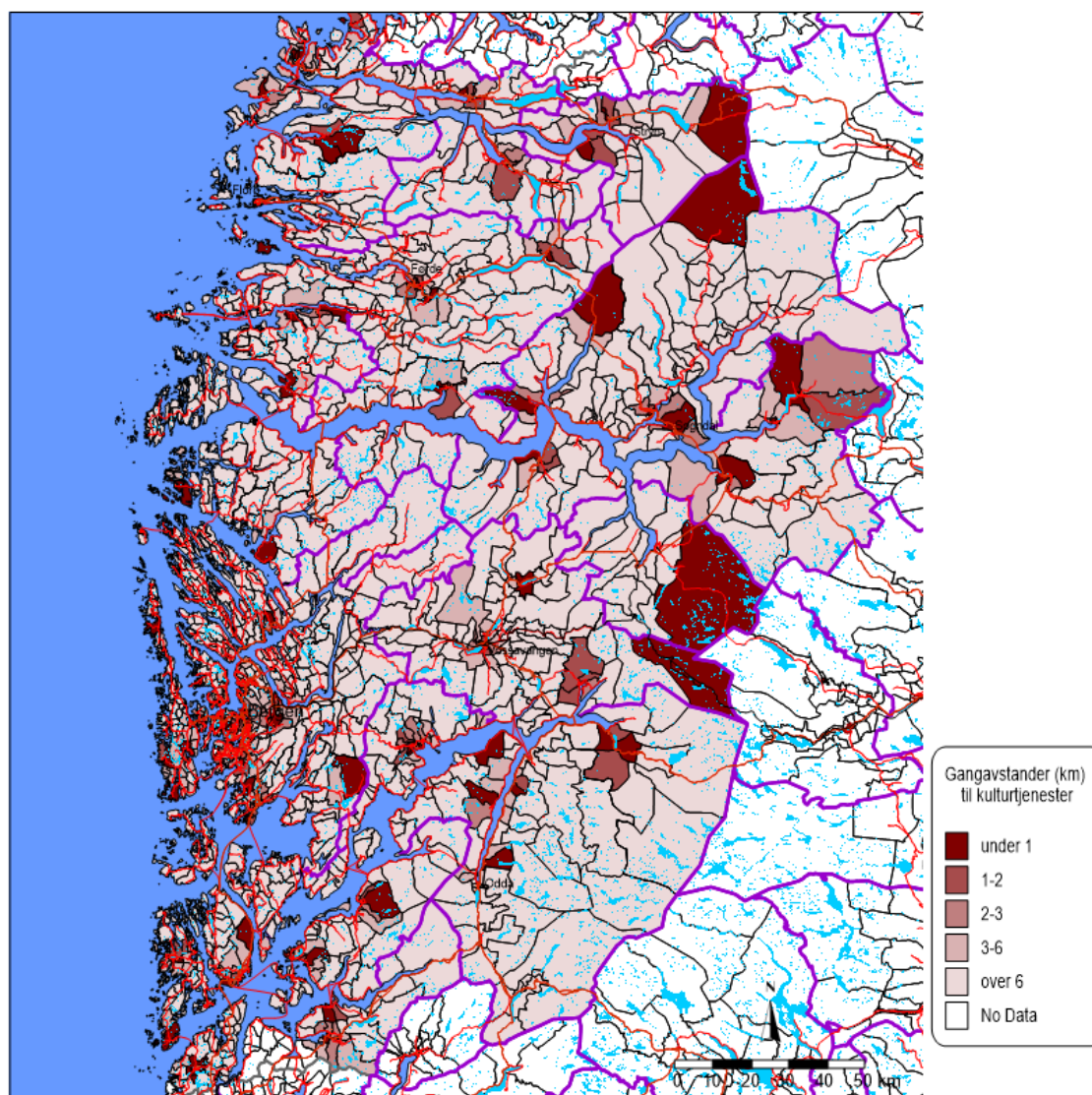
Figur V.4: Reisetid (i minutter) med bil fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med videregående skole.

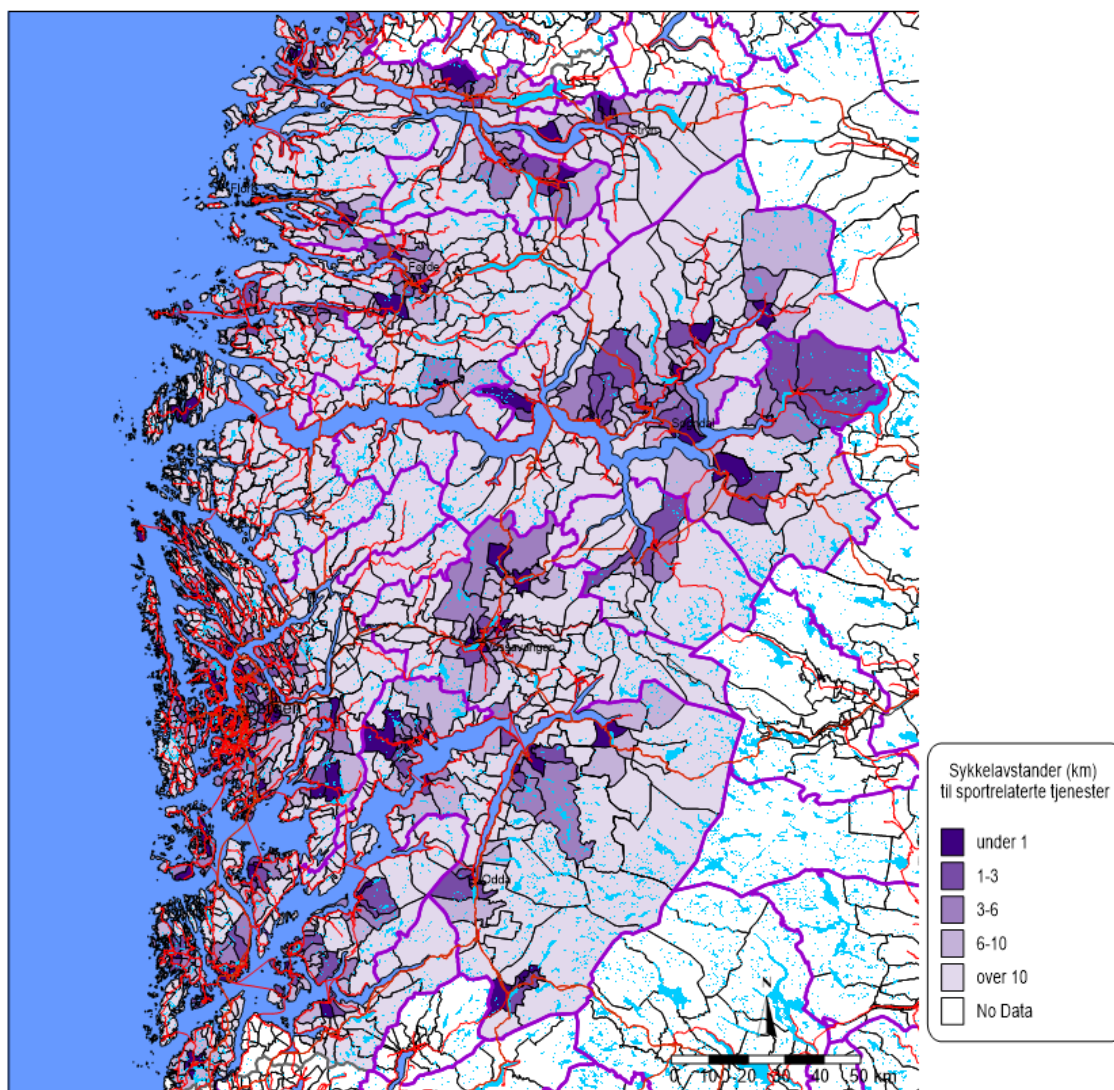
Figur V.5: Reisetid (i minutter) med kollektiv fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med videregående skole.

Figur V.6: Gangavstand (i km) fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med kulturtilbud.

Figur V.7: Sykkelavstand (i km) fra alle grunnkretser i Vestlandet til nærmeste krets med sportilbud.

Tabell V.12: Gjennomsnittlig reisetid med bil til nærmeste lokale tjeneste, minutter.

Reisetider bil, lokale tjenester										
			Grunnskole	Allmennlege	Tannhelse	Veterinær	NAV/trygd	Folkebibliot	Kultur	Sport
Vestland fylke										
Storbyregionen										
	Bergen-B	Totalt	2,5	3,1	3,7	7,9	7,1	11,1	8,8	5,5
		Senter	2,2	1,4	2,0	4,3	5,7	11,5	5,6	2,8
		Omland	2,9	5,8	6,4	13,9	9,4	10,4	14,1	9,9
Mellomstore byregioner										
	Stord-BA	Totalt	3,2	4,9	8,2	6,9	7,9	8,2	9,2	8,6
		Senter	2,9	2,4	3,3	4,2	5,6	6,4	5,2	3,9
		Omland	3,5	6,9	12,1	9,1	9,7	9,7	12,4	12,4
Småbyregioner										
	Alver-BA	Totalt	3,3	6,3	8,5	11,9	10,6	12,6	25,0	10,6
		Senter	3,2	6,3	7,2	8,9	10,4	13,5	21,9	10,1
		Omland	4,1	6,4	16,3	31,0	11,6	6,4	44,3	13,4
	Kinn-BA	Totalt	3,5	6,2	12,6	23,5	11,9	14,9	8,5	13,8
		Senter	2,8	4,4	6,8	16,5	7,0	7,6	6,0	4,8
		Omland	4,3	7,9	18,3	30,3	16,7	22,0	10,9	22,6
	Sunnfjord	Totalt	4,0	8,5	13,7	10,8	11,3	15,1	15,2	12,9
		Senter	3,9	3,7	11,0	7,9	7,5	13,1	9,9	8,5
		Omland	4,2	17,1	18,6	16,0	18,2	18,8	24,8	20,9
	Voss-BA	Totalt	3,7	6,0	7,5	6,4	7,1	8,1	6,6	9,7
		Senter	3,7	6,3	8,0	6,3	7,6	8,7	7,0	5,9
		Omland	3,8	4,1	4,2	6,8	4,3	4,2	4,1	33,7
Bygdeby- og småsenterregioner										
	Sogndal-B	Totalt	3,7	8,2	8,0	13,6	17,1	10,0	17,4	6,3
		Senter	3,3	3,1	5,8	10,8	19,5	5,9	8,0	4,8
		Omland	4,2	13,6	10,3	16,6	14,6	14,4	27,3	7,9
	Ullensvåg	Totalt	4,0	5,7	16,8	16,5	9,2	8,4	11,9	7,3
		Senter	4,0	5,9	13,9	13,7	9,9	9,0	13,3	7,8
		Omland	3,8	4,9	34,8	33,6	4,9	4,9	3,5	3,8
	Årdal-BA	Totalt	3,6	4,1	4,7	3,1	8,5	6,8	4,5	3,4
		Senter	3,3	1,7	2,8	2,9	9,5	6,6	2,3	3,1
		Omland	4,0	7,1	7,2	3,3	7,2	7,2	7,1	3,7
	Kvinnherad	En-kom-B/	3,5	5,6	8,8	11,7	16,2	16,1	12,7	9,5
	Kvam-BA	En-kom-B/	3,1	3,8	8,2	7,6	10,8	11,4	9,3	8,3
	Stryn-BA	En-kom-B/	3,7	11,7	12,6	10,9	13,4	13,4	8,7	10,8
	Gloppen-B	En-kom-B/	5,5	7,3	9,9	6,7	10,3	10,6	10,5	6,9
	Austevoll-B	En-kom-B/	5,3	5,3	10,3	57,4	10,3	14,9	62,7	5,9
	Vik-BA	En-kom-B/	4,1	8,6	8,8	8,4	8,8	8,8	8,8	44,2
	Fjaler-BA	Totalt	6,4	7,8	12,1	10,2	12,1	12,1	10,3	28,2
		Senter	5,2	8,6	14,2	9,4	14,2	14,2	11,0	15,9
		Omland	8,0	6,9	9,5	11,4	9,5	9,5	9,4	44,0
Spredtbotde regioner										
	Aurland-B	En-kom-B/	4,3	6,5	7,4	28,5	7,4	7,4	13,8	7,1
	Tysnes-B	En-kom-B/	7,4	10,3	9,7	8,1	11,2	9,7	46,7	8,0
	Fedje-BA	En-kom-B/	2,5	1,3	68,5	88,5	2,9	2,9	102,7	5,5
	Solund-B	En-kom-B/	6,0	12,9	12,9	95,3	12,9	12,9	129,7	12,9
	Gulen-BA	Totalt	8,9	17,8	22,7	24,8	24,4	22,2	33,3	64,6
		Senter	8,3	20,1	18,3	22,5	24,7	21,0	36,0	70,2
		Omland	9,8	14,6	29,1	28,2	23,9	23,9	29,4	56,3
EksternBA	Sveio (Har	Omland: S	3,6	4,4	8,4	8,4	8,5	8,5	8,5	9,2
EksternBA	Etne (Vind	Omland: E	6,1	6,2	11,1	10,4	11,3	11,3	6,3	21,3

Tabell V.13: Gjennomsnittlig reisetid med bil til nærmeste regionale tjeneste, minutter.

Reisetider bil, semilokal og regi									
			Videregående	UoH inkl fags	Ambulanse	Sykehus*	Spes.leger/poli	Politi	Fengsel/påta
Vestland fylke									
Storbyregionen									
		Totalt	8,3	15,9	19,4	17,1	12,1	11,3	15,7
	Bergen-BA	Senter	5,3	7,6	11,2	8,7	6,1	7,0	9,2
		Omland	13,3	29,3	32,9	30,9	21,9	18,3	26,3
Mindre byregioner									
Mellomstore byregioner									
		Totalt	7,9	19,2	12,7	19,7	18,2	17,4	18,1
	Stord-BA	Senter	6,7	7,8	7,9	7,9	6,6	6,8	6,4
		Omland	8,9	28,3	16,7	29,3	27,7	25,9	27,5
Småbyregioner									
		Totalt	13,5	35,7	42,0	41,3	18,5	19,1	27,9
	Alver-BA	Senter	13,5	31,8	39,9	37,6	14,8	15,3	24,2
		Omland	13,1	60,0	55,2	64,6	41,7	42,6	51,2
		Totalt	20,1	45,3	9,4	47,0	52,0	13,9	32,1
	Kinn-BA	Senter	7,4	36,1	7,8	49,3	35,3	7,4	22,2
		Omland	32,5	54,5	11,1	44,7	68,4	20,3	41,8
		Totalt	18,3	30,1	25,0	30,3	30,3	18,0	30,5
	Sunnfjord	Senter	13,0	12,7	15,1	13,0	13,5	13,1	13,5
		Omland	28,0	61,4	43,0	61,6	60,7	26,8	61,2
		Totalt	7,4	10,6	44,3	14,3	13,7	13,8	13,1
	Voss-BA	Senter	7,8	11,4	46,0	9,5	9,1	9,4	9,0
		Omland	5,1	6,1	33,9	43,8	42,1	41,5	38,5
Bygdeby- og småsenterregioner									
		Totalt	21,7	24,8	27,2	65,6	104,0	21,3	22,5
	Sogndal-BA	Senter	11,9	17,1	39,0	57,0	92,4	13,1	15,4
		Omland	32,1	32,9	14,9	74,8	116,2	30,0	30,0
		Totalt	22,5	67,2	16,5	23,3	85,4	22,2	17,2
	Ullensvanger	Senter	20,4	72,1	18,3	19,4	91,6	18,4	14,4
		Omland	35,1	36,0	4,9	47,8	46,7	46,0	35,0
		Totalt	16,6	61,9	23,0	23,0	98,6	8,4	61,1
	Årdal-BA	Senter	6,9	69,5	35,5	35,5	105,2	9,5	66,6
		Omland	28,8	52,4	7,2	7,3	90,3	7,2	54,2
	Kvinnherad	En-kom-B.	17,2	89,0	15,1	67,7	87,4	16,1	65,7
	Kvam-BA	En-kom-B.	9,0	66,6	28,6	66,8	64,1	11,4	56,6
	Stryn-BA	En-kom-B.	13,4	56,8	12,7	49,3	58,2	12,9	46,8
	Gloppen-BA	En-kom-B.	10,4	68,7	10,6	47,5	70,5	10,8	45,1
	Austevoll-BA	En-kom-B.	13,6	10,3	10,3	70,8	68,9	10,3	73,9
	Vik-BA	En-kom-B.	65,3	67,5	8,8	72,7	72,6	8,8	8,8
		Totalt	17,5	61,1	43,4	61,1	61,1	28,2	61,1
	Fjaler-BA	Senter	4,9	50,7	30,9	50,7	50,7	15,9	50,7
		Omland	33,4	74,5	59,3	74,5	74,5	44,0	74,5
Spredtbodde regioner									
	Aurland-BA	En-kom-B.	6,1	62,3	31,6	31,4	65,1	7,4	65,1
	Tysnes-BA	En-kom-B.	52,9	50,1	14,4	53,3	54,2	9,7	53,7
	Fedje-BA	En-kom-B.	59,1	112,1	110,3	117,9	93,8	94,7	104,5
	Solund-BA	En-kom-B.	163,6	185,4	12,9	191,2	166,8	127,7	177,8
	Gulen-BA	Totalt	64,6	96,3	27,9	102,0	77,9	31,3	88,8
		Senter	70,1	105,7	25,8	111,3	87,4	37,2	98,3
		Omland	56,5	82,6	31,1	88,4	64,0	22,8	75,0
	Ekstrem-BA Sveio (Hauke)	Omland: S	20,6	20,8	24,7	24,0	12,7	22,1	21,0
	Ekstrem-BA Etne (Vincennes)	Omland: E	21,9	65,6	22,8	57,6	64,9	22,9	29,5

*vgs og sykehus med minst 5 sysselsatte, spes.legetjenester/poliklinikker med minst 3 sysselsatte

Tabell V.14: Gjennomsnittlig reisetid til en tjeneste med kollektivt transportmiddel, minutter.

Reisetider kollektivt, lokale tjenester								
			Grunnskole	Videregående	Allmennlege	Tannhelse	Kultur	Sport
Vestland fylke								
<i>Storbyregionen</i>								
		<i>Totalt</i>	10,6	28,8	10,0	14,1	28,0	18,4
	Bergen-B	<i>Senter</i>	10,4	22,3	5,0	9,4	21,3	12,8
		<i>Omland</i>	11,0	39,4	18,3	21,7	39,1	27,5
<i>Mellomstore byregioner</i>								
		<i>Totalt</i>	17,7	29,2	19,4	25,7	29,6	30,0
	Stord-BA	<i>Senter</i>	16,7	30,3	15,1	19,0	24,4	24,9
		<i>Omland</i>	18,6	28,3	22,9	31,1	33,8	34,1
<i>Småbyregioner</i>								
		<i>Totalt</i>	12,7	36,9	20,4	26,3	59,9	29,3
	Alver-BA	<i>Senter</i>	11,8	37,8	20,2	24,2	54,7	28,8
		<i>Omland</i>	18,4	31,6	21,5	39,6	92,4	32,7
		<i>Totalt</i>	17,9	50,7	25,7	41,0	36,5	39,5
	Kinn-BA	<i>Senter</i>	18,4	35,0	17,2	29,9	32,0	23,2
		<i>Omland</i>	17,3	66,2	34,2	52,0	41,0	55,6
		<i>Totalt</i>	22,6	53,7	31,7	45,2	51,5	44,1
	Sunnfjord	<i>Senter</i>	22,3	47,6	25,5	44,4	42,7	38,9
		<i>Omland</i>	23,2	64,7	42,9	46,6	67,4	53,5
		<i>Totalt</i>	17,0	24,7	19,7	25,0	22,7	25,0
	Voss-BA	<i>Senter</i>	15,8	26,0	19,4	25,5	22,9	17,8
		<i>Omland</i>	24,9	16,7	21,9	22,1	21,5	69,4
<i>Bygdeby- og småsenterregioner</i>								
		<i>Totalt</i>	18,6	57,0	20,5	27,3	43,5	26,4
	Sogndal-BA	<i>Senter</i>	16,5	39,9	9,6	22,4	26,5	25,3
		<i>Omland</i>	20,8	75,1	32,0	32,4	61,5	27,6
		<i>Totalt</i>	16,5	51,0	18,4	38,5	32,1	20,9
	Ullensvang	<i>Senter</i>	15,9	48,1	17,4	33,3	34,2	22,2
		<i>Omland</i>	20,3	69,3	24,1	71,2	18,8	12,7
		<i>Totalt</i>	16,4	34,0	14,4	17,0	16,3	15,2
	Årdal-BA	<i>Senter</i>	17,9	21,1	9,4	14,0	12,6	17,3
		<i>Omland</i>	14,6	50,2	20,8	20,8	20,8	12,6
	Kvinnherad	<i>En-kom-B.</i>	13,1	40,1	18,2	23,6	40,1	26,1
	Kvam-BA	<i>En-kom-B.</i>	13,8	28,6	13,9	24,0	28,4	26,7
	Stryn-BA	<i>En-kom-B.</i>	26,4	53,6	36,1	40,7	43,5	38,9
	Gloppen-BA	<i>En-kom-B.</i>	25,6	34,9	26,1	31,5	33,6	29,3
	Austevoll-BA	<i>En-kom-B.</i>	13,4	34,2	13,9	25,9	86,0	15,9
	Vik-BA	<i>En-kom-B.</i>	32,5	117,8	56,7	59,9	59,9	116,8
		<i>Totalt</i>	48,6	65,4	48,1	66,2	60,9	100,5
	Fjaler-BA	<i>Senter</i>	18,4	11,0	27,2	50,8	42,0	53,6
		<i>Omland</i>	86,9	134,8	74,8	85,7	85,0	160,2
<i>Spredtbodde regioner</i>								
	Aurland-BA	<i>En-kom-B.</i>	34,1	52,4	40,6	48,4	60,3	47,8
	Tysnes-BA	<i>En-kom-B.</i>	25,0	87,4	29,5	29,2	67,4	25,8
	Fedje-BA	<i>En-kom-B.</i>	42,4	93,1	25,6	111,7	151,8	81,3
	Solund-BA	<i>En-kom-B.</i>	38,2	136,8	81,9	81,9	116,8	88,1
	Gulen-BA	<i>Totalt</i>	33,9	106,8	51,7	65,1	78,6	102,9
		<i>Senter</i>	36,9	117,7	59,4	58,0	83,2	106,6
		<i>Omland</i>	29,7	91,0	40,5	75,5	72,0	97,5
	Ekstrem-BA Sveio (Hordal)	<i>Omland: S</i>	13,6	43,7	15,3	27,5	27,7	37,5
	Ekstrem-BA Etne (Vindafjord)	<i>Omland: E</i>	25,3	58,9	20,4	32,1	23,0	56,8

Tabell V.15: Gjennomsnittlig gangavstand i kilometer til nærmeste tjeneste, kilometer.

		Gangavstand til lokale tjenester						
		Grunnskole	Videregående	Allmennlege	Tannhelse	Kultur	Sport	
Vestland fylke								
Storbyregionen								
		Totalt	0,9	4,6	1,4	1,8	4,8	2,8
	Bergen-B	Senter	0,7	2,3	0,4	0,7	2,6	1,0
		Omland	1,1	8,5	3,2	3,7	8,4	5,7
Mindre byregioner								
		Totalt	1,4	5,1	2,2	4,9	5,7	4,7
	Stord-BA	Senter	0,9	4,0	0,8	1,7	2,3	1,4
		Omland	1,7	6,0	3,3	7,5	8,4	7,3
Småbyregioner								
		Totalt	1,6	10,3	3,5	5,5	11,4	7,3
	Alver-BA	Senter	1,4	10,4	3,5	4,7	9,9	7,1
		Omland	2,5	9,4	3,4	10,8	21,3	8,8
		Totalt	1,6	10,0	3,5	7,8	5,9	6,9
	Kinn-BA	Senter	1,3	5,1	2,6	4,4	4,5	2,5
		Omland	1,8	14,8	4,5	11,2	7,3	11,1
		Totalt	2,4	12,2	4,3	8,9	9,2	8,8
	Sunnfjord	Senter	2,3	9,9	2,1	8,6	7,3	6,0
		Omland	2,6	16,5	8,4	9,3	12,7	14,0
		Totalt	2,1	5,9	4,7	6,1	5,0	6,4
	Voss-BA	Senter	2,2	6,5	5,1	6,7	5,5	4,6
		Omland	1,5	1,8	1,9	1,9	1,6	18,0
Bygdeby- og småsenterregioner								
		Totalt	1,8	16,3	6,0	5,7	13,7	4,1
	Sogndal-E	Senter	1,5	8,5	1,6	3,9	5,8	2,7
		Omland	2,1	24,6	10,5	7,5	22,0	5,5
		Totalt	2,2	16,0	3,9	9,7	8,5	4,4
	Ullensvåg	Senter	2,1	15,6	4,0	7,9	9,5	4,6
		Omland	2,5	18,8	3,6	20,7	2,0	3,1
		Totalt	2,3	18,5	3,1	3,6	3,5	2,3
	Årdal-BA	Senter	1,6	5,5	0,6	1,5	1,3	1,5
		Omland	3,3	34,7	6,3	6,3	6,3	3,2
	Kvinnherad	En-kom-B	1,4	12,4	3,0	4,7	6,6	5,1
	Kvam-BA	En-kom-B	1,7	6,3	2,2	5,4	4,1	4,7
	Stryn-BA	En-kom-B	2,2	8,8	8,0	8,4	6,0	6,9
	Gloppen-E	En-kom-B	3,1	7,8	5,7	7,8	7,5	3,9
	Austevoll	En-kom-B	2,4	7,9	2,7	6,4	20,0	3,0
	Vik-BA	En-kom-B	2,7	19,5	4,9	5,0	6,2	16,9
		Totalt	4,1	10,5	4,3	6,7	6,7	17,2
	Fjaler-BA	Senter	2,4	2,1	4,0	6,2	6,2	8,0
		Omland	6,2	21,3	4,6	7,5	7,5	28,9
Spredtbodde regioner								
	Aurland-B	En-kom-B	2,6	4,5	4,8	5,7	13,1	5,6
	Tysnes-B	En-kom-B	3,7	17,8	7,5	7,0	18,1	5,2
	Fedje-BA	En-kom-B	0,7	15,0	0,4	20,6	19,4	3,2
	Solund-B	En-kom-B	2,5	41,7	5,8	6,0	26,4	5,9
	Gulen-BA	Totalt	4,4	31,0	10,2	13,7	14,9	27,6
		Senter	4,7	29,3	12,0	11,7	17,2	25,4
		Omland	4,1	33,4	7,7	16,7	11,6	30,8
EksternBA	Sveio (Hau)	Omland: S	1,8	17,5	2,4	6,5	6,5	5,5
EksternBA	Etne (Vinc)	Omland: E	3,3	15,6	3,4	5,8	4,2	9,4

Tabell V.16: Gjennomsnittlig sykkelavstand til nærmeste tjeneste, kilometer.

Sykkelavstand til lokale tjenester								
			Grunnskole	Videregående	Allmennlege	Tannhelse	Kultur	Sport
Vestland fylke								
Storbyregionen								
		Totalt	1,4	6,3	2,0	2,5	6,7	3,9
	Bergen-B	Senter	1,1	3,2	0,7	1,1	3,4	1,5
		Omland	1,8	11,4	4,1	4,8	12,2	8,0
Mindre byregioner								
Mellomstore byregioner								
		Totalt	2,0	6,2	2,8	5,7	6,1	5,4
	Stord-BA	Senter	1,6	4,5	1,3	2,0	3,2	2,4
		Omland	2,3	7,6	3,9	8,6	8,4	7,9
Småbyregioner								
		Totalt	2,1	11,7	4,8	7,2	17,3	9,1
	Alver-BA	Senter	2,0	11,5	4,8	5,8	14,3	8,6
		Omland	2,7	12,5	4,7	15,5	35,6	12,7
		Totalt	2,3	13,7	5,1	10,9	7,0	8,8
	Kinn-BA	Senter	1,8	5,6	3,8	5,8	4,9	3,4
		Omland	2,9	21,6	6,5	15,9	9,1	14,2
		Totalt	2,8	14,2	5,1	9,9	11,5	9,1
	Sunnfjord	Senter	2,8	11,8	2,9	10,0	8,6	7,6
		Omland	2,9	18,5	9,1	9,7	16,7	11,8
		Totalt	2,6	6,4	5,0	6,5	5,3	9,1
	Voss-BA	Senter	2,6	6,9	5,3	7,0	5,7	5,2
		Omland	2,6	3,5	3,0	3,1	2,9	33,6
Bygdeby- og småsenterregioner								
		Totalt	2,4	20,6	7,6	6,9	17,1	5,0
	Sogndal-E	Senter	2,0	10,2	2,4	4,7	6,8	3,4
		Omland	2,8	31,7	13,0	9,2	27,9	6,7
		Totalt	2,7	19,1	4,6	13,1	9,2	4,9
	Ullensvåg	Senter	2,7	16,2	4,7	9,4	10,3	5,1
		Omland	2,7	37,1	3,9	36,2	2,5	3,4
		Totalt	2,7	18,0	3,6	4,1	3,9	2,6
	Årdal-BA	Senter	2,0	6,1	1,0	1,7	1,4	1,9
		Omland	3,6	32,9	7,0	7,0	7,0	3,4
	Kvinnherad	En-kom-B	1,7	14,8	3,5	5,8	7,4	5,7
	Kvam-BA	En-kom-B	2,1	7,8	2,2	7,2	7,6	5,2
	Stryn-BA	En-kom-B	2,8	12,6	11,5	12,0	7,9	9,6
	Gloppen-E	En-kom-B	4,1	9,2	6,1	9,0	9,3	5,4
	Austevoll-	En-kom-B	3,6	10,3	3,5	8,5	18,2	4,0
	Vik-BA	En-kom-B	3,3	24,5	8,1	8,2	8,2	23,3
		Totalt	5,7	16,6	6,4	8,4	8,7	16,6
	Fjaler-BA	Senter	3,8	3,6	6,4	7,6	8,1	7,6
		Omland	8,2	33,2	6,6	9,3	9,4	28,0
Spredtbodde regioner								
	Aurland-B	En-kom-B	3,1	5,2	6,3	6,4	13,6	6,1
	Tysnes-B	En-kom-B	5,0	32,9	9,0	8,7	23,8	6,7
	Fedje-BA	En-kom-B	1,3	10,8	0,8	20,2	45,0	3,9
	Solund-B	En-kom-B	3,4	67,4	8,2	8,2	38,2	8,3
	Gulen-BA	Totalt	5,5	39,9	15,4	19,0	20,6	36,6
		Senter	5,2	39,4	17,5	15,8	23,2	34,6
		Omland	6,0	40,5	12,3	23,7	16,8	39,4
EksternBA	Sveio (Hau)	Omland: S	2,4	19,5	3,7	7,6	7,4	8,1
EksternBA	Etne (Vind)	Omland: E	4,5	17,0	4,5	8,6	4,8	20,5

Tabell V.17: Avstand til grunnskole etter forskjellige reisemidler, andeler innen tids-/avstandsintervall.

Andeler, grunnskole,		Gange					Sykkel					Bil					
		under 1	1 - 2 km	2 - 3 km	3 - 6 km	over 6 km	under 1	1 - 3 km	3 - 6 km	6 - 10 km	10 km og over	Under 5	5-10 min	10-20 min	20-30 min	30-60 min	60+
Vestland fylke																	
Storbyregionen																	
Bergen-	Totalt	67,5	22,8	4,9	4,0	0,7	44,5	42,2	10,2	3,0	0,0	91,1	8,0	0,8	0,0	0,0	0,0
	Senter	69,8	25,5	3,2	1,3	0,2	39,3	50,3	8,9	1,4	0,0	93,6	6,2	0,2	0,0	0,0	0,0
	Omland	63,0	17,3	8,4	9,5	1,8	54,8	25,9	12,9	6,3	0,0	86,1	11,6	2,1	0,1	0,0	0,0
Stord-BA	Totalt	55,1	22,1	17,5	1,6	3,7	32,4	19,7	32,5	15,2	0,2	82,0	16,5	1,3	0,2	0,0	0,0
	Senter	66,7	16,8	15,0	0,1	1,4	33,3	22,3	27,8	16,3	0,3	87,5	12,2	0,0	0,3	0,0	0,0
	Omland	41,6	28,2	20,4	3,3	6,4	31,3	16,6	38,0	13,9	0,2	75,5	21,6	2,9	0,0	0,0	0,0
Alver-BA	Totalt	55,6	8,1	17,5	15,9	2,9	48,7	16,9	25,5	8,4	0,5	76,4	19,4	4,2	0,0	0,0	0,0
	Senter	58,2	7,7	17,3	14,5	2,4	50,6	16,6	25,5	6,8	0,5	76,3	19,7	4,1	0,0	0,0	0,0
	Omland	28,6	12,5	20,3	30,6	8,0	28,6	20,3	25,6	25,6	0,0	78,2	16,3	5,5	0,0	0,0	0,0
Kinn-BA	Totalt	54,0	24,2	5,1	10,7	6,0	38,3	37,8	9,8	8,4	4,5	83,5	10,6	4,8	0,6	0,5	0,0
	Senter	59,9	24,0	4,8	5,3	5,9	41,9	37,8	10,2	6,0	4,1	88,1	8,7	1,8	0,9	0,5	0,0
	Omland	45,6	24,4	5,6	18,3	6,1	33,3	37,8	9,2	11,8	5,2	77,1	13,2	9,2	0,2	0,3	0,0
Sunnfjor	Totalt	52,3	13,7	6,7	13,4	13,9	34,6	19,3	26,1	12,6	7,5	72,3	20,2	6,3	1,2	0,0	0,0
	Senter	52,9	16,8	2,9	13,3	14,1	35,5	20,3	28,9	6,7	8,5	71,9	22,3	4,5	1,3	0,0	0,0
	Omland	50,1	1,7	21,5	13,6	13,1	30,9	15,2	15,2	35,4	3,3	73,8	12,0	13,3	0,8	0,0	0,0
Voss-BA	Totalt	40,2	29,5	7,6	12,6	10,0	30,7	29,9	29,0	9,2	1,2	77,2	14,7	7,4	0,5	0,1	0,0
	Senter	40,3	29,6	6,2	13,4	10,4	30,2	31,8	28,7	8,7	0,6	77,8	13,7	7,7	0,6	0,2	0,0
	Omland	38,7	27,4	29,0	0,0	4,8	38,7	0,0	33,9	17,7	9,7	67,7	29,8	2,4	0,0	0,0	0,0
Sogndal	Totalt	46,8	18,9	12,2	16,3	5,8	39,1	13,7	26,5	18,1	2,6	74,2	21,6	3,7	0,4	0,0	0,0
	Senter	52,2	17,0	9,3	18,0	3,5	41,0	19,2	23,0	14,9	1,9	75,7	20,2	3,8	0,2	0,0	0,0
	Omland	35,0	23,1	18,5	12,5	10,8	35,0	1,4	34,1	25,2	4,3	71,0	24,7	3,3	1,0	0,0	0,0
Ullensv	Totalt	50,5	16,7	8,7	13,6	10,6	36,7	24,8	19,1	19,2	0,2	73,8	15,3	10,7	0,2	0,0	0,0
	Senter	52,1	14,4	9,3	14,6	9,6	37,2	26,7	16,0	19,8	0,2	73,6	15,0	11,2	0,2	0,0	0,0
	Omland	30,1	46,2	0,0	0,0	23,7	30,1	0,0	59,1	10,8	0,0	76,3	20,4	3,2	0,0	0,0	0,0
Årdal-BA	Totalt	59,3	11,9	9,0	10,2	9,6	29,6	34,8	11,6	23,2	0,8	74,5	18,6	6,9	0,0	0,0	0,0
	Senter	58,1	17,0	11,4	11,4	2,1	15,7	49,7	16,6	17,9	0,0	78,3	19,6	2,1	0,0	0,0	0,0
	Omland	62,0	0,0	3,5	7,4	27,1	62,0	0,0	0,0	35,4	2,6	65,5	16,2	18,3	0,0	0,0	0,0
Kvinnhe	En-kom-B/	53,0	22,0	15,5	4,5	5,0	42,1	28,6	19,2	9,5	0,6	85,2	10,7	2,9	0,2	0,8	0,2
Kvam-BA	En-kom-B/	50,7	24,4	9,8	7,2	7,9	40,5	31,6	17,4	9,7	0,8	80,8	14,7	4,5	0,0	0,0	0,0
Stryn-BA	En-kom-B/	36,6	30,0	6,8	14,3	10,9	36,6	3,5	15,1	36,2	7,1	77,3	12,3	8,8	0,0	0,0	0,0
Gloppen	En-kom-B/	39,0	20,2	2,9	18,2	19,8	21,8	11,5	34,7	26,9	3,3	52,1	39,2	8,6	0,0	0,0	0,0
Austevol	En-kom-B/	55,8	0,0	0,0	36,7	7,5	55,8	8,3	14,7	21,3	0,0	55,8	20,6	18,4	4,8	0,4	0,0
Vik-BA	En-kom-B/	53,3	14,0	5,7	7,0	20,0	43,3	7,0	12,7	29,3	7,7	76,7	4,3	17,7	1,3	0,0	0,0
Fjaler-BA	Totalt	39,1	23,9	4,9	7,5	24,6	39,1	4,9	19,2	14,3	22,4	59,0	18,2	18,4	4,5	0,0	0,0
	Senter	45,2	31,5	6,5	4,8	12,1	45,2	6,5	20,5	18,0	9,8	71,3	13,5	9,3	5,9	0,0	0,0
	Omland	19,6	0,0	0,0	16,1	64,3	19,6	0,0	15,2	2,7	62,5	19,6	33,0	47,3	0,0	0,0	0,0
Aurland-	En-kom-B/	52,7	0,0	25,7	8,4	13,2	52,7	0,0	6,6	3,6	37,1	78,4	8,4	9,6	3,6	0,0	0,0
Tysnes-	En-kom-B/	18,9	5,9	29,5	13,0	32,6	18,9	0,0	51,9	27,3	1,9	24,8	53,4	19,9	0,9	0,9	0,0
Fedje-BA	En-kom-B/	80,0	12,7	0,0	7,3	0,0	54,5	0,0	0,0	0,0	45,5	92,7	7,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Solund-	En-kom-B/	74,3	0,0	0,0	0,0	25,7	74,3	0,0	0,0	0,0	25,7	74,3	0,0	17,1	0,0	8,6	0,0
Gulen-BA	Totalt	43,1	0,0	0,0	11,8	45,1	43,1	0,0	5,2	44,7	7,0	43,1	11,8	38,1	7,0	0,0	0,0
	Senter	49,8	0,0	0,0	2,5	47,7	49,8	0,0	3,3	36,4	10,5	49,8	13,0	24,3	13,0	0,0	0,0
	Omland	35,1	0,0	0,0	22,8	42,1	35,1	0,0	7,4	54,5	3,0	35,1	10,4	54,5	0,0	0,0	0,0
Ekste Sveio (H)	Omland: S	53,3	0,0	21,9	14,6	10,2	45,6	13,5	32,5	8,4	0,0	56,8	40,9	2,2	0,0	0,0	0,0
Ekste Etne (Vir)	Omland: E	23,9	31,4	4,1	21,1	19,5	16,4	19,7	14,0	47,3	2,6	49,9	33,7	14,8	1,6	0,0	0,0

Tabell V.18: Avstand til vgs etter forskjellige reisemidler, andeler innen tids-/avstandsintervall.

Andeler, vgs		Gange					Sykkkel					Bil						Kollektivt					
		under 1 km	1-2 km	2-3 km	3-6 km	over 6 km	under 1 km	1-3 km	3-6 km	6-10 km	10 km og over	Under 5 min	5-10 min	10-20 min	20-30 min	30-60 min	60+	Under 10 min	10-20 min	20-30 min	30-60 min	60+	
Vestland fylke																							
Storbyregionen																							
	Totalt	21,0	23,2	18,4	23,9	13,5	14,0	36,3	28,8	10,9	9,9	44,6	40,0	10,6	3,5	1,3	0,0	6,0	30,8	37,4	21,4	4,4	
	Senter	26,6	27,6	21,7	21,4	2,7	17,1	46,2	27,7	8,8	0,3	54,9	41,3	3,6	0,2	0,0	0,0	6,5	38,6	43,8	10,9	0,2	
	Omland	6,1	11,5	9,5	30,7	42,1	6,1	10,3	31,7	16,6	35,2	17,3	36,6	28,9	12,3	4,9	0,0	4,7	10,1	20,3	49,2	15,6	
	Totalt	19,1	14,2	9,2	29,2	28,3	11,6	31,1	27,8	12,6	16,8	35,4	40,1	20,8	2,0	1,8	0,0	7,2	12,3	43,3	33,3	3,6	
	Senter	16,9	10,2	14,2	36,6	22,2	9,8	33,5	37,4	13,3	6,0	30,7	54,2	14,6	0,5	0,0	0,0	1,8	8,4	54,6	34,8	0,5	
	Omland	21,8	19,3	3,0	19,9	36,0	14,0	28,1	15,8	11,7	30,4	41,3	22,5	28,5	3,8	3,9	0,0	14,0	17,1	29,3	31,5	7,5	
Mindre byregioner		Totalt	9,9	1,3	2,6	16,0	70,2	4,6	7,7	15,9	23,5	48,4	14,1	31,2	31,9	21,2	1,2	0,4	1,8	6,7	30,9	52,4	8,2
		Senter	10,0	0,0	2,2	11,6	76,2	4,2	6,3	15,0	22,3	52,3	10,4	31,4	34,0	23,6	0,5	0,0	1,1	5,2	29,9	55,9	7,8
		Omland	8,5	13,4	7,0	55,3	15,8	8,5	20,4	23,4	34,2	13,4	47,0	29,0	12,4	0,0	7,7	3,9	8,5	20,2	39,5	20,1	11,6
		Totalt	8,5	18,7	17,0	12,1	43,7	10,2	27,8	17,8	6,1	38,0	33,4	25,5	12,2	7,9	14,2	6,8	5,6	11,4	30,5	27,1	24,0
		Senter	10,6	20,3	28,0	17,3	23,8	13,6	37,8	24,6	5,6	18,4	43,3	36,6	8,4	6,9	4,6	0,3	5,5	20,0	34,7	30,1	9,6
		Omland	5,8	16,5	2,7	5,3	69,7	5,8	14,6	9,0	6,8	63,8	20,4	10,8	17,2	9,2	26,9	15,4	5,8	0,0	24,8	23,0	42,9
		Totalt	9,4	12,9	8,5	13,6	55,5	6,1	25,6	12,7	5,2	50,4	31,8	16,0	19,1	18,0	12,5	2,6	5,2	15,4	29,4	26,3	23,8
		Senter	7,0	15,4	9,2	17,9	50,5	4,3	28,5	16,6	6,6	43,9	32,8	20,8	18,6	17,6	10,2	0,0	4,3	20,2	32,5	25,5	17,5
		Omland	17,1	5,0	6,3	0,0	71,6	12,0	16,4	0,0	0,6	71,0	28,4	0,5	21,0	19,2	19,9	11,0	8,1	0,0	19,3	28,8	43,8
		Totalt	22,0	23,8	7,5	12,7	34,0	18,0	32,2	12,4	13,8	23,5	52,7	20,4	14,7	10,5	1,7	0,0	7,7	31,0	33,7	24,5	3,0
		Senter	21,3	25,4	4,8	12,8	35,9	19,2	32,2	9,6	14,2	24,9	51,4	20,1	15,5	11,2	1,8	0,0	6,1	33,1	32,8	25,2	2,9
		Omland	32,9	0,0	48,6	11,8	6,7	0,0	32,9	55,7	8,2	3,2	71,6	25,2	2,5	0,0	0,8	0,0	32,9	0,0	47,3	14,3	5,5
		Totalt	12,1	18,4	0,5	8,7	60,3	8,1	22,5	6,2	4,2	59,0	30,6	7,8	19,7	25,3	15,7	0,9	8,1	0,1	13,2	47,1	30,8
		Senter	17,3	26,3	0,7	12,5	43,1	11,6	32,3	8,8	6,1	41,3	43,8	11,2	20,5	22,2	2,3	0,0	11,6	0,2	19,0	56,2	13,1
		Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	17,9	32,6	46,7	2,9	0,0	0,0	0,0	26,0	71,5
		Totalt	12,9	14,8	7,0	6,2	59,1	9,7	17,3	13,9	8,3	50,9	24,6	17,2	10,2	9,9	38,0	0,2	6,0	18,7	2,4	34,8	38,0
		Senter	14,0	16,0	7,6	6,7	55,6	10,5	18,8	15,0	9,0	46,6	26,7	18,7	11,1	10,1	33,3	0,2	6,5	20,3	2,6	37,8	32,7
		Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	7,0	93,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
		Totalt	27,5	9,3	8,2	0,0	55,0	20,9	24,1	0,0	0,0	55,0	45,0	0,0	22,4	27,8	4,9	0,0	8,9	36,1	5,0	44,3	5,7
		Senter	38,7	13,0	11,6	0,0	36,7	29,3	34,0	0,0	0,0	36,7	63,3	0,0	31,5	5,2	0,0	0,0	12,5	50,8	7,0	29,7	0,0
		Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	83,2	16,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	80,3	19,7
		Kvinnherred En-kom-B	9,3	8,0	8,1	12,3	62,3	1,7	16,5	16,2	15,2	50,4	18,3	23,1	26,9	14,3	14,4	3,1	6,1	2,3	25,6	53,6	12,4
		Kvam-B En-kom-B	24,0	4,3	8,7	30,6	32,4	11,5	22,7	33,7	6,5	25,6	44,3	30,1	8,5	17,1	0,0	0,0	8,9	27,6	29,3	33,0	1,3
	Stryn-B En-kom-B	6,4	22,4	12,4	1,9	55,1	6,4	34,9	1,9	4,3	50,8	41,3	4,0	29,1	10,5	13,3	0,0	6,4	0,0	6,0	63,0	22,8	
	Gloppen En-kom-B	23,9	19,8	2,6	8,1	45,6	9,6	29,0	15,8	11,7	33,9	38,6	27,5	22,7	4,4	6,8	0,0	9,6	6,3	31,0	40,3	11,3	
	Austevoll En-kom-B	4,4	0,0	0,0	36,2	59,4	4,4	0,0	36,2	13,1	46,4	4,4	36,2	51,1	7,6	0,7	0,0	4,4	0,0	44,6	46,2	4,8	
	Vik-B En-kom-B	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,6	88,4	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	
	Totalt	25,8	20,3	3,5	0,0	50,3	12,7	36,9	0,0	1,3	49,0	41,9	9,1	4,9	9,6	34,4	0,0	25,8	3,5	12,6	15,3	42,8	
	Senter	37,2	29,4	5,1	0,0	28,3	18,3	53,3	0,0	1,9	26,4	60,4	13,2	5,8	11,5	9,1	0,0	37,2	5,1	18,1	20,7	18,9	
	Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	3,1	5,4	91,5	0,0	0,0	0,0	0,0	3,1	96,9	
	Aurland-B En-kom-B	24,1	0,0	29,3	8,8	37,9	24,1	29,3	8,8	22,1	15,8	53,3	8,8	29,4	8,1	0,4	0,0	24,1	0,0	9,1	26,6	40,2	
	Tysnes-B En-kom-B	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	94,4	5,6	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	
	Fedje-B En-kom-B	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	33,7	66,3	0,0	0,0	0,0	90,0	10,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	
	Solund-B En-kom-B	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	79,9	
	Gulen-B Totalt	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	35,6	64,4	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	
	Senter	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	15,9	84,1	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	
	Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	62,6	37,4	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	
	Ekster Sveio (H) Omland: S	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	54,3	39,7	6,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	92,6	7,4
	Ekster Etne (Vind) Omland: E	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7,3	92,7	0,0	0,0	62,9	8,0	29,1	0,0	0,0	0,0	0,0	38,0	62,0

Tabell V.19: Reisetid til sykehus og for ambulanse (ikke utrykning).

Andeler, reisetid bil		Sykehus						Ambulanse							
		Under 5 min	5-10 min	10-20 min	20-30 min	30-60 min	60+	Under 5 min	5-10 min	10-20 min	20-30 min	30-60 min	60+		
Vestland fylke															
Storbyregionen															
		Totalt	22,6	22,5	31,6	13,5	9,2	0,6	9,0	29,9	37,2	11,3	12,0	0,7	
	Bergen-BA	Senter	31,2	31,1	34,3	3,4	0,0	0,0	12,4	41,2	38,4	6,6	1,3	0,0	
		Omland	0,0	0,0	24,3	39,9	33,6	2,3	0,0	0,0	34,0	23,5	40,0	2,5	
Mindre byregioner		Totalt	18,3	19,0	20,7	24,2	17,8	0,0	28,1	27,0	27,5	11,3	6,1	0,0	
		Senter	33,0	34,2	32,3	0,0	0,5	0,0	33,0	34,2	32,3	0,0	0,5	0,0	
		Omland	0,0	0,0	6,2	54,4	39,4	0,0	22,2	17,9	21,4	25,4	13,1	0,0	
		Totalt	0,0	0,0	0,0	30,7	59,4	9,9	0,0	0,0	0,0	21,2	74,0	4,9	
		Alver-BA	Senter	0,0	0,0	0,0	34,0	63,3	2,6	0,0	0,0	0,0	23,5	73,3	3,2
			Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	23,8	76,2	0,0	0,0	0,0	0,0	80,0	20,0
		Totalt	8,8	4,7	4,6	5,5	62,0	14,4	49,5	22,0	14,2	9,3	4,9	0,1	
		Kinn-BA	Senter	0,0	0,0	0,0	5,0	91,7	3,3	56,9	26,2	5,1	6,2	5,5	0,1
			Omland	20,4	10,8	10,6	6,2	23,0	28,9	39,8	16,6	26,2	13,4	4,0	0,0
		Totalt	32,2	8,7	13,5	14,1	26,6	5,0	18,5	23,0	16,8	17,1	19,7	4,9	
		Sunnfjord	Senter	42,3	11,4	17,7	18,5	10,2	0,0	20,8	27,2	20,4	19,9	11,7	0,0
			Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	79,0	21,0	11,5	9,7	5,0	8,2	45,2	20,4
		Totalt	38,5	24,3	15,9	11,5	9,7	0,0	0,0	0,0	0,7	4,3	90,7	4,3	
		Voss-BA	Senter	41,1	25,9	17,0	12,1	3,9	0,0	0,0	0,0	0,6	4,6	90,2	4,6
			Omland	0,0	0,0	0,0	2,5	96,8	0,8	0,0	0,0	2,5	0,0	97,5	0,0
		Totalt	0,0	0,0	0,0	0,0	50,4	49,6	7,7	1,2	14,8	30,0	40,2	6,1	
		Sogndal-BA	Senter	0,0	0,0	0,0	0,0	68,4	31,6	0,0	0,0	0,0	36,8	54,5	8,7
			Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	8,8	91,2	25,4	4,0	48,9	14,4	7,2	0,0
		Totalt	26,2	16,5	10,2	7,7	39,1	0,3	31,7	18,0	11,2	13,4	25,7	0,0	
		Ullensvang	Senter	28,5	17,9	11,1	8,4	34,1	0,0	28,5	17,9	11,1	14,6	27,9	0,0
			Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	96,3	3,7	68,6	19,3	12,1	0,0	0,0	0,0
		Totalt	16,6	3,3	4,9	20,9	54,1	0,1	16,6	3,3	4,9	20,9	54,1	0,1	
		Ardal-BA	Senter	0,0	0,0	0,0	25,1	74,9	0,0	0,0	0,0	0,0	25,1	74,9	0,0
			Omland	57,5	11,5	17,1	10,6	3,0	0,4	57,5	11,5	17,1	10,6	3,0	0,4
		Kvinhera	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,8	0,9	24,4	73,9	32,4	9,2	31,7	12,8	11,9	2,0
		Kvam-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	0,0	9,8	90,2	5,1	2,4	5,9	54,0	32,6	0,0
		Stryn-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	2,3	74,9	21,0	39,3	6,0	29,1	10,5	13,3	0,0
		Gloppen-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	0,0	96,1	3,9	38,6	27,5	22,7	4,4	6,8	0,0
		Austevoll-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	99,8	36,2	4,4	51,1	7,6	0,7	0,0
		Vik-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	61,8	2,6	16,0	11,6	7,7	0,3
	Totalt	0,0	0,0	0,0	0,0	54,6	45,4	0,0	0,0	0,0	0,0	36,6	47,6	15,8	
	Fjaler-BA	Senter	0,0	0,0	0,0	0,0	78,9	21,1	0,0	0,0	0,0	52,8	47,2	0,0	
		Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	48,6	51,4	
	Aurland-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	62,1	37,9	0,0	0,0	0,0	0,0	62,1	37,9	0,0	
	Tysnes-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	0,0	89,6	10,4	9,5	33,1	30,0	21,7	5,6	0,0	
	Fedje-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	
	Solund-BA	En-kom-Bi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	49,3	0,0	23,6	10,8	16,0	0,3	
	Gulen-BA	Totalt	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4	96,6	6,3	8,5	21,4	17,7	46,0	0,0	
		Senter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	10,9	5,0	14,0	26,4	43,6	0,0	
		Omland	0,0	0,0	0,0	0,0	8,2	91,8	0,0	13,3	31,6	5,8	49,4	0,0	
	Ekstrem-BA Sveio (Haugaland)	Omland: S	0,0	0,0	15,3	74,5	10,2	0,0	0,0	0,0	15,3	71,8	12,9	0,0	
	Ekstrem-BA Etne (Vindafjord)	Omland: E	0,0	0,0	0,0	0,0	66,5	33,5	0,0	0,0	62,9	8,0	29,1	0,0	

Tabell V.120: Pendlere mellom kommuner i Vestland fylke. Absolutte tall. 2021.

Bosteds-kommune	Bergen	Kinn	Etne	Sveio	Bømlo	Stord	Fitjar	Tysnes	Kvinnherad	Ullensvang	Eidfjord	Ulvik	Voss	Kvam	Samnanger	Bjørnafjord	Austevoll	Øygarden	Askøy	Vaksdal	Modalen	Osterøy	Alver	Austrheim	Fedje	Masfjorden	Gulen	Solund	Hyllestad	Høyanger	Vik	Sogndal	Aurland	Lærdal	Ardal	Luster	Askvoll	Fjaler	Sunnfjord	Bremanger	Stad	Gloppen	Stryn	Utenfor fylket		
Bergen	131 724	84	10	6	56	86	9	43	78	79	14	20	230	96	53	1 121	278	3 002	1 861	113	10	390	1 405	79	7	20	57	9	7	29	23	110	20	15	15	26	12	14	14	14	29	16	18	9 591		
Kinn	245 7 221	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	6	26	1	2	0	1	0	4	5	2	4	1	18	1	1	2	2	6	6	466	42	151	37	15	498		
Etne	32	0	1 270	3	0	10	0	4	20	19	0	0	4	2	0	1	0	3	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	688		
Sveio	52	0	5 1 023	30	135	3	5	3	3	3	0	0	3	3	0	2	5	6	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	1 494		
Bømlo	196	4	1 40	4 296	696	25	5	6	5	0	0	3	5	0	12	10	16	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	5	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	637		
Stord	349	1	12	53	286	7 448	166	35	35	6	0	1	2	2	0	18	39	15	9	0	0	0	3	1	0	0	2	0	0	1	0	8	1	0	0	1	0	0	6	1	0	0	2	1 017		
Fitjar	52	3	0	3	15	488	834	6	1	1	0	0	0	4	2	1	20	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	144		
Tysnes	126	2	2	3	4	69	5 938	26	3	0	0	1	20	0	49	7	7	1	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	114		
Kvinnherad	216	1	29	0	21	177	3	43	5 205	90	0	2	7	33	1	46	11	14	4	5	0	0	6	0	0	0	2	0	1	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	503		
Ullensvang	199	1	9	0	1	7	1	4	51	4 743	19	5	46	45	0	5	4	5	1	0	0	2	5	0	0	0	0	0	0	1	8	0	0	0	2	0	0	1	1	0	0	0	0	410		
Eidfjord	20	0	0	0	0	1	0	0	3	42	346	6	27	2	0	0	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	31		
Ulvik	27	0	0	0	0	0	0	0	4	16	7	308	111	7	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	33	
Voss	575	3	0	0	2	11	1	3	1	47	16	30	6 665	42	0	8	2	16	5	51	2	17	14	1	1	1	1	1	1	7	38	49	4	1	4	0	0	12	0	0	1	0	534			
Kvam	326	0	0	0	2	7	5	2	27	63	5	0	33	3 278	14	56	2	12	4	0	0	4	8	0	0	0	0	1	1	1	4	14	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0	338		
Samnanger	439	0	1	0	0	2	0	0	3	6	0	0	11	63	427	100	4	11	4	24	1	12	12	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	76	
Bjørnafjord	4 492	0	3	1	6	11	5	29	50	11	0	0	16	62	31	6 946	37	118	74	6	1	23	34	1	0	1	2	0	1	1	0	9	0	0	1	1	1	5	0	1	0	0	0	781		
Austevoll	197	3	0	2	3	10	8	13	2	0	0	1	0	0	9	2 365	14	2	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	116	
Øygarden	6 947	15	0	1	8	8	1	4	9	8	0	2	14	6	2	60	47	10 119	354	4	1	19	66	8	2	0	6	1	1	1	1	8	1	2	0	2	0	0	10	6	2	0	1	1 388		
Askøy	7 036	0	0	0	7	4	0	2	8	3	1	0	11	7	0	53	22	538	6 045	2	4	22	37	1	3	1	6	2	0	1	1	15	1	2	0	3	0	0	11	0	0	0	2	968		
Vaksdal	528	1	1	0	2	2	0	0	2	5	0	0	118	4	12	9	2	10	7	926	34	25	9	0	0	1	1	2	2	0	0	3	4	2	0	0	0	0	5	0	0	0	0	103		
Modalen	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	13	106	1	18	0	0	5	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8		
Osterøy	1 393	2	0	1	1	2	0	1	3	1	0	0	15	2	6	15	2	30	20	36	3	2 244	95	2	0	3	2	1	0	0	0	5	2	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	196
Alver	4 078	9	0	0	1	8	0	5	9	18	0	0	22	15	4	30	6	129	84	6	19	61	8 536	395	1	57	55	2	2	4	4	8	0	0	1	0	0	2	19	6	1	1	0	978		
Austrheim	153	0	0	0	1	4	0	1	0	2	0	0	1	0	0	2	1	12	3	0	0	1	473	569	5	6	22	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	119	
Fedje	27	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	5	0	1	1	0	0	0	14	8	154	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	23	
Masfjorden	77	4	0	1	0	1	0	0	0	2	0	0	0	7	0	1	0	5	1	1	6	6	81	3	1	447	130	0	1	9	0	3	0	0	0	0	3	1	3	0	0	1	1	46		
Gulen	68	9	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	1	6	2	2	0	1	44	6	3	62	868	4	6	16	0	5	0	0	1	0	6	13	11	1	0	1	2	74		
Solund	14	19	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	3	0	0	1	6	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	14	1	0	0	14	
Hyllestad	28	8	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	8	4	415	30	1	2	0	0	0	1	6	72	36	2	1	1	2	31		
Høyanger	46	12	2	0	0	1	0	0	2	0	0	0	2	1	0	5	0	5	1	0	0	1	8	0	0	3	17	3	41	1 378	5	39	2	0	12	8	3	25	190	10	3	9	0	97		
Vik	27	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	7	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	6	0	0	4	1 101	100	5	1	3	5	0	0	13	0	1	0	1	71		
Sogndal	145	12	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	8	0	0	2	1	6	1	0	0	2	4	0	0	0	6	1	1	49	37	5 257	23	74	49	262	1	7	120	5	3	13	6	293		
Aurland	30	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	6	19	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	38	738	39	17	4	1	0	1	0	2	0	0	44		
Lærdal	15	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	3	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	81	46	765	90	16	0	0	5	0	0	2	1	52		
Ardal	26	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1	55	12	55	2 230	4	0	0	20	1	1	1	0	91			
Luster	52	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1	3	0	0	0	2	0	0	1	4	663	3	18	24	1 780	0	1	33	2	4	4	2	131		
Askvoll	58	13	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	7	4	3	4	0	6	0	0	2	0	977	112	154	3	0	1	1	1 033		
Fjaler	43	10	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	3	0	0	0	2	1	0	0	9	0	56	5	1	5	0	0	0	2	53	965	137	2	0	0	0	61		
Sunnfjord	330	216	0	0	0	1	0	4	0	2	0	0	1	1	0	0	2	18	3	1	0	1	7	1	0	1	4	3	15	87	3	120	2	9	5	10	20	93	10 404	14	37	95	22	571		
Bremanger	32	118	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	7	4	1	2	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	21	1 321	29	11	3	119		
Stad	118	383	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	5	8	3	0	0	1	0	3	0	0	0	2	3	0	2	0	21	1	1												